

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI
DRAMATİK SANATLAR (DİSİPLİNLERARASI) SANAT DALI**

**MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NAİLE AYNUR ETİLİ

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI
DRAMATİK SANATLAR (DİSİPLİNLERARASI) SANAT DALI**

**MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NAİLE AYNUR ETİLİ

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ERBİL GÖKTAŞ

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI
DRAMATİK SANATLAR (DİSİPLİNLERARASI) SANAT DALI**

**MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Naile Aynur Etili

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 07.07.2021/16

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro eseri kaleme alan yazarlar arasında adını pek duymadığımız fakat dönem içerisinde gerek gazeteci kimliği gerekse tiyatro yazarlığı ile oldukça aktif bir yazarlık süreci geçiren Mehmet Sırrı Sanlı'nın eserlerine ulaştığımda, Türk tiyatrosuna piyes ve monologları ile katkı sağlamış olduğunu gördüğüm yazarımızın eserleri ile ilgili derinlikli bir inceleme yapma kararı aldım. İncelemeye başlamadan önce yazarın eserlerine ulaşabileceğimi düşündüğüm dergi ve gazetelerin her birini tarayarak çalışmam için gereken birincil kaynaklara ulaşmaya çalıştım. Aynı zamanda ikincil kaynaklardan edindiğim bilgilerden yola çıkarak yazarın tespit edilen basılmış kitaplarını bulabilmek adına incelikli bir araştırma içine girdim. Yapmış olduğum arşiv taraması neticesinde yazarın bazı eserlerinin tefrikalarında eksikler tespit ettiğim için bu eserleri çalışma kapsamı dışında tutmayı daha doğru buldum. Bununla beraber bu eserlerden çalışmanın giriş kısmında genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

Çalışma sürecinde özellikle yazarın tiyatro eserlerini yeni yazıya aktarırken heyecanlandığımı, süreç ilerledikçe de İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde eser veren isimler arasında adının belirgin olarak anılması gerektiğini düşündüğüm Mehmet Sırrı Sanlı'nın hayatını ve yazı serüvenini daha çok merak ettiğimi söyleyebilirim. Eserleri Osmanlıcadan yeni yazıya aktarım sürecinde ihtiyaç duyduğum her an yardımına koşan, lisans öğreniminden bu yana desteğini her zaman yanımda hissettiğim, hayatımdaki varlığına hep şükrettiğim ve edeceğim değerli hocam Prof. Dr. Esat Harmancı'ya en içten saygı ve sevgilerimi sunar, tez sürecimdeki yardımları için yüreğime teşekkür ederim. Belirtmek isterim ki yeni yazıya aktarılan eserlerde görülmesi ihtimal olan tüm hatalar tarafıma aittir.

Tez sürecindeki danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Erbil Göktaş'a; geriye dönüp baktığımda en mutlu anlarımla yaşanmasına vesile olduğunu görerek ismini hep gülümseyerek anacağım Prof. Dr. Sema Göktaş'a; yüksek lisans eğitimimde katkısı olan diğer hocalarımla Prof. Dr. Süreyya Temel, Dr. Öğr. Üyesi Üftade Muşkara ve Mehmet Arslantepe'ye; tez konumun ışığını yakan, bu süreçte desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli dostum Mete Çubukçu'ya; konuya ilişkin kaynak temini konusunda yardımcı olmasının yanında bilgi ve birikimiyle çalışmamda katkı sağlayan

araştırmacı yazar Dr. Efdal Sevinçli'ye; kendi işiymiş gibi özen ve sabırla çalışarak İzmir Milli Kütüphanedeki bazı kaynaklara kolaylıkla ulaşmamı sağlayan Uzman Tarihçi Mehmet Soysal'a; sahne üzerinde uzun yıllar hocam olan, yüksek lisans eğitimine adım atmamda bana cesaret ve güç veren, üzerimdeki emeğini her daim aklımda tutacağım Kadir Yüksel'e; bir of demeden her soruma sabırla yanıt vererek yardımcı olmasının yanında mental olarak huzur bulmamda harika bir detay olan, hayatımda kahkahasıyla yer eden güzel kalpli Sevgi Karaca'ya; bilginin paylaşmakla güzel olduğunu yürekten hissedebildiğim bu hikâyedeki yol arkadaşlarım Birce Semercioğlu, Abdullah Semercioğlu ve Türküler Topal'a; bilişim teknolojisi alanında zorlandığım en kritik noktalarda yardımına koşan Serkan Uyanık'a; doğumumdan bu yana emeklerini hep üzerimde hissettiğim canım aileme; fedakârlığıyla sadece bu süreçte değil, yardıma ihtiyaç duyduğum her an emeğiyle ve yüreğiyle hayatıma dokunan sevgili ablam Beyhan Seren'e; yakın tarihte bu dünyadan ayrılmayı seçen fakat başka bir boyutta beni gördüğünü bildiğim ve bu satırları okuduğunda benimle bir kez daha gurur duyacağını hissettiğim babam Hikmet Seren'e; hayatın pek çok alanında olduğu gibi tez sürecimi sonuca ulaştırmamda da koşulsuz sevgisinin yanında dirayet veren üslubuyla yanımda olan, motive eden, bu hayattaki en alacalı şükür kaynağım sevgili eşim Çetin Etili'ye ve bugünkü ben olmamda payı olan, bu çalışmanın her satırında benim için bu zamana kadar verdikleri emeğin imzası bulunan, isimlerini saymakla bitiremeyeceğim tüm öğretmenlerime en derin sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Naile Aynur Etili

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT.....	xiv
SİMGE VE KISALTMALAR.....	xv
RESİM VE TABLO LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN İNCELENMESİ.....	14
1.1. MONOLOGLAR.....	14
1.1.1. Siyah Güller.....	14
1.1.1.1. Monoloğun Kimliği.....	14
1.1.1.2. Monoloğun Özeti.....	14
1.1.1.3. Monoloğun Mesajı.....	14
1.1.1.4. Monoloğun Yapısı.....	15
1.1.1.4.1. Olay Örgüsü.....	15
1.1.1.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	17
1.1.1.4.3. Zaman.....	17
1.1.1.4.4. Mekân / Dekor.....	17
1.1.1.4.5. Oyun Kişisi.....	17
1.1.2. Sen Kızsın, Senin Aklın Ermez.....	17
1.1.2.1. Monoloğun Kimliği.....	17
1.1.2.2. Monoloğun Özeti.....	18
1.1.2.3. Monoloğun Mesajı.....	18
1.1.2.4. Monoloğun Yapısı.....	19
1.1.2.4.1. Olay Örgüsü.....	19
1.1.2.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	20
1.1.2.4.3. Zaman.....	20
1.1.2.4.4. Mekân / Dekor.....	20
1.1.2.4.5. Oyun Kişisi.....	21
1.1.3. Bir Ceriha-i Vatan.....	21

1.1.3.1. Monoloğun Kimliği.....	21
1.1.3.2. Monoloğun Özeti.....	21
1.1.3.3. Monoloğun Mesajı.....	21
1.1.3.4. Monoloğun Yapısı.....	22
1.1.3.4.1.Olay Örgüsü.....	22
1.1.3.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	22
1.1.3.4.3. Zaman.....	22
1.1.3.4.4. Mekân / Dekor.....	23
1.1.3.4.5.Oyun Kişisi.....	23
1.1.4. Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim.....	23
1.1.4.1. Monoloğun Kimliği.....	23
1.1.4.2. Monoloğun Özeti.....	23
1.1.4.3. Monoloğun Mesajı.....	23
1.1.4.4. Monoloğun Yapısı.....	24
1.1.4.4.1. Olay Örgüsü.....	24
1.1.4.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	26
1.1.4.4.3. Zaman.....	26
1.1.4.4.4. Mekân / Dekor.....	26
1.1.4.4.5. Oyun Kişisi.....	26
1.1.5. Ben Ne Olabilirim?.....	27
1.1.5.1. Monoloğun Kimliği.....	27
1.1.5.2. Monoloğun Özeti.....	27
1.1.5.3. Monoloğun Mesajı.....	27
1.1.5.4. Monoloğun Yapısı.....	28
1.1.5.4.1. Olay Örgüsü.....	28
1.1.5.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	28
1.1.5.4.3. Zaman.....	28
1.1.5.4.4. Mekân / Dekor.....	28
1.1.5.4.5. Oyun Kişisi.....	29
1.1.6. Ben Gelinimi Severim.....	29
1.1.6.1. Monoloğun Kimliği.....	29
1.1.6.2. Monoloğun Özeti.....	29
1.1.6.3. Monoloğun Mesajı.....	29
1.1.6.4. Monoloğun Yapısı.....	30

1.1.6.4.1. Olay Örgüsü.....	30
1.1.6.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	33
1.1.6.4.3. Zaman.....	33
1.1.6.4.4. Mekân / Dekor.....	33
1.1.6.4.5. Oyun Kişisi.....	33
1.1.7. Yüz Sene Sonra Kadınlar.....	34
1.1.7.1. Monoloğun Kimliği.....	34
1.1.7.2. Monoloğun Özeti.....	34
1.1.7.3. Monoloğun Mesajı.....	34
1.1.7.4. Monoloğun Yapısı.....	35
1.1.7.4.1. Olay Örgüsü.....	35
1.1.7.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	36
1.1.7.4.3. Zaman.....	37
1.1.7.4.4. Mekân / Dekor.....	37
1.1.7.4.5. Oyun Kişisi.....	37
1.1.8. Yatak Değil A... Mezar.....	37
1.1.8.1. Monoloğun Kimliği.....	37
1.1.8.2. Monoloğun Özeti.....	38
1.1.8.3. Monoloğun Mesajı.....	38
1.1.8.4. Monoloğun Yapısı.....	38
1.1.8.4.1. Olay Örgüsü.....	38
1.1.8.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	40
1.1.8.4.3. Zaman.....	40
1.1.8.4.4. Mekân / Dekor.....	40
1.1.8.4.5. Oyun Kişisi.....	40
1.1.9. Zengin Olmak İster misiniz?.....	40
1.1.9.1. Monoloğun Kimliği.....	40
1.1.9.2. Monoloğun Özeti.....	41
1.1.9.3. Monoloğun Mesajı.....	41
1.1.9.4. Monoloğun Yapısı.....	41
1.1.9.4.1. Olay Örgüsü.....	41
1.1.9.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	44
1.1.9.4.3. Zaman.....	44
1.1.9.4.4. Mekân / Dekor.....	44

1.1.9.4.5. Oyun Kişisi.....	44
1.1.10. Niçin Sınıfta Kaldım?.....	44
1.1.10.1. Monoloğun Kimliği.....	44
1.1.10.2. Monoloğun Özeti.....	45
1.1.10.3. Monoloğun Mesajı.....	45
1.1.10.4. Monoloğun Yapısı.....	45
1.1.10.4.1. Olay Örgüsü.....	45
1.1.10.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	47
1.1.10.4.3. Zaman.....	47
1.1.10.4.4. Mekân / Dekor.....	47
1.1.10.4.5. Oyun Kişisi.....	47
1.1.11. Niçin Trablusgarp'ı Almak İstiyoruz?.....	47
1.1.11.1. Monoloğun Kimliği.....	47
1.1.11.2. Monoloğun Özeti.....	48
1.1.11.3. Monoloğun Mesajı.....	48
1.1.11.4. Monoloğun Yapısı.....	48
1.1.11.4.1. Olay Örgüsü.....	48
1.1.11.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	50
1.1.11.4.3. Zaman.....	50
1.1.11.4.4. Mekân / Dekor.....	50
1.1.11.4.5. Oyun Kişisi.....	50
1.1.12. Feylozof Çocuk.....	51
1.1.12.1. Monoloğun Kimliği.....	51
1.1.12.2. Monoloğun Özeti.....	51
1.1.12.3. Monoloğun Mesajı.....	51
1.1.12.4. Monoloğun Yapısı.....	51
1.1.12.4.1. Olay Örgüsü.....	51
1.1.12.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	52
1.1.12.4.3. Zaman.....	53
1.1.12.4.4. Mekân / Dekor.....	53
1.1.12.4.5. Oyun Kişisi.....	53
1.1.13. Düdük.....	53
1.1.13.1. Monoloğun Kimliği.....	53
1.1.13.2. Monoloğun Özeti.....	53

1.1.13.3. Monoloğun Mesajı.....	53
1.1.13.4. Monoloğun Yapısı.....	54
1.1.13.4.1. Olay Örgüsü.....	54
1.1.13.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	55
1.1.13.4.3. Zaman.....	55
1.1.13.4.4. Mekân / Dekor.....	55
1.1.13.4.5. Oyun Kişisi.....	56
1.1.14. Tuvalet Düşmanı.....	56
1.1.14.1. Monoloğun Kimliği.....	56
1.1.14.2. Monoloğun Özeti.....	56
1.1.14.3. Monoloğun Mesajı.....	56
1.1.14.4. Monoloğun Yapısı.....	56
1.1.14.4.1. Olay Örgüsü.....	56
1.1.14.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	58
1.1.14.4.3. Zaman.....	58
1.1.14.4.4. Mekân / Dekor.....	58
1.1.14.4.5. Oyun Kişisi.....	59
1.2. PİYESLER.....	59
1.2.1. Gelin İntihâbı.....	59
1.2.1.1. Piyenin Kimliği.....	59
1.2.1.2. Piyenin Özeti.....	59
1.2.1.3. Piyenin Mesajı.....	60
1.2.1.4. Piyenin Yapısı.....	60
1.2.1.4.1. Olay Örgüsü.....	60
1.2.1.4.2. Düğümler-Çözümler.....	62
1.2.1.4.3. Zaman.....	62
1.2.1.4.4. Mekân.....	62
1.2.1.4.5. Kişi Kadrosu.....	63
1.2.1.4.5.1. Hatice Hanım.....	63
1.2.1.4.5.2. Bihin.....	63
1.2.1.4.5.3. Ahmet Bey.....	63
1.2.1.4.5.4. Cemal Ağa.....	63
1.2.1.4.5.5. Anna.....	63
1.2.2. Türk Kanı.....	64

1.2.2.1. Piyesin Kimliği.....	64
1.2.2.2. Piyesin Özeti.....	64
1.2.2.3. Piyesin Mesajı.....	65
1.2.2.4. Piyesin Yapısı.....	65
1.2.2.4.1. Olay Örgüsü.....	65
1.2.2.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	69
1.2.2.4.3.Zaman.....	69
1.2.2.4.4. Mekân / Dekor.....	69
1.2.2.4.5. Kişi Kadrosu.....	70
1.2.2.4.5.1. Orhan.....	70
1.2.2.4.5.2. Nadir.....	70
1.2.2.4.5.3. Ahmet Efendi.....	70
1.2.2.4.5.4. Bulgar Zabiti.....	70
1.2.2.4.5.5. Bulgar Neferi.....	70
1.2.2.4.5.6. Türk Kızı.....	70
1.2.3. Üvey Ana.....	70
1.2.3.1. Piyesin Kimliği.....	70
1.2.3.2. Piyesin Özeti.....	71
1.2.3.3. Piyesin Mesajı.....	71
1.2.3.4. Piyesin Yapısı.....	71
1.2.3.4.1. Olay Örgüsü.....	71
1.2.3.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	73
1.2.3.4.3. Zaman.....	73
1.2.3.4.4. Mekân/Dekor.....	74
1.2.3.4.5. Kişi Kadrosu.....	74
1.2.3.4.5.1. Bedia.....	74
1.2.3.4.5.2. İbrahim Efendi.....	74
1.2.3.4.5.3. Şükriye Hanım.....	74
1.2.3.4.5.4. Hıfziye ve Naci.....	74
1.2.3.4.5.5. Hayriye.....	75
1.2.4. Irkımızın Namusu.....	75
1.2.4.1. Piyesin Kimliği.....	75
1.2.4.2. Piyesin Özeti.....	75
1.2.4.3. Piyesin Mesajı.....	75

1.2.4.4. Piyesin Yapısı.....	75
1.2.4.4.1. Olay Örgüsü.....	76
1.2.4.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	77
1.2.4.4.3. Zaman.....	77
1.2.4.4.4. Mekân/Dekor.....	78
1.2.4.4.5. Kişi Kadrosu.....	78
1.2.4.4.5.1. Mefkure.....	78
1.2.4.4.5.2. Makbule.....	78
1.2.4.4.5.3. Cazibe.....	78
1.2.4.4.5.4. Necat.....	78
1.2.5. Sanat Yolunda	78
1.2.5.1. Piyesin Kimliği.....	78
1.2.5.2. Piyesin Özeti.....	78
1.2.5.3. Piyesin Mesajı.....	79
1.2.5.4. Piyesin Yapısı.....	79
1.2.5.4.1. Olay Örgüsü.....	79
1.2.5.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	83
1.2.5.4.3. Zaman.....	83
1.2.5.4.4. Mekân/Dekor.....	83
1.2.5.4.5. Kişi Kadrosu.....	83
1.2.5.4.5.1. Suat Bey.....	83
1.2.5.4.5.2. Naime Hanım.....	83
1.2.5.4.5.3. Halide Hanım.....	84
1.2.5.4.5.4. Sadık Bey.....	84
1.2.6. Kafes ve Kümes.....	84
1.2.6.1. Piyesi Kimliği.....	84
1.2.6.2. Piyesin Özeti.....	84
1.2.6.3. Piyesin Mesajı.....	84
1.2.6.4. Piyesin Yapısı.....	85
1.2.6.4.1. Olay Örgüsü.....	85
1.2.6.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	92
1.2.6.4.3. Zaman.....	92
1.2.6.4.4. Mekân/Dekor.....	92
1.2.6.4.5. Kişi Kadrosu.....	93

1.2.6.4.5.1. Asım Bey.....	93
1.2.6.4.5.2. Zahide Hanım.....	93
1.2.6.4.5.3. Mediha Hanım.....	93
1.2.6.4.5.4. Edip Bey.....	93
1.2.6.4.5.5. Nesibe Hanım.....	93
1.2.6.4.5.6. Zeynep.....	93
1.2.6.4.5.7. Celil Bey.....	94
1.2.6.4.5.8. Yako.....	94
1.2.6.4.5.9. Ali Efendi.....	94
1.2.7. Kadınlardan Hey'et-i Vekîle.....	94
1.2.7.1. Piyesin Kimliği.....	94
1.2.7.2. Piyesin Özeti.....	94
1.2.7.3. Piyesin Mesajı.....	94
1.2.7.4. Piyesin Yapısı.....	95
1.2.7.4.1. Olay Örgüsü.....	95
1.2.7.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	97
1.2.7.4.3. Zaman.....	97
1.2.7.4.4. Mekân/Dekor.....	97
1.2.7.4.5. Kişi Kadrosu.....	97
1.2.7.4.5.1. Nezihe Hanım.....	98
1.2.7.4.5.2. Bülent Hanım.....	98
1.2.7.4.5.3. Alaycı Hanım.....	98
1.2.7.4.5.4. Diğer Kadınlar.....	98
1.2.8. Kadın Parmağı.....	98
1.2.8.1. Piyesin Kimliği.....	98
1.2.8.2. Piyesin Özeti.....	98
1.2.8.3. Piyesin Mesajı.....	99
1.2.8.4. Piyesin Yapısı.....	99
1.2.8.4.1. Olay Örgüsü.....	99
1.2.8.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	101
1.2.8.4.3. Zaman.....	101
1.2.8.4.4. Mekân / Dekor.....	101
1.2.8.4.5. Kişi Kadrosu.....	101
1.2.8.4.5.1. Kerim Bey.....	101

1.2.8.4.5.2. Nazmiye Hanım.....	102
1.2.9. Mebus Kim Olacak?.....	102
1.2.9.1. Piyesin Kimliği.....	102
1.2.9.2. Piyesin Özeti.....	102
1.2.9.3. Piyesin Mesajı.....	102
1.2.9.4. Piyesin Yapısı.....	102
1.2.9.4.1. Olay Örgüsü.....	103
1.2.9.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	106
1.2.9.4.3. Zaman.....	106
1.2.9.4.4. Mekân / Dekor.....	106
1.2.9.4.5. Kişi Kadrosu.....	107
1.2.10. Bal ve Şeker.....	107
1.2.10.1. Piyesin Kimliği.....	107
1.2.10.2. Piyesin Özeti.....	108
1.2.10.3. Piyesin Mesajı.....	108
1.2.10.4. Piyesin Yapısı.....	109
1.2.10.4.1. Olay Örgüsü.....	109
1.2.10.4.2. Düğümler ve Çözümler.....	111
1.2.10.4.3. Zaman.....	111
1.2.10.4.4. Mekân / Dekor.....	111
1.2.10.4.5. Kişi Kadrosu.....	111
1.2.10.4.5.1. Muallim Vekili.....	111
1.2.10.4.5.2. Çocuklar.....	111
1.3. DİĞERLERİ.....	112
1.3.1. Kâbe Kırlangıcı.....	112
1.3.2. Çoban.....	112
1.3.3. Horoz Döğüşü.....	113
1.3.4. Mevsimler.....	113
1.3.5. Kelebek ile Çocuk.....	113
1.3.6. Benim Cinayetim.....	114
1.3.7. Çare Sizedir.....	114

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	115
2.1. SOSYAL MESELELER.....	115
2.1.1. Evlilik ve Aile Kurumu.....	116
2.1.1.1. Görücü Usulü Evlilik.....	118
2.1.1.2. Gelin Kaynana İlişkisi.....	122
2.1.1.3. Çok Eşlilik.....	129
2.1.1.4. Sadakatsizlik.....	134
2.1.1.5. Boşanma.....	137
2.1.2. Şiddet.....	140
2.1.3. Feminizm.....	144
2.1.3.1. Feminizmin Yanlış Anlaşılması.....	147
2.1.4. Eğitim.....	151
2.2. SİYASİ MESELELER.....	156
2.2.1. II. Abdülhamid.....	157
2.2.2. İttihat ve Terakki.....	159
SONUÇ.....	165
KAYNAKÇA.....	168
EKLER.....	174
ÖZGEÇMİŞ.....	317

ÖZET

II. Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında gazeteci-yazar kimliği ile İzmir’de aktif bir yazı hayatı geçirmiş olan Mehmet Sırrı Sanlı, tiyatro türünde verdiği eserlerle de dikkat çeker. Sanlı, yazı hayatı boyunca otuzu aşkın tiyatro eseri kaleme almıştır. Bu eserler içerisinde tefrikası eksik kalmış olanların yanında yazar tarafından tamamlanmamış olduğunu düşündüğümüz oyunlar da vardır. Çalışmadaki kapsamlı inceleme, yazarın tamamlanmış olan eserleri üzerinden yürütülmüştür. Bununla birlikte yarım kalan eserlerle ilgili de gerekli bilgilendirme yapılmıştır.

Bu çalışma, Mehmet Sırrı Sanlı’nın yazı hayatından hareketle tiyatro eserlerini incelemeyi ve bu eserlerin genel özelliklerini sosyal ve siyasi meseleler ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda tezin giriş kısmında Mehmet Sırrı Sanlı’nın hayatı ve yazı serüveni üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Sanlı’nın tiyatro eserleri üç ayrı başlık altında tasnif edilmiş ve her eser farklı inceleme başlıklarında ele alınmıştır. İkinci bölümde ise bu eserler, sosyal ve siyasi meseleler bağlamında detaylandırılmış başlıklar altında incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde Mehmet Sırrı Sanlı’nın gerek II. Meşrutiyet’te gerekse Cumhuriyet Dönemi’nde tiyatro türünde kaleme aldığı eserlerle Türk tiyatrosuna önemli katkıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce dönemin gazete ve dergilerinden, yazarın basılmış kitaplarından oluşan birincil kaynaklar detaylı olarak taranarak tezde kullanılacak eserler tespit edilmiştir. Bu metinlerin büyük bir bölümü harf devrimi öncesinde yazıldığı için incelemeye başlamadan önce eserlerin Osmanlıcadan yeni yazıya aktarımı gerçekleştirilmiştir. İkincil kaynakları ise ilgili kitaplar, gazeteler, tezler, makaleler ve elektronik kaynaklar oluşturmaktadır. Tezin ‘Ekler’ bölümünde incelemesini yapmış olduğumuz tiyatro eserlerinin yeni yazıya aktarımı ve çalışmayla ilgili görseller bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mehmet Sırrı Sanlı, Mehmet Sırrı Sanlı’nın Tiyatro Eserleri, Araştırma ve İnceleme.

ABSTRACT

Mehmet Sırrı Sanlı, who is an active writer and journalist in İzmir, during and after the Second Constitutional Era, also draws attention with his theater works. Sanlı, wrote more than thirty theater plays during his writing life. Some of those works are not completed and there are also plays that we think were not completed by the author. The comprehensive review of the study was conducted on the completed works of the author. In addition, the necessary information about incomplete works was given.

The aim of this study is to examine and evaluate the general features of these theater works based on Mehmet Sırrı Sanlı's writing life in the light of social and political issues. In this context, Mehmet Sırrı Sanlı's life and writing adventure is emphasized in the introduction part of the thesis. In the first section, Sanlı's theatrical works were classified under three different titles and each work was discussed under different titles. In the second section these works are examined under detailed titles in the context of social and political issues. As the result of the study, it was concluded that Mehmet Sırrı Sanlı made important contributions to Turkish theater in both Second Constitutional and Republic periods with the theatrical works he has written.

Before starting the study, the works which will be used in the thesis were determined by scanning the primary sources consisting of the newspapers and magazines of the period and the published books of the author in detail. Because of the most of these texts were written before the Turkish Letter Revolution, the works had to be transferred from Ottoman Turkish into the new script before the study starts. Secondary sources are related books, newspapers, theses, articles and electronic resources. In the "Annexes" section of the thesis, you can find the visuals of the study and transfer of the theater works into the new Turkish Alphabet that we have examined.

Keywords: Mehmet Sırrı Sanlı, Theater Works of Mehmet Sırrı Sanlı, Research and Analysis.

SİMGE VE KISALTMALAR

- C.** : Cilt
Çev. : Çeviren
s. : Sayfa
nr. : Numara
vb. : Ve benzeri
vs. : Ve saire
Yay. : Yayınları / Yayınevi
[...] : Okunmayan bölümleri ifade etmek için kullanılmıştır.

RESİM VE TABLO LİSTESİ

Şekil 1: Talebe Dergisi.....	3
Tablo 1: Gelin İntihâbı Düğümler-Çözümler.....	62
Tablo 2: Türk Kanı Düğümler-Çözümler.....	69
Tablo 3: Üvey Ana Düğümler-Çözümler.....	73
Tablo 4: Irkımızın Namusu Düğümler-Çözümler.....	77
Tablo 5: Sanat Yolunda Düğümler-Çözümler.....	83
Tablo 6: Kafes ve Kümes Düğümler-Çözümler.....	92

GİRİŞ

İkinci Meşrutiyet Dönemi yazarları içerisinde İzmir’de en aktif yazı hayatına sahip yazarlardan biri olan Mehmet Sırrı Sanlı, gazete yazılarının yanında edebiyat alanında da eserler kaleme alarak yaşadığı dönemde oldukça verimli bir yazı süreci geçirmiştir. İkinci Meşrutiyet sonrasında Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemlerinde de üretkenliğini devam ettiren yazar, gazeteciliğinin yanında yazdığı roman, şiir, hikâye, piyes ve monologları ile de dikkat çeker. Kaleme aldığı eserler, dergi ve gazetelerde gerek tek sayıda gerekse tefrika edilerek yayımlanmıştır. Tiyatro yazarlığı konusunda en verimli çağını İkinci Meşrutiyet Dönemi içerisinde yaşayan Sanlı’nın edebi eserlerine bakıldığında, içerik bağlamında özellikle sosyal konulara - ki bu konuların başında kadının toplum içerisindeki konumu gelir- ağırlık verdiği gözlenir. “Sanlı, evlilik, şahane arzulara dayanan kadın erkek ilişkileri, feminizm, feminizmin yanlış anlaşılması, alafrangalık ve alafrangalığın doğurduğu israf, nesil çatışması, toplumsal yaşamın her alanında paranın çok belirleyici olması, ianeler, sosyal hizmetler, ezberciliğe dayanan eğitim sistemi, tiyatro ve sinema gibi yerlerde uyulması gereken görgü kuralları gibi devrin çok çeşitli aktüel meseleleri hakkındaki görüşlerini mizah ve hiciv tonlarının iç içe geçmiş olduğu bir üslupla dile getirmeye çalışmıştır.” (Nemutlu, 2011: s.195). Bununla beraber onun eserlerinde siyasi konuların da yer aldığını görürüz. Nitekim bazı eserlerinde Abdülhamid ile İttihat ve Terakki mensuplarına yaptığı cüretkâr göndermelerle dikkat çeker. İkinci Meşrutiyet sonrasında başladığı yazın hayatını Cumhuriyet Dönemi’nde de devam ettiren yazar, yaşamı süresince muhteva yönünden zengin yelpazeli bir üretim süreci geçirmiştir.

Hayatına dair detaylı bilgiye ulaşmakta zorlandığımız Mehmet Sırrı Sanlı, Sakız Adası’nda dünyaya gelmiştir. 1884 yılında doğduğunu tahmin ettiğimiz Sanlı, iptidai mektebini ve rüştiyeyi Sakız Adası’nda tamamlamıştır. İzmir’de idadi tahsilini bitirdikten sonra tekrar Sakız’a dönerek bir ilkokulda öğretmenlik yapmaya başlayan yazarın, İzmir’e yeniden gidişine dair net bir tarihe ulaşılamamaktadır. Yine de Ömer Faruk Huyugüzel Ahenk’te çıkan bir yazıdan hareketle onun tekrar İzmir’e, 1910 yılının ekim ayında bir öğretmen olarak gittiği düşüncesine varır (Huyugüzel, 2000: s. 402).

Mehmet Sırrı Sanlı'nın yazı hayatına öğretmenlik yıllarında başlamış olması muhtemeldir. Nitekim yazarın öğrencilere yönelik şiirleri, monologları ve daha pek çok türde yazısı mevcuttur. Sanlı'nın gazetede yayımlanan ilk yazısı, *İzmir* gazetesinde çıkan Mevl-i Masum başlıklı mensur şiiridir. Yazarın üretim süreci *Hizmet*, *Ahenk* ve *İttihad* gazetelerindeki yazılarıyla devam eder. *İttihad* gazetesinde düzenli olarak yazı kaleme alan yazar, 1911 yılının mayıs ve temmuz ayları arasında bazıları *Seyirci* takma adıyla monolog, hikâye ve makaleler yayımlar ve *Anadolu* gazetesinde de aynı takma adı kullanarak yazmaya devam eder (Huyugüzel, 2000: 403). Yazarın *İttihad* gazetesinde yayımlanan tiyatro türündeki eserleri; *Kırk Beşlik Kara Kuru Bir Matmazel Tarafından: Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim, Tembel ve İddiakâr Bir Şâkird Tarafından: Niçin Sınıfta Kaldım?*, *Ben Ne Olabilirim, Bir Bekâr Tarafından: Yatak Değil A... Mezar, Yüz Sene Sonra Kadınlar* isimli monologlarıdır. Bu monologların önemi, sonrasında Mehmet Sırrı'nın *İncinmiş Bekâretler* adıyla basılan kitabında yer almış olmalarıdır. Bu kitapta yazarın *Bir Kaynana Tarafından: Ben Gelinimi Severim, Bir İtalyan Tarafından: Niçin Trablusgarb'ı Almak İstiyoruz ve Zengin Olmak İster misiniz?* isimli monologları da yer alır.

Sanlı, bu dönem içerisinde *Talebe* isimli bir dergi çıkarır. Bu dergi, çocuklara yönelik yazılar içerir ve dergide Mehmet Sırrı Sanlı'nın da yazıları ve monologları vardır. Karantina'da Çocuk Bahçesi isimli kendisinin açmış olduğu bir okul olduğunu bildiğimiz Sanlı'nın, *Talebe* dergisini bu tarihlerde çıkarmış olması muhtemeldir. Çocuk Bahçesi adlı okulun varlığına ilişkin bilgiye, İsmail Zühdü'nün ölümünden sonra Sadâ-yı Hak'ta çıkmış olan bir yazıdan ulaşıyoruz. Bu yazıdan, İsmail Zühdü'nün bu okulda müzik dersleri verdiği ve Mehmet Sırrı'nın çocuklar için yazdığı şiir ve piyeslerini bestelediği anlaşılıyor (Sadâ-yı Hak, 13 Ağustos 1340). Anlaşıldığı üzere Mehmet Sırrı çocukların eğitimine ayrı bir ihtimam göstermiştir ve onlar için pek çok şiir, monolog ve piyes neşretmiştir. 1912 yılında yayınlanmaya başlayan *Talebe* dergisi de öğrencilere yönelik hazırlanmış bir içeriğe sahiptir. İlk sayısı 1 Şubat 1327/14 Şubat 1912 yılında çıkan dergi, sadece 3 sayı yayınlanmıştır. On beş günde bir çıkan bu derginin son sayısı, 1 Mart 1327/14 Mart 1912 tarihini taşır.

Şekil 1 Talebe Dergisi

Yukarıdaki nüsha, *Talebe* dergisinin ilk sayısından alınmıştır. Derginin sahibi Mehmet Sırrı, müdürü Faik Şemseddin, musavviri Bahaddin ve Şefik Şemseddin, basım yeri İzmir Şems Matbaası'dır. Dergi kapağında, musavvirler tarafından kız ve erkek çocukları bir arada çizilmiştir. Mehmet Sırrı'nın kadın ve erkek eşitliği konusundaki hassasiyetine dair bir örnek oluşturan bu kapak, cinsiyetler arası eşitlikle ilgili çocuk yaşta verilecek olan eğitimin önemine de dikkat çeker. Sanlı, toplumsal yaşam içerisinde kadınların erkeklerle eşit oranda söz sahibi olması gerekliliği düşüncesi içerisinde ve bu düşüncesini eserlerinin birçoğuna yansıtmıştır. Sanlı'nın yetiştirmiş olduğu iki kızının da hayattaki duruşları ve kendi alanlarındaki başarıları düşünüldüğünde onun bu düşüncüyü sadece fikir olarak değil, pratikte de içselleştirdiğini ve hayatına somut olarak adapte ettiğini görmüş oluruz. Nitekim Sanlı'nın büyük kızı İsmet Sanlı, 1928 yılında Muhsin Ertuğrul'un çektiği Ankara Postası filminde oynayarak Türk sinemasında yeni yeni görmeye başladığımız Türk kadınlarından biri olmuştur. Giovanni'nin Türk Sinema Tarihi adlı eserinde, Ankara Postası'nda rol alan İsmet Sırrı'nın "Maarif Vekili'nin izniyle filme katılan İzmir Amerikan Koleji'nden bir kız öğrenci" (Scognamillo, 1998: s.72) olarak belirtildiği görülür. İsmet Sırrı bu filmde başarılı bir performans sergilemiş ve o dönem basını tarafından övgülere mazhar olmuştur (Onaran, 1981: s.186). Sanlı'nın, "gençlik yıllarında İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nin en genç üyesi olarak

görev yapan, Türk tiyatrosunun övüncü, Devlet Tiyatrolarımızın kadrolu ilk dramaturgu olan küçük kızı Sevgi Sanlı da özgün ve çeviri yapıtlarıyla kültürümüzün yüzakıdır.” (Sevinçli, 2019: s.167).

Sanlı'nın çıkardığı *Talebe* dergisinin ilk sayısı 1 Şubat 1327/14 Şubat 1912 tarihinde, Akil Koyuncu'nun “Al Sancak” isimli şiiri ile başlar. Ahmet Hâşim'in “Güneşe” şiirinin yanında “Meslek ve Gâye” adlı bir yazı vardır. “*Siyah Güller*” başlıklı monolog, “Şöhret Yolunu Buluncaya Kadar; Edison”, “İlm-i Hey'etin Tarihçesi”, “Mektep-Aile”, “Sükûnetlerde” başlıklı yazılarla devam eder. Dergi, “Derin Fikirler” ve “Mektebî Latifeler” ile sonlanır.

Derginin 15 Şubat 1327/28 Şubat 1912 tarihli ikinci sayısı, Ahmet Hâşim'in “Evim” adlı şiiri ile başlar. “İlm-i Hey'etin Tarihçesi”, “Sükûnetlerde” yazılarının ardından “*Sen Kızısın, Senin Aklın Ermez*” monoloğuna yer verildiği görülür. Dergi, yapılmış olan edebî müsabakayı kazanan parça “Kızlı Cerîhalar”, “Mektebî Latifeler”, Ziya Zühdü'nün “Akşam” şiiri ve Mehmet Sırrı'nın kaleme aldığı “Kızlarımızın Tahsil ve Terbiyesi” başlıklı yazı ile devam eder. “Bilmeceler” ve “Tercüme Müsâbakası”nın ilanı ile dergi sonlanır.

Talebe'nin 1 Mart 1327/14 Mart 1912 tarihli üçüncü ve son sayısı bir kadın ve çocuğun yer aldığı resim ile başlar. Tabip Mustafa Enver Bey'in dergiye hediye ettiği sağlık ile ilgili bilgiler taşıyan “Mektep Hayatı” başlıklı yazı, “Sükûnetler” ile devam eder. Dergi; “Yıldız Gözüm Olmuştum”, “Araba Hayvanı”, “*Bir Cerîha-i Vatan*” monoloğu, “Vesâit-i Midâfaadan taht-el-Bahirler” makalesi, “Tedrîs ve Terbiye Bahisleri Altında” başlıklı öğretmenlere hitaben yazılan bir mektubun ardından “Kızlarımızın Tahsîl ve Terbiyesi” başlıklı yine Mehmet Sırrı'ya ait olan bir yazı ile son bulur.

Bu üç sayıda, 3 ayrı monoloğun yer aldığı görülür. *Siyah Güller* adlı monologda, büyük validesinin söylediği atasözünü dikkate alarak dayak yemenin hayırlı bir iş olduğu inancına kapılan öğrencinin hikâyesi anlatılır. *Sen Kızısın, Senin Aklın Ermez*'de, bir kız öğrencinin, zekâsını küçümseyen abisine verdiği ders konu edilir. *Bir Cerîha-i Vatan* monoloğunda ise vatan işgalinin bir aile içerisinde yarattığı bedbahtlık, evdeki çocuğun gözünden aktarılır.

Yazar 1912 yılında *Gençlik* dergisinde yazmaya başlar. Bu dergide, yazarın *Ben Gelinimi Severim* adlı monoloğu yayımlanır. Bu monologda, bir kaynananın gelini ile ilgili düşüncelerine yer verilir. Sabire Hanım, eşini kaybetmiştir ve gelininin babası ile evlenmek istemektedir. Gelini bu evliliğe razı gelmezse onu oğlundan ayırmakla tehdit eder. 1913 yılına gelindiğinde Yeni Lisan hareketinin İzmir'deki yansıması olan *Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat* dergisinde *Kâbe Kırlangıcı* isimli piyes, *Sen Ne Olacaksın?* başlığına sahip monolog ve bir manzum muhavere olan *Çocukla Kelebek* karşımıza çıkar. *Kâbe Kırlangıcı*'nda, ümmetçilik düşüncesine yer verildiği görülür. *Sen Ne Olacaksın?* monoloğu, devrin çeşitli mesleklerindeki yozlaşmış yapıyı ele alır. Bu monologda Sanlı'nın eleştirisini yönelttiği asıl kitle, liyakattan uzak bir işleyiş sürdüren vekillerdir. *Çocukla Kelebek*'te ise çocuklara eşyalarına ve canlılara özenli davranmaları gerektiği düşüncesi aktarılmaya çalışılır. Bu üç eser, öğrenciler için yazılmış gibi görünse de *Kâbe Kırlangıcı* ve *Sen Ne Olacaksın?* piyeslerinin daha çok yetişkinler için kaleme alındığı düşünülebilir. *Sen Ne Olacaksın?*, daha sonra yazarın *Kâbe Kırlangıcı* kitabında *Mebus Kim Olacak?* ismi ile yayımlanır. *Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat* dergisinde *Müsâvat İsteyen Bir Kız* piyesi de tefrika edilmiştir. Derginin eksik sayıları nedeniyle bu piyesin tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Yine de bu piyesin 28 Aralık 1913 tarihinde Milli Kütüphane Tiyatrosunda sahnelendiği bilgisine yine aynı dergide çıkan bir yazıdan ulaşıyoruz (Yeni Hayat, 6 Kanûnevvel 1329/19 Aralık 1913). Sanlı, Hizmet gazetesinde kendisiyle yapılan röportajda, bu oyunun Milli Kütüphanedeki temsilinden sonra en batılı kadınların dahi eleştirisine maruz kaldığını bildirir. Bu eleştirilerin nedeni, oyunda tesettürün aleyhinde söylemlerin olmasıdır (Hizmet, 19 Kanunievvel 1927). Yazarın 1914 yılında *Türk Çocuğu* dergisinde çıkan *Genç Sanatkârlar* isimli eseri de yarım kalmıştır. Sanlı bu eserde, kolera salgını ile ilgili alınan önlemlerin yetersizliğine ve halkın bu konudaki cehaletine dikkat çekmeye çalışmıştır.

Sanlı, 1918 yılında *Kosmos* gazetesinde çalışmaya başlar. İzmir'de 1917 yılında yayın hayatına başlayan Rum gazetesi *Kosmos*'ta 1918 yılının sonuna kadar Nikos Nikolaidis ile beraber çalışan Mehmet Sırrı, eleştirilerin odağı hâline gelir. Sanlı'nın işgal yıllarında Yunan propagandasının yapıldığı bir gazetede çalışmış olması, kendisine yöneltilen eleştirilerin kaynağını oluşturur. Yazar özellikle

Anadolu gazetesinde bizzat kendisine yöneltilen eleştiri yazılarında bir ‘hain’ olarak anılır:

“O Mehmet Sırrı Bey ki bugün akûrâne bir savletle saldırdığı inkılâp ricali canlarını dişlerine takmış bütün bir husûmet dünyasına karşı yalnız milletleri için ve yalnız onun namına boğuşurlarken o Kramer Palas’da Yunan zabitleriyle kolkola buzlu biralar içer, memleket ve zavallı Türk halkı Yunan işgali altında inim inim inlerken o, imzasını taşıyan Kosmos gazetesinde Yunan adaletinden ve Türk mezâliminden bahsedilmesine lâkayd kalırdı. Rollerin bu kadar değiştiği; hainlerin, düşmanlarla el ele vermiş olanların, memleketin en hâlis çocuklarına memleket ve millet namına küstahâne bir vaziyet aldıkları hiç bir milletin tarihinde mesbuk değildir.” (Anadolu, 6 Temmuz 1931).

Sanlı’nın zaten kısa süreli olan Kosmos’taki yıllarının 1918 yılı sonlarında son bulmuş olması, yazara yöneltilen eleştirilerin haklılığını sorgulatır zira Yunan işgali 15 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleşmiştir. Sanlı, İzmir’in işgalinden önce Kosmos gazetesinden ayrılmıştır. Bu konuyla ilgili 1918 yılının kasım ayında *Köylü* gazetesinde çıkan bir yazıda, yazarın Kosmos gazetesinden ayrılacağına dair bir bilgi yer alır. Zeki Arıkan’ın Mütareke ve İşgal Dönemi adlı kitabında bu bilgiye yer verildiği, yazarın Kosmos’tan ayrıldıktan sonra *Sada* gazetesini üzerine alıp vatani borcunu bu silahla yerine getireceği bilgisinin de aynı yazı içerisinde dile getirildiği görülür (Aktaran:Arıkan, 1989: s.9-10). Bu bilgilerden hareketle Mehmet Sırrı’ya kimi çevreler tarafından yöneltilen sert söylemlerin, yazarın bu çevrelerden siyasi görüş konusunda farklı bir çizgide olmasıyla ilintili olabileceği düşüncesi, Sanlı’nın doğrudan şahsına yönelik yapılan eleştirilerin asıl nedenine açıklık getirilmesi noktasında değerlidir. Nitekim bu eleştiriler çoğunlukla Cumhuriyet Halk Fırkası’nın İzmir basın kanalındaki sözcüsü niteliğinde olduğunu söyleyebileceğimiz *Anadolu* gazetesinde çıkan yazılar ile kendisini gösterir. Mehmet Sırrı’nın Sadâ-yı Hak gazetesinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile ilgili düşünceleri, partinin programına olan övgüleri ve Cumhuriyet Halk Fırkası’na karşı yönelttiği eleştirileri bu sert suçlamaların altında yatan asıl nedene işaret eder. Nitekim yazarın Sadâ-yı Hak’ta “Yeni Fırkanın Programı” başlığı ile kaleme aldığı yazı, partilerle ilgili görüşlerini ifade etmesi açısından önemlidir. Sanlı, bu yazısında programların kağıt

üzerinde kalmaması gerektiğini, konuşmadan çok icraatin lazım geldiğini ve adaletin de sadece vekillere değil tüm millete sağlanmasının icap ettiğini dile getirmiş ve bizzat partilerin adını da zikrederek Cumhuriyet Halk Fırkası'nı bu konuda eleştirmiştir (Sadâ-yı Hak, 25 Teşrin-i Sâni 1340).

Anadolu gazetesinde “*Kosmosçu'yu Tanıyınız*” başlıklı Mehmet Sırrı'ya yöneltilen bir diğer eleştiri yazısı, yazara yöneltilen ağır ithamların kişiler arasındaki siyasi fikir ayrılıklarından kaynaklanmış olabileceği düşüncesine katkı sunması açısından önemlidir:

“-Hayır Mehmet Sırrı Bey sen bu memlekette temizlenemezsin. Cumhuriyet Halk fırkasına muhalefet etmekle sen hiçbir şey kazanamazsın. Nitekim senin muhalefetinden Serbest fırka da hiçbir şey kazanamayacaktır. Çünkü sen Kosmosçu Sırrı'sın. Bunu inkar edebilir misin?” (Anadolu, 25 Eylül 1930).

“*Sırrı Bey ne yüzle gazetecilik yapıyor?*” sorusunun alt başlık olarak atıldığı bu yazıda Mehmet Sırrı ağır ifadelerle suçlanır. Oysa Mehmet Sırrı, bu gazetenin sahibi Haydar Rüştü ile bir dönem *Yeni Hayat* dergisinde beraber çalışmıştır.

Sanlı, 1918 yılının kasım ayında Michel Comberes ile *Le Levant* isimli Fransızca gazeteyi çıkarır. Zeki Arıkan'ın Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını adlı kitabında Le Levant gazetesinin Yunan işgali döneminde İtalyanlara yakın bir yayın hayatı sürdürdüğü bilgisi yer alır (Arıkan, 1989: 172-173). Gazete Frenk Mahallesi'nde 9 Eylül günü çıkan yangında alevler içinde kalmıştır. Mehmet Sırrı ve ailesinin, bu yangında bir İtalyan gemisine sığındığını, yazarın oğlu Reşat Sanlı ile yapılmış olan röportajdan öğreniyoruz (Yeni Asır, 8 Ocak 1985). İşgal yıllarında Sanlı'nın bir Fransız gazetesi yönetiminde yer alması, yazarın yine eleştirilerin odağı hâline gelmesine neden olmuştur. Sanlı, bu defa da Yunan işgali sırasında İtalyanlara olan yakınlığı nedeniyle eleştirilmiştir.

Mehmet Sırrı Sanlı, İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra *Sadâ-yı Hak* gazetesini çıkarmaya başlar. “Adımın üstünde bulunan, yayın ilkesini yansıtan ‘Halkın Sesi’ ‘Halkın Sesi’ olmakla mübâhât / Dâim edeceksin, işte budur bizce mükâfât’ özlü sözüyle, alt başlığında da ‘Her gün sabahları neşr olunur, fikri

müstakil, vicdânı hür, Türk'e dost olanın dostu Türk gazetesidir' tümcesiyle kimliğini açıklayan Sadâ-yı Hak gazetesi, işgal yıllarını suskun geçirir. Bu nedenle de Kurtuluş Savaşı sonrasında sert eleştirilere uğrar." (Sevinçli, 2019: s.163). Bu gazetede yazarın tiyatro türünde pek çok eserinin olduğunu görürüz. *Kâbe Kırlangıcı*, *Ordumuzun Melekleri*, *Sanat Yolunda*, *Gelin Alırken* piyesleri ve *Düdük*, *Ben Gelinimi Severim* monologları yazarın Sadâ-yı Hak'ta yayınlanan tiyatro eserleridir. *Gelin İntihâbı* piyesi, ilk olarak kitap olarak basılmıştır. Piyes sonrasında Sadâ-yı Hak'ta *Gelin Alırken* başlığı ile tefrika edilse de bu tefrika tamamlanmamıştır. Bu piyes, aradan geçen yılların ardından 1932 yılında "*Dünya Cennetine Girerken*" ismi ile Halkın Sesi gazetesinde tefrika edilmiştir. *Ordumuzun Melekleri* piyesi de Sanlı'nın tefrikası yarım kalmış eserleri arasındadır. Yazarın *Gelin İntihâbı* adlı piyesinde, oğluna kız bakmaya giden Hatice Hanım ile gelin adayı Bihin'in hikâyesi işlenir. Mehmet Sırrı Sanlı'nın başarılı piyesleri arasında değerlendirebileceğimiz *Gelin İntihâbı*, eski ve yeni evlilik anlayışını oyun kişileri vasıtasıyla karşı karşıya getirir. Görücü usulü evliliğin eleştirisini gördüğümüz oyunda, Hatice Hanım geleneği, Bihin ise yeniliği temsil eder. *Sanat Yolunda* isimli piyeste, eşinin arkadaşını yoldan çıkarmaya çalışan yazar Suat Bey'in sadakatsizliği üzerinde durulur. Yarım kalmış olan *Ordumuzun Melekleri* isimli piyeste ise Milli Mücadele Dönemi'nde vatani uğruna anne ve babasının sözünü dahi dinlemeyerek cepheye giden sultani öğrencisi Şükriye'nin ve arkadaşlarının hikâyesi anlatılır. Yazarın *Düdük* adlı monoloğu manzum bir eserdir. Oyun kişisi bir çocuk olan bu monologda, hırsızlığın kötülüğü üzerinde durulur. Mehmet Sırrı Sanlı, -gerçek bir haberden yola çıkarak- yardım malzemesi taşıyan bir vagonun yağmalanmasına ilişkin gönderme yapmak niyeti ile kaleme almış olduğu bu monologda, anlatımı bir çocuğun eline vermeyi tercih ederek monoloğu daha etkili bir söyleme kavuşturmaya çalışmıştır. Sadâ-yı Hak gazetesinde, yazarın *Benim Cinayetim* isimli manzum muhaveresi de yer alır. Bu eserde, bir çocuğun, yetim olan bir çocuğun dilendiğini görüp bunu annesine anlatması konu edilir. Yazarın bu eserinde dikkat çekmek istediği konu, yetim çocuğun babasının uzun yıllar devlete hizmet etmiş bir memur olmasıdır. Gazetede, tiyatro türündeki eserler içerisinde değerlendirebileceğimiz *Çare Sizdedir* isimli tekellümî hikâye de yayımlanır. Tek perdelik bir oyun olan bu eserde, kendisinden yaşça büyük bir erkekle sevmediği hâlde evlenmek zorunda kalan Aliye

Hanım'ın hikâyesine dikkat çekilir. Nitekim sonrasında Aliye Hanım eşini genç bir doktorla aldatır. Ekonomik kaygılarla gerçekleşen evliliklerin yürümeyeceğine dair bir mesaj barındıran bu piyeste, genç kızların eğitim alıp kendi ayaklarının üzerinde durması gerektiği düşüncesinin de yer aldığı görülür. Sanlı, Sadâ-yı Hak gazetesinde diğer edebi türlerde de yazılar kaleme almıştır ve bu dönemde bunları da gazetesinde yayımlamıştır.

Mehmet Sırrı Sanlı, *L'Echo de France* adlı Fransız gazetesinin de yönetiminde yer almıştır. François Georgeon, Fransızca Basına Toplu Bir Bakış adlı kitabında, Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış başlıklı bir bölüm açarak burada L'Echo de France gazetesinden bahseder ve Fransız konsolosunun gazete ile ilgili, "*İzmir Fransız kolonisi için zor olan bu dönemde cesaretli girişimin etkili bir güç aracını oluşturmaktaydı.*" ifadelerine yer verir (Georgeon, 1990: s.329). Yazar bu gazeteyi, Le Levant ve Sadâ-yı Hak gazetesini çıkardığı dönemde yayımlamıştır.

1922 yılında *Kahkaha* isimli mizah dergisini çıkaran Sanlı, bu dergiden sonra 1924'te mizahi ve edebi bir dergi olan *Resimli Yurt*'u yayınlamaya başlar. Resimli Yurt dergisi, Sanlı'nın monolog ve piyesleri açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu dergide *Kadın Parmağı* ve *Kadınlardan Heyet-i Vekile* piyesleri dikkat çeker. Cumhuriyet kadınına gördüğümüz bu iki piyeste, Sanlı'nın daha önceleri idealize etmiş olduğu kadın tipi canlanır, devleşir ve duran değil harekete geçen bir birey olarak varlığını gösterir. *Kadın Parmağı*'nda, babasının işlerini Ankara'ya giderek halleden bir kızın hikâyesi anlatılır. Piyeste, kadının ev dışında da akıllı, çalışkan ve iş bitici özelliklere sahip güçlü bir birey olduğu düşüncesi vurgulanır. *Kadınlardan Heyet-i Vekile* isimli piyeste ise kadınlar ülke yönetiminde söz sahibi olurlar. Bakan olarak seçilen kadın vekillerin ülke yönetimine dair aralarında geçen diyaloglar, dönemin farklı çevrelerine dair fikir vermesi açısından önemlidir.

Sadâ-yı Hak gazetesi ile aynı dönemlerde çıkan Resimli Yurt dergisi, Ankara hükûmetine yönelik eleştirilere de yer verir. Hem Sadâ-yı Hak gazetesinde hem de Resimli Yurt dergisinde mevcut hükûmete yönelik yapılan eleştiriler, Sadâ-yı Hak gazetesinin kapatılması için yeterli olmuştur. 17 Mart 1925 tarihinde çıkan Takrîr-i Sükûn Kanunu ile kapatılan Sadâ-yı Hak, o dönem yazın hayatına son verilen

muhafif yayımlar arasındaki yerini almıştır. Bu kapatılma hadisesinde, yazarın işgal yıllarındaki tutumunun ve kurtuluş sonrasında mevcut iktidara olan eleştirel yaklaşımının neden teşkil ettiği düşünülebilir.

Sanlı, 1925 yılında kapatılan Sadâ-yı Hak gazetesinin ardından *Yedigün* gazetesinde ve ardından *Yeni Asır*'da yazmaya devam etmiştir. 1930 yılında *Halkın Sesi* gazetesi ile gazetecilik hayatının uzun soluklu sürecine başlayan Mehmet Sırrı'nın ölümünden sonra gazetenin yönetimini oğlu Reşat Sanlı devralmıştır ve bu gazete 1965 yılına kadar Reşat Sanlı yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Mehmet Sırrı Sanlı'nın bu gazeteye ilişkin anılarını Reşat Sanlı'dan öğrenmekteyiz:

“... Babam Sırrı Sanlı'nın İzmir basınında bazı konularda öncülüğü olmuştur. Örneğin gazetenin birinci sayfasına kadın resmi konulmasında ısrar etmiştir. İsmet Gazinosu'na assolist olarak İstanbul'dan bir hanım şarkıcı mı gelmiş, tüm gazeteler bunun reklamını en arka sayfaya koyarken, babam bunu haber olarak haber olarak birinci sayfadan verirdi. Hanımlarla ilk röportajlar, sürekli olarak Halkın Sesi'nde yayınlandı. Böylece kadın Türk kadını, basında aniden ön plana çıktı. Türk basınının yaklaşık 50 yıl sonra kabul ettiği bir durumdur bu...” (Yeni Asır, 8 Ocak 1985).

Reşat Sanlı ile yapılan röportajdan da anlaşıldığı üzere Mehmet Sırrı'nın özellikle monolog ve piyeslerinde kadının toplum içerisindeki rolüne ilişkin temalar üzerinde durması tesadüf değildir. Mehmet Sırrı Sanlı'yı dönemindeki birçok yazardan ayıran taraf, onun kadının toplum içerisinde varoluşuna verdiği önem ve düşüncelerindeki feminist detaylardır. Kadın erkek eşitliği üzerinde sıklıkla duran Mehmet Sırrı, pek çok eserinde bu meseleye ilişkin temalara yer verir. Bununla birlikte onun eğitim konusuna verdiği önem de yadsınamaz. Sanlı'nın eserlerine göz attığımızda, onun çocuk yaşta verilecek doğru eğitim ile medeni ve eşit bireyler yetişeceğine olan inancını görebiliriz.

“Mehmet Sırrı'nın Halkın Sesi'ni çıkardığı sırada yayımladığı bir başka gazete de 4 Temmuz-27 Eylül 1936 tarihleri arasında çıkan haftalık *Efe* gazetesidir. Efelik temini esas alan şiir ve eleştirilerin çıktığı bu idareye muhalif gazetede yazar, belki de imzasız yazılar yazmıştır. Gene bu çerçevede çıkardığı bir başka gazete *Atom*

adıylı 23 Ocak 1951'de ancak bir sayı çıkarabildiği haftalık mizah gazetesidir.” (Huyugüzel, 2000: s.409).

Yazarın Sadâ-yı Hak gazetesinde yoğunlukta olan monolog ve piyeslerinin yerini Halkın Sesi'nde hikâye ve romanlar almıştır. *Kıyamet Ne Zaman Kopacak?*, *Kocamı Neden Sattım?*, *Kadının Şeytanı Kadın Olursa...*, *Namus Kuru Bir Laf mı?* isimli romanlar, Mehmet Sırrı'nın Halkın Sesi'nde tefrika etmiş olduğu romanlarına örnek olarak gösterilebilir. *Newyork Esrarı*, *Barabas*, *Görölmeyen Bir Adam Yahud Yüz Bin Kollu Bir Komite* ve *Sokak Çiçeği*; kitap olarak basılmış çeviri eserleridir. Bununla beraber Sanlı'nın Halkın Sesi'nde de monolog ve piyeslerine yer verdiği görölr. Gazetede, yıllar önce Üvey Ana ismi ile bastırđıđı kitabında yer alan ve kitap ile aynı adı taşıyan piyesini, *Yaramaz Çocuklar ve Üvey Ana* ismi ile tefrika eder. Bu piyeste, annelerinin sözünü dinlemeyerek yaramazlık yapan iki kardeşin hikâyesi konu edilir. Bu yaramazlıklardan birinin sonucu olarak evde yangın çıkar ve çocukların annesi ölr. Eve bir üvey annenin gelmesi, çocuklar için zor günlerin başlangıcı olur. Sanlı, bu piyesi manzum olarak kaleme almıştır ve zaman zaman hece ölçüsü kullanmıştır. Mehmet Sırrı'nın Halkın Sesi gazetesinde çeviri oyunları da mevcuttur ki *Kara Hülya*, *Kara Sevda!* isimli piyes, bu çeviri eserlerden biridir. *Çocuk ve Bal* isimli çocuk piyesi ve *Okul Kaçağı* isimli manzum okul temsilinin de Halkın Sesi'nde tefrika edildiğini görürüz. Bununla beraber bu gazetede yazarın *Gelin İntihâbı* piyesi, *Dünya Cennetine Girerken* ismi ile tefrika edilmiştir. Gazetede *Bunak Aşık* isimli piyesin de tefrika edildiğini görürüz. Önceleri gazetenin yanında ilave olarak verilen Bunak Aşık piyesi, ilerleyen tarihlerde gazetede tefrika edilerek yayımlanmıştır. Dolayısıyla bu oyunun gazetede tefrikası eksik kalmıştır. Sanlı, Halkın Sesi gazetesinde *Kendimi Takdim edeyim: Tuvalet Düşmanı* ve *Ah Şu Kadınlar* isimli monologlarını da yayımlamıştır.

Mehmet Sırrı, piyes ve monologlarının bazılarını kitap hâline getirmiştir. *İncinmiş Bekâretler* ismi ile yayınlanan kitabında hikâye, fantazi ve monologlarına; *Kâbe Kırlangıcı* ve *Üvey Ana*'da monologların yanında öğrenciler için yazmış olduğu şiir, hikâye ve piyeslerine yer verir. Yazarın *Gelin İntihabı*, *Türk Kanı*, *Kafes ve Kümes* kitaplarında ise aynı adı taşıyan piyesleri bulunur.

Mekteplerde Hitabet ve Temaşa başlıklı bir kitabı daha olduğunu bildiğimiz Sanlı'nın, bu eserine ulaşamadığımızdır. Esere dair bilgi, Anadolu gazetesinde çıkan bir yazıdan alınmıştır. Bu yazıda, müdür ve muallimlerin “*nazar-ı dikkatine celp edilen*” kitabın ilk formasında *Dua, Hürriyet Kuşu, İpek Böceği, Renkler* ve *Çocukla Kelebek* başlıklı yazıların yer alacağını bilgisi vardır. (Anadolu, 3 Teşrinievvel/Ekim 1913). Mehmet Sırrı Sanlı'nın ulaşamadığımız eserlerinden biri de *Siyah Teselli* isimli piyesidir. Varlığına ilişkin bilgiye yazarın Orhan Rahmi ile olan röportajından ulaştığımız *Siyah Teselli*, adapte bir eserdir. Sanlı, aynı röportajda bu piyesin İzmir'de sahnelendiğinin bilgisini de verir (Hizmet, 19 Kanunievvel 1927).

Sanlı'nın basılmış eserleri dışında basılmayı bekleyen eserleri de mevcuttur ki bu bilgiye *Kafes ve Kümes* ile *Üvey Ana* adlı kitapların son sayfasından ulaşabiliyoruz. Bununla beraber kitap hâline getirilmemiş çokça eserinin de var olduğunu bildiğimiz yazarımızın, yarım kalmış piyesleri de mevcuttur. Yazı hayatını verimli bir şekilde sürdürmüş olan Mehmet Sırrı Sanlı, geriye özellikle nicelik olarak söz edilmeye değer çokça eser bırakmış, bilhassa Meşrutiyet Dönemi'ndeki monolog ve piyesleri ile Türk tiyatrosuna önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde gazetesinde tefrika ettiği romanları düşünüldüğünde, onun tiyatro türünde kaleme aldığı eserlerinin diğer türlerdeki üretimlerine göre teknik açıdan çok daha başarılı olduğu görülür. Nitekim Mehmet Sırrı Sanlı, romanlarını kitap olarak yayınlama yolunu tercih etmemiştir. Yazarın tiyatro türündeki başarısı ise daha çok monologlarında gözlemlenir. Piyeslerdeki teknik kusurlar, monologlara göre daha çok dikkat çeker. Tiyatro türünde kaleme alınmış olan bu eserlerin pek çoğu, Sanlı'nın söylem olarak dönemine göre yenilikçi ve aydın bir düşünce yapısı içerisinde olduğunu göstermesi açısından önem arz eder ki onu dönemindeki diğer yazarlardan farklı kılan, pek çok yönden alışılmıştın dışında olan özelliklere sahip kadınlara oyunlarında sıklıkla yer vermiş olmasıdır. Mehmet Sırrı Sanlı, her ne kadar döneminde politik meselelerle ilgili ağır eleştirilere maruz kalsa da onun tükenmek bilmeyen yazı tutkusu ve üretim coşkusu, isminin tüm bu eleştirilerin gölgesinden alınıp bugünün sayfalarına taşınmasına vesile olmuştur.

Tezin birinci bölümünde Mehmet Sırrı Sanlı'nın monologları, piyesleri ve tiyatro türünde kaleme aldığı diğer eserleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise

oyunların genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Eserlerin Osmanlıcadan yeni yazıya aktarımı ve ilgili görseller, tezin Ekler bölümünde paylaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN İNCELEMESİ

1.1. MONOLOGLAR

1.1.1. Siyah Güller

1.1.1.1. Monoloğun Kimliği

Siyah Güller, 1 Şubat 1327 yılında yayın hayatına başlayan Talebe adlı derginin ilk sayısının 4. ve 5. sayfasında yer alır. Monolog, yazarın 1340 yılında yayımlanan Kâbe Kırlangıcı isimli kitabında, 60-69 sayfa aralığında karşımıza çıkar.

Çalışmamızda kullandığımız monolog, Siyah Güller'in Talebe dergisindeki baskısıdır.

1.1.1.2. Monoloğun Özeti

Yeni okulunda eğitime başlamış olan bir öğrenci, öğretmenin açıkladığı yeni öğretim biçimini yadırgar. Eski okulundaki bir anısını anlatmaya başlayan öğrenci, dayak sürecinin aracı olan sopa ile ilgili eleştiride bulunduğu bir gün, büyük validesinin "...hoca efendinin dövdüğü yerlerde gül biter..." sözünü karşılar. Sopada Hz. Musa'nın asası gibi bir keramet olduğuna kanaat getiren öğrenci, bu keramete nail olmak için hocasından dayak yemek gayesi ile hoca efendiye bir soru sorar. Soruyu yanıtlamayan hoca, kafasını karıştırdığı için öğrenciyi falakaya yatırır. Öğrenci eve geldiğinde büyük validesine ayağını gösterir ve "Hocanın vurduğu yerde gül biter." atasözüne dikkat çekerek ayağına diken batmadığını, sadece hoca efendinin sopası ile ayağında birkaç gülün bittiğini söyler.

1.1.1.3. Monoloğun Mesajı

Siyah Güller monoloğu, bir öğrencinin gözünden yazılmıştır. Eski ve yeni eğitim yapısına dikkat çeken monolog, yeni neslin düşünen ve sorgulayan bir üsluba sahip olması gerekliliğini mizahi bir dille ifade eder.

Siyah Güller, öğrencilere yönelik yazılmış bir monologdur. Mizahi unsurların bolca yer aldığı bu monolog, eğitim-öğretim sisteminin doğal bir parçası kabul edilen şiddetin eleştirisini yapar. Monologda üzerinde durulan iki konu vardır. Bunlardan biri, ezberciliğe dayanan eğitim sistemidir. Diğeri ise öğrenciye uygulanan şiddettir. Yazar tarafından iç içe geçirilmiş olan bu iki konu, eleştirel bir üslup ile kaleme alınmıştır. Trajikomik bir yapıda geliştirilen monoloğun komiği, talebenin atasözleri ile mecaz anlamda verilmek isteneni somut anlamı önceleyerek değerlendirmesidir. Trajik olan ise talebenin sonunun şiddetle biteceğini bildiği hâlde bu atasözlerinin peşinden gitmesidir. Sorgulamadan yapılan eylemler, zararlı sonuçlar doğurabilir. Şiddetin iyi bir eylem olarak sunulduğu atasözlerinin eleştirisini de yapan yazar, somut dönemde olan çocuklara bu tür atasözlerinin zarar verebileceğinin de dolaylı olarak vurgusunu yapar.

1.1.1.4. Monoloğun Yapısı

1.1.1.4.1. Olay Örgüsü

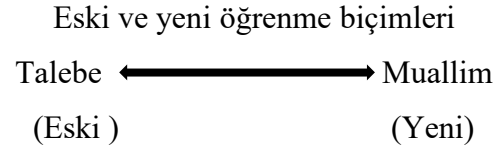
Siyah Güller monoloğunda olay örgüsü bir talebenin ekseninde kurulmuştur. Mehmet Sırrı, yeni ve eski öğretim yapısı ile ilgili düşüncesini ve eleştirisini monologdaki talebenin deneyimleri üzerinden verir. Monologda olay örgüsünü oluşturan çatışmalar, öğretim yöntemlerinin farklılığı üzerinden geliştirilir. Geleneksel olan yapı, atasözleri ile desteklendirilmiştir.

Öğrencinin ilk çatışması, yeni okundaki muallim ile olur. Bu bir iç çatışmadır. Alışlagelmiş öğretim biçimlerinden farklı olarak ezber yapılmadan gerçekleştirilecek olan öğrenme sisteminin muallim tarafından açıklanmasının ardından talebenin yaşadığı iç çatışma başlar:

“Bu yeni mektebe geldiğim gün muallim efendiden işittiğim birinci söz şu oldu; ‘Burada ezber yok!’. Bence ‘Ezber yok.’ demek ‘Mektep yok.’ demekle birdir!(...)” (Talebe, 1 Şubat 1327).

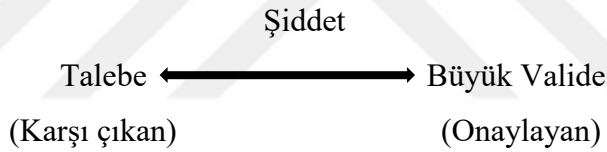
“Tanzimat döneminde modern eğitim akımları da ilköğretime girmeye başlamıştır. Bu akımlardan en önemlisi “Usûl-ı Cedîd” hareketidir. Bu hareket eğitim ve öğretimde yetersiz kalan geleneksel ders araç ve gereçleri ile öğretim metotlarının

terk edilerek, öğrenci eksenli yeni öğretim tarzını ifade etmektedir.” (Erkek, 2009: s.32).

Şemada belirtildiği gibi muallimin sunduğu yeni öğretim biçimini reddeden talebe, bildiği ve kanıksadığı eski öğretim yöntemlerini destekler. Eski sistemin içerisinde dayak unsurunun da yer aldığını belirten talebenin bu konuya ilişkin büyük validesi ile bir çatışma içerisine girdiği görülür. Talebenin eski okulundaki hoca efendiden dayak yediği sopa ile ilgili şikâyet etmesi üzerine büyük valide şiddetle bu şikâyete karşı çıkar:

“Bir daha bu sopadan şikâyet etme çünkü hoca efendinin dövdüğü yerlerde gül biter.” (Talebe, 1 Şubat 1327).

Büyük validenin dayak ile ilgili söylemi, talebenin nazarında sopayı kutsal hâle getirir. Bu kutsiyet, talebenin hoca efendiye soru sormasına cesaret verir. Talebe hoca efendiye bilmediği bir kelimenin anlamını sorar. Artık dayak yese bile önemli değildir. Ne de olsa hoca efendinin dövdüğü yerde gül bitecektir. Talebenin sorusu, hoca efendi tarafından yanıtız kalır. Kafasını karıştırdığı için talebeyi falakaya yatırır. Gördüğü şiddet sonrası ayaklarının altı simsiyah olan talebe, endişe ile eve gider. Büyük validesi, talebenin ayağına diken battığını düşünür. Talebe ise validesine ayağının altını gösterir ve yarı kızgın bir hâlde durumu açıklar:

“Ayağında diken falan... yok. Yalnız hoca efendinin sopası ile biten birkaç siyah gül var.” (Talebe, 1 Şubat 1327).

1.1.1.4.2. Dügümler ve Çözümler

-Büyük validenin bahsettiği sopanın kerameti ortaya çıkacak mıdır?

“Hocanın vurduğu yerde gül biter.” cümlesindeki anlamı somut olarak düşünüp gül’ü gerçek anlamıyla değerlendiren talebe, hocanın vuracağı sopada Musa’nın asası gibi bir keramet olduğunu düşünerek harekete geçer. Beklenen keramet gerçekleşmez ve falakadan sonra talebenin ayaklarında morluklar oluşur.

1.1.1.4.3. Zaman

Monologda anlatılanlar talebenin yeni okuluna başlamasından sonraki bir zaman dilimine işaret eder.

1.1.1.4.4. Mekân / Dekor

Monologda herhangi bir mekân ve dekor bilgisi yer almamakla birlikte anlatılan hikâyedeki mekân, talebenin eski ve yeni okulu ile evidir.

1.1.1.4.5. Oyun Kişisi

Talebenin 7-11 yaş arasında bir ilkokul öğrencisi olması muhtemeldir. Atasözlerinden çıkardığı anlam, onun somut işlemler döneminde olduğunu gösterir. “Bu yaş çocukları deyimleri anlamakta güçlük çeker, benzetmeleri somut anlamları ile kavrarlar. Örneğin “büyük adam” sözünü iri ve uzun boylu adam olarak anlarlar.” (Özdemir vd 2012: s.583). Monologdaki talebe de atasözündeki gül kelimesini ilk anlamı ile değerlendirmiş, sözün mecazını yakalayamamıştır.

Monoloğun öğretici işlevinin ön planda olması, oyun kişinin karakter oluşumunu engeller. Yazar, talebe bir isim dahi vermemiştir.

1.1.2. Sen Kızgın Senin Aklın Ermez

1.1.2.1. Monoloğun Kimliği

Sen Kızgın, Senin Aklın Ermez monoloğu, ilk olarak 15 Şubat 1327 (28 Şubat 1912) tarihli Talebe dergisinin 23-25 sayfa aralığında yayımlanmıştır. Yazar bu monoloğa 1340 (1924) tarihinde yayınladığı *Kâbe Kırılancı* adlı kitabında da yer

vermiştir. *Sen Kızsın, Senin Aklın Ermez* adlı monolog, Kâbe Kırilangıcı kitabının 32-39 sayfaları arasında yer alır.

Çalışmada *Sen Kızsın Senin Aklın Ermez* monoloğunun Talebe dergisindeki baskısından yararlanılmıştır.

1.1.2.2. Monoloğun Özeti

Bir kız öğrencinin abisiyle olan tartışmasını anlattığı bu monolog, kadınların aklının erkekler tarafından küçümsenmesinden yola çıkarak erkeklerin bu konudaki bakış açısına bir cevap verme niteliği taşır. Kızın coğrafya defterini karıştıran abisi, onun aklının ermeyeceğini düşünerek -ki bunu sözlü olarak da ifade eder- kızın, arzın yuvarlaklığını ispat etmesini ister. Kız, asıl marifetin soruyu sormak değil, cevabı vermek olduğunu dile getirerek bu sorunun cevabını abisinin vermesini ister. Abisi bilimsel olmayan örneklemelerle soruyu yanıtlar. Kız, bu defa arzın neden kare değil de küre şeklinde olduğunu sorar. Abisi bu soruya cevap veremez ve sinirlenerek kızın aklı ile ilgili cinsiyet kaynaklı küçümseyici ifadelerde bulunur. Başka bir gün kız nakış işlerken abisi gelir ve kızın yaptığı iş ile ilgili yorum yapar. Bu yorumdan abinin henüz renkleri bile ayıramadığı anlaşılır. Kız, abisinin üslubuyla ona cevap verir ve erkeklerin aklının böyle şeylere ermeyeceğini söyler.

1.1.2.3. Monoloğun Mesajı

Bu monolog, erkeklerin kibir ve çokbilmişliğini mizahi bir dille ele alır. Berger'e göre "Erkek gerçekte yapamayacağı şeyleri yapabilecek yetkedeymiş gibi davranır. Bu yalancı davranış erkeği, her zaman onun başkaları üzerinde etkili olmak için kullandığı bir yetkeye yönelmiştir." (Berger, 2008: s.45). Her konuda bilgisi olduğuna inanan ve yanılgılarla dolu bir zihin içerisinde doğrularına sıkı sıkıya sarılmış olan erkek, her koşulda kadından daha üstün özelliklerle yaratıldığı düşüncesiyle hareket eder. Çocuk yaştan itibaren bedensel gücünün ayrıcalık olduğuna inandırılan erkek, kadının üzerinde uyguladığı şiddeti, sadece fiziksel boyutta değil psikolojik olarak da kullanma yoluna gitmiştir. Bu monolog, erkeğin kadına uyguladığı psikolojik şiddetin görünürlüğünü belirgin kılmaktadır. Bununla birlikte Sanlı'nın, psikolojik şiddete maruz kalan monolog kişisini zeki, hazırcevap, farkındalığı yüksek ve başkaldıran bir profilde çizmiş olması, onun cinsiyetler

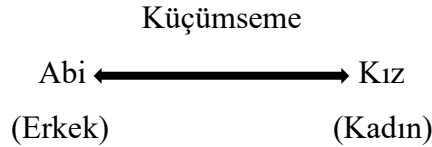
arasındaki bu trajik meseleye ilişkin yaklaşımını net olarak ifade eder. Monolog kişinin bir kız çocuk olması ve olay örgüsünün kurulumunda eğitimin temel oluşturması, eleştirisi yapılan eşitlikten uzak meselelerin nasıl çözüleceğine dair de bir fikir oluşturur.

1.1.2.4. Monoloğun Yapısı

1.1.2.4.1. Olay Örgüsü

Bu monologdaki olay örgüsü bir kızın anlattıkları etrafında şekillenir. Yazar, monoloğun başında anlatımın “Bir kız tarafından” yapılacağını belirtmiştir. Mehmet Sırrı, kadınların toplumsal yaşamda erkekler tarafından küçük görülüp aşağılanmasını çoğu oyununda işlemiş ve oyunlarındaki kadınları bu gibi tutumlar karşısında dik duran, boyun eğmeyen, saldırılar karşısında akılcı cevaplarla karşılık veren, güçlü karakter özelliğine sahip bireyler olarak çizmiştir. Bu monoloğun başında da olay örgüsünün feminist bir başkaldırıya doğru gideceği hissedilir.

Çatışmalar, kızın abisi ile olan diyalogları çerçevesinde kurulmuştur. Monologda iki farklı çatışma ile karşılaşırız. Bunlardan biri, arzın yuvarlaklığına ilişkin karşılıklı sorulan soruların neticesinde görülür. Abinin küçümseyici üslubuyla kardeşinin cinsiyetini temel alarak onu tahkir etmesi, ilk çatışmayı yaratan nedendir:

Çatışmanın ortaya çıkmasında kızın abisinin ilk sorusu temel oluşturur. Abisi, “Demek kızların da akılları böyle şeylere eriyor ha!.. Öyleyse arzın yuvarlaklığını ispat et bakalım.” (Talebe, 15 Şubat 1327) diyerek kardeşini küçümsemek amacı ile ona bir soru yöneltir. Buradaki küçümseme, doğrudan cinsiyet temellidir ve kız, abisinin onunla alay etmek amacıyla ona böyle bir soru sorduğunun farkındadır. Abisi, kızın zekâsını cinsiyeti ile ilintili olarak aşağılama yoluna gider. Ona göre bir kızın zekâsı, böyle bir soruyu yanıtlayacak düzeyde değildir. Kız ise abisinin sorusuna, yine soru ile karşılık verir. Abisi soruyu yanıtlar fakat bu yanıt bilimsellikten uzaktır ve içerisinde yine cinsiyete dair bir vurgu barındırır:

“...Bâ-husûs erkek çocukları için arzın kürevîyyetini uzaktan gelen bir geminin evvela direklerinin görünmesinden uzak bir köyün evvela minarelerinin seçilmesinden anlarız.” (Talebe, 15 Şubat 1327).

Kız, abisinin verdiği yanıtı yeterli bulmaz ve ona bu defa daha detaylı bir soru yöneltir. Abisi soruyu yanıtlayamaz ve yine kardeşinin cinsiyetini hedef alıp; “*Saçı uzun, akli kısa olanların böyle şeylere akılları ermez.*” (Talebe, 15 Şubat 1327). diyerek kendi bilgisizliğini ve öfkesini kardeşi üzerinden bastırmaya çalışır.

İkinci çatışma, kız nakış işlerken abisinin yanına gelerek ona elindeki işle ilgili akıl vermeye kalkışması sonrası gerçekleşir. Çokbilmiş abi, renkleri dahi ayırt edememektedir. Bunun üzerine kızın abisine verdiği cevap, monoloğun kırılma noktasını oluşturur:

“*Erkeklerin böyle şeylere akli ermez.*” (Talebe, 15 Şubat 1327).

Kız, abisinin sorusuna vermiş olduğu bu yanıtı seyircinin beğenisine sunar.

1.1.2.4.2. Dügümler ve Çözümler

-Oyun kişisi aklın cinsiyetle ilgili olmadığını kanıtlayabilecek midir?

Abisini iki farklı çatışmada da alt eden kız öğrenci, erkeklerin cinsiyeti temel olarak kızların aklının çalışmadığına dair öne sürdükleri düşüncelerine somut bir şekilde karşılık verir.

1.1.2.4.3. Zaman

Monologda zaman bilgisi belirtilmemiştir. Bununla beraber oyun kişinin anlatımında kısa aralıklı iki farklı zaman dilimi mevcuttur.

1.1.2.4.4. Mekân / Dekor

Monologda herhangi bir mekân ve dekor bilgisi belirtilmemiştir. Oyun kişinin anlatımındaki olaylar evde geçer.

1.1.2.4.5. Oyun Kişisi

Mehmet Sırrı'nın bu monologdaki kişisine bir isim vermemesi ve monoloğun başında -Bir kız tarafından- diyerek karakterden ziyade cinsiyeti belirgin kılmış olması, yazarın cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe dikkat çekmek amacıyla olduğunu gösterir. Monoloğun oyun kişisi, abisine karşı hakkını arayan, konuşması gereken yerlerde lafını esirgemeyen, bilgili ve zeki bir kız öğrencidir. Üstün cinsiyete sahip olduğunu düşünen abisine akılcı cevaplar vererek onu alt eder.

1.1.3. Bir Ceriha-i Vatan

1.1.3.1. Monoloğun Kimliği

Bir Ceriha-i Vatan monoloğu, 1 Mart 1328 (14 Mart 1912) tarihli Talebe dergisinin 42-43 sayfa aralığında yayımlanmıştır.

İncelemede Bir Ceriha-i Vatan monoloğunun Talebe dergisindeki baskısı kullanılmıştır.

1.1.3.2. Monoloğun Özeti

Bir Ceriha-i Vatan monoloğunda bir çocuğun gözünden babasının eve bitkin ve perişan hâlde geldiği bir gün anlatılır. Anne, endişe dolu sorularla durumu anlamaya çalışır zira çocuklarının başına bir şey gelmiş olma ihtimalinden dolayı endişelidir. Baba eşine, çocukların başına gelecek herhangi bir şeyden daha büyük bir sıkıntı ile karşı karşıya olduklarını söyler. Bu büyük üzüntünün nedeni, vatanın işgal altında olmasıdır. Sıkıntının dile getirilmesinden sonra çocuğun büyük biraderi söze karışır ve babasına üzülmemesi gerektiğini, vatanın selametine dair umudun hâlâ sürmekte olduğunu söyler.

1.1.3.3. Monoloğun Mesajı

Vatan toprağı işgalinin aktarıldığı bu monologda, vatanın evlattan bile kıymetli olduğu düşüncesi hâkimdir. Monologda işgal altında olan yer, parantez içerisinde üç noktayla gösterilerek genel bir milli şuura dikkat çekilmek istenmiştir. Vatan toprağının her bölgesi eşit ve müdafaa edilmelidir.

1.1.3.4. Monoloğun Yapısı

1.1.3.4.1. Olay Örgüsü

Monolog, vatan işgalini konu alır. Olay örgüsü, bu konu etrafında şekillenir. Olayın bir çocuğun gözünden aktarılması, dramatik metinlerin bir unsuru olan özdeşleştirmeyi güçlü kılar. Monologdaki çatışma, çocuğun annesi ve babası arasında görülür. Babanın hâli, anneyi endişelendirir. Aralarındaki çatışma çocuk ve vatan karşılaştırması ile gelişir. Bu bölümde babanın durum ile ilgili görüşü hâkimdir. Baba, vatani çocuklarından daha çok önemser ve bunu sözleriyle de ifade eder:

“Servetten, hayattan hatta üzerine titrediğimiz ciğerparelerimizden bin kat, yüz bin kat daha kıymetli bir şey vardır ki o; vatan, vatan vatandır. Bir çocuğa bir şey olursa ona yalnız bir aile ağlar fakat düşmanın katil, namert, kırılınca eliyle gasp edilen (...-...) mız için otuz milyon Osmanlı, yetmiş milyon Türk, dört milyon Müslüman kalbi sızlıyor, kanıyor, mâtem tutuyor.” (Talebe, 1 Mart 1328).

Anne, babanın bu görüşüne karşı çıkmaz. Bununla birlikte çocuğun büyük biraderi de konuya dahil olarak babasını teskin eder.

1.1.3.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Baba üzüntüsünün nedenini açıklayacak mıdır?

Baba, üzüntüsünün nedenini vatan toprağının işgal altında olması ile açıklar.

1.1.3.4.3. Zaman

Monologda herhangi bir zaman dilimi belirtilmemiştir. Özlem Nemutlu, Bir Ceriha-i Vatan'ın -monoloğun yayım yılından hareketle- Trablusgarp ve Girit'in Osmanlı'nın elinden çıkmasının kesinlik kazandığı bir dönemde yazıldığını ileri sürer (Nemutlu, 2011: s. 281). Fakat burada dikkat edilmesi gereken monoloğun yayımlandığı değil, yazıldığı tarihtir. Sanlı, Talebe dergisinin ilgili bölümünde monoloğun yazım yılını Şubat 1911 olarak belirtir.

1.1.3.4.4. Mekân / Dekor

Monologda hususi olarak herhangi bir mekân bilgisi bulunmamakla birlikte anlatılan olayın geçtiği yer, oyun kişinin evidir.

1.1.3.4.5. Oyun Kişisi

Monolog daha çok bir gözlemin aktarılmasına dayanmaktadır bu nedenle monolog kişisi olan çocuğun fiziksel ya da karakteristik özelliklerine yer verilmemiştir.

1.1.4. Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim!

1.1.4.1. Monoloğun Kimliği

Monolog, ilk olarak 6 Mayıs 1911 tarihinde İttihad gazetesinde yayımlanmıştır. Yazar daha sonra bu monoloğuna 1912'de İncinmiş Bekâretler adlı kitabının 13-17 sayfaları arasında yer vermiştir.

İncelemede, monoloğun İncinmiş Bekâretler kitabındaki baskısı kullanılmıştır.

1.1.4.2. Monoloğun Özeti

Kırk beşlik kara kuru bir matmazel, nişanlısı tarafından terk edilmiştir. Bu ayrılığın nedeni, matmazelin çeyizisinin yarısını amcasının kızına vermesidir. Nişanlısının onu böyle bir nedenden dolayı terk etmesine oldukça sinirlenmiş olan matmazel, büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Bu hayal kırıklığı, onun erkekler ile ilgili genel olarak birtakım yargılar geliştirmesine neden olur. Bu nedenle artık evlenmek istemez.

1.1.4.3. Monoloğun Mesajı

Kadın ve erkeklerin evlilik kurumundan beklentilerinin yer aldığı bu monologda, bir matmazelin başından geçen olayların trajikomik bir mahiyette aktarıldığı görülür. Monologda; erkeklerin maddiyata verdikleri önemi manevi değerleri yok sayarak ön plana taşımaları, kadınların da daha çok sevilme için beklenti içerisinde iyilik yapmaları eleştirilir. Bununla birlikte kadının belli bir yaşa

kadar evlenmesi gerekliliğine dair olan toplumsal inanç, matmazelin bu inanca yönelik başkaldırısı ile reddedilir. Matmazelin kırkı geçmiş olan yaşına yönelik kabulsüzlüğü, toplumsal yaşamın pek çok noktasında kadının yaşı ile ilgili yapılmakta olan baskılamının ortaya çıkardığı bir semptomdur.

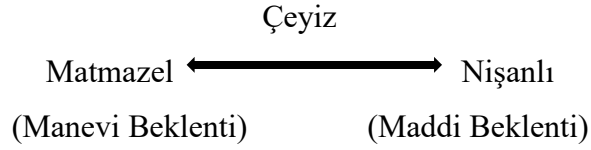
1.1.4.4. Monoloğun Yapısı

1.1.4.4.1. Olay Örgüsü

Bu monoloğun ilk bölümünde matmazelin evlilik ve erkekler ile ilgili çelişkili düşünceler içerisinde olduğunu görürüz. Matmazel, bir taraftan evlenmek istemediğini söylerken diğer yandan evlenmek isteyeceği erkekte bulunması gereken özellikleri sıralar. Bu çelişkili durumun yanında matmazelin kendi meziyetlerini de abartılı bir şekilde aktardığı görülür. Öyle ki matmazelin kendisiyle ilgili söylediklerinde kullanılan ironik anlatım, bu abartılı aktarımı destekler:

“(…)Bir erkek için değilse bile bir kadın için güzellik elzendir. Kendimi methetmek için değil fakat sırası düştüğü için söylüyorum, mesela ben eğer güzel olmamış olsaydım, bir hazine-i kıymet-nâ-pezîr olan fazâil-i ahlâkiyeme tama’ ederek hangi erkek beni almaya can atardı? Bu güzellik sayesinde değil midir ki bugüne kadar dest-i lerzedâr-ı izdivâcîma talip olanların adeti mübalağa etmiyorum - belki ikiye geçmiştir!..(…)” (Sanlı,1328/1912(b): s.14).

Monologdan alıntı yaptığımız yukarıdaki bölümde bahsedilen iki kişiden biri, matmazelin eski nişanlısıdır. Matmazole; *“Seni, yalnız melek gibi pür-nûr bir çehreye mâlik olduğun için değil fakat aynı zamanda melek kadar da nezîh ve pâk bir tabiata sahip bulunduğun için almaya karar veriyorum.”* (Sanlı, 1328/1912(b): s.14) diyen nişanlı, matmazelin çeyizinin yarısını amcasının kızına verdiğini öğrenince onu terk eder. Burada bahsi geçen bir konu daha vardır. Matmazelin amcasının kızı da nişanlısı tarafından çeyizi olmadığı için terk edilmiştir. Matmazel, bu genç çiftin araları düzelsin diye kendi çeyizinin yarısından feragat etmiştir. Ne yazık ki matmazel de amcasının kızı gibi çeyizsizlikten terk edilir. Matmazel ile nişanlı arasındaki gelişen çatışmanın ana kaynağı paradır:

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi nişanlı maddi, matmazel ise manevi bir beklenti içerisindedir. Bu monologda Mehmet Sırrı, kadın ve erkeğin evlilikten beklentilerini mizahi bir anlatım ile aktarır. Matmazelin amcasının kızı da çeyizi olmadığı için terk edilmiştir. Aynı durumun matmazelin de başına gelmiş olması yazarın bu noktaya bilhassa dikkat çekmek istediğini gösterir.

Bununla birlikte matmazel de çeyizini bir beklenti ile amcasının kızı ile paylaşmıştır. Bu beklenti, nişanlısının onu daha çok sevmesi ve ona daha çok ilgi göstermesidir. Nitekim nişanlısı onu sadece fiziksel güzelliği için değil, melek ruhlu bir tabiata sahip olduğu için de sevmektedir. Ne yazık ki daha çok sevmeye yönelik beklenti karşılanmadığı gibi, nişanlı garip bir şekilde ortadan kaybolur.

Monologdaki bir diğer çatışma matmazel ile onun eski okulundaki kadın arkadaşlarından biri arasında çıkar. Arkadaşının ona artık yaşının kırka geldiğini ve evlenmesi gerektiğini söylemesi üzerine hiddetlenen matmazel, “*Madam Hazretleri; insanı mahv u harâb edecek, bir evi yakacak, bir hân mânî söndürecek, belki bir mülkü, bir devleti, bir cihânî zîr ü zeber eyleyecek bu iftirayı tasnî’ etmekten zerre kadar utanmıyor musunuz? Batmış, çukurlanmış yanaklarınıza, yarın öbür gün gelin olabilecek kızlarınıza bakınız da sonra benimle hem-sinn olmak iddiasına girişiniz. Şükrediniz ki vaktiyle sınıf arkadaşım buldunuz, yoksa kırk yaşında olduğuma dair uydurduğunuz bu iftirâ’-yı müdhişten dolayı hemen sizi mahkemeye davet ederdim.*” (Sanlı, 1328/1912(b):s.17) diyerek arkadaşına çıkışır.

Matmazel yaşını kabul etmez. Okul arkadaşı olmasına rağmen kendisini arkadaşıyla akran görmez. Burada evlenememiş olmasının getirdiği psikolojik temelli bir sıkıntının varlığını görürüz. Bu sıkıntı doğrudan toplumsal yaşamda tabulaştırılmış ilişki biçimleriyle ilintilidir. “Evde kalmak” deyiminin dilimizin literatürüne yerleşmiş olması, yaşın evlilikte etken bir unsur olduğunu gösterir. Yaşın geçkinliği, evlilik konusunda gecikmişlik duygusu verir. Matmazelin arkadaşına karşı takındığı tutum, temelinde böyle bir duygu barındırır.

Monoloğun sonunda matmazelin kadın ve erkeklere ayrı ayrı eleştirilerde bulunduğu görülür:

“Kadınlarda bu haset, bu çekememezlik; erkeklerde bu zevk-i selîmden, bu hüsn-perestiden mahrumiyet baki kaldıkça benim evleneceğim de yoktur! Zorla değil a... Evlenmeyeceğim! Evlenmeyeceğim!! Evlenmeyeceğim!..” (Sanlı, 1328/1912(b): s.18).

1.1.4.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Matmazel neden evlenmek istemediğini açıklayacak mıdır?

Matmazelin asıl isteği evlenmektir fakat içten içe yaşının evliliğe dair geçmiş olduğunu düşündüğü için içinde bulunduğu duruma öfkeli. Nişanlısının terk etmesi, başka talibinin olmaması ve akranı olan kadın arkadaşlarının evliliğe dair soruları matmazeli bunaltmıştır. Yaşını kabul etmek istemez. Bu nedenle evlenmek istemediği için evlenmediğini söyleyerek aslında kendine bile yalan söyler.

1.1.4.4.3. Zaman

Monologda herhangi bir zaman bilgisi yoktur.

1.1.4.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi bulunmamaktadır.

1.1.4.4.5. Oyun Kişisi

Yazar tarafından “Kırk beşlik kara kuru bir matmazel” olarak belirtilen matmazel, kırklı yaşlarında, henüz evlenmemiş bir kadındır. Nişanlısı tarafından terk edilen matmazel, erkeklerin maddiyata olan düşkünlüklerinden şikâyetçidir. Kendi ile barışık olmayan, yaşını dahi kabul etmekte zorlanan oyun kişisi, hâlâ evlenememiş olmanın üzüntüsünü yaşar. Dışarıya yönelttiği öfkesinin asıl nedeni, içinde bulunduğu durumu kabul edememesinden kaynaklanmaktadır.

1.1.5. Ben Ne Olabilirim?

1.1.5.1. Monoloğun Kimliği

Ben Ne Olabilirim monoloğu ilk olarak 1911 yılında İttihad gazetesinde yayımlanmıştır. Sanlı, bu monoloğa İncinmiş Bekâretler adlı kitabında da yer vermiştir.

İncelemede İncinmiş Bekâretler kitabındaki monolog kullanılmıştır.

1.1.5.2. Monoloğun Özeti

Arkadaşlarının teşvikiyle isterse her şey olabileceğine inanan bir adamın hikâyesine yer verilen bu monologda, kibir ve böbürlenmenin yoğunlukta olduğu görülür. Monolog kişisi, dostluğun öneminden bahseder ve dostluğun nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşlerini dile getirir. Bahsedilen dostluğun çıkar ilişkisiyle gelişkin bir profilde çizilmiş olduğunu gördüğümüz monologda, oyun kişisi kendini methederken bir yandan da farklı çevreleri küçümser. Avukat ve doktorlara şarlatan yakıştırmaları yapar, Fecr-i Âtî hareketine mensup yazarları küçük görür. Monologda dönemin gazetelerinden Hüseyin Cahit'in çıkardığı Tanin'e de gönderme yapılır.

1.1.5.3. Monoloğun Mesajı

Kolay yoldan yüksek makamlara gelebileceğini düşünen bir hayalperestin anlatımına dayanan bu monolog, farklı çevrelerin eleştirisini yapması bakımından önemlidir. Monolog kişisi, kimi çevrelerin ülkedeki sözü geçen kesimlerin çıkarlarına hizmet ederek mevki ve makama ulaşabileceğine inanır. Bu inanç, yazarın II. Meşrutiyet Dönemi'nin bürokratik işleyişine ilişkin geliştirdiği eleştirel bakış açısına kaynaklık etmesi açısından bir ayna işlevi görür. Hüseyin Cahit'in Tanin gazetesine ve Fecr-i Âtî topluluğuna yapılan gönderme, eleştirinin sadece bürokrasi alanında değil, edebi çevrelere yönelik olarak da yapıldığını görmemiz açısından önemlidir zira “Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi Beyannâmesi” Servet-i Fünûn ve Tanin gazetesinde yayımlanmıştır. Mehmet Sırrı'nın bu monologda üzerinde durduğu noktalardan biri de o dönem yazarlarından bazılarının siyasette makam sahibi olmalarıdır. Mehmet Sırrı, bu eleştirilerini doğrudan yapmaz. Yazar, monologda kibirli ve hayalperest bir oyun kişisi yaratıp eleştirilerini onun anlatımı

ile vererek belki de eleştirilerini yönelttiği çevreler tarafından doğrudan hedef hâline gelmekten kaçınmıştır.

1.1.5.4. Monoloğun Yapısı

1.1.5.4.1. Olay Örgüsü

Ben Ne Olabilirim monoloğu, dramatik yapı yönünden zayıf bir oyundur. Dağınık konuların bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir tablo izlenimi veren bu monologda, oyun kişinin anlatısı dikkat çeker. Olaydan çok durumun hâkim olduğu bu monolog, kibirli bir adamın dost kazanma tekniklerinden bahsettiği, yer yer kimi çevrelere gönderme yaparak bu çevreleri doğrudan yahut dolaylı bir şekilde eleştirdiği bölümlerden oluşur. “Bu noktada, icra edilen mesleğin barındırabileceği şarlatanlıkla doğru orantılı olarak kendini beğenmişlik formalite merakına dönüşmeye meyleder. Nitekim bir zanaat ne kadar tartışma götürür türdense onu icra edenler de kendilerini bir tür kutsal zümreye o denli ait sayarlar, diğerlerinin meslek sırları önünde eğilmesini beklerler. Faydalı, dişe dokunur mesleklerin halk için olduğu aşikârdır fakat faydası daha kuşkulu olanları, halkın onlar için var olduğu zannıyla meşrulaştırmak mümkündür. Formalite merakının temelinde de zaten bu yanılğı vardır.” (Bergson, 2020: s. 114). Oyun kişisi, Sanlı'nın ona yüklediği ironik söyleyişle aslında bu yanılğıyı yaşayan zümreye dikkat çeker.

Monolog, düzenli bir örgüye sahip değildir ve olay bütünlüğü yoktur. Metin, daha çok bir iç döküm hissi uyandırır.

1.1.5.4.2. Düğümler ve Çözümler

Ben Ne Olabilirim, yorum ve değerlendirmeye dayalı bir monologtur. Yazar, hikâyede düğümler oluşturmamıştır.

1.1.5.4.3. Zaman

Monologda zaman bilgisi yoktur.

1.1.5.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi yoktur.

1.1.5.4.5. Oyun Kişisi

Ben Ne Olabilirim'deki monolog kişisi; çokbilmiş, kibirli, kolay yoldan makam sahibi olmak isteyen hayalperest biridir. Sadece övgü duymak için ziyafetler veren, para ile pek çok sorunu çözebileceğine inanan ve dönemin iktidarına tutacağı alkış ile yüksek makamlara gelebileceğine kanaat getiren bu adam, kendisine yapılan eleştirilere karşı tahammülsüzdür. Monolog boyunca *Ben Ne Olabilirim* sorusuna yanıt arayan oyun kişisi, isterse her şey olabileceği inancıyla pek çok çevre ve mevkiyi küçümseyerek istediği makamlara ulaşabilme yollarının neler olduğunu açıklar.

1.1.6. Ben Gelinimi Severim

1.1.6.1. Monoloğun Kimliği

Ben Gelinimi Severim adlı monolog, Gençlik dergisinin 17 Temmuz 1327 (30 Temmuz 1911) tarihli sayısında yayımlanmıştır. Sanlı bu monoloğa aynı yıl İncinmiş Bekâretler adlı kitabında, ilerleyen yıllarda da 24 Nisan 1922 tarihli Sadâ-yı Hak gazetesinde yer vermiştir.

İnceleme, İncinmiş Bekâretler kitabındaki monolog üzerinden yapılmıştır.

1.1.6.2. Monoloğun Özeti

Monologdaki kaynana, gelinini ne kadar sevdiğini anlatır ve sevgisini ispat etmek için türlü örnekler verir. Onu oğluna kendi isteği ile aldığını belirten Sabire Hanım, gelini ile ilgili duygu ve düşüncelerini ironik ifadelerle dile getirir. Ölen eşini özlemekte olan kaynana, sıklıkla eski günlerini arar. Aslında özlediği, ilgi ve alakadır. Başka birisi ile olacak bir izdivacı da kabul edebileceğini anladığımız kaynana, bu duruma karşı çıkan oğluna içerlemiştir. Kaynananın gelinine olan sözde sevgisinin temelinde de gelininin babası ile ilgili tasarladığı evlilik düşüncesi vardır.

1.1.6.3. Monoloğun Mesajı

Yalnızlık çeken dul bir kadının trajikomik hikâyesinin aktarıldığı bu monologda, kaynanaların gelinlerine yönelik duygu ve düşüncelerine yer verilir.

Kaynanaların gelinlerine olan sevgisizlikleri ironik bir anlatımla ifade edilir. Monologda aynı zamanda toplumun dul kadınlar üzerindeki baskısına da değinilir.

1.1.6.4. Monoloğun Yapısı

1.1.6.4.1. Olay Örgüsü

Gelinine olan sevgisini dile getiren kaynana, monolog boyunca bu sevgiyi ispat etmeye çalışır. Kaynananın ilk çatışması tanıdığı bir kadın ile gerçekleşir. Kadının; *“Canım, oğlunuza bu eğri ağızlı, karga burunlu, kambur yapılı, kocaman ayaklı, kedi gözlü, maymun suratlı kızdan başka alacak bir gelin bulamadınız mı?”* (Sanlı, 1328/1912(b): s.47) sorusuna sinirlenerek cevap veren kaynana, geliniyle ilgili asıl düşüncelerini ironik bir anlatımla dile getirir:

“Afedersiniz hanımefendi, güzellik tabağa konup da yenmez. İhtimâl gelinimin saydığınız bu kusurlarından mâadâ sizin söylemediğiniz binler, yüzbinlerce kusurları vardır. Bunu hiçbir zaman inkâr edemem, fakat bir de onun karşıdan nasıl uslu bir kızcağız görüldüğüne dikkat etseydiniz siz de benim gibi aldanırdınız.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.47).

Sabire Hanım, esasında gelini ile ilgili yapılan olumsuz yorumları kabul eder. Kadına verdiği cevap bir çatışma yaratıyormuş gibi görünse de aslında onun söylediklerini destekler. Mehmet Sırrı Sanlı, oyunlarında sıklıkla kullandığı ironiden bu monologda da yararlanmıştı. Kaynana gelinini savunuyor gibi görünür fakat bu savunma esnasında kullandığı ifade biçimi, onun gelinine dair esas düşüncesini görünür kılar.

Sabire Hanım’ın tahammül edemediği bir mesele vardır. O da oğlunun karısına karşı gösterdiği ilgi ve alakadır. Bu durum Sabire Hanım’ı oldukça rahatsız eder ki bu rahatsızlık doğrudan onun iç dünyasında gelinine karşı yaşadığı kıskançlıkla ilgilidir. Bu kıskançlığı, Sabire Hanım’ın bu konu ile ilgili söylediklerinden okumak mümkündür:

“Zaten benim ahmak, budala oğlumun güzelden, çirkinden anladığı var mı? Ona bir put imiş gibi tapıyor! Fakat emîn olunuz, bu muhabbet başka kaynanalar gibi benim ne uykumu kaçırıyor ne iştahımı kesiyor, ne yağımı

eritiyor ve ne de ömrümü kısaltıyor. Yalnız bir şeye biraz, biraz değil birçok tutuluyorum. O da bizim akıllının karısını evin ne tarafında yakalarsa (koluyla yüzünü örterek utandığını gösterir) öpmeye kalkışmasıdır! Birçok senelerden beri dul kalmış, mahrûmiyetlerle yaşamış bir kadının önünde böyle şeyler yapılır mı? Ne kadar saygısızlık! Biz rahmetli ile bu gibi şakalardan ne kadar çekinirdik.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.48).

Monologda dikkat çeken noktalardan biri de Sabire Hanım'ın dul olmak ile ilgili bitmek bilmeyen şikâyetleri ve eşi hayatta olan kadınlara yönelik önerileridir. Ona göre dul olmak, büyük bir derttir ve kadınlar eşleri hayattayken onların kıymetini bilmelidir.

Sabire Hanım, yeniden evlenmekle ilgili olumlu düşünceler içerisindedir fakat oğlu annesinin bir başkasıyla evlenmesine engel olmaktadır:

“Benim vâlidem bildiğiniz kadınlardan değildir. O, gece gündüz merhûm peder için çaylar gibi gözyaşları akıtıyor, mâtemler tutuyor. Ona tekrâr evlenmekten bahsetmeye cür'et edecekleri tırnakları ile, dişleri ile parçalamaya, yemeye kâdirdir.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.50).

Sabire Hanım, oğlunun söyledikleri karşısında oldukça tepkilidir. Onun bu konuda vermiş olduğu tepki, kadınların erkekler tarafından müdahale edilen hayatları karşısında hissettikleri çaresizliği yansıtmaları açısından psikolojik bir göstergedir. Sabire Hanım, dul kadınların toplum içerisinde maruz kaldıkları baskılanmayı somutlayan karikatürize edilmiş bir tiptir.

Yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi Sabire Hanım'ın oğlu ataerkil düzenin erk temsilcisidir. Sabire Hanım, bu düzenin onu hapsedtiği yaşam biçimini kabul etmez ve içinde bulunduğu durumdan hareketle erkeklerin baskın ve eşitlikten uzak, cinsiyet temelli düşünüş ve davranış biçimlerine isyan eder:

“Bu akıl havacılığını kimseye vermeyen erkekler, ne kadar iz’ânsız, beyinsiz mahlûklarmış! Daha bütün kadınların bir hamurdan veyâhud bir çamurdan hulk edildiklerini öğrenememişler ve bu gidişle hiç de öğrenemeyecekler! Dul kadınlar, oyuncaklarını kırıp da ağlayan çocuklara benzerler. Çocukları, onlara bir yeni oyuncak almakla susturmayı biliyorlar da kadınları zâyi’ ettikleri şeyin bir yenisini alarak iskât etmenin yolunu bilemiyorlar! Bâri istediğimizi bulmak için bizi serbest bıraksalar canım yanmaz. Her hareketimize karışırlar. Herkesin dilinden korkarak daha bir kerecik olsun beni tasvîr gibi yapan o güzel, o âlâ rastıktan çekemedim.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.50).

Sabire Hanım’ın bu konu ile ilgili söyledikleri, “El âlem ne der?” düşüncesi ile istediklerini yapmak konusunda engellere maruz kalan kadınların içinde buldukları çıkmazı yansıtar.

Sabire Hanım’ın anlatısının trajikomik diyebileceğimiz bir bölümünde maddi bir bedel ödenerek erkek imal ettirebileceğine dair bir hayalden bahsedilir. Bu hayal Sabire Hanım’a aittir:

“Geçenlerde derdime dermân bulmuş gibi epey sevindim: Bizim gelin hanım bir kimyâgerin insan i’ mâl etmeye çalıştığını gazetede okumuş ve ben de bunu büyük bir dikkatle dinlemiştim. Kendi kendime diyordum ki ; ‘Ohhh, bu ne kadar mühim, insâniyeti ihyâ edecek bir keşf! Hiç vakit kaybetmeden gümüşlerimi, altınlarımı, elmaslarımı, oturduğum evi ve daha neyim var neyim yoksa hepsini satıp bedellerini o muhterem, o büyük kimyâgere vereyim ve ona diyeyim ki: Bana bütün bu paralara mukâbil, kimseye haber vermeden yirmi beş yaşında pırlanta gibi bir delikanlı i’ mâl edip yirmi dört saat zarfında teslim et!’” (Sanlı, 1328/1912(b): s.51).

Burada Sabire Hanım’ın söylediklerinin komiği, onun bir kimyagere para ile istediği özelliklere sahip bir erkek imal ettirebileceğine inanması ve bunun hayalini kurmasıdır. Trajik olan ise Sabire Hanım’ın yalnızlığıdır. Eşini kaybettikten sonra yalnızlığın verdiği buhranla bir çıkmaza düşen Sabire Hanım, türlü çarelerle bu çıkmazı yeni yollara evriltme çabasındadır.

Gelininin annesinin ölümünü bir fırsat olarak gören Sabire Hanım, onun babası ile bir izdivaç hayaline girer. Monoloğun son bölümünde öğrendiğimiz bu istek, oyunun başından bu yana gelinine olan sevgisini ispat etmeye çalışan Sabire Hanım'ın asıl niyetini ortaya koyar. Sabire Hanım gelinini aslında hiç sevmediğini itiraf eder fakat gelini babasını kendisine verirse durum değişecektir. Gelininin bu evliliğe karşı çıkması durumunda ise onu oğlundan ayıracağına yemin eder.

1.1.6.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Sabire Hanım'ın gelinine olan sevgisinin nedenini açıklayabilecek midir?

Sabire Hanım, monoloğun başında kaynanaların gelinlerine olan sevgisizliklerinden bahseder ve onlardan farklı olarak kendisinin gelinini büyük bir muhabbetle sevmekte olduğunu belirtir. Bu durumu açıklamak için anlatıma geçen Sabire Hanım, monoloğun sonunda asıl duygusunu ve niyetini açıklayacaktır. Sabire Hanım'ın asıl niyeti, gelininin babasıyla evlenmektir ve gelinine duyduğu sözde sevgi, bir çıkar ilişkisine dayanmaktadır.

1.1.6.4.3. Zaman

Monologda zaman bilgisi yer almaz.

1.1.6.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisine yer verilmemiştir. Bununla beraber anlatıdaki olayların geçtiği yer Sabire Hanım'ın evi ve rüyasında gördüğü cennettir.

1.1.6.4.5. Oyun Kişisi

Monolog başlığında da belirtildiği üzere oyun kişisi bir kaynanadır. Daha sonrasında isminin Sabire Hanım olduğunu öğrendiğimiz kaynananın yaşına dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Sanlı, kaynanaların gelinlerine karşı olan sevgisizliklerini Sabire Hanım tiplemesiyle verir. Eşinin ölümünden sonra yalnızlık çeken Sabire Hanım'ın asıl amacı, yeni bir hayat arkadaşı bulmaktır. Dul kadın olmanın zorluklarını Sabire Hanım üzerinden aktarmaya çalışan Sanlı, toplumsal yaşamda kadının yaşayışı üzerindeki baskıyı çok yönlü olarak ele almıştır. Sabire Hanım, “el

âlem ne der” baskısı ile yapmak istediği pek çok şeyi sınırlamak zorunda kalan pek çok kadından biridir.

1.1.7. Yüz Sene Sonra Kadınlar

1.1.7.1. Monoloğun Kimliği

Yüz Sene Sonra Kadınlar monoloğu ilk olarak 5 Haziran 1911 tarihinde İttihad gazetesinde karşımıza çıkar. Sanlı'nın, İncinmiş Bekâretler isimli kitabında da “Bir Feminist Tarafından” adı ile yer verdiği bu monolog daha sonra 30 Kanunievvel 1340/1924 tarihinde, “Sözde Feminist Bir Muharrir Lisanından: Yüz Sene Sonra Kadınlar” başlığı ile Resimli Yurt dergisinde yayımlanır.

İnceleme, İncinmiş Bekâretler kitabındaki monolog üzerinden yapılmıştır.

1.1.7.2. Monoloğun Özeti

Oyun kişisi, kadınların giyim kuşamıyla ilgili değişiklikleri düşündüğü bir gece, rüyasında kaynanasını görür ve bir uçurumdan aşağı düşerek ölür. Ölümünün ardından öte dünyada cennet ve cehennemi deneyimledikten sonra tekrar dünyaya gönderilen adam, pek çok şeyi değişmiş olarak bulur. Aradan yüz sene geçmiştir. Oyun kişisi sırasıyla İzmir, İstanbul, Paris, Londra, Berlin, Rusya, Amerika ve Selânik'e gider ve buralarda bilhassa kadınların sosyal hayattaki değişimlerine dair gözlemlediklerini aktarır.

1.1.7.3. Monoloğun Mesajı

Sanlı, rüya motifi ile yüz sene sonrasına eleştirel bir pencere aralayarak feminizmin kadınlar tarafından yanlış anlaşıldığını mizahi bir biçim ile dile getirmiştir. Dünyanın pek çok yerinde kadının sosyal hayattaki konumu değişmiştir. Özellikle Avrupa ve Amerika'da, kadınlar bürokrasi içerisindedir ve diploması ile de iç içedir. Ülke yönetimlerinde ve askeri makamlarda dahi kadınların etkinliği görülür. Osmanlı topraklarında ise durum biraz farklıdır. İzmir'de Hz. Havva gibi giyinerek sokaklarda dolaşan, İstanbul'da erkekleri tehdit ederek kendileriyle evlenmeye zorlayan ve erkekleri dağa kaldıran, Selânik'te ise intikam almak için erkekleri sıkıştırıp sopalayan kadınlar mevcuttur. Feminizmin yanlış anlaşılması, kadının

erkeğe karşı eşitlikten uzak bir tutum sergilemesine yol açabilir ki Sanlı'nın bu monologda vurgulamak istediği asıl mesele de budur.

1.1.7.4. Monoloğun Yapısı

1.1.7.4.1. Olay Örgüsü

Yüz Sene Sonra Kadınlar monoloğunda olaylar, ölümünden yüz sene sonra tekrar dünyaya gönderilen bir adamın gözlemleri üzerinden aktarılır. Bu monologda, belirgin çatışmalar yoktur. Bir anlatıya daha yakın özellikler gösteren bu monologda olay örgüsü, feminizmin kadınlar tarafından yanlış anlaşılması meselesi üzerine kurulmuştur.

Monoloğun giriş bölümünde oyun kişisi, kadınların şekil itibariyle olan değişimlerini anlatır. Ardından bir filozofa kadınların istikbaliyle ilgili düşüncelerini aktarır. Filozof, bu konuyu yıldızlardan daha uzak bir mesele olarak görür.

Oyun kişisi uykuya dalar. Rüyasında kaynanasını görür. Kaynanası, kızına istikbalde kötülük yapmaması konusunda onu uyarır. Bu uyarıdan sonra dereleri tepeleri aşarak sürüklenen oyun kişisi, sonunda bir uçurumdan yuvarlanarak ölür.

Eşine ondan başka hiçbir kadına bakmadığı ile ilgili söylediği yalanlardan dolayı cehenneme gider. Burada fark eder ki bu gibi yalanları söyleyerek cehenneme gidenlerin çoğu kadınlardır.

Zebaniler, yıllardır Abdülhamid'in gelmesini beklemektedir. Bir zebani, insanlara Abdülhamid'i ne zaman cehenneme göndereceklerini sorar. Oyun kişisi, ona Azrail'in bile yanaşmaktan çekindiğini belirtir.

Bir kadın cennete girmemek için feryat eder. Bunun sebebi, kaynanasının kendinden önce cennete gittiğini görmesidir. Sırf kaynanası cennette diye cehenneme gitmek için yalvarmakta olan bu kadını gören oyun kişisi bu durum karşısında şaşırır.

Oyun kişisi, ölümünden yüz sene sonra tekrar dünyaya itilir. İzmir'de atlı tramvayların değişmiş olduğunu görür. Bu arabaları artık semiz iki hayvan çekmektedir. Bir tramvaycıyla karşılaşır. Tramvaycı, elli yıl sonra tramvayların elektrikli olacağından bahseder. Belediye başkanıyla da görüşen oyun kişisi, ondan

da bir millet bahçesinin yapılacağıının haberini alır. Buradan Frenk Mahallesi'ne gider ve burada kadınların yarı çıplak bir vaziyette dolaştıklarını görür. Bu kadınlar, yanlarından geçen erkeklere omuz atarak yürümektedir. Bunun nedeni, kendilerini erkeklere fark ettirmek istemeleridir. Öyle ki bu çıplaklıktan bıkmış olan erkekler, kadın gördüklerinde başlarını çevirip gözlerini kapatmaktadırlar.

İstanbul'da pek çok şey olduğu gibidir. Bununla beraber Beyoğlu'nda kadınlar öğle vaktinde ellerinde fenerlerle sokakta koca aramaktadır. Üstelik bu kadınlar, erkeklere kendileri ile evlenmelerini kabul etmeleri için yirmi dört saat mühlet verip istedikleri olmazsa onları öte dünyaya göndermekle tehdit etmektedir.

Avrupa'da da değişimler vardır. Paris'te, kadınlar erkekler gibi ceket, pantolon giymekte, saçlarını da kısa kestirmektedir. Londra'da kadınlar ülke yönetimini ele geçirmiştir ve diplomaside aktiflerdir. Berlin'de yüksek askeri rütbeye sahip olanların hepsi kadındır. Rusya'da temennü vergisine karşı çıkmak için kadınlar grev yapmaktadır. Amerika'da kadınlık görevi olarak toplumda yer etmiş pek çok eylem, erkeklere yüklenmiştir. Hatta kadınlar, çocuk doğurmayı bile erkeklere devretmeyi düşünmektedir.

Selanik'te ise bir grup Türk kadını erkekleri dövmetedir. Oyun kişisi, kadınlara bu şiddetin nedenini sorar. Aldığı yanıt, 'intikam'dır.

1.1.7.4.2. Dügümler ve Çözümler

-Öldükten yüz yıl sonra dünyaya gönderilen oyun kişisi, dünyayı bıraktığı gibi bulabilecek midir?

Aradan geçen yüz yıl özellikle kadınlarda büyük değişimlere yol açmıştır. Avrupa, Amerika kıtalarındaki çeşitli ülkeler ile İzmir, İstanbul ve Selanik'te kadınlar yüz yıl önceki erkeklerin haklarına erişmiştir. Fakat bu değişim abartılı bir şekilde gelişmiş, erkeklerin kadınlara yaklaşımlarındaki yanlışları bu defa da kadınlar erkeklere uygulamaya başlamıştır.

1.1.7.4.3. Zaman

Monolog, oyun kişinin gördüğü bir rüyanın sonrasında geçmektedir. Bununla beraber rüya, yer yer ütöpik ve distöpik olayların gerçekleştiği yüz yıl sonrasındaki bir zaman diliminde geçmektedir.

1.1.7.4.4. Mekân / Dekor

Oyun kişisi, rüyasında pek çok mekâna ziyaretlerde bulunur. İlk olarak dere, tepe, dağ, taş demeden sürüklenerek bir uçurumdan yuvarlanmıştır. Öldükten sonra gittiği ilk yer cehennemdir. Ardından tekrar dünyaya gönderilen oyun kişisi burada sırasıyla İzmir'e ve ardından Frenk Mahallesi'ne, İstanbul'a ve Beyoğlu'na, Paris'e ve Konkort Meydanı'na, Berlin'e, Rusya'ya, Amerika'ya ve son olarak Selanik'e gider.

Yüz Sene Sonra Kadınlar oyunu, anlatının bir parçası da olsa mekân bilgisinin en çok yer adığı monologdur.

Monologda dekor bilgisi verilmemiştir.

1.1.7.4.5. Oyun Kişisi

Sanlı, monolog kişisini İncinmiş Bekâretler adlı kitabında, “bir feminist”, Resimli Yurt dergisinde ise “sözde feminist bir muharrir” olarak belirtir. Karakterizasyonuna dair detaylı bir bilgiye ulaşamadığımız monolog kişisi, yazarın eleştiri getirmek istediği meseleleri aktarması için bir araç vazifesi görür. Belki de bu monologdaki oyun kişisi, Mehmet Sırrı Sanlı'nın kendisidir.

1.1.8. Bir Bekâr Tarafında: Yatak Değil A... Mezar!

1.1.8.1. Monoloğun Kimliği

Monolog, ilk olarak 21 Mayıs 1911 tarihinde İttihad gazetesinde yayımlanmıştır. Ardından yazarın 1328/1912 yılında basılan İncinmiş Bekâretler adlı kitabının 26-33 sayfa aralığında gördüğümüz Yatak Değil A... Mezar monoloğu, son olarak 17 Nisan 1922 tarihinde Sadâ-yı Hak gazetesinde yayımlanmıştır.

İnceleme, İncinmiş Bekâretler kitabındaki monolog üzerinden yapılmıştır.

1.1.8.2. Monoloğun Özeti

Evlenmek isteyen bekâr bir erkek, komşunun kızı ile evlenmek ister. Babası oğlunun daha akıllanmadığı düşüncesi ile bu evliliğe karşı çıkar ve ona altı ay daha beklemesi gerektiğini söyler. Oyun kişisi altı ay değil, bir yıl bekler. Fakat babası bu defa da oğlunun akıllanmış olmasından dolayı evlenmesine gerek kalmadığını dile getirir. Bu arada komşu kızı nişanlanmıştır. Oyun kişisi, komşu kızından kendisini kaçırmamasını ister fakat kız başka bir erkekle evlenmeye karar verdiğini bildirir. Bu duruma hayli içerleyen oyun kişisi kızlara sitem eder, bekârlığından yakınır ve istediği gibi bir kızla evlenmek için Allah'a dua eder.

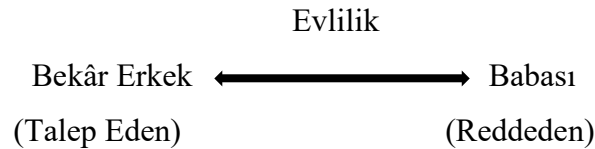
1.1.8.3. Monoloğun Mesajı

Yatak Değil A... Mezar monoloğu; erkeğin evlilikten beklentisinin neler olduğunu görebildiğimiz, evlilik konusunda kadın ile ilgili düşüncelerinin nasıl bir düzlemde seyrettiğini sezebildiğimiz bir oyundur. Evlilik, kadın ve erkeğin ortak kararı ile gerçekleşmelidir. Erkeklerin istediklerini elde edemediklerinde hırçınlaşarak hadsiz bir tutum geliştirmelerine dikkat çekilen monologda, evli erkeklerin mutsuzlukları üzerinde de durulur.

1.1.8.4. Monoloğun Yapısı

1.1.8.4.1. Olay Örgüsü

Monolog kişisi, evlenmek arzusundadır. Bu isteğini babayla paylaşır. Babası ondan altı ay kadar beklemesini ister. Fakat bu süre dolduğunda da evlenmesine rıza göstermez. Monologdaki ilk çatışma, oyun kişisi ile babası arasında gerçekleşir:

Oyun kişisi, evlenmek istediği kıza haber gönderir. Bu haber, oldukça manidardır zira bekâr bir erkek, toplumda erkeklere ait olarak kabul görmüş bir eylemi, kadından beklemektedir:

“Bir kızı babası bir delikanlıya vermek istemezse o kızı delikanlı hemen çalar. Bizim işte ise mesele ber-akis bulunuyor. Kız istiyor, delikanlının babası istemiyor. O hâlde kız gelip delikanlıyı, yani beni, çalmalıdır!” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 28).

Komşu kızının başka biri ile evlenmeye karar verdiğini söylemesinin ardından oyun kişinin öfkelenmiş olduğunu görürüz. Bu öfke ile *“Esasen benim andımda bütün kadınlar müsâvidir. Hangi fende olduğunu pek kestiremiyorum. Fakat zannedersem ki ya hikmet-i tabîyyede veyahud hendesede kadının tarifi şudur: Kadın akli az, yalanı çok olan bir mahlûk-u latîfedir!”* (Sanlı, 1328/1912(b): s.28-29) diyerek doğrudan kadının cinsiyetine yönelik küçümseyici bir üslup takınır. Bir iç çatışma içerisinde çözüm arayan oyun kişisi, çareyi giyim kuşamına şıklık katıp süslenmekte bulur. Ona göre kadın, erkeğe muhtaç bir varlıktır. Başka bir kadına daha bir mektup yazarak evlenme teklifinde bulunan oyun kişinin bu adımı da hüsrarla sonuçlanır. Mektubuna yanıt dahi gelmez. Kadınlar tarafından reddedilmesine mana bulamayan oyun kişisi, bu defa da kadınların süse olan düşkünlüğünü diline dolar:

“Mesela öyle bir tuhafîye dükkânı açacağım ki onun bütün duvarları, kapıları, tavanları, döşemeleri hep aynadan olacaktır. Hatta kâbil olursa dükkânın orasında burasında açık birkaç pudra kutusu da bulunduracağım! Mağazamda bu kolaylıklar olduktan sonra artık satacağım eşyanın hiç de metin veya zarif olmasına ehemmiyet vermeyeceğim. Öyle zannediyorum ki böyle bir teşebbüsle az bir zamanda milyoner olmak gayet kolaydır! Hâlbuki benim gözüm parada değil ki...” (Sanlı, 1328/1912(b): s.32).

Oyun kişinin tek isteği, ‘güzel, tombul bir kızcağız’la evlenmektir. Tanrı’ya istediği gibi bir kızla evlenmek için dua eder fakat bu dua aynı zamanda tehdit de içerir:

“Yarab! Beni bu bekârlıktan, bu mezar hayatından ne zaman kurtaracaksın? Senden milyonlar istemiyorum. Aradığım şey yalnız güzel, tombul bir kızcağızdır... Beni isti’ mâl-i silâha mecbur etme. Sonra yakacağım canların, avlayacağım kalplerin, esir edeceğim ruhların hadd u hesâbı olmayacaktır.” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 32-33).

Evli arkadaşlarının evliliklerindeki memnuniyetsizliklerine bir türlü anlam veremeyen bu bekâr erkek, nihayet evlilikten şikâyet etmeyen bir arkadaşına rastlar fakat bu arkadaş da tatlı sevmediği için ona hep acı sözler sarf eden bir eş ile evlidir. Oyun kişisi, bu ironiyi anlamaz ve arkadaşının evliliğine gıpta ile bakar.

1.1.8.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Oyun kişisi istediği kızla evlenebilecek midir?

Oyun kişisi babasının isteği üzerine evliliğe dair olan hayallerini erteler. Fakat ertelenen güne gelindiğinde babası oğlunun evlenmesine yine müsaade etmez. Oyun kişisi amacına ulaşamaz.

1.1.8.4.3. Zaman

Monologda zamana dair bilgi mevcut değildir.

1.1.8.4.4. Mekân / Dekor

Oyunda mekân ve dekor bilgisi yer almaz.

1.1.8.4.5. Oyun Kişisi

Bekâr bir erkek olan oyun kişisi, evlenme arzusunda olan biridir. Mehmet Sırrı'nın monologlarındaki diğer kişiler gibi derinliği olmayan bir karakterizasyona sahip olan bu bekâr erkek, bir figür olarak karşımıza çıkar. İsim, yaş vb. kişisel özelliklerine dair herhangi bir bilgi yoktur. O, sadece evlenme arzusunda olan ama bir türlü evlenemeyen bir erkektir. Evlenme isteğine karşı çıkan babası ve kendisiyle evlenmeyi reddeden kızlar karşısındaki tutumuna bakıldığında zayıf karakter özellikleri sergileyen bir minvalde yapılanmış olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.9. Zengin Olmak İster misiniz?

1.1.9.1. Monoloğun Kimliği

Zengin Olmak İster misiniz? monoloğu, 1912 yılında basılan İncinmiş Bekâretler adlı kitapta yayımlanmıştır.

1.1.9.2. Monoloğun Özeti

Zengin olmanın yollarını, seyirci ile diyalog hâlindeymiş gibi soru cevaplarla açıklayan oyun kişisi, devrin sosyal ve siyasi meselelerinde paranın belirleyiciliğine dikkat çeker. Çeşitli çevrelere yönelik eleştiriler ile devam eden monolog, oyun kişisinin zengin olmak için bulduğu beş vasıtayı açıklaması ile son bulur.

1.1.9.3. Monoloğun Mesajı

Sanlı'nın Meşrutiyet Dönemi'nin sosyal, siyasi ve ekonomik sıkıntılarını dile getirmek için kaleme aldığını düşündüğümüz Zengin Olmak İster misiniz? isimli monoloğu, paranın toplum yaşamında belirleyici bir işleve sahip olduğu düşüncesi ile pek çok çevrenin bilhassa memleket meselelerindeki duyarsızlığını dile getir. Savundukları düşüncelerle eylemleri bir olmayan insanların çelişkili durumunu eleştiren Sanlı, özellikle kendilerini 'ihtilalci sosyalist' olarak gören çevrelere dikkat çeker. Monologda memur maaşlarının azlığı ve kadının erkek tarafından bir hizmetçi gibi konumlandırılması gibi aktüel meselelerin varlığı da dikkat çeker. Sanlı, bu monologda paranın her alanda aktif rol oynayan bir aracı olduğunu belirtmiştir ve bu konuya ilişkin rahatsızlığını -diğer pek çok monoloğunda olduğu gibi- mizahi bir üslup ile ifade etmiştir.

1.1.9.4. Monoloğun Yapısı

1.1.9.4.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsünün dağınık bir şekilde karşımıza çıktığı bu monologda oyun kişisinin seyirci ile girdiği diyaloglar dikkat çeker. Seyirciden gelebilmesi muhtemel soruları sorup bunlara cevap veren oyun kişisi, monoloğun başından itibaren zenginlik konusuna eğilir:

“Size soruyorum, zengin olmak istiyor musunuz? Hayrola? İçinizden hiç cevap veren yok! Rica ederim. Söyleyiniz. Büyük diliniz mi tutuldu, yoksa küçük dilinizi mi yuttunuz?! İtiraf ediniz ki size, “Sularıyla, kâşâneleriyle, kusurları ile cenneti vereyim alır mısınız?” diye sorsa idim sevinçten böyle şaşırıp kalmayacaktınız!” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 66).

Cennetten bile değerli olan zenginlik, paranın kendisidir. Hükûmete ve sadrazama seslenen oyun kişisi, onların muhalif sesleri neden parayla susturmadığını anlayamaz zira bir avuç altınla karşılarında olan kim varsa hepsinin sesini bastırabilmek mümkündür:

“...Hükûmetin, bilhassa sizin aleyhinizde ateşler, volkanlar püsküren gazeteler vardır ki sahîfelerini menkabeleriniz, fazîletleriniz, meziyetlerinizle doldurmak için sizden, çok değil, yalnız beş altın liralık şehrî bir (tahsîsât) bekliyorlar...” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 68).

Para, hayattan daha değerlidir. Bu nedenle vaizlerin halka sadaka ve zekât vermelerini nasihat etmesi anlaşılır değildir. Yine de vaizleri dinleyip dayısından “Allah bir verene kırk verirmiş.” diyerek para isteyen oyun kişisi, bu isteğine ulaşamaz. Dayısı, vereceği bir liraya karşılık hocadan senet talep eder:

“Hoca efendi, bana vereceğim bir liraya mukâbil - kırk değil - yalnız bir buçuk lira vereceğine dair bir senet versin yani bana yüzde elli bir faizcik temin olunsun. O zaman bütün servetimi o anda fukaraya taksîm edeyim.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.69).

Dayısına göre ihtiyaç sahiplerine para vermek, fakirlerin sayısını arttırmaktadır. Oyun kişisi dayısına, Girit için yapılan mitingde insanların çırpındıklarını görünce ve vatanın paraya ihtiyacı varken neden bahriye îânesine on kuruş dahi vermediğini sorar. Dayısından aldığı cevap, manidardır. Vatan konusunda dahi paranın belirleyici bir unsur olduğuna dikkat çeken dayısı, mitinglere giden zenginlerin ülkeye maddi olarak bir yardımda bulunmadığını, bu nedenle de bu toplanmaların çok da anlamlı olmadığını dile getirir. Oysa kendisi de bir zengindir ve bahriye îânesine çok düşük bir miktar para yardımı yapmaktadır:

“Oğlum, hayatını herkes feda edebilir fakat kesesini feda eden var mı? Bir de canını alacak Azrail, vereceğini vaad ettiğin parayı tahsile gelen memur veya kimse kadar sevimsiz, soğuk, korkunç değildir... Sen bu mitinglerin ciddiyetine ne vakit inanacaksın, bilir misin? Ne zaman görürsün ki her mitingde elli bin kişi elli bin yaşasın yerine ortaya elli bin adet Osmanlı lirası atıyor, o vakit hükmedebilirsin ki Girit hakikaten bizim oldu ve bu suretle yapılacak her

miting büyük bir fütûhâtın ilk zafer ve muvaffakiyet hücumu addolunacaktır. Ben ne zaman Osmanlılarda böyle bir hamiyet galeyani -ki her milleti kurtaran böyle galeyanlardır- görecektir olursam yarım milyondan ibaret olan servetimin nisfını hemen bahriyeye terk edeceğim. Bununla beraber şimdi de yine bütün zenginlerimiz gibi bahriye îânesine her ay vermeye taahhüd ettiğim yedi buçuk kuruşu muntazaman tahsîl-dârın dördüncü, beşinci talebine meydan vermeden hemen i'tâ' ediyorum...” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 70-71).

Sanlı'nın dönemin sosyal ve siyasi çevrelerine yönelik eleştirilerini içeren bu cevap, özellikle belli bir kesimin duyarsızlıklarını yansıtar. Oyun kişisinin ihtilalci bir sosyalist olarak belirttiği dayısının, savunduğu düşüncelerle eylemleri bir olmayan, esasında parayı fazlaca seven zengin bir İttihat ve Terakki Cemiyeti taraftarı olduğunu söyleyebiliriz. Oyun kişisi, dayısı gibi zengin olup vatana maddi yardımda bulunmayanları bir asker kaçağı kadar alçak görür.

Fakirlik konusunda konuşmaya başlayan oyun kişisi, seyircinin telaşla salondan ayrılmaya başladığını görür ve tekrar zenginlik meselesine döner. Para her şeyi ve herkesi satın alır: anne duası, kardeşlik, dostluk, eş... O hâlde batılı ülkeler de para ile satın alınabilir fakat durum tam tersi işlemektedir. Sanlı'nın, oyun kişisi üzerinden ülke içindeki meselelere dair görüşlerini dile getirdiği bu monologda, yanlış ekonomik adımların eleştirisini de görürüz:

“Niçin bu sarı maden parasıyla biraz Alman dostluğu, bir miktar İngiliz muhabbeti, azıcık da Nemçe taraftarlığı almıyoruz? Hatta Yunanistan'a bile neden başımızın gözüümüzün sadakası olarak beş on kuruş vermiyoruz da onu böyle gece gündüz dilenci gibi kapımızın etrafında dolaştırıyoruz? Yoksa para aramaktan, istikrâz etmekten başka elimizden bir şey gelmiyor mu? (Sanlı, 1328/1912(b): s. 73).

Oyun kişisi, ülkede bu kadar zengin varken ve zenginliğin her şeyi çözebileceğine inanılıyorken dış ülkelere neden bu kadar borç olduğuna anlam veremez. Sanlı'nın, dış borçlanma ile ilgili atılan adımlara hoş bakmadığını, monologdaki oyun kişisinin duruma ilişkin görüşlerinden anlamaktayız.

Monoloğun sonunda, oyun kişisi zengin olmak için bulduğu beş vasıtayı açıklar: Birincisi, arkadaşlarına faizle borç vermek. İkincisi, hizmetçi ücretinden kurtulmak için dört kadınla evlenmek. Üçüncüsü mühim ve kaideli bir eser neşretmek. Dördüncüsü, ticaretle uğraşmak. Beşincisi de memuriyetten istifa edip olan maddi varlığını çoğaltmak.

1.1.9.4.2. Dügümler ve Çözümler

Monologda daha çok konu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Dügüm ve çözümler belirgin değildir.

1.1.9.4.3. Zaman

Monologda zamana dair bir bilgi mevcut değildir.

1.1.9.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisine yer verilmemiştir.

1.1.9.4.5. Oyun Kişisi

Zengin olmanın yollarını arayan monolog kişisi, belirgin karakter özelliklerine sahip değildir. O, daha çok toplumsal yaşamı ilgilendiren konularla ilgili yorum ve değerlendirmeler yapan bir anlatı kişisidir. Bu yönü dikkate alındığında Zengin Olmak İster misiniz? monoloğundaki oyun kişisinin, Sanlı'nın kendi düşüncelerini aktarmak için var ettiği bir aracı olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.10. Niçin Sınıfta Kaldım?

1.1.10.1. Monoloğun Kimliği

Monolog, 11 Mayıs 1911 tarihinde İttihâd gazetesinde yayımlanır. Yazarın aynı yıl yayınladığı İncinmiş Bekâretler adlı kitabında da yer verdiği bu monolog, 1340/1924 senesinde Üvey Ana ismiyle bastırıldığı kitabında da karşımıza çıkar.

Çalışmada, Üvey Ana kitabındaki monolog kullanılmıştır.

1.1.10.2. Monoloğun Özeti

Devamlı olarak sınıfta kalan bir öğrenci, monolog boyunca bu durumun nedenini açıklamaya çalışır. Öğretmenlerinin sorduğu sorulara karşılık verdiği cevapların doğru olduğuna kanaat getirmiştir fakat aslında hiçbir soruyu doğru cevaplamamaktadır. Kendisine yöneltilen sorulara kurnazlıkla yanıt verir, okulunu bir türlü bitiremez. Tembelliğin yanında kurnazlığın da olması gerektiğini öne sürer, aksi durumda kişinin açlıkla karşı karşıya kalacağını belirtir.

1.1.10.3. Monoloğun Mesajı

Niçin Sınıfta Kaldım monoloğu, hem çocuklar hem de yetişkinler için yazılmış bir oyundur. Sanlı, dönemin siyasilerini işlerini kurnazlık yaparak yürüttükleri için eleştirmiş, mevcut yönetimdeki liyakatten uzak işleyişe dolaylı yoldan bir gönderme yapmak istemiştir. Bu eleştiriye getirmek için bir okul ortamını seçen Sanlı, eğitimin önemine de dikkat çeker. Belki de onun bu monologda vurgulamak istediği bir diğer konu, yüksek makamlarda bulunan kimi kişilerin yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan kurnaz bireyler olmalarıdır. Her durumda bu monoloğunda Sanlı, eğitimin önemine dikkat çeker ve tüm alanlarda tembellikten uzak durmak gerektiğinin altını çizer. Yüksek mertebelerde çalışan kişilerin tembelliklerinin üzerini kurnazlıkla örtme çabaları, çocukları ve gençleri olumsuz etkilemektedir.

1.1.10.4. Monoloğun Yapısı

1.1.10.4.1. Olay Örgüsü

Monoloğun dramatik yapısındaki dağınıklık, olay örgüsünün kurulumunu da etkilemiştir. Öğrenci, okulunu bitirememesinin nedenlerini çokbilmiş bir eda ile anlatır. Bu anlatım, yapısal bir bütünlüğe sahip değildir. Öğrencinin yaşadıkları ile duygu ve düşünceleri arasındaki geçişler keskindir. Bu yönüyle anlatımın bilinç akışını andıran bir seyre sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrenci, öğretmenlerin sorularına kurnazca cevaplar verir. Öğretmenlerin bu cevapları neden kabul etmediklerini bir türlü anlayamaz. Onların kendisini “*rakîb-i*

bî-amân meslek” yani insafsız bir meslek rakibi olarak gördüğünden yakındır. Kıvrak zekâsını kışkırtan öğretmenler, onu sürekli sınıfta bırakmaktadırlar:

“İşte bunun içindir ki Fransızca muallimimiz bir kelimenin imlasını yanlış yazdığımdan dolayı kıya kıya nihayet bana yalnız bir numara hak vererek tepetklak sınıftan döndürdü. Hâlbuki ben o kelimeyi imlâ-yı cedîde olsun diye mahsus yanlış yazmışım. Yeni imla taraftarıym diye birçok ediplerimiz, birçok Arabî ve Farsî kelimelerini bile... istedikleri gibi yazarak tanınmaz bir hâle sokmuyorlar mı?..” (Sanlı, 1340(c): s. 24).

Oyun kişisinin her durum için verecek cevabı vardır. Yıllardır tembelliğinden dolayı sınıfta kalıyor oluşunu dahi kendi isteğiymiş gibi aktarır. Okulu alelacele bitirmeyi anlamlı bulmadığı için sınıfta kalmayı seçtiğini ifade eder. Öğrenci, kendisine tembel denilmesinden de memnun olacağını belirtir *“çünkü mektep sıralarında yalnız tembellik, haylazlık imrâr-ı vakt ettikleri hâlde mektepten çıktuktan sonra şâhika-i dehâete vâsıl olmuş nice eâzım ve üdebâ yetişmiştir.”*

Öğrenci, iki yıl önce geometri öğretmeni ile olan anısını da paylaşır. Öğretmen tahtaya bir geometri sorusu yazmıştır. Bu soruyu da doğru yanıtlayamayan öğrenci, yine kurnazlık yoluna başvurmuştur:

“Bundan takriben iki sene evvel hendese muallimi beni derse kaldırmıştı. Tahtada hallohunacak bir mes’ele-i hendesiyye vardı. Bu ruhsuz mütâlaât-ı zâtiyye, muhâkemât-ı indiyeye kaldırmayan davanın içinden çıkamayınca muallim efendiye bütün sınıfı beht u hayret içinde bırakan şu manidar sözlerle hitap etmişim: ‘Efendim, pekala bilirsiniz ki bundan iki bin sene evvel halledilmiş bir davayı burada tekrar halletmek bir marifet sayılamaz. Bunu en küçük bir arkadaşım bile becerebilir. Eğer emrederseniz size da’vâ-yı mezkûru en evvel halleden dâhî riyâzî hakkında bazı malumat-ı biyografya vereyim.’” (Sanlı, 1340(c): s. 25-26).

Verdiği bu yanıtla iki cuma izni iptal olan öğrenci, tembelliği ile adeta gurur duyarak büyük bir kibir ile kendini savunmaya devam eder ve seyirciye verdiği nasihatle anlatımını sonlandırır:

“Bununla beraber, size tembellik hususunda beni zerre kadar taklit etmemenizi tavsiye ederim çünkü insan şu zamanda hem tembel olur ve hem birçok büyük adamlar gibi kurnaz şarlatalardan olamazsa az zamanda açlık ile karşı karşıya, kucak kucağa gelir...” (Sanlı, 1340(c): s. 26).

1.1.10.4.2. Dügümler ve Çözümler

Monoloğun yorumu dayalı olması, onu bir anlatıya daha yakın hâle getirmiştir. Oyundaki düğüm ve çözümler belirgin değildir.

1.1.10.4.3. Zaman

Monologda anlatının geçtiği zamana ait bir bilgi yoktur.

1.1.10.4.4. Mekân / Dekor

Oyunda mekân ve dekor bilgisine yer verilmemiştir. Yine de anlatımdan yola çıkarak öğrencinin yatılı bir okulda olduğu sonucuna ulaşırız.

1.1.10.4.5. Oyun Kişisi

‘Tembel ve iddia-kâr bir şâkird’ olarak tanımlanan oyun kişinin belirgin karakter özellikleri yoktur. Lisede okuyan ve sürekli sınıfta kalan öğrenci; kibirli, kurnaz ve eleştirel bir tutuma sahiptir. Onun zaman zaman öğretmenlerini dahi hor görece derecede hadsiz olabildiğini görürüz. Kendisine yüksek makamlarda bulunan tembel ve kurnaz kişileri rol model alan öğrenci, kendi duygu, düşünce ve eylemlerinde asla hata görmez.

1.1.11. Niçin Trablusgarp’ı Almak İstiyoruz?

1.1.11.1. Monoloğun Kimliği

Niçin Trablusgarp’ı Almak İstiyoruz? monoloğu, yazarın 1912 tarihinde basılan *İncinmiş Bekâretler* adlı kitabında yayımlanmıştır.

1.1.11.2. Monoloğun Özeti

Monolog kişisi İtalyan, Trablusgarp'ı almak istemelerindeki nedenleri açıklar. Bunu yaparken üstü kapalı bir şekilde Osmanlı'yı attıkları yanlış adımlar nedeniyle eleştirir. İşgalin nedeni olarak Osmanlı'nın Trablusgarp'ı başıboş bırakmış olmasını gösterir.

1.1.11.3. Monoloğun Mesajı

Bir İtalyan tarafından yapılan yorum ve değerlendirmelere dayanan bu monolog, Sanlı'nın ülke meselelerine dair görüş ve eleştirilerini ifade etmesi açısından önemlidir. "Trablusgarp Savaşı Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinin hızlandıran savaşların başlangıç noktasıdır. Bu savaşta Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'da elinde kalan son toprak parçasına saldıran İtalyanlara karşı asimetrik bir savaş yürütmüştür." (Dağlar Macar, 2017: s. 979). Sanlı, bir İtalyanın gözünden savaş sürecini aktararak Osmanlı'nın gerek ülke içinde gerekse dış politikada yaptığı yanlışlara değinmek istemiştir. Ülkenin yönetimindekiler, istibdat dönemini aratmayacak bir politika izlemektedir. Mevcut hükümet mensupları birbirleri ile çatışmaktan dış meselelerde bir akıl birliğine varma konusunda acziyet göstermektedir. Trablusgarp, başıboş bırakılmıştır bu nedenle de ülkenin İtalyanlar tarafından işgali olağandır. Sanlı, bu işgalde İtalyanların savaş ahlakı konusundaki yoksunluğuna da değinmiştir. Kadınları öldürmekten çekinmeyen İtalyan askerleri, Türk kadınlarının namuslarına olan düşkünlüğüne anlam veremez. Sanlı, monoloğundaki İtalyana ahlak ve siyasetin yan yana olamayacağını söyleyerek meseleye ilişkin düşüncelerini oyun kişisinin söylemleri yardımıyla ifade etmiştir.

1.1.11.4. Monoloğun Yapısı

1.1.11.4.1. Olay Örgüsü

Monologdaki olay örgüsü, İtalya'nın Trablusgarp'ı alma nedenlerinin açıklanması üzerine kurulmuştur. Bu açıklamayı yapan kişi bir İtalyandır ve çeşitli örneklemeler üzerinden açıklamasına netlik kazandırmaya çalışır. İtalyanların Trablusgarp'ı istemesinin ilk nedeni, onu bir ev kuşu gibi görmeleridir. Bu kuşu vurmak gerekir. Trablus aynı zamanda bir İslam kadınına benzemektedir. İtalyanlar,

bu kadının güzel sözlerle kucaklarına atılacağını düşünerek yanılmışlardır. İtalyan, paraya karşılık namusunu vermeye razı olmayan Türkleri anlamakta zorlanır zira İtalya’da namus kavramı bulunmaz:

“Ah, keşke İtalya’da da namusa zerre kadar olsun bir ehemmiyet verilseydi de ben de bugün sözlerimin ciddiyetine sizi inandırmak için namusum üzerine yemin etmeye hak kazanmış olsaydım... Fakat şimdi bizde vücudu olmayan bir şey namuna nasıl kısım edebilirim; etsem de kim inanır?” (Sanlı, 1328(b): s. 94).

İtalyanların Trablusgarp’ı almak istemelerindeki ikinci neden, hırsızlığı önlemektir. İşsizliğin artmasıyla hırsızlık başlayacaktır. Hükûmet halkının hırsız olmasını önlemek için kendisi eşkıyalığa başlamıştır. Tüm millet yerine, sekiz on kişi tehlikeye itilerek onların kararıyla muharebe başlatılmıştır.

İtalyan, ülkelerinde milli hâkimiyetin mevcut olmasına rağmen kararın sekiz on kişi tarafından veriliyor oluşunu eleştirir. Aynı durum meşrutiyet ve cumhuriyetle yönetilen ülkelerde de mevcuttur:

“Hukûk-i işhâs u milel mütehasısları istedikleri kadar hâkimiyet-i milliyeden dem ursunlar, bugün müstebidd, müstakill hükûmetler gibi meşrûtiyet u cumhûriyet ile idâre olunan memleketlerde de ahaliyi ra’y... eden sekiz on kişiden ibaret bir hey’et-i zâlimedir.” (Sanlı, 1328(b): s. 96).

Bir İtalyan’a söylenen bu sözler, yazarın mevcut durum ile ilgili düşüncelerini ortaya koymasında önemlidir. Sanlı’nın zalim bir heyet olarak gördüğü kişiler, İttihat ve Terakki mensuplarıdır. Onlar da İtalya’daki hükûmet gibi sekiz on kişi ile kararlar alıp ülke yönetmektedir ve baskıcı bir yönetim üslubuna sahiptir.

İtalyan Trablus’u istemelerindeki üçüncü nedeni de açıklar. İtalyanlar Trablus’u, topraktaki cennetin kalbi yapmak için almak istemektedirler. Fakat Araplar orayı bir cehenneme çevirir. Askerlerini hançerleyen bir Arap kadınına kinlenen İtalyanlar, karşılıklarına çıkan tüm kadınları öldürürler. İtalya’da insanlar isyan hâlinindedir. Dahiliye nâzırı, krala giderek durumla ilgili bilgi verir ve onu tahtını koruması gerektiği ile ilgili uyarır:

“Korkarım ki Roma’nın kalb-gâhından inficâr edecek olan bu isyan volkanının lavları yerleri, sizi, hatta o muhteşem tac u tahtınızı da yakıp kavurmasın. Ah keşke memleketimizin şekil-i coğrafyasına bakarak çizmeden yukarı çıkmasaydık da başımıza bu belâlar gelmeseydi...” (Sanlı, 1328(b): s. 99).

İtalya’nın Trablusgarp konusunda çizmeyi aştığını belirten asıl kişi Sanlı’dır. İtalya’nın Trablusgarp politikasını eleştiren yazar, bir yandan da Osmanlı’nın attığı yanlış adımları topa tutar. Trablus, yol üzerine düşmüş bir kese gibi sahipsiz bırakılmıştır. İtalyanlar bu kesenin sahibini aramamışlardır çünkü ahlak ve siyaset birbirinden ayrı iki kavramdır ve siyasetin olduğu yerde ahlaki kurallar hükmünü kaybeder.

1.1.11.4.2. Düğümler ve Çözümler

Monolog, yorum ve değerlendirmeye dayalı bir mahiyette kaleme alındığından düğüm ve çözüm oluşturacak bir örgü mevcut değildir.

1.1.11.4.3. Zaman

Monologdaki zaman, Trablusgarp Savaşı’nın yaşandığı 29 Eylül 1911 ile 18 Ekim 1912 tarihleri arasındaki bir döneme işaret etmektedir.

1.1.11.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi yoktur.

1.1.11.4.5. Oyun Kişisi

Bir İtalyan asker olan oyun kişisi belirgin özelliklere sahip değildir. Monologda anlatıcı olarak konumlanmış olan İtalyan, Trablusgarp meselesiyle ilgili görüşlerini aktarır. Sanlı, bu monoloğunda da kendi düşüncelerini aktarmak için oyun kişisini bir figür olarak kullanmıştır.

1.1.12. Feylozof Çocuk

1.1.12.1. Monoloğun Kimliği

Feylozof Çocuk, yazarın 1340 tarihinde basılan Üvey Ana isimli kitabında yayımlanmıştır.

1.1.12.2. Monoloğun Özeti

Oldukça akıllı bir çocuk olan oyun kişisi, yetişkinlerin gerçek dışı söylemlerinden, kibirli davranışlarından ve eleştiriye olan tahammülsüzlüklerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Ona göre eğitilmiş olmak, bu sahte davranış kalıplarını ortadan kaldıracak en önemli araçtır.

1.1.12.3. Monoloğun Mesajı

Yetişkinler, tutarlı davranışlar sergilemeli, kibirli davranmamalı ve çocukları küçük görmemelidir.

1.1.12.4. Monoloğun Yapısı

Manzum olarak yazılmış olan bu monologda sırasıyla 7’li, 11’li, 14’lü ve 15’li hece ölçüsü kullanılmıştır.

1.1.12.4.1. Olay Örgüsü

Monoloğun olay örgüsü bir çocuğun anlatımından yola çıkarak şekillenmektedir. Çocuğun yaşı küçük bir öğrenci olduğunu aşağıdaki anlatımdan çıkarırız:

“Bu mektebe girerken

Şu kadarlık idim ben

Fakat şimdi kocaman

Bir şey oldum siz sanman...

Boyum yine küçüktür.

Lakin aklım büyüktür.” (Sanlı, 1340(c): s. 27).

Çocuk, sakal ve bıyığının olmamasının büyük bir mesele olmadığını ifade eder zira tıraş oldukları için yetişkin erkeklerin yüzü de aynı durumdadır. Yaşının küçük olması da sorun olmamalıdır. Nitekim kadınlara yaşları sorulduğunda hep olduklarından daha küçük bir yaş söylerler. İki durum da yetişkinlerde görülür. O hâlde çocuklar küçümsenmemelidir. Asıl önemli olan akıldır ve akıl eğitim ile kazanılır. Çocuk, eğitim gördüğü için akıllı olduğunu düşünür. Böyle düşünmesini de yine örnekleyerek açıklar:

*“Beğendimse kendimi
Gülmen bana siz ne mi,
Sonra derim ben size
Gösterin bendenize
Şu dünyada yaşayan
Milyonlarca insandan
Hangisidir saymayan
Kendi aklın en yaman”* (Sanlı, 1340(c): s. 28).

Bu söyleminin ardından yetişkinlerin kendini beğenmişliklerini ve eleştiriye olan tahammülsüzlüklerini eleştiren oyun kişisi, çocuk oldukları için yetişkinler tarafından sözlerine itimat edilmediği için hep dinleyen durumunda bırakıldıklarından üstü kapalı bir şekilde yakını ve monoloğunu sonlandırır:

*“Afv ediniz çok söyledim, bu hâlimden utandım
Lakin ben de çok zaman var dinlemekten usandım
Küçüklere, acizlere hep dinlemek düşüyor
Soğuk nevâ dinlemekten artık ruhum üşüyor.”* (Sanlı, 1340(c): s. 29).

1.1.12.4.2. Düğümler ve Çözümler

Monologda belirgin bir düğüm ve çözüm yoktur. Daha çok bir manzumeyi andıran bu eser, yetişkinlerin belli davranış kalıplarına yönelik bir eleştiri ortaya koymak için kaleme alınmıştır.

1.1.12.4.3. Zaman

Filozof Çocuk monoloğunda belirtilmiş bir zaman yoktur.

1.1.12.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi yer almamaktadır.

1.1.12.4.5. Oyun Kişisi

Yazar tarafından oyun kişisi, “küçük ve gözleri parıldayan bir çocuk” (Sanlı, 1340(c): s.27) olarak belirtilmiştir. Monoloğun başlığı, çocuğun zekâsıyla ilgili bilgi verir. Filozof Çocuk son derece kıvrak bir zekâyâ sahiptir ve okulda eğitim görmesinin önemini farkındadır. Yetişkinlerin davranış kalıplarındaki tutarsızlığın farkında olan çocuk, cesur bir şekilde bu konudaki düşüncelerini dile getirir. Filozof Çocuk, anlatmak istediklerini bir hatip edasıyla seyirci ile paylaşır.

1.1.13. Düdük

1.1.13.1. Monoloğun Kimliği

Düdük monoloğu ilk olarak 13 Nisan 1922 tarihinde Sadâ-yı Hak gazetesinde yayımlanmıştır. Daha sonra 1340 / 1924 yılında basılan Üvey Ana isimli kitapta yer almıştır.

İnceleme, Üvey Ana kitabındaki monolog üzerinden yapılmıştır.

1.1.13.2. Monoloğun Özeti

Filozof çocuk, elindeki düdüğü ara ara çalarak hırsızlık ve yağmayla ilgili eleştirilerini seyirciyle paylaşır.

1.1.13.3. Monoloğun Mesajı

İyi bir yönetim planı yapılmadığı için Dünya Savaşı ile beraber halk ekonomik olarak sıkıntılı bir sürece girmiştir. Savaş sebebiyle yollar kapanmıştır. Böylece halkın temel ihtiyaçlara ulaşımı imkânsız hâle gelmeye başlamıştır. Tüm bu sıkıntılar yolsuzluk ve yağmalamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Pek çok yerde

olduğu gibi İzmir’de de ordunun ihtiyaçları için mal taşıyan vagonlar yağmalanmıştır (Sürgevil, 1984: s.130). Monolog, bu yağmalardan birine dikkat çekerek hırsızlığın kötü bir eylem olduğunu anlatmaktadır. Oyunda aynı zamanda İttihat ve Terakki partisinin savaş sonrasına dair plansızlığına da dikkat çekilmek istenmiştir.

Nitekim yazar, monolog sonunda eseri vagon ve koli yağması için neşrettiğini belirtmiştir.

1.1.13.4. Monoloğun Yapısı

Eser manzum olarak kaleme alınmıştır. Yer yer bozulsa da genel olarak 15’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Bazı bölümlerde 11’li hece ölçüsünün de kullanıldığı görülür.

1.1.13.4.1. Olay Örgüsü

Olay örgüsü, Feylozof Çocuk isimli monologdaki çocuğun anlatımına dayanmaktadır. Çocuk, hırsızlığa hoş bakmamaktadır. Monologda ‘almak’ eyleminin iki anlamına da dikkat çekildiği görülür. Çocuğun düdük alması temsilidir:

*“Düdüklerin en mühimi lokomotif düdüğü
Yani vagon zamanında alınan bir düdükmüş
Bu düdüğün bu zamanlar bir de varmış küçüğü
Bunun ismi koli imiş ve kısmeti büyükmüş”* (Sanlı, 1340(c): s.39).

Bu bölümde “düdük al-” ve “koli al-” arasında bir benzerlik kurulur. Sanlı, al- eylemini tevriye sanatından yararlanarak kullanır. Monologda asıl anlatılmak istenen koli hırsızlığıdır.

Herkesin bildiği işi cesaretli bir şekilde yapması lazım geldiğini ifade eden çocuk, utanıp sessiz kalanlara sitem eder:

*“Sesi olan okumalı, sazı da bilen almalı
Ele udu, ya kemanı tatlı tatlı almalı
Saz ve söz de hele varken bir umumi imtihân*

*Utanıp da sükût eden olur sonra çok pişman
Asrımızda utanmaktan... Utanmalı! İnsanlar
Mahcûp olan kaydedecek defterine hep zarar!!” (Sanlı, 1340(c): s.40).*

Burada ‘utan-” eylemine dikkat çekilmiş, doğru olanı bilip de susanlara sitem edilmiştir. Eyleme gelen gereklilik kipi vurguyu artırmıştır ve koli hırsızlığına yapılan göndermenin etkisini güçlendirmiştir.

Çocuk, konuşmacıların halkı aslı olmayan hikâyeler anlatarak kandırdığını dile getirir:

*“Ben sözünü bitirmeyen konferansçı değilim
Az söylemek, esnetmemek işte benim mesleğim
Hatipler de bunu bilse uzun söze tapmazdı
Ahaliye nutuk diye afyonlu hap yapmazdı” (Sanlı, 1340(c): s.40).*

Burada bahsedilen hatiplerin vekil olma ihtimali yüksektir. Siyasetçilerin uzun konuşmalarla halkı etkileri altına almak istediklerini vurgulayan çocuk, genel olarak hırsızlık eleştirisi yaptığı anlatısında onlara da yer vererek manidar bir anlam yakalamaya çalışır.

1.1.13.4.2. Dügümler ve Çözümler

Monolog, manzumeyi andıran bir yapıya sahiptir. Eser, daha çok olmuş bir olayın eleştirel aktarımına dayanır.

1.1.13.4.3. Zaman

Monologda zaman bilgisi yer almamaktadır. Bununla beraber monoloğun, aktarılan ve eleştirilen konu dikkate alındığında, eserin ilk olarak yayımlandığı tarih bilgisinden hareketle I. Dünya Savaşı’nın başladığı bir döneme işaret ettiği söylenebilir.

1.1.13.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi verilmemiştir.

1.1.13.4.5. Oyun Kişisi

Monologda, oyun kişinin Feylozof Çocuk adlı eserdeki çocuk olduğu bilgisi yer almaktadır.

1.1.14. Tuvalet Düşmanı

1.1.14.1. Monoloğun Kimliği

Monolog, 28 Mart 1932 tarihinde Halkın Sesi gazetesinde yayımlanmıştır.

1.1.14.2. Monoloğun Özeti

Ailesinin zoruyla bir dikiş yurdunda eğitim almaya başlayan oyun kişisi, tuvalet ve süs sevmeyen bir genç kızdır. Aslında bir filozof olmak isteyen oyun kişisi, hiç kimseye benzemediği için bu meslek için gayet uygun olduğunu düşünür. Tuvalet sevmiyor oluşu, onu diğer kadınlardan farklı kılmaktadır ve bu farklılık filozof olması için yeterlidir. Kadın ve erkeklerin süse düşkünlüğüne bir türlü anlam veremeyen oyun kişisi, tekstil alanında tüm malzemeleriyle milli bir üretimin olmamasından yakınmaktadır.

1.1.14.3. Monoloğun Mesajı

Meslekler cinsiyete göre sınıflandırılmamalıdır. Çalışma hayatındaki iş kollarında kadınlar da erkeklerle eşit haklara sahip olmalıdır. Yerli tekstil güçlendirilmeli, üretim her bakımdan milli malzemelerle gerçekleşmelidir.

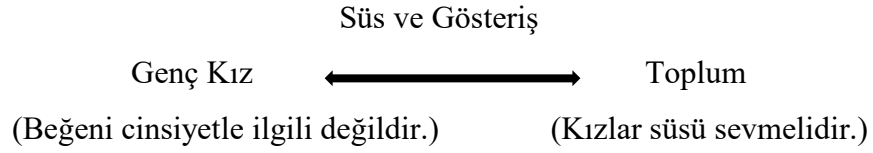
1.1.14.4. Monoloğun Yapısı

1.1.14.4.1. Olay Örgüsü

Monoloğun olay örgüsü, bir genç kızın süs ve gösteriş konusunda toplum ile olan çatışması üzerine kurulmuştur. Anne ve babasının zoruyla dikiş yurdunda öğrenci olan genç kız, esasında süsten ve tuvaletten hiç hoşlanmamaktadır:

“Evet sevmiyorum. Kadınları bir tavus kuşu, erkekleri birer baba hindi gibi kibir ve azametle kabartan o ağır gösterişli tuvaletleri sevmiyorum ve sevemeyeceğim.” (Halkın Sesi, 28 Mart 1932).

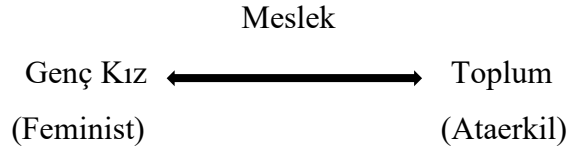
Konuşma örgüsü, bu sevgisizlik hâlinin ifade edilmesine dayanır. İnsanlar, ‘süsü sevmeyen bir kız’ olabileceğine ihtimal vermemektedirler. Genç kız ile toplum arasındaki ilk çatışma buradadır:

Cinsiyete dayalı estetik anlayışın kalıplarını reddeden genç kız, insanların bu konudaki düşüncesine önem vermez. Onun yapmak istediği asıl meslek başkadır:

“Herkes ne derse desin, ne düşünürse düşünsün: Ben böyleyim. Ben filezof bir kız olacağım. Niye gülüyorsunuz? Filezofluğu bana çok mu gördünüz? Yoksa bu da birçok memuriyetler, şerefler; şanlar gibi yalnız erkeklerin inhisarı altında mıdır?” (Halkın Sesi, 28 Mart 1932).

Genç kız ve toplum arasındaki ikinci çatışma burada yaşanır. Toplum nazarında kadınların yapacağı meslekler sınırlıdır. Onların bu konudaki görüşlerine şiddetle karşı çıkan genç kız, mesleklerin erkeklerin tekeline bırakılmasına itiraz eder:

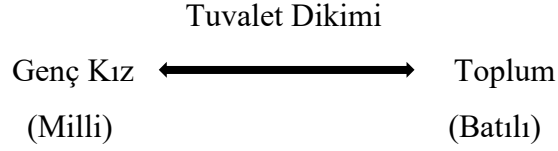

Toplumun meslekler konusundaki ataerkil yaklaşımı karşısında genç kızın feminist bir tavır sergilediği görülür. Bununla beraber bu tavır, biçimsel bir boyutta sınırlı kalmıştır. Nitekim genç kız biçiminde yapacağı değişikliğin filozofluk mesleğini yapmada yeterli olacağı kanısındadır:

“Sanki neyim eksik? Erkek filezoflara benzemek için saçlarımı biraz daha uzatıveririm iş olur biter.” (Halkın Sesi, 28 Mart 1932).

Bununla beraber bir filozof olmak için hiç kimseye benzemeyen bir düşünceye sahip olması gerektiğinin altını çizen genç kız, tuvalet ve süsü sevmiyor oluşuyla bu farklı düşünceyi yakaladığına kanaat getirir.

Genç kız, kadınların büyük paralar vererek terzilere ithal malzemelerle kıyafet diktirmesine anlam veremez. Onun asıl tepki verdiği mesele, tuvalet dikiminin milli malzemelerle yapılmamasıdır:

Monoloğun doruk noktası olan bu bölümde genç kız, milli malzemelerle tuvalet dikiminin yapılacağı gün söylemeyi arzuladığı sözleri sıralar:

“O hâlde yaşasın yalnız millî kumaşlardan tuvalet yaptıran Türk hanımları”
(Halkın Sesi, 28 Mart 1932).

1.1.14.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Genç kızın süs ve tuvaleti sevmemesinin asıl nedeni nedir?

Genç kız monoloğun başında süs ve tuvaleti sevmediğini dile getirir. Monolog boyunca bu sevgisizliğin nedenleri üzerinde duran genç kız, bu duygusunun altında yatan asıl nedeni monoloğun sonunda açıklar.

-Genç kız filozof olabilecek midir?

Genç kız filozof olmak istemektedir fakat bu istek monologda güçlü bir şekilde karşımıza çıkmak yerine, monoloğun konusunu destekleyen bir yan tema şekline görülür. Dolayısıyla bu istek bir çözüme kavuşmaz.

1.1.14.4.3. Zaman

Monologda herhangi bir zaman bilgisi verilmemiştir.

1.1.14.4.4. Mekân / Dekor

Monologda mekân ve dekor bilgisi bulunmamaktadır.

1.1.14.4.5. Oyun Kişisi

Oyun kişisi olan genç kız, kendisini tuvalet düşmanı olarak niteler. Süs ve gösterişten hoşlanmaz. Toplumun kalıplaşmış düşünce yapısından ayrı düşen fikirlere ve isteklere sahiptir. Feminist bir duruşu olduğunu söyleyebileceğimiz genç kızın milli duyguları güçlüdür.

Süs ve tuvalete olan sevgisizliğini dile getiren bu genç kızın üslubu, Ben Gelinimi Severim adlı monologdaki Sabire Hanım'ı andırır. Aradaki fark, Sabire Hanım'ın gelinine olan sevgisizliğini duygusunda tersinleme yaparak anlatmasıdır. Tuvalet Düşmanı'ndaki genç kız ise monoloğun başından itibaren sevgisizliğinin arkasında durur.

1.2. PİYESLER

1.2.1. Gelin İntihâbı

1.2.1.1. Piyenin Kimliği

Gelin İntihâbı adlı piyese, ilk olarak 1328/1912 yılında Şems Tab' İdarehanesi'nde kitap olarak basılarak yayınlanmıştır. 1337/1921'de Sadâ-yı Hak gazetesinde *Gelin Alırken* adı ile tekrar yayımlanan piyesein gazetedeği tefrikası yarım kalmıştır. Piyesei son olarak 1932 yılında Halkın Sesi gazetesinde *Dünya Cennetine Girerken* ismi ile görürüz. Aşağıda yaptığımız incelemede piyesein basılı kitap nüshası referans alınmıştır.

1.2.1.2. Piyesein Özeti

Hatice Hanım'ın oğlu Ahmet, karşı konağa taşınan paşanın kızı Bihin'le evlenmek ister ve annesini bu işi halletmesi için konağa yollar. Hatice Hanım konağa gittiğinde Bihin'i evin mürebbiyesei zanneder. Bihin, kimliğini açıklamaz ve Hatice Hanım'la sohbede koyulur. Bihin'in odadan ayrılmasının ardından evin uşağı Cemal Ağa girer. Hatice Hanım, Cemal Ağa'nın yanında şuh bir kadın edası takınır. Ona Bihin ile ilgili sorular sorar. Bihin geldiğinde Hatice Hanım'a asıl kimliğini açıklar. Hatice Hanım, Bihin'e inanmaz. Kendisine tepsiyle kahve getiren evin hizmetçisi

Anna'yı Bihin zannederek incelemeye koyulan Hatice Hanım, Anna'nın sert tepkisiyle karşılaşır.

1.2.1.3. Piyetin Mesajı

Gelin İntihâbı, adından da anlaşılacağı üzere gelin seçiminin konu edildiği bir piyestir. Sanlı, geleneksel normlara bağlı olan Hatice Hanım'ı seyirci karşısında gülünç duruma düşürerek görücü usulü evlilik anlayışına eleştirel bir üslupla yaklaşır. Hatice Hanım'ın karşısına son derece akıllı bir genç kız olan Bihin'in çıkarılması, eski ve yeni Türk kadını profillerini karşı karşıya getirir.

1.2.1.4. Piyetin Yapısı

Piyet tek perde, altı meclisten oluşmaktadır.

1.2.1.4.1. Olay Örgüsü

- Ahmet'in, annesi Hatice Hanım'a Bihin ile evlenmek istediğini söylemesi.
- Hatice Hanım'ın Bihin'e görücü gittiğinde onu evin mürebbiyesi zannetmesi.
- Bihin'in bozuntuya vermeden devam ederek Hatice Hanım ile eğlenmesi.
- Cemal Ağa'nın gelişi ile Hatice Hanım'ın şuh tavırlara bürünmesi.
- Bihin'in evlilik için isteklerini açıklaması.
- Bihin'in asıl kimliğini açıklaması.
- Hatice Hanım'ın Bihin'e inanmayarak evin hizmetçisi Anna'yı Bihin zannetmesi ve onu elleriyle incelemeye başlaması.
- Anna'nın elindeki tepsiyi Hatice Hanım'ın suratına fırlatması.

Piyetin olay örgüsü, Hatice Hanım ve Bihin'in ilişkisi üzerine kurulmuştur. Hatice Hanım ve Bihin tipleri ile eski ve yeni olanın sıklıkla karşı karşıya geldiği oyunda, belirgin çatışmalar çıkmaz. Piyetin geleneksel olan görücü usulü evlilik anlayışı temelinde gelişmesinden dolayı bir töre komedisi olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber Bihin'in ve evdeki hizmetçilerin Hatice Hanım'a kimliklerini açıklamayarak onunla içten içe eğlenmeleri ve komik olanın yanlış anlama ve aldatmalarla kuruluyor oluşu, piyesti dolantı komedisine de yakın tutar.

Piyetin ilk meclisinde Ahmet annesi Hatice Hanım'a karşı konaklarına taşınan paşanın kızı Bihin'den bahsederek onunla evlenmek istediğini söyler. Hatice Hanım oğlunun Bihin ile ilgili bilgi sahibi olmasını yadırgamasına rağmen ona görücü gitmeye razı olur.

İkinci mecliste Bihin sallanan sandalyede oturmuş, elinde bir Servet-i Fünun mecmuası ile görünür. Hatice Hanım geldiğinde onu evin mürebbiyesi zanneder ve görücü geldiğini küçük hanıma iletmesini ister. Bihin bozuntuya vermeden eğlenmek için oyunu sürdürür. Bu bölüm, geleneği temsil eden Hatice Hanım'ın kadın erkek ilişkilerine ve evliliğe bakışını aksettirmesi açısından önemlidir. Genel olarak Bihin'in sorular sorduğu, Hatice Hanım'ın da bu soruları yanıtladığı bu bölüm, çatışmaların oluşmasına izin vermez. Oyunun başkişilerini tanıdığımız ikinci mecliste, geleneksel ve batılı yaşam tarzı karşı karşıya getirilir.

Üçüncü mecliste, Hatice Hanım'ı tek başına görürüz. Bu sahne, bir monolog havasında gelişir. Hatice Hanım'ın bir kaynana olarak gelinine dair duygu ve düşüncelerini ifade ettiği bu bölüm, Sanlı'nın Ben Gelinimi Severim adlı monoloğundaki Sabire Hanım'ın tavrını hatırlatır. Sabire Hanım'ın, gelinine duyduğu kıskançlık, Hatice Hanım'da rüya motifi ile verilmiştir.

Dördüncü meclis, evin vekilharcı olan Cemal Ağa ile Hatice Hanım'ın konuşmalarını içerir. Kadın ve erkek ilişkileri üzerine gelişen diyalogların ardından Hatice Hanım Cemal Ağa'ya görücü geldiği kızın yaşını sorar. Yaş meselesi üzerinden gelişen gülünç diyalogların neticesinde Hatice Hanım yaşının 38 olduğunu söyler. Cemal Ağa Hatice Hanım'ın söyledikleri ile eğlenerek çıkar.

Beşinci mecliste, Bihin tekrar gelir. Hatice Hanım'a küçük hanımın damat adayından beklentileri olduğunu söyler. Bu beklentilerden ilki, damat adayının maaşının iyi olması; ikincisi, fotoğrafının konağa gönderilmesi; üçüncüsü, şair, ressam ya da musikişinas olmasıdır. Hatice Hanım, oğlunun üçüncü şartı taşımadığını belirtmesi üzerine Bihin bu evliliğin gerçekleşmeyeceğini belirtir:

“Bihin: (Artık bu komediye bir nihayet vermek isteyerek) Öyleyse bu evlilik kabil değil olamaz.. Çünkü küçük hanım edib, şair olmayan bir genci zevceliğe değil; hizmetçiliğe bile kabul etmez.” (Sanlı, 1328(a): s.36).

Hatice Hanım, oldukça sinirlenir ve küçük hanımın yanına gitmeye yeltenir. Bu durum üzerine Bihin kimliğini açıklar ve yine eğlenerek Hatice Hanım'ın yanından ayrılır.

Altıncı mecliste Anna, elinde bir tepsiyle odaya girer. Hatice Hanım tam gidecekken Anna'yı görür ve yerine oturur. Bu defa da Anna'yı küçük hanım zanneden Hatice Hanım, onu elleriyle incelemeye başlar. Anna büyük bir tepkiyle elindeki tepsiyi Hatice Hanım'ın üzerine fırlatır.

1.2.1.4.2. Düğümler ve Çözümler

Tablo 1: Gelin İntihâbı Düğümler-Çözümler

1.Meclis	2. Meclis	3. Meclis	4. Meclis	5. Meclis	6. Meclis	
s. 9	s. 10			s. 37	s. 37	s. 40
1	→					
	2	●				
					3	●
1. Ahmet, Bihin ile evlenebilecek mi?						
2. Bihin'in gerçek kimliği ortaya çıkacak mı?						
3. Anna'nın küçük hanım olmadığı anlaşılacak mı?						

1.2.1.4.3. Zaman

Piyeste olayın geçtiği zamana dair bir bilgiye rastlanmaz. Bununla beraber cereyan eden olaylar, gün içerisinde çok da uzun olmayan bir zaman dilimini kapsar. Doğrusal olan anlatı, zamanda birlik kuralına uyar.

1.2.1.4.4. Mekân

Gelin İntihâbı piyesinin kitap olarak basılmış olan nüshasında olayların geçtiği mekânların bilgisine rastlanmaz. Piyenin Sadâ-yı Hak gazetesinde başlayan tefrikasında, “*Vak'a bir rivâyete göre İzmir'de, bir rivâyete göre İstanbul'da cereyân etmiştir.*” (*Sadâ-yı Hak*, 23 Nisan 1327) ibaresi yer almaktadır.

1.2.1.4.5. Kişi Kadrosu

Yazarın Gelin İntihâbı ismiyle basılan kitabında kişilerle ilgili bilgiye ulaşamadığımız için bu konuyla ilgili bilgilendirmede, oyunun Sadâ-yı Hak'ta Gelin Alırken adıyla yayımlanan tefrikasından yararlanılmıştır.

1.2.1.4.5.1. Hatice Hanım

55 yaşında, lafzen bir kadın. Yaşının 38 olduğunu ileri sürer. Geline karşı kıskançtır. Pek çok konuda kontrolün kendisinde olduğunu sanan Hatice Hanım, diğer oyun kişileri tarafından alaya alınır. Geleneği temsil eden bu tipleme, görücü usulü evlilik anlayışını destekler.

1.2.1.4.5.2. Bihin

Nitelikleri 16 yaşında ve sarışın olarak belirtilmiş olan Bihin, Sanlı'nın batılı yeni yaşam tarzında görmeyi arzu ettiği genç kız tipidir. Sallanan sandaldeye Servet-i Fünûn okuyarak çizilen Bihin; okuyan, sorgulayan, düşünen, kültür seviyesi yüksek bir genç kızdır. Hatice Hanım'ın kibirli bir eda takınarak evlerine kendisine gelmiş olmasını alaya alır. Münakaşaya girmez. Genellikle soru soran ve Hatice Hanım'ı konuşturan taraf Bihin'dir.

1.2.1.4.5.3. Ahmet Bey

Hatice Hanım'ın oğludur. 25 yaşındadır. Bihin'le evlenmek isteyen sıradan bir erkektir.

1.2.1.4.5.4. Cemal Ağa

Bihinlerin konağında vekilharç olarak nitelenen Cemal Ağa'nın yaşına dair bilgi verilmemiştir. Cemal Ağa da alaycı bir tavra sahiptir. Hatice Hanım'ın söyledikleriyle eğlenir.

1.2.1.4.5.5. Anna

Anna yazar tarafından Kore güzeli ve şişman hizmetçi kızı olarak belirtilmiştir. Kendi hâlinde, saygılı ve sessiz bir hizmetçi gibi görünen Anna, diğer oyun

kişilerinden daha cesur davranır. Hatice Hanım'a haddini bildirecek söylem, Anna tarafından söyletilir.

1.2.2. Türk Kanı

1.2.2.1. Piyesin Kimliği

Türk Kanı, 1329 / 1913 yılında Şems Tab' İdârehânesi'nde kitap olarak basılmıştır. Piyes, 1915 yılında İstanbul'da Donanma Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi (And, 1971: s.221), Eylül 1918'de İzmir'de Osmanlı Dram Kumpanyası ve Nisan 1919'da Heveskerân Heyet-i Temsiliyesi tarafından sahnelenmiştir (Nemutlu 2005: 79-80, s.84).

Niyazi Akı, Türk Kanı adlı piyesin Balkan Savaşları'nın tiyatromuzdaki tek yankısı olabileceğini söyler (Akı, 1968: s.10). Oysa 1929 yılına ait Melekzade Fuat'ın Edirne Müdafaası yahut Şükrü Paşa ya da 1915 yılında yazılan Muhiddin Mekki'nin Güzel Rumeli isimli eserleri de Balkan Savaşlarını konu eder. Yine Mehmet Sırrı'nın İrkımızın Namusu isimli piyesi, Tanin'de Türk Kanı ile aynı tarihte yayımlanmıştır (Şengül 2015: s.539). Tüm bu eserler göz önünde bulundurulduğunda Sanlı'nın Türk Kanı isimli piyesinin Balkan Savaşları sürerken yazılan ilk oyunlardan biri olduğu söylenebilir (Şen ve Mutlu, 2016: s.116).

1.2.2.2. Piyesin Özeti

Bir öğrenci olan Orhan, öğretmeninin düşmana iyilikte bulunmayı faziletli bir davranış olarak nitelenmesi üzerine Bulgarların Balkan Savaşı'ndaki mezalimlerini düşünür ve bu minvalde öğütler veren bir öğretmenin bulunduğu bir okulda eğitimine devam edemeyeceğine karar verir. Bu kararını abisi ve babasıyla da paylaşan Orhan, abisi Nadir'i de etkiler ve bu ikili birlikte mücadeleye giderler. Orhan, Bulgarlar tarafından yakalanır. Nadir, bir Bulgar cephaneliğini patlatmak için kendi canından vazgeçerek ölmüştür. Orhan'ın sorgusu esnasında milli mücadelede yer alan bir Türk kızı getirilir ki o da vatan için canını seve seve feda etmeye hazırdır. Orhan'a son isteğini soran Bulgar askerleri, ondan intikam dolu bir yanıt alır.

1.2.2.3. Piyesin Mesajı

Piyesin, halkın milli duygularını diri tutmak ve onlara pes etmemeleri gerektiği düşüncesini aşlamak için yazıldığı söylenebilir.

1.2.2.4. Piyesin Yapısı

Türk Kanı iki perdelik tezli bir piyestir. İlk perde manzum olarak yazılmıştır. Bu perdede genel olarak mesnevi kafiye örgüsü kullanılmıştır. Yine de bazı yerlerde çapraz kafiyenin de kullanıldığı görülür. İkinci perde ise mensurdur. Metin And Meşrutiyet Dönemindeki Türk Tiyatrosu adlı eserinde Türk Kanı'nı 'manzum eser' olarak belirtmiştir (And, 1971: s. 176).

1.2.2.4.1. Olay Örgüsü

-Orhan'ın öğretmeninin barış yanlısı söylemleri üzerine okula devam etmemeye karar vererek bunu ailesine açıklaması.

-Nadir'in Orhan'ın söylediklerine ikna olması.

-Orhan ve Nadir'in mücadeleye katılmak için harekete geçmesi.

-Orhan'ın yakalanarak sorguya çekilmesi

-Orhan'ın son arzu olarak bir Bulgar neferini öldürmek istemesi.

Balkan Savaşı esnasında Bulgarların Türklere uygulamış olduğu zulümlere dikkat çeken bu piyes, milli bir şuur ile kaleme alınmıştır. Piyesin olay örgüsü, özellikle ilk perdede bir iç dökümünü andırır. Bu iç döküm, Orhan'ın çoğunlukla Bulgarlar ile ilgili duygu ve düşüncelerini yansıtır.

Oyun, Nadir'in Orhan'a niçin okula gitmek istemediğini sorması ile başlar. Orhan, bir hatip edası takınarak oldukça uzun soluklu olan açıklamasına başlar:

“Anlatayım; Gürültümüz çıktı ahlâk dersinden

O diyordu: Fazîletin bu dünyada en yüksek

Derecesi düşmanlara bir iyilik eylemek

İmiş güya.. O, bu gülünç safsatayı söylerken

Geçti birden Rumeli'nin fâciası zihnimden” (Sanlı, 1329: s.4).

Orhan'ın bahsettiği 'fâcia', 1. Balkan Savaşı'dır. Bulgarlar kadın, yaşlı, çocuk demeden vahşice öldürmüşlerdir. Türk kızlarına tecavüz edilmiş, 'muazzez bayrak' ayaklar altına serilmiştir. Öyle büyük bir felaket yaşanmıştır ki Selanik, Kosova, Yanya, Edirne ve Kerbela'yı bile unutturmuştur bu vahşet. Muhacirler yurt bulamamaktadır. Bunlar yaşanırken İslam ülkeleri olanları sessizce seyretmektedir. Orhan içinde buldukları durumu şöyle izah eder:

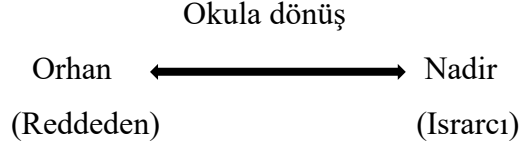
*“Bakın nedir en ziyade, çekindiğim korktuğum
İslamların sükuneti: bu çamurlu uçurum.
Bu mülevves uçurumun kenarında Fas, İran,
Mısır, Tunus, Cezayir ve İslam dolu Hindistan
Bu sükunet uyandırdı dimağında bir mahşer
Bu meskenet cangâhuma soktu bir hançer”* (Sanlı, 1329: s.5-6).

Bu sessizlik Orhan'ı daha da yaralamıştır. Artık elini taşın altına sokma vakti gelmiştir. İntikamdan başka bir yol yoktur:

*“İşte bana bu ateşli, yıldırımli kan dedi
Ey Türk oğlu düşmanından intikam
Alma diyen bir mektebe sen devam
Hiç etme ve düşmanına iltifat
Eyle diyen bir kitabı yırt ve at
Bundan sonra sana ahlâk kin olsun
Bulgar kesmek sana mezhep, din olsun
İster isen Hakka etmek ibâdet
Kurşun, gülle, top ve tüfek imâl et
Sofya'ya gir, işte sana budur hac
Edirne'nin taşlarından yap bir tac
İşkodra'da, Avlonya'da dökülen
Türk kanının hesabını git sor sen”* (Sanlı, 1329: s.6-7).

Babaları Ahmet Efendi, Orhan'ın okulu bırakmasından dolayı oldukça üzgündür. Nadir, kardeşi Orhan'ın söylediklerine hak vermekle birlikte babasının

durumundan endişe duyar ve bu endişesini Orhan'la paylaşır. Orhan, okula dönmeye bir türlü ikna olmaz. Bu bölüm Orhan ve Nadir'in konuyla ilgili çatışmasını içerir:

Yukarıda da görüldüğü gibi Nadir'in Orhan'a okula devam etmesine yönelik sürdürdüğü ısrarı, Orhan tarafından sürekli reddedilir. Orhan, kararından emindir. Öyle ki babası Ahmet Efendi'nin gelip kendisiyle konuşması dahi kararından döndüremez onu. İkinci çatışma Orhan ve babası arasındadır.

Birinci Balkan Savaşı esnasında Kâmil Paşa'nın savaş yönetimindeki başarısızlığı, Edirne'nin Bulgarlara bırakılacağı konusunda endişelere yol açmıştır (Kuyuş, 2013: s.26). Nitekim Osmanlı savaşı kaybetmiştir ve Bulgaristan ile Londra Antlaşması imzalanmıştır. Orhan, yapılan antlaşmadan hareketle sulhun yapıldığını ve artık savaşın sona erdiğini söyleyen Ahmet Efendi'ye şiddetli bir şekilde karşı çıkar:

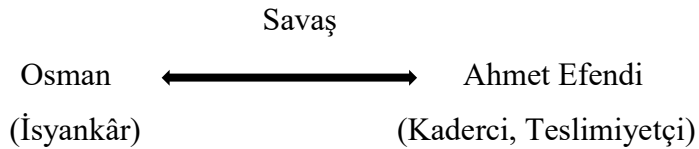
“Sulh mü yaptı, bu mümkün mü acaba?

Yanya, Girit, Manastır'la Kosova

Selanik'le, Edirne hem İşkodra

Ne olacak sulhtan sonra beybaba?” (Sanlı, 1329: s.11).

Ahmet Efendi, yaşadıkları mezalimi, kötü talihe bağlar. Orhan bu düşünceye de karşı çıkar. Kötü talihin getirdiği felaketin Londra'ya değil de kendilerine gelişine isyan eder.

Allah'a yaşadıkları felaketlerle ilgili yaptığı isyankâr konuşmaların ardından mücadeleye gitmeye hazırlanan Orhan, Nadir tarafından durdurulur. Orhan'ın konuşmalarından etkilenen Nadir de mücadeleye katılmaya karar vermiştir.

İkinci perde, bir Bulgar zabitanın konuşmasıyla başlar. Bir tirad havasında ilerleyen bu konuşmada Türklere yaptığı zulümlerden bahseden zabıt, içinde Bulgar askerlerinin olduğu bir caminin Türk gençlerinden biri tarafından patlatıldığından bahseder. Başka bir Türk genci de cephaneliklerini patlatmıştır. Yaşanan bu hadiseler üzerine tahkikat yapılacaktır. Nefer gelir ve zabıt ile duruma ilişkin konuşurlar. Bu konuşmada da zindandaki Türklere uygulanan şiddetin örneklerine yer verilir:

“NEFER: (İftiharla) Bilmez gibi yapıyorsunuz, hiç bizim elimize düşen bir Müslüman eceliyle ölür mü? Fakat bu ihtiyarın ölümü o kadar sefalı olmadı.

ZABİT: Neden?

NEFER: Çünkü ona eziyet etmeye vakit bulamadık. Daha sağ gözünü oyarken o, ‘Ya Rabbi, kızımın namusunu sana emanet ediyorum.’ diyerek elimizde geberdi.” (Sanlı, 1329: s.18-19).

Zabitanın isteği üzerine Bulgar askerleri içerideyken camiyi patlattığı düşünülen Türk genci içeri girer. Bu genç, Orhan’dır. Piyesteki üçüncü çatışma, Orhan ile Bulgar Zabitanı arasında gerçekleşir:

Bu çatışma sözlü olarak gerçekleşir. Diyaloglar Orhan’ı konuşturmak için yazılmış gibidir. Genel olarak soru cevap şeklinde geçen bu diyaloglarda soruyu soran zabıt, cevaplayan Orhan’dır. Sorulara dürüst bir şekilde yanıt veren Orhan camiyi patlattığını kabul eder. Orhan’ın aktarımından cephaneliği patlatan kişinin de Nadir olduğunu ve bu bombalama hadisesinde planlı bir şekilde vatan için canını feda ettiğini öğreniriz. Neferin içeri girip bir Türk kızının bomba taşırken yakalandığını söylemesi üzerine zabıt ivedilikle kızı yanına ister. Türk kızı sorulara karşı ketumluğunu korur. Oldukça gururlu olan bu kız, yarasının sarılmasını dahi reddeder. Bu Türk kızı ile Orhan arasındaki diyalog piyesin ana düşüncesini desteklemesi açısından önemlidir:

“ORHAN: (Türk kızını çıkarırlarken bağırır)

Hürmet sana ey sevimli, hamiyetli Türk kızı

Vatanımın: Siyah göğün parıldayan yıldızı

TÜRK KIZI: (Ayrılırken Orhan'a müşfik bir nazar atar ve mırıldanır)

Takdîs sana fikri ulu kahraman

Bize ölsek de yaşayacak bu vatan” (Sanlı, 1329: s.23).

Türk kızının çıkması ile Orhan ve zabıt arasındaki diyalog devam eder. Orhan arkalarında yüz milyon Turanlı olduğundan bahseder. Öldürülürken gözlerinin kapatılmasını istemeyen Orhan, zabıtın son arzusunu sorması üzerine ona şu cevabı verir: “*En son arzum bir Bulgar gebertmek...*”.

1.2.2.4.2. Düğümler ve Çözümler

Tablo 2: Türk Kanı Düğümler-Çözümler

Birinci Perde		İkinci Perde	
s. 4	s.16	S.19	s. 24
1			
		2	
1. Orhan okulu bırakıp mücadeleye katılmayı ailesine kabul ettirebilecek mi? 2. Orhan, Bulgarların elinden kurtulabilecek mi?			

1.2.2.4.3. Zaman

Türk Kanı isimli piyeste, eserin kaleme alındığı dönemle olayların geçtiği zaman dilimi aynıdır. Balkan Harbi sırasında yazılmış nadir piyeslerden olan Türk Kanı’ndaki olaylar 1. Balkan Savaşı sonrasında vuku bulur.

1.2.2.4.4. Mekân / Dekor

Olaylar, İzmir ve Edirne’de cereyan eder. İlk perde İzmir’de yaşayan Orhan ve Nadir’in evinde, ikinci perde Edirne’de Bulgar komitecilerinin makamında geçer.

1.2.2.4.5. Kişi Kadrosu

1.2.2.4.5.1. Orhan

Mektep talebesidir. Bulgarlara karşı kin ve öfke içerisindedir. Cesur ve gözü karadır. Canını vatan için hiç düşünmeden feda edecektir.

1.2.2.4.5.2. Nadir

Orhan'ın büyük biraderidir. İlk başta Orhan'ı niyetinden döndürmek ister fakat sonunda o da savaşa gitmeye ikna olur. Planın bir parçası olarak Bulgarları bombaladıktan sonra ölür.

1.2.2.4.5.3. Ahmet Efendi

Orhan ve Nadir'in babasıdır. Kaderci ve teslimiyetçi bir hâli vardır.

1.2.2.4.5.4. Bulgar Zabiti

Alçak ve vicdansız bir adamdır. Türklerin direnişi ve karşı hamlelerde bulunması karşısında şaşkındır.

1.2.2.4.5.5. Bulgar Neferi

Acımasız bir Bulgar askeridir.

1.2.2.4.5.6. Türk Kızı

Edirne ahalisinden vatanperver bir Türk kızıdır. Savaşmak için gelmiştir. Bomba taşırken yaralanır ve Bulgarların eline düşer. Ketum ve gözü karadır.

1.2.3. Üvey Ana

1.2.3.1. Piyesin Kimliği

Piyes, 1340/1924 yılında *Üvey Ana* ismi ile kitap olarak basılmıştır. 2 ve 10 Teşrinisani 1932 yılında Halkın Sesi gazetesinde tefrika edilen piyes, *Yaramaz Çocuklar ve Üvey Ana* adını taşımaktadır.

1.2.3.2. Piyesin Özeti

Yaramazlıklarıyla annelerini bezdiren Hıfziye ve Naci, evde yanlışlıkla çıkarttıkları yangınla annelerinin ölümüne sebep olur. Babaları İbrahim Efendi, başka bir kadınla evlenir ve çocukların bir üvey annesi olur. Üvey anne Şükriye Hanım, çocuklara kötü davranmaktadır. Hıfziye ve Naci, derin bir pişmanlık yaşarlar ve annelerini özlerler. Annelerinin resmini çıkarıp özlem giderdikleri bir gün, Şükriye Hanım içeri girerek bu durumu görür ve çocukların elindeki resmi alıp yırtar. Çocukların feryatlarına aldırmayan Şükriye Hanım, habersizce kendilerini izlemekte olan İbrahim Efendi'nin farkında değildir. Nihayetinde İbrahim Efendi kendini belli eder ve Şükriye Hanım'ı evden kovar.

1.2.3.3. Piyesin Mesajı

Çocukların yaramazlık yapıp annelerini üzmemeleri gerektiği anlatılır. Düşünülmeden atılan adımlar, sonrasında büyük pişmanlıklar getirebilir.

1.2.3.4. Piyesin Yapısı

İki perde olarak kaleme alınan piyes, manzum bir eserdir. Yer yer bozulmalar olsa da genellikle 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Basit bir Türkçe kullanılan piyeste, çocukların kolay anlayacağı bir üslup tercih edilmiştir.

1.2.3.4.1. Olay Örgüsü

- Bedia'nın, çocuklarını yaramazlık yapmamaları konusunda uyarması.
- Çocukların annelerini dinlemeyerek ellerindeki yanan mum ile koştururken perdeyi tutuşturması ve evde yangın çıkarması.
- Bedia'nın, çocukları kurtardıktan sonra son nefesini vermesi.
- Şükriye Hanım'ın, çocukların bayramlık giysilerini yırtarak paramparça etmesi.
- Çocuklar annelerinin resmiyle özlem giderirken Şükriye Hanım'ın resmi alıp yırtması.
- İbrahim Efendi'nin Şükriye Hanım'ın çocuklara yaptığına şahit olup onu evden kovması.

Yazar tarafından yaramaz çocuklara ibret amaçlı yazıldığı belirtilen Üvey Ana adlı piyes, çocukların annesi Bedia'nın hastalığına dikkat çekilerek başlar. İlk çatışma Bedia ile çocukları arasındadır. Bedia çocuklarını yaramazlık yapmamaları konusunda uyarır fakat sözünü onlara bir türlü dinletemez. Saatin geç olduğuna aldırmayan çocuklar dışarı çıkmak isterler. Bedia izin vermez. Yemiş yemek istediğini söyleyen Naci'nin isteği de karınları aç olduğu gerekçesiyle reddedilir. Naci burnunu karıştır, Hıfziye esnerken ağzını kapatmaz. Çocukların yaramazlıklarına dayanamayan Bedia, en sonunda pes eder ve çatışmayı bitirir. Para vermeye ikna olan Bedia, çocuklardan mumu yakıp getirmelerini ister.

Çocuklar mumu yakarlar fakat sonrasında yaramazlıklarına devam ederler. Koşuştururken perdeyi tutuşturup yangın çıkarırlar. Esas facia bu sahnede yaşanır. Bedia, telaşla odaya atılır ve çocukları kurtarır fakat sonrasında dayanamayarak olduğu yerde ölür. Bu ölüm aynı zamanda ilk perdenin sonudur.

İkinci perdenin birinci meclisinde, perişan bir vaziyette görülen çocuklardan Naci, ağlayarak isyan etmektedir:

“Öldürecek artık beni bu karı

Yemek yesem olur bu bir kabahat

Hiç yemesem ezer beni bin tokat

Ne yapayım ben de artık şaşırırım

Kimseden yok bize eyvah... Bir yardım.” (Sanlı, 1340(c): s.8).

Piyeste üvey annenin varlığını hissettiğimiz ilk sahne burasıdır. Annelerine yaptıkları eziyetten pişman olan çocuklar, derin bir üzüntü içerisindeyler. Bu üzüntü, kendisini Hıfziye'nin yakarışlarında belli eder:

“Allahçığım dirilt bana annemi

Bir saniye için sonra al beni

Annesini kaybedene bu dünya

Neye yarar?” (Sanlı, 1340(c): s.9).

İkinci Mecliste üvey anne Şükriye Hanım görülür. Acımasız biri olan Şükriye Hanım, çocukların ayaklarına çorap giymelerine dahi izin vermez hatta İbrahim

Efendi'nin çocuklara bayramlık olarak aldığı kıyafetleri de kendi ayakkabıları gelmediği için parçalar.

Üçüncü mecliste Hıfziye, çocuklara hitaben konuşur ve onlara öğütler verir:

*“Ey anneye mâlik olan bahtiyar,
Mesut, memnun ve tâli’li çocuklar
Başka bir şey istemeyin Allah’tan
Annenize ömür versin yaradan
Ah bilseniz nedir, nedir bir anne
Bir sevgi ile şefkat dolu hazine”* (Sanlı, 1340(c): s.11).

Annelerinin resmine bakarak hasret gidermeye çalışan çocuklar, dördüncü mecliste Şükriye Hanım’a yakalanırlar. Resmi çocukların elinden alarak paramparça eden Şükriye Hanım, onları izlemekte olan İbrahim Efendi’den habersizdir. Sonrasında ortaya çıkan İbrahim Efendi, Şükriye Hanım’ı evden kovar.

1.2.3.4.2. Düğümler ve Çözümler

Tablo 3: Üvey Ana Düğümler-Çözümler

Birinci Perde				İkinci Perde			
s.4	s.5	s. 6	s.7	1.M. s. 8	2.M. s.9/10/11	3.M. —	4.M. s.13/14
—————●							
				—————●			
<p>1. Çocuklar yaramazlıklarından pişman olacaklar mı? 2. Şükriye Hanım’ın yaptıkları ortaya çıkacak mı?</p>							

1.2.3.4.3. Zaman

Piyeste yazar tarafından hususi olarak zaman belirtilmemiştir. Bununla beraber piyeste geçen diyaloglardan hareketle ilk perdedeki olayların akşam saatlerine yakın

bir vakitte gerekleŒmiŒ olabileceğini çıkartıyoruz. Piyetin ikinci perdesi, kronolojik olarak birinci perdenin devamı niteliğinde olmakla birlikte, arada bilinmeyen kısa bir zaman dilimi mevcuttur. Yine oyun kiŒilerinin diyaloglarından hareketle ikinci perdedeki olayların soğuk bir kiŒ gününde cereyan ettiği sonucuna ulaŒabiliriz.

1.2.3.4.4. Mekân / Dekor

Olaylar iç mekânda gerekleŒir. İlk perdede, içinde karyolanın yer aldığı bir oda tasvir edilir. Sahnenin sağ tarafında da bir oda mevcuttur. Yangın bu odada çıkar. İkinci perde de aynı ev içerisinde baŒlar ve devam eder fakat bu bölümde mekân ve dekor bilgisine dair bir bilgi yoktur.

1.2.3.4.5. KiŒi Kadrosu

1.2.3.4.5.1. Bedia

Hıfziye ve Naci'nin annesidir. Çocukların yaramazlıklarından bunalmıŒ ve hastalanmıŒtır. ocuklarından anlayıŒ beklemektedir. ocuklarına karŒı o kadar sabırlı ve fedakardır ki evde çıkan yangında onların yaŒamı için kendi canından vazgeçer.

1.2.3.4.5.2. İbrahim Efendi

Hıfziye ve Naci'nin babasıdır. EŒi Bedia lnce Œkriye Hanım ile evlenmiŒtir. ocuklarının yaŒadıđı sıkıntılardan haberi yoktur fakat sonrasında Œahit olacağı bir olay neticesinde gerçekleri öğrenir. ocuklarına karŒı duyarlı ve Œefkatlidir.

1.2.3.4.5.3. Œkriye Hanım

Çocukların vey annesidir. Son derece kıskanç ve kötü kalpli bir kadındır. Çocuklara eziyet eder, iyi olmamaları için elinden geleni yapar. Yaptığı kötülüklerin bir gün ortaya çıkacağından habersizdir.

1.2.3.4.5.4. Hıfziye ve Naci

İki yaramaz kardeŒtir. Annelerini zerler fakat sonrasında çok piŒman olurlar. Annelerinin özlemini yaŒarken bir taraftan da üvey annelerinin eziyetlerine katlanırlar.

1.2.3.4.5.5. Hayriye

Hizmetçi kızıdır. Belirgin bir özelliği yoktur.

1.2.4. Irkımızın Namusu

1.2.4.1. Piyenin Kimliği

Irkımızın Namusu, ilk olarak 31 Mart 1913 tarihinde Tanin gazetesinde yayımlanır. Piyenin, 1340/1924 yılında Üvey Ana ismiyle basılan kitapta yer alır ve sonrasında 19,20,21 Nisan 1932 tarihlerinde Halkın Sesi gazetesinde tefrika edilir.

1.2.4.2. Piyenin Özeti

Mefkure uzun bir aradan sonra annesi Makbule'yi ziyaret eder. Eşi ile sıkıntılar yaşayan Mefkure, içinde bulunduğu durumu annesi ile paylaşır. Mefkure, kadınlar kulübünde vatan için toplanan yardımda koynundaki saati vermiştir. Eşi, Mefkure'den derhâl saati bulmasını ister. O saati satıp parasıyla askerden kurtulacağını düşünen bu adam, bir asker kaçağıdır. Yardım toplayan Cazibe ve Necat Hanımlar ile vatan üzerine sohbet ettikten sonra eşine karşı daha da hiddetlenen Mefkure, eşini Yunan'la bir tutar ve artık onunla yaşayamayacağını dile getirir.

1.2.4.3. Piyenin Mesajı

Vatan için herkes mücadele etmelidir. Herkesin ülke müdafaası için seferber olduğu bir zamanda askerden kaçılmamalı, düşmanla korkusuzca çarpışılmalıdır. Kadınlar da vatan mücadelesinde ellerinden geleni yapmalıdır. Vatan için gereken yardımlardan da kaçınılmamalıdır.

1.2.4.4. Piyenin Yapısı

Irkımızın Namusu adlı piyeni, tek perde olarak kaleme alınmış manzum bir eserdir. Perde, iki meclisten oluşur.

1.2.4.4.1. Olay Örgüsü

-Mefkure'nin annesinin evine gelerek eşinin asker kaçağı olduğunu dile getirmesi.

-Cazibe ve Necat Hanımların yardım toplamak için evleri dolaşması.

-Mefkure'nin artık eşiyile yaşayamayacağını söyleyerek annesinin evinden ayrılması.

1. Balkan Savaşı esnasında yayımlanan bu eser, vatan konulu bir piyestir. Derin çatışmaların görülmediği piyeste, kadınların vatan için bir araya gelerek verdikleri mücadele dikkat çeker. İki meclisten oluşan piyesin ilk meclisinde, Mefkure'nin annesini ziyarete geldiğini görürüz. Annesiyle olan konuşmalarından kocası ile ilgili sıkıntıları olduğunu anladığımız Mefkure, gerçek vazifesini anlamış olmanın getirdiği güvenle içindekileri annesine döker. Koynundaki saati vatan için toplanan yardıma destek olmak amacıyla hiç düşünmeden feda eden Mefkure'nin bu davranışı, kocası tarafından hoş karşılanmamıştır. Bir asker kaçağı olan bu adam, Mefkure'nin vatana yardım için verdiği saatin satışından gelebilecek paraya bile göz dikmiştir. Mefkure, evliliği boyunca kocasıyla yaşadığı sıkıntıları şöyle ifade eder:

“Altı sene zehir içtim, kahır yedim, gülmedim

Altı sene kan ağladım bir cehennemdi evim

Altı sene burnumu elemelerle doldurdu

Bin vahşetle gençliğimin çiçeğini soldurdu

Hep sabrettim fakat bugün büyük yaram kanıyor

Çünkü hain ırkımızın namusuyla oynuyor:

Bana diyor: Satsa idim o saati askerden

Kurtularak gitmez idim bu soğukta harbe ben

Lakin yine harbe gitmem, firâr eder kaçırım

Diye asıl şimdi beni öldürüyor o zalım..” (Sanlı, 1340(c): s.32-33).

Piyesteki gözle görülür çatışma, altı yıl boyunca Mefkure'nin kocasıyla yaşadığı çatışmadır. Bir iç dökümünden ulaşılabildiğimiz bu çatışmanın kaynağı, Mefkure'nin kocasının vatan hainliğidir. Herkes vatan için seferber olmuşken onun askerden kaçıyor oluşu, Mefkure tarafından kabul edilemez bir hâl almıştır.

Piyesin ikinci meclisinde Cazibe ve Necat Hanım gelir. Bu iki vatanperver kadın, vatan için yardım toplamaktadır. Cazibe'nin abisi önceden kardeşinin çarşıya gitmesine dahi müsaade etmezken artık onun vatan için mücadele etmesini desteklemektedir. Necat Hanım da İzmir'in en alafranga hanımlarından biriyken artık Avrupa kumaşları ile dikilen kıyafetler giymeyi bırakmış, sokağa annesinin çarşafı ile çıkmıştır. Makbule Hanım'ın, bir paşa ile nişanlanmış olduğu bilgisini teyit etmek için kendisine sorduğu soruya kelime oyunları ile cevap veren Necat Hanım, asıl nişanın gazi olunca kazanıldığını söyler.

Cazibe ve Necat Hanımların yardımları alıp gitmelerinin ardından Mefkure daha da cesaretlenir. Aldığı kararın doğruluğuna bir kez daha kanaat getiren Mefkure, kocasını bir Yunan'la eş görür. Mefkure kalkıp gidecekken annesi Makbule tarafından durdurulur. Annesi, ona nereye gittiğini sorar. Mefkure, kocasına dair düşüncelerini bir kez daha zikreder:

“Harpten kaçan bir alçağın olmadığı her yere!” (Sanlı, 1340(c): s.38).

1.2.4.4.2. Dügümler ve Çözümler

Tablo 4: İrkımızın Namusu Dügümler-Çözümler

Birinci Perde	
Birinci Meclis s. 32	İkinci Meclis s. 37
1	→
1. Mefkure, asker kaçağı olan kocasından ayrılmaya karar verebilecek mi?	

1.2.4.4.3. Zaman

Piyesteki olaylar, yazıldığı dönemle aynı zaman diliminde gerçekleşir. 1. Balkan Savaşı esnasında yazılan piyesin konusu da bu döneme aittir zira kadın dernekleri ve kulüplerinin Meşrutiyet'in ilanı sonrası aktifleştigi düşünülürse bahsi geçen olayların da bu dönemde cereyan etmiş olma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

1.2.4.4.4. Mekân/Dekor

Yazar tarafından herhangi bir mekân tasviri yapılmamıştır. Olaylar, Makbule Hanım'ın evinde, tek bir mekânda gerçekleşmiştir. Makbule Hanım'ın Necat Hanım'la olan diyalogunda, mekânın İzmir'de olduğu bilgisine ulaşabiliriz.

1.2.4.4.5. Kişi Kadrosu

1.2.4.4.5.1. Mefkure

Vatanperver bir Türk kadınıdır. Kocasının bencilliği ve vatan konusundaki duyarsızlığından sıkılmıştır. Kocasını terk ederek vatan için cephe gerisinde çalışmayı planlamaktadır.

1.2.4.4.5.2. Makbule

Mefkure'nin annesidir.

1.2.4.4.5.3. Cazibe

Vatanperver bir Türk kıızıdır. Kapı kapı dolaşarak vatanın istikbali için îâşe-i harîfe toplamaktadır.

1.2.4.4.5.4. Necat

İzmir'in en alafranga hanımlarından biridir. Savaşın başlamasıyla vatani duyguları güçlenmiş, kıyafetlerini dahi Avrupa'dan almaktan vazgeçmiştir. Bir paşa ile nişanlıdır. Cazibe ile beraber yardım toplamaktadır.

1.2.5. Sanat Yolunda

1.2.5.1. Piyetin Kimliği

Piyetin, 10-11 Ağustos 1345 tarihinde Sadâ-yı Hak gazetesinde tefrika edilmiştir.

1.2.5.2. Piyetin Özeti

Halide Hanım, yakın arkadaşı Naime Hanım'a gittiği bir gün, Naime Hanım'ın kocası Suat Bey'in ilgisi ile karşılaşır. Şair ve gazeteci olan Suat Bey, Halide

Hanım'ı ilişkilerinin büyük bir sanat eserine ilham olacağı gerekçesiyle şairane bir üslup kullanarak etkilemeye çalışır. Naime Hanım, gizlice bu ikilinin konuşmalarını dinler. Hiçbir şey olmamış gibi ortaya çıkan Naime Hanım, kocasına bir oyun hazırlar. Suat Bey'i şüphelendirecek ve onun evden ayrılmasıyla uzaktan akrabası olan Sadık Bey'i telefonla arayıp eve davet edecektir. Suat Bey'in gizlice kendisini izlediğinin farkında olan Naime Hanım planını uygular. Sadık Bey geldiğinde onun resmini yapmaya başlar. Naime Hanım'ın Sadık Bey'e gösterdiği ilgiden rahatsız olan Suat Bey fazla dayanamayarak gizlendiği yerden çıkar. Naime Hanım kocasına her şeyi açıklar ve ondan bir daha başka kadınlara sarkıntılık yapmaması ve sanatına gereken önemi vermesi konusunda söz alır.

1.2.5.3. Piyenin Mesajı

Sadakat, her iki cins için de eşit mesafede olan bir kavramdır. Erkeklerin cinsiyetlerine hak gördükleri aldatma eylemi, evlilikleri sıkıntıya sokar. Sanlı bu piyesiyle sanatı kullanarak kadınları söz oyunları ile etkilemeye çalışan erkeklere de bir eleştiri getirmek istemiştir.

1.2.5.4. Piyenin Yapısı

Beş meclisten oluşan piyes, tek perdedir.

1.2.5.4.1. Olay Örgüsü

-Halide Hanım'ın Naime Hanım'ın evine geldiğinde kocası Suat Bey ile karşılaşması.

-Suat Bey'in Halide Hanım'a likör ikram ederek onu süslü sözlerle yoldan çıkarmaya çalışması.

-Naime Hanım'ın gizlice Suat Bey ve Halide Hanım'ı izlemesi.

-Naime Hanım'ın gizlendiği yerden çıkarak hiçbir şey olmamış gibi davranması.

-Naime Hanım'ın hâl ve hareketlerinden şüphelenen Suat Bey'in gizlice karısını izlemesi.

-Naime Hanım'ın Sadık Bey'i arayarak eve davet etmesi.

-Suat Bey'in ortaya çıkması.

-Naime Hanım'ın olanların planlı olduğunu açıklayarak olanları gördüğünü ve bu yüzden böyle bir oyuna giriştiğini itiraf etmesi.

Piyetin ilk meclisinde Halide Hanım, Naime Hanım'ın evine gelir. Evde Naime Hanım'ın eşi Suat Bey ile karşılaşır ve ondan Naime Hanım'ın evde olmadığını öğrenir. Suat Bey, gitmeye yeltenen Halide Hanım'ı durdurur. Onu söz oyunları ile kalmaya ikna eder:

“Suat: İzah edeyim: Buradan hemen fîrar etmenizle bana evvela beş dakika beraber durulamayacak kaba, tahammülsüz bir adam olduğumu, benimle yalnız kalmaya cesaretiniz olmadığını göstermiş oluyorsunuz.

Halide: Mübalağa ediyorsunuz.

Suat: Mübalağa ettiğimi fî'len ispat etmelisiniz.

Halide: Ne suretle?

Suat: Size takdim edeceğim bir asri kahveyi kabul etmekle...” (Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1345).

Suat Bey'in bahsettiği kahve, aslında likördür. Halide Hanım daha önce hiç alkol kullanmamıştır fakat Suat Bey'in ısrarcı tavrı karşısında likörü içmeye ikna olur. Halide Hanım, likörden içtikçe rahatlar ve neşelenir. Suat Bey, Halide Hanım'ın sarhoşluğundan faydalanmak niyetindedir, bu nedenle ona bir yazar edasıyla süslü konuşmalar yapar. Halide Hanım, Suat Bey'in bu edebi konuşmalarındaki niyetin farkındadır ve Suat Bey'e, kendisinin Naime Hanım'ın yakın dostu olduğunu hatırlatır:

“Halide: (Asabi olmayan bir hareket ile elini çekerek) Fakat unutuyorsunuz ki ben refikanızın en samimi bir dostuyum.

Suat: Bunu hatırlatmakla yaptığımı takdir etmiş oluyorsunuz. Çünkü benim mesleğim şudur: dostlarımın dostu, benim de dostumdur. Mademki refikamın dostusunuz, o hâlde benim de can u gönülden dostum olmanız lazımdır.

Halide: Eğer sizin istediğiniz şekilde dostunuz olursam karınızın en müthiş bir düşmanı olurum.

Suat: Bu düşmanlığı izâle için lazım gelen çareyi de keşfettim. (Cebinden küçük bir mahfaza derûnunda bir yüzük çıkararak takdim eder.) Lütfen kabulünü istirham edeceğim.

Halide: Bu nedir?

Suat: En müthiş düşmanlıkları en samimi dostluklara tahvîl eden asri tılsım.”
(Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1345).

Suat Bey, Halide Hanım'ın ellerini öperken Naime Hanım gelir ve kapı perdesinin ardından kocasının Halide Hanım'ı etkilemek için yaptığı oyunları seyreder. Suat Bey, “*Bu günahın da esbâb-ı muhakkakasını, özrünü hatta kâmilence-âre-i afvını keşfettim. Esasen sanat yolunda her şey mübah, her şey sevaptır.*” (Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1345) diyerek Halide Hanım'a yönelik beklentisini meşrulaştırmaya çalışır. Büyük bir sanat abidesi yaratabilmek için bu ilişkinin yaşanması gerektiğini söyleyerek Halide Hanım'ı ikna etmeye çalışan Suat Bey, istediğini elde etmede zorlanır. Piyenin ilk meclisi Suat Bey'in Halide Hanım'ı yoldan çıkarma çabaları ve Halide Hanım'ın tüm bu çabalara direnmesi ile kurulmuştur.

İkinci mecliste, Naime Hanım gelir ve hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranır. Halide Hanım, Naime Hanım'a kendisiyle gelip gelmeyeceğini sorar. Naime Hanım yorgun olduğunu ve evde kalmak istediğini söyler. Halide Hanım gider.

Üçüncü mecliste, Naime Hanım kocasının ağzını arar. Suat Bey, Naime Hanım'ın sözlerini anlamamazlıktan gelir ve kulübe gitmek üzere evden ayrılmaya yeltenir. Suat Bey evden çıkınca Naime Hanım telefonu alır ve uzaktan akrabası olan Sadık Bey'i arayarak Suat Bey'e duyuracak şekilde konuşur. Suat, gizlice konuşmayı dinler. Naime Hanım, Sadık Bey'i ısrarla eve çağırılmaktadır.

Dördüncü meclis, Sadık Bey'in gelişiyle başlar. Sadık Bey tedirgindir çünkü Suat Bey oldukça kıskanç bir adamdır:

“Sadık: Doğrusunu isterseniz kocanızın son zamanlardaki istiskâlle yüklü nazarları beni ürkütmeye, incitmeye başladı. Herkesi kendi gibi zannediyor.

Naime: Hakkın var cicim. Herkesin karısına saldıran erkekler, ekseriya çok kaskañ oluyorlar. Kendisinden intikam almak için öyle şedid bir ihtiyaç hissediyorum ki... Bu hususta bana biraz yardım etmek ister misiniz?

Sadık: Beni bu işe karıştırmasanız çok iyi edersiniz. Çünkü kocanız olacak o hodkâm herifin fikri; cihanın bütün karıları onun olsun, sonra onun karısına yan gözle bakacakların gözleri kör olsundur.

Naime: Öyleyse fesinizi çıkarınız, saçlarınızı dağıtınız. Sizin bir resminizi yapacağım.” (Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1345).

Naime Hanım, Sadık Bey’in resmini yapmaya başlar. Bir taraftan da aynı Suat Bey’in bir sanat eseri ortaya koymak için Halide Hanım’dan beklediği isteklere benzer söylemlerle Sadık Bey’i yönlendirmeye çalışır. Bu esnada Sadık Bey’in saçlarına okşar ve dudaklarıyla dokunur.

Son mecliste, Suat Bey dayanamaz ve hiddetle ortaya çıkar. Sadık Bey kaçır. Son çatışma bu sahnede gerçekleşir ve tüm düğümler çözülür. Naime Hanım her şeyi gördüğünü, intikam için böyle bir plan yaptığını söyler. Suat panikler:

“Suat: Ben Halide Hanım’ı eğlendirmek için bir komedi oynamak istedim.

Naime: Ben de senin gözlerini açmak için sana bir ders vermek arzusuna düştüm. Çünkü senin evden çıkmadığını ve perdenin arkasında bulunduğunu biliyordum. Fakat sen komedini temâşâ-geri olmayan bir sahnede oynamak istedin.

Suat: Beni kamilen affediyorsunuz değil mi?

Naime: İki şartla...

Suat: Nasıl şartlar?

Naime: Evvela bundan sonra her gördüğün kadına saldırmak arzusuna bir daha aşk namını vermeyeceksin. Sonra sanat yolunda ilerlemek için tembelliği terk ederek çok çalışacaksın.” (Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1345).

Suat Bey, Naime’nin isteklerini kabul eder. Naime de Suat’i affeder.

1.2.5.4.2. Düğümler ve Çözümler

Tablo 5: Sanat Yolunda Düğümler-Çözümler

1.Meclis	2.Meclis	3.Meclis	4.Meclis	5.Meclis
1				
2				
		3		
<ol style="list-style-type: none">1. Suat Halide'yi ikna edebilecek mi?2. Naime gördüklerini açıklayacak mı?3. Naime Sadık ile bir şey yaşayacak mı?				

1.2.5.4.3. Zaman

Olaylar, 13 Haziran 1345 tarihinde gerçekleşir. Yağmurlu ve kasvetli bir gündür.

1.2.5.4.4. Mekân/Dekor

Piyeste olayların İstanbul'un her yerinde gerçekleşebileceğine dair bir bilgi vardır. Bununla beraber olayın cereyan ettiği yer, Laleli olarak belirtilmiştir.

1.2.5.4.5. Kişi Kadrosu

1.2.5.4.5.1. Suat Bey

Şair ve gazetecidir. Naime Hanım'ın eşidir. Oldukça çapkın bir adam olan Suat Bey, sanat yapma bahanesiyle kadınları etkilemeye çalışır.

1.2.5.4.5.2. Naime Hanım

Suat Bey'in eşidir. Sadık bir kadındır.

1.2.4.4.5.1. Halide Hanım

Naime Hanım'ın yakın arkadaşıdır. Sadık Bey'in ilgisinden hoşnut olmasıyla birlikte onun oyununa gelmez ve arkadaşına ihanet etme yolunu seçmez.

1.2.4.4.5.2. Sadık Bey

Naime Hanım'ın uzaktan akrabasıdır. Adı gibi sadık bir adamdır.

1.2.6. Kafes ve Kümes

1.2.6.1. Piyesi Kimliği

Kafes ve Kümes piyesi, 1340 senesinde Sadâ-yı Hak Matbaasında basılmıştır. Kitapta piyesin ilk defa Dârülbedâyi sanatkarlarından Râşid Rıza, şâdi ve refikası tarafından temsil edildiği bilgisi yer almaktadır.

1.2.6.2. Piyenin Özeti

Asım Bey'in gözü, genç eşi Mediha Hanım'dan başkasını görmemektedir. Bu duruma isyan eden ilk eşi Zahide Hanım'ı, hiç düşünmeden boşayan Asım Bey, genç görünmek için sakal ve bıyığını dahi kestirir. Mediha Hanım ise Asım Bey'in bu hâl ve hareketlerini hayli gülünç bulmaktadır. Asım Bey'in damadı Edip Bey'in önce evin hizmetçisi Zeynep'e sarkıntı olduğu, ardından da Mediha Hanım'ı etkisi altına almaya çalıştığı görülür. Mediha Hanım'ı etkileme konusunda başarılı olan Edip Bey, hevesi geçene kadar Mediha Hanım'la vakit geçirmenin planı içerisindedir. Mediha Hanım, Edip Bey'in süslü sözlerine kanar ve ardında Asım Bey'e bir mektup bırakarak onu terk eder. Asım Bey, Zahide Hanım'ı boşadığına pişman olur.

1.2.6.3. Piyenin Mesajı

Piyeste pek çok tema iç içe geçmiştir. Erkeklerin çok eşliliğinin eleştirildiği Kafes ve Kümes oyununda, eşler arasında yaş farkı olan evliliklerdeki uyumsuzluklara da dikkat çekilir. Kurulan evliliklerde, maddiyatın belirleyiciliği de eleştirilen bir diğer konudur. Eşler arasındaki bu uyumsuzluklar, evliliklerde aldatmalara sebebiyet verebilir.

Sanlı, evliliklerde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğinin altını çizer. Bunu yaparken zaman zaman yanlış anlaşılan feminizmin sonuçlarına da değinir. Erkeğin sahip olduğu haklardan yola çıkarak eylemlerin ‘aynısını’ yapma arzusu, kadınları yanlış sürükler. Nitekim Mahide Hanım, Edip Bey’in dolaylı da olsa feminizmi yanlış aktarmasından etkilenerek kocasını bir başka erkek için terk etmiştir.

Piyeste, özellikle Zahide Hanım’ın konuşmalarından Türk kadınının aile kurumundan beklediğı haklara dikkat çekildiğı görülür.

1.2.6.4. Piyestin Yapısı

Piyeste, üç perdeden oluşur. İlk perde altı meclis, ikinci perde beş meclis ve üçüncü perde altı meclisten oluşmaktadır.

1.2.6.4.1. Olay Örgüsü

-Mediha Hanım’a Asım Bey’den mektup gelmesi.

-Edip Bey’in Zeynep’e sarkıntı olması.

-Zahide Hanım’ın gelmesiyle panikleyen Edip Bey’in, Zeynep’i iyi hizmet etmediğı gerekçesiyle kötülemesi ve evden kovması.

-Sözde Nesibe Hanım’ın üzüldüğü gerekçesiyle Edip Bey’in Zeynep’i kovmaktan vazgeçmesi.

-Zahide Hanım’ın Mediha Hanım’a Asım Bey’den gelen mektubu görmesiyle hiddetlenmesi.

-Asım Bey’in Zahide Hanım’ı boşaması.

-Edip ve Celil’in çok eşlilik ile ilgili konuşmaları.

-Edip’in Mediha Hanım’ı etkilemeye çalışması.

-Mediha Hanım’ın ardında bir mektup bırakarak Edip Bey’le kaçması.

Piyestin ilk perdesinin birinci meclisinde Mediha Hanım’a Asım Bey’den bir mektup gelir. Asım Bey bu mektupta Mediha Hanım’ın merak etmemesi için eve geç

geleceğini haber vermektedir. Zeynep ile Mediha Hanım, önce Asım Bey’le sonra da tüm erkeklerle alay ederler:

“Mediha: (Küçük bir handeden sonra) Fakat bu erkeklerde incir çekirdeği kadar akıl yok mu? Şu ihtiyarın yazdığı şeye bakınız: Gözlerim yollarda kalmasın diye bana tezkire gönderiyormuş! Böyle bir şeyi yazmak için insan budala... Hayır, hayır budalalar da bunu yapmaz, mutlaka erkek olmalıdır.

Zeynep: Bununla beraber öyle budala görünüp saman altından su yürüten erkekler de vardır ki...

Mediha: Fakat çoğu aptaldır. Mesela yolda kazara nazarınız bir erkeğe ilişti mi hemen kendisine âşık olduğunuzu zanneder ve sokak tuvaleti başlar. (Eliyle taklit eder.) Kimi fesini düzeltir kimi cebinden bir ayna çıkarır kimi bıyığını burar.” (Sanlı, 1340(b): s.3).

İkinci mecliste, Zahide Hanım gelir. Çok eşliliğin faydaları üzerine konuşan bu iki kadın, sahte bir samimiyet içerisinde ki bu samimiyetsizliği birbirleri ile ilgili gerçek duygularını gizlice seyirciyle paylaşmalarından anlarız. Zahide Hanım, olduğundan genç görmektedir kendini. Mediha Hanım ise onun bu hâline gizli bir alaycılıkla yaklaşır. Bu alaycı tavır bize Gelin İntihâbı’ndaki Bihin’i hatırlatır. Bu iki kadının, piyes boyunca aynı üsluba sahip olmaları bir yana, ironiyi kullandıkları meselelerdeki kültürel farklılık göz önüne alındığında ayrı dünya görüşüne sahip tipler oldukları belirgin olarak göze çarpar.

İslamiyetin önerdiği poligaminin kadın üzerindeki etkileri, Zahide Hanım’ın hem mizahi hem de eleştirel ifadeleriyle aktarılır. Bu mecliste Zeynep de tek bir erkeğin karısı olarak birden fazla kadının aynı ev içerisinde yaşayabilmesine anlam veremez.

Üçüncü meclis, Edip Bey’in Zeynep’e sarkıntı olduğu sahnedir. Eve sarhoş gelen Edip Bey, Zeynep’i taciz etmeye başlar. Zeynep ise durumdan rahatsız olmakla birlikte sesini çıkarmaz. Edip Bey Zeynep’i öpmek üzereyken Zahide Hanım girer.

Dördüncü meclis, bir vodvil havasında ilerler. Zahide Hanım’ın gelişiyile panikleyen Edip Bey, istediği şeyi kendisine vermediği gerekçesiyle Zeynep’i evden

kovmaya kalkışır. Kendi durumunu kurtarmak için yalanlarla Zeynep'i kötülemeye başlayan Edip Bey, acımasız bir üslupla konuşmaya başlar. Girip çıkmaların bolca yer aldığı bu bölümde, Edip Bey'in karısı Nesibe Hanım'da görünür. Sözde Nesibe Hanım'ı üzmemek için Zeynep'in kalmasına müsaade eden Edip Bey, bu bölümde sürekli oyun değiştirir.

Beşinci mecliste, Mediha Hanım ile Zahide Hanım görünür. Yine hoşsohbet bir hava içerisinde görünen bu ikilinin ilişkisi, Zahide Hanım'ın masadaki mektubu görmesiyle biçim değiştirecektir. Mektubu okuyan Zahide Hanım çileden çıkar. Mediha Hanım'a hakaretler yağdıran Zahide Hanım, içinde tuttuğu öfkeyi dışa vurur. Burada Zahide Hanım'ın "Sen sus da biraz da ben söyleyeyim" diyerek bir söz tekrarına girmesi söze dayalı bir gülünçlük oluşturur:

"Zahide: (Eliyle Mediha'nın ağzını kapayarak) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim. Sen şükret ki bana, ben müsaade ettim de seni almaya razı oldu. Yoksa şimdiye kadar açlıktan ölürdün. Zaten Bey bana seni alırken; "Sana ev işlerini görsün, eline su döksün diye bir cariye alıyorum." demişti. Anladın mı [...]"

Mediha: (Hiddetine mağlup olarak) Bana da Bey siz için...

Zahide: (Yine sözünü keserek) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim: Şimdi Bey gelsin, hangimizi daha çok sevdiğini onun da ağzından işitirsin. O zaman benim kim olduğumu anlar ve öyle maymun gibi karşımda sırtmazsın. Alçak, çirkin, namussuz karı. Bey gelsin seni bu evden köpek gibi kovmazsa sen de benim yüzüme tükür.

Mediha: (Müstehzi) Fakat biliyor musunuz ki her türlü adap ve terbiye haricine..

Zahide: (Yine eliyle Mediha'nın ağzını kapayarak) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim: Ne lâf-zen, boşboğaz bir karıymışsın. Hep söylüyor, söylüyor, bana bir kere ağız açtırmıyorsun... Merak etme, Bey gelsin senin ağzını güzelce mühürler." (Sanlı, 1340(b): s.12).

"Gülünç söz tekrarlarında genel olarak şu iki öge mevcuttur: Bir zemberek gibi boşalan baskılanmış bir duygu ve bu duyguyu tekrar baskılamaktan keyif alan bir fikir." (Bergson, 2020: s.50). Zahide Hanım'daki durum, ilk ögeye daha çok yaslanır.

Mediha Hanım'a olan esas duygularındaki baskılanma, buradaki söz tekrarında karşımıza çıkan gülünçlüğe hizmet eder.

Altıncı mecliste, Asım Bey gelir ve Mediha Hanım'a iltifatlar yağdırır. Zahide Hanım, perdenin gerisinde onları izler. Asım Bey'in söylediklerine daha fazla dayanamayan Zaide Hanım ortaya çıkar ve Asım Bey'den hesap sorar. Ondan Mediha Hanım ile kendisi arasında bir tercihte bulunmasını ister. Asım Bey'in verdiği cevap yeni bir çatışmayı doğurur:

“Zahide: Hayır hayır, bu iş bugün neticelenmelidir. Ya bu çıyan, akrep kadın defolmalıdır yahut ben gitmeliyim.

Asım: (Önüne bakarak) Öyleyse hanginiz daha gençse o kalsın.

Zahide: (Telaşla Mediha Hanım'a) Öyleyse burada işiniz kalmadı, gidebilirsiniz.

Asım: (Daima önüne bakarak) Yanlışlık olmasın. Evimde genç olan kalacak, ihtiyar olan gidecek.

Zahide: (Aynı telaş ve isti'câl ile) Aptal karı, sen sözden anlamıyor musun? Bey seni kovuyor dışarıya!

Asım: (Hiddetle) Genç olan (Eliyle Mediha'yı göstererek-okunmuyor-) burada kalacak, ihtiyar olan (Eliyle Zahide'yi gösterir.) buradan gidecek!

Zahide: (Hiddet ve nevmîdî ile) Eyvahlar olsun! Bu hokka- bâz kocama büyü yaptı. Siyahı beyaz, beyazı siyah görüyor.” (Sanlı, 1340(b): s.16).

Zahide Hanım bir türlü Mediha Hanım'a tercih edildiğini kabul edemez. İkinci perdenin ilk meclisinde Asım Bey'le son kez konuşan Zahide Hanım, piyesin sonunda çözülecek bir düğüm yaratır:

“Zahide: (Hiddetle) Anlaşıldı, artık benim burada hiçbir mevki'm kalmadı. Zaman size Mediha Hanım'ın bir melek mi yoksa bir şeytan mı olduğunu gösterecektir.” (Sanlı, 1340(b): s.17-18).

Zahide Hanım'ın bu bölümdeki söylemleri bir başkaldırı niteliğindedir. Türk kadınının dini evlilik kuralları nedeniyle yaşadığı eşitsizlik ve adaletsizliğe dem vuran Zahide Hanım, değişimin geleceğine olan inancıyla dikkat çeker.

İkinci perdenin ikinci meclisinde Asım Bey, genç ve güzel bir kadınla evli olduğu için keyiflenir. Zeynep, berber ile kuyumcunun geldiğini haber verir. Asım Bey önce berberi davet eder.

Üçüncü mecliste Asım Bey, berberden kendini gençleştirmesini ister. Berber, Asım Bey'in saç ve sakallarını keser. Dördüncü mecliste kuyumcu Yako, Asım Bey'e kadınları etkilemek için mücevherlerin öneminden bahseder.

Asım Bey ile Mediha Hanım'ın yer aldığı altıncı mecliste, bir sorgulama görülür. Mediha Hanım, Zahide Hanım'ın başına gelenlerin bir gün kendi başına da gelebileceğini düşünür ve bu düşüncesini Ahmet Bey'le paylaşır. Mediha Hanım'ın Asım Bey'le olan evliliğinin maddi temeller üzerine kurulduğunu aşağıdaki diyalogdan anlamamız mümkündür:

“Asım: Darılma, kavga istemem. İşte sana harp zuhûrundan evvel yine tazminat vereceğim. (Cebinden bir elmas mahfazası çıkararak karısına takdim eder.) Bana gücenmedin değil mi cici karıcığım?

Mediha: (Kendi kendine) Her cebinden bir elmas çıkaran bir erkeği sevmeyecek zamanımızda bir kadın bulunabilir mi? (Asım Bey'e) Sizi çok, pek çok seviyorum.” (Sanlı, 1340(b): s.24).

Üçüncü perdenin ilk meclisinde, Edip hastalık bahanesiyle eve gelir. Arkadaşı Celil'in de yer aldığı bu sahnede, bu iki erkeğin evlilik üzerine konuşmasına şahit oluruz. Celil, sözde çapkınlık yapmamak için ikinci bir kadınla evlenmeye karar vermiştir. Alacağı kadın zengin bir duldur. Bu sahnede Edip ile Celil arasında fikirsel çatışma yaşanır:

“Celil: Tuhaflı muhafı var mı? Ben bu ikinci karıyı, birinci karının hatrı ve iyiliği için alıyorum. Mesela bizim yeni, zengin zevcemiz ayağıma iki pantolon alırken ona; “Kuzum karıcığım, madem bana elbise aldınız, sevaptır, şu biçare ortağınıza da bir çift iskarpin alınız.” diye yalvaracağım. Görüyorsunuz a, bütün bu fedakârlıkları hep o benim birinci refika-i muazzeze-i mübâreke-i mukaddese-i hayatım... için göze alıyorum.

Edip: (Mütebessüm) Bu söylediklerin belki bir vodvile mazur olabilir. Lakin hayât-ı hakîkiyyede hiçbir zaman tabîk yeri bulamaz. Nihayet kabul ve itiraf edelim ki kafeslerinden hürriyete aşık kuşlar gibi nazar eden kadınlarımız, kendi rızalarıyla hiçbir zaman sersem tavuklar gibi bir kümesteki o tek bir horozun keyfine tabîi olarak yem yemeceklerdir.” (Sanlı, 1340(b): s.28).

Bu perdenin ikinci meclisinde Zeynep girer ve Mediha Hanım’ın geldiğini söyler. Edip Celil’i gönderir. Üçüncü mecliste Edip ile Mediha’nın sahnesi yer alır. Edip Bey Mediha Hanım’a âşık olmuş bir adam gibi davranmaya başlar:

“Edip: (Önüne bakarak) Hastalığının ismi; “Deva ve şifa kabul etmez bir aşk.”tır.

Mediha: (Kahkahayı basarak) Lakin evli olduğunuzu ve evlilerin de bu hastalığa karşı aşılanmış olmaları lazım geldiğini unutuyorsunuz!

Edip: Fakat siz de izdivaç aşısının çiçek hastalığı aşısı gibi insanı ancak üç dört sene hastalıktan koruyabileceğini hatırlamak istemiyorsunuz.” (Sanlı, 1340(b): s.30).

Edip Bey, Mediha Hanım’ın Asım Bey’le arasındaki yaş farkına dikkat çeker. Ona göre o yaştaki bir adamın genç bir kadınla evlenmesi yasaklanmalıdır. Edip Bey türlü iltifatlarla Mediha Hanım’ı etkilemeye çalışır. Onda gördüğümüz hâl, Tanzimat romanlarında rastladığımız ahlaksız züppe tipidir. “Ahlaksız züppe tipler, özellikle yeni yaşama biçimlerine özenen kitleler arasında bir cazibeye sahiptirler ve rahatlıkla hainlik ve kötülük yapabilirler. Bu olumsuz özelliklere eşlerini aldatma, nikâhsız evlilikler ve metres edinme, kendilerine yöneltilen veya yöneltilebilecek eleştirileri pişkinlikle ve utanmazlıkla bertaraf etme, geleneksel olan her şeyi küçük görme, sadece kendi çıkarlarını düşünme gibi davranışları da ekleyebiliriz.” (Uslu Kaya, 2017: s.78). Zeynep’in gelip Edip Bey ve Mediha Hanım’ın hâl ve hareketlerinden şüphelendiği dördüncü meclisin ardından Edip Bey’in Mediha Hanım’a karşı daha ısrarcı olduğu beşinci meclisin başladığını görürüz:

“Edip: (Ayağa kalkarak) Söz veriyorsunuz değil mi? Artık benimsiniz. Ben size Asım Bey gibi mücevherat satın alamayacağım fakat elmaslardan daha kıymetli, hissiyatla dolu bir mahfaza, yalnız hayalinizle meşhûn bir kap takdim edeceğim.

Mediha: (Son derece müteheyyiç) Fakat beni uçuruma doğru sevk ediyorsunuz.

Edip: Hayır meleğim, sizi bir girdaptan çekip çıkarıyorum.

Mediha: (Mütehassis) Fakat bu bir sukut.

Edip: Bu, kırk senelik zevcesini paçavra gibi sokağa atan, torunu ile evlenmekten çekinmeyen hód-gâm bir ihtiyar için bir ders-i ibret.” (Sanlı, 1340(b): s.34).

Edip Bey, Mediha Hanım'ı alıp götürmek istemektedir. Mediha Hanım, Edip Bey'in kendisine söylediklerine inanır ve dışarı çıkmak için üzere giyinmek için odasına gider. Edip Bey yalnız kaldığında kendi kendine konuşmaya başlar:

“Edip: (Yalnız) Nihayet rüyamın mübeddil-i hakikat olduğunu görüyorum. Ooh, ne büyük bir saadet... İki saat sonra [...] dünyanın en nefis bir kadını âguş muhabbetimde bulunacaktır. Bir arkadaşı kandırarak elinden aldığım para ile Mediha Hanım'ı üç ay mes'ûd edebilirim. Üç aydan sonra, zaten ben ondan, belki o da benden usanarak bulutlardan yere düşer, eski hayata kavuşuruz. Fakat görüldüğü gibi o benden usanmayacak olursa ayrılık sahnesi bu firâr oyunu kadar hoş olmayacak. Fakat onu, o düşünsün. Eğer kadınlar erkeklerin daha nasıl mahlûklar olduklarını anlayamadılarsa kabahat kendilerine aittir.” (Sanlı, 1340(b): s.35).

Edip Bey'in oyunu, Mediha Hanım'ı kandırmaya yetmiştir. Bu meclisin sonunda Mediha Hanım Asım Bey'e ulaştırması için Zeynep'e bir mektup bırakır. Edip Bey ve Mediha Hanım evden ayrılırlar.

Altıncı ve son mecliste Asım Bey Zeynep'ten aldığı mektubu okur ve derin bir üzüntü yaşar. Mektupta şunlar yazılıdır:

“Dün Zahide Hanım'a yaptığınız muâmele-i zâlim-âneyi yarın bana da yapabileceğiniz için sizin tarafınızdan tatlık olunmadan kendiliğimden gitmeyi şeref ve haysiyetime daha muvâfık buldum. Allah'a ısmarladık. Zevce-i sâbikanız: Mediha.” (Sanlı, 1340(b): s.36).

Asım Bey, Zeynep'in telaşla yanına gelmesiyle irkilir. Zeynep Asım Bey'e, Edip Bey ile Mediha Hanım'ın beraber kaçtığını, bu nedenle Nesibe Hanım'ın fenalaştığını söyler. Asım Bey kızı Nesibe'ye haber gönderir:

“Asım Bey: Hadi ona söyle, teselliye bana gelsin o versin. Çünkü o bir koca kaybettiyse ben iki karıdan oldum.” (Sanlı, 1340(b): s.36).

1.2.6.4.2. Düğümler ve Çözümler

Tablo 6: Kafes ve Kümes Düğümler-Çözümler

Birinci Perde (Meclis)						İkinci Perde (Meclis)					Üçüncü Perde (Meclis)						
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	1	2	3.	4.	5	6	
s.3		s.8	s.1	s.1		s.1		s.1		s.2			s.3		s.3		
—●																	
	—●																
			—●														
								—●									
													—●				
<ol style="list-style-type: none">1. Asım Bey'in mektubu ortaya çıkacak mı?2. Zahide, Asım'dan umduğu davranışı görebilecek mi?3. Edip Zeynep'i ikna edebilecek mi?4. Mediha Hanım Asım Bey'in değişimini beğenecek mi?5. .Edip Mediha'yı ikna edebilecek mi?																	

1.2.6.4.3. Zaman

Piyeste olayların geçtiği zamana dair bir bilgi mevcut değildir.

1.2.6.4.4. Mekân/Dekor

Piyeste mekân bilgisi bulunmamakla birlikte, olayların geçtiği yerin Asım Bey'in evi olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.6.4.5. Kişi Kadrosu

1.2.6.4.5.1. Asım Bey

Yazar tarafından 75 yaşında, gelir sahibi, uzun ve beyaz sakallı olarak tasvir edilmiştir. Asım Bey, çok eşli bir adamdır. Kendi arzuları için eşini boşayacak kadar bencil bir adamdır. Gz Mediha Hanım'dan başkasını görmemektedir. Gençleşme çabası içerisindedir.

1.2.6.4.5.2. Zahide Hanım

Asım Bey'in ilk zevcesidir. 55 yaşındadır. Genç görünme çabası nedeniyle ağır makyajlar yaparak gülünç duruma düşer. Asım Bey'in Mediha Hanım'a olan ilgisine ve Mediha Hanım'ın gençliğine derin bir kıskançlık duyar. Asım Bey'in kendisini boşamasıyla Türk kadınının içinde bulunduğu duruma isyan eder.

1.2.6.4.5.3. Mediha Hanım

Asım Bey'in ikinci eşidir. 21 yaşında, genç ve alımlı bir kadındır. Asım Bey ile maddi durumu için evlenmiş gibidir. Alaycı ve kurnaz bir tarafı vardır. Fakat ne olursa olsun sonunda arzularına yenik düşecektir.

1.2.6.4.5.4. Edip Bey

Zahide Hanım ve Asım Bey'in damadıdır. Yaşı 30'dur. Son derece apkın bir adamdır. nce evin hizmetçisi Zeynep'e, sonra da Mediha Hanım'a sarkıntı olur.

1.2.6.4.5.5. Nesibe Hanım

Edip Bey'in eşidir. Eşine güven duyan, saf bir kadındır.

1.2.6.4.5.6. Zeynep

Asım Bey'in besleme kızıdır. Yaşı 20'dir. Edip Bey'in tacizine uğrar ama sesini çıkaramaz.

1.2.6.4.5.7. Celil Bey

Edip Bey'in arkadaşıdır. Kurnaz ve bencil bir adamdır. Çıkarları için ikinci bir kadın ile evlenmek ister.

1.2.6.4.5.8. Yako

Yaşlı bir Musevi kuyumcudur. Zeki ve kurnaz bir adamdır.

1.2.6.4.5.9. Ali Efendi

Berberdir. Gülünç hikâyeler anlatan bir adamdır. Anlattığına göre hekimlik dâhil pek çok mesleği meşru olmayan yollarla icra etmiştir.

1.2.7. Kadınlardan Hey'et-i Vekîle

1.2.7.1. Piyetin Kimliği

Piyetin, 16, 23, 30 Kanunievvel 1924 ve 6 Kanunısani 1925 tarihlerinde Resimli Yurt dergisinde tefrika edilmiştir.

1.2.7.2. Piyetin Özeti

Memleketin geleceği için çalışacak olan bir grup kadın vekil, gazetecilerin büyük ilgisiyle karşılaşır. Seçimi kazandıkları haberini aldıktan sonra büyük bir sevinç yaşayan vekilleri, Alaycı Hanım uyarır. Ona göre sözden çok icraat önemlidir. Bu nedenle coşkuya kapılıp gitmek yerine çalışmak, daha doğru olacaktır. Gelen bir haberle kendisine yeni kabinede vekâlet teklif edildiğini öğrenen Alaycı Hanım, bu durumla alay eder zira böyle bir makam için yeterli donanıma sahip olmadığını düşünmektedir. Erkek ve kadınların memleketi yönetim biçimlerinin karşılaştırılmasının ardından cumhuriyet vurgusu yapılır ve oyun sona erer.

1.2.7.3. Piyetin Mesajı

Kadınlardan Hey'et-i Vekîle isimli piyetin, kadınların da ülke yönetiminde aktif olarak görev alması gerektiğinin altını çizerken, bir taraftan da erkek yöneticilerin mesleklerini icra ederken yaptıkları yanlışları ortaya koyar. Esasında önemli olan,

kişilerin cinsiyeti değil, icraatlarıdır. Bu noktada kadınlar, feminizmi yanlış anlayarak eşitlik arzusu ile erkek vekillerin yaptığı yanlışlara düşmemeli, her durumda memleket için çalışmayı görev edinmelidir. Sanlı bu piyesinde, ülkenin yönetiminde olacak kişilerin mutlaka okumuş, eğitim görmüş kişiler olması lazım geldiğinin de altını çizer.

1.2.7.4. Piyenin Yapısı

Piyes tek perde, üç meclisten oluşmaktadır.

1.2.7.4.1. Olay Örgüsü

Birinci meclis, Bülent Hanım'ın verdiği müjde ile başlar. Kadınların siyasetteki başarısını bir mizah gazetesi dışında tüm basın organları desteklemektedir. Bu mizah gazetesini susturmanın yolunu bulmuş görünen kadın vekiller, erkek vekillerin buna benzer durumlar karşısında uyguladıkları eylemleri eleştirirler. Erkeklerin birbirleriyle olan ilişkilerine dair de atıfta bulunan vekiller, çareyi kadınların hâkimiyetinde bulurlar. Bu noktada Bülent Hanım ile eleştirel tavrıyla dikkat çeken Alaycı Hanım arasında bir çatışma görülür:

“Bülent Hanım: İşte bütün bu fenalıkları ortadan kaldıracak yalnız kadınlar hâkimiyetidir.

Alaycı Hanım: Temenni edelim ki kadınlar hâkimiyetini bazı kimseler, ‘Hâkimiyet-i Milliye’ gibi birkaç takrir ile kazaya uğrayabilecek bir şey zannetmesinler.

Bülent: Bence Hâkimiyet-i Milliye’yi ancak kadınların hâkimiyeti takviye edecektir.

Bütün Kadınlar Birden: Yaşasın kadınlar hâkimiyeti!

Alaycı Hanım: Rica ederim fazla sarhoş olmayınız. Çünkü yalnız ‘Yaşasın’ nidâsı ile bir şey yaşamıyor.” (Resimli Yurt, 16 Kanunievvel 1340).

Alaycı Hanım'ın uyarısı ile birinci meclis sonlanır. İkinci mecliste bir genç kız, Kadınlar Hâkimiyeti Fırkası'nın seçimi kazandığı haberini getirir. Kadınların ‘yaşasın’ nidaları sonrasında onları tekrar uyaran Alaycı Hanım, sözden çok icraatın lazım geldiğini, zafer sarhoşluğuna fazla kapılmamak gerektiğini bir kez daha dile

getirir. Alaycı Hanım'ın bu meseledeki muhalif tavrı, kadınlar arasında ikinci bir çatışma yaratır:

“Alaycı Hanım: Galibiyet sarhoşluğu ile erkek politikacıların ne gaflar yaptıklarını görmüyor musunuz?

Bülent Hanım: Erkekler yalnız zafer sarhoşluğu ile değil, fiçılarla da rakı içerek ne dediklerini, ne yaptıklarını bilmiyorlar.

Alaycı Hanım: Fakat emin olunuz ki zafer yahut kibr ü azamet sarhoşluğu kadar insanları insanlıktan çıkaran keskin ve müthiş bir içki daha yoktur.

Diğer Bir Hanım: Herhâlde kadınlar arasında iki kadeh çaktığı zaman bütün dünyaya meydan okuyan Don Kişotlar bulunmayacaktır. Buna emin olabilirsiniz.” (Resimli Yurt, 23 Kanunievvel 1340).

Piyesteki diğer çatışma Alaycı Hanım ile diğer kadınlar arasında yaşanır. Bir mektupla Alaycı Hanım'a yeni kabinede vekâlet teklif edilir. Alaycı Hanım'a göre bu oldukça gülünç bir hadisedir:

“Bülent Hanım: Fena mı? Bunun gülünecek, ağlanacak ne ciheti vardır?

“Alaycı Hanım: Bunun evvela çok gülünecek tarafı vardır. Çünkü benim gibi tecrübe görmemiş, yalnız beş on kitap karıştırmış bir kadına vekâlet verirlerse ortalık, memleket ya muharrem aşuresine veyahut Rus salatasına döner.

Bülent: Lüzumsuz tevâzu' gösteriyorsunuz. Erkekler çok defa ellerine kitap da almayanları intihâb ediyorlar a...

Alaycı Hanım: İşte bunun içindir ki ekseriyyâ mektep çocuklarının bile kırmayacakları potları kırıyorlar.” (Resimli Yurt, 23 Kanunievvel 1340).

Alaycı Hanım bu konuda diğer kadınlarla fikir birliğine varamaz. Ona göre erkeklerin yaptığı yanlışları tekrar etmek, yeni yönetimde bir fark yaratmayacaktır:

“Genç Kız: Erkeklerin bir meb'ûsluk, bir vekâlet kapmak için nasıl yetiştiklerini, didindiklerini görmüyor musunuz?

Alaycı Hanım: Bilhassa bu hususta onlara benzememeye çalışırsak bundan kadınlık istifâde edecektir.

Diğer Bir Hanım: Erkeklere benzemek endişesi ile teklif edilen mevkileri de kabul etmemek doğru olamaz. Küçük hanımın dediği gibi erkeklerin bir mevki sahibi olmak için ne arkadaş, ne kardeş, ne ana baba demeyerek birbirlerinin nasıl gözlerini oyduklarını gazetelerde okumuyor musunuz?

Alaycı: İşin feci ciheti, yalnız kardeş, arkadaş gönlü kırmak ile değil, çok defa ihtiraslarını memleketin menfaati fevkinde de yürütmek istemeleridir. İşte o zaman ortada ne mevki kalır, ne ihtiras kalır ve ne de memleket....” (Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340).

Üçüncü mecliste Nezihe Hanım ve kabinesi gelir. Ülke yönetiminin nasıl olması gerektiğini tartışan kadınlar, gazetecilerin röportaj isteklerine de bir an önce cevap verilmesi ve halkın bilgilendirilmesi gerektiği kanaatindedirler. Piyes, Nezihe Hanım'ın, “(...) *bu derece hürriyeti, hükûmet millete değil, millet hükûmete vererek onu serbestçe ve nâmûskârâne bir surette çalışmaya memur etmiştir.*” (Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340) diyerek ‘Cumhuriyet’i vurguladığı sözleriyle sona erer.

1.2.7.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Kadınlar Heyeti seçimi kazanacak mı?

Fırka, seçimde galip gelir.

-Alaycı Hanım teklifi kabul edecek mi?

Piyes, bu düğüm çözülmeyen sonlanmıştır.

1.2.7.4.3. Zaman

Piyeste zamana dair bir bilgi yer almamaktadır.

1.2.7.4.4. Mekân/Dekor

Piyeste mekân ve dekor bilgisi verilmemiştir.

1.2.7.4.5. Kişi Kadrosu

Kişi kadrosundaki belirtilen birçok isim oyunda görülmez. Bu nedenle oyunda görmediğimiz kişiler, tek bir başlık altında değerlendirilmiştir.

1.2.7.4.5.1. Nezihe Hanım

Başvekilidir. Cumhuriyetçidir. Akıllı ve iş bitirici bir kadındır.

1.2.7.4.5.2. Bülent Hanım

Başvekilin hemşiresi ve Kadınlar Kabinesi'nin propagandacıdır.

1.2.7.4.5.3. Alaycı Hanım

Kadınlar Heyeti'nden bir kadındır. Eleştirel bir üslubu vardır. Kendisine gelen kabine vekilliği teklifini bile sorgular ve özeleştirisini yapar. Diğer kadınlara göre daha soğukkanlıdır. Analiz yeteneği yüksektir.

1.2.7.4.5.4. Diğer Kadınlar

Mübeccel Hanım: Hariciye Vekili

Emel Hanım: Dâhiliye Vekili

Suzan Hanım: Adliye Vekili

Necibe Hanım: Maarif Vekili

Nebile Hanım: Ticaret Vekili

Muazzez Hanım: Maliyet Vekili

Nefise Hanım: Emvâl-i Metrûke Vekili

1.2.8. Kadın Parmağı

1.2.8.1. Piyenin Kimliği

Kadın Parmağı piyesi, 20 Kanunisanı ve 10 Şubat 1341 tarihinde Resimli Yurt dergisinde tefrika edilmiştir.

1.2.8.2. Piyenin Özeti

Kerim Bey, maddi sıkıntılar yaşamaktadır. Eşi Nazmiye Hanım'a kirası daha uygun olan bir ev arayacağını söyleyen Kerim Bey, çaresizlik yaşamaktadır. Kızları Vecihe, gerekirse babasına iş bulmak için Ankara'ya gideceğini söylemiştir. Kerim Bey Vecihe'nin bu cümlesi karşısında alaycı bir tavır sergiler ve kızının

söylediklerini ciddiye almaz. Aradan geçen bir aydan sonra iyi bir memuriyete atanan Kerim Bey, bu işin kızı Vecihe sayesinde olduğunu öğrenir.

1.2.8.3. Piyesin Mesajı

Kadınlar da erkekler gibi sosyal yaşamda yer almalıdır. Akıllı, girişken ve becerikli olmak cinsiyetle ilgili meseleler değildir. Kadınlar kendi ayakları üzerinde durabilecek özgüvene ve yaşamın her alanında iş çözümlenecek beceriye sahip bireylerdir.

1.2.8.4. Piyesin Yapısı

Piyes iki perdeden oluşan mensur bir eserdir. Sanlı piyesi ‘komedi gibi bir şey’ olarak belirtmiştir.

1.2.8.4.1. Olay Örgüsü

Kerim Bey eşine, yeni bir ev arayacağı için akşam eve geç geleceğini söyler. Bunun nedeni ev sahibi tarafından evden çıkartılmalarıdır. Nazmiye Hanım’ın bu duruma verdiği tepkiyle piyesteki ilk çatışma yaşanır.

“Nazmiye: Artık çok oluyorsun. Kendi elinle yetiştirdiğin taleben mebus, vekil oluyor da el’ân sen böyle bir ev kirası veremeyecek bir hâlde kaldın. Yazık sana...” (Resimli Yurt, 10 Şubat 1341).

Nazmiye Hanım, kocasının iyi bir makam elde edememesinden şikâyetçidir. Kerim Bey ise iyi bir mevkiye geçmek için ahlaksız olmak icap ettiğini dile getirir. Ona göre iyi makamlar ancak başkalarının ayağını kaydırarak elde edilebilir:

“Kerim: Sana anlatayım: Bizde bir mevki’e geçmek bir nev’ dama oyunu oynamak demektir. İstedğin taşa dama dedirtmek için birçok önüne tesadüf eden taşları devirmek icap ettiği gibi arzu ettiğin mevki geçebilmek için de birçok insanların başlarını koparmak veyahut bunların namusa ve haysiyetlerini lekelemek icap eder.” (Resimli Yurt, 10 Şubat 1341).

Kızları Vecihe, Nazmiye Hanım'a babası için Ankara'ya gidip iş bulabileceğini söylemiştir. Nazmiye Hanım bu konuşmayı Kerim Bey'e aktarır. Kerim Bey, kızının söylediklerini ciddiye almaz:

“Nazmiye: Fakat ona diyorlarmış ki kendisi Ankara'ya gidecek olursa hem size hem kendisine istediği memuriyeti alabilirmiş!

Kerim: Gördün mü karıcığım, adam olmak için yalnız kafanın inceliği kifâyet etmiyor, midenin de genişliği lazım... Sonra Vecihe'nin Ankara'ya gidebileceği de şüphelidir.

Nazmiye: Neden, fikrinden döner mi diyeceksin?

Kerim: O fikrinden dönmez fakat onu yolundan döndürecek veyahut yalnız başına giderse onu yarı yolda nikah yerine bir reverans ile almak isteyecek yol kesiciler bulunur.” (Resimli Yurt, 10 Şubat 1341).

Kerim Bey, kızının bu işin üstesinden gelebileceğine inanmamaktadır. Yukarıdaki diyaloglarda, toplumun cinsiyetlere dair ilkelikten öteye gitmeyen düşünüş tarzını ve kadının becerisine olan güvensizliğini okuyabilmemiz mümkündür.

İkinci perde, bir ay sonrasında Kerim Bey'in eve gelişiyle başlar. Ankara'dan dönen Kerim Bey, artık iyi bir işe sahiptir:

“Kocası: Bundan sonra bana beceriksiz demeye hakkınız yoktur. İşte bu defa adam akıllı bir beceriklilik göstererek istediğimden fazla bir iş, bir memuriyet buldum. Şimdi benim kızı çağır da kendisine güzel bir ders vereyim. Bir daha bana; 'Böyle işleri siz yapamazsanız, ben yaparım.' diye çalım satmayın.” Resimli Yurt, 10 Şubat 1341).

Kızı Vecihe'yi çağırın Kerim Bey, eşi Nazmiye'nin verdiği cevaba oldukça şaşırır. Vecihe, babasının işini halletmek üzere arkasından Ankara'ya gitmiş, çok geçmeden de Ankara'dan annesine çektiği telgrafla babasının işinin hallolduğunu haber vermiştir. Kerim Bey durumu yine idrak edemeyerek Vecihe'nin kendisini uzaktan seyrettiğini zanneder. Nazmiye Hanım kızıyla övünerek kocasına cevap verir:

“Nazmiye- (Gülmemeye çalışarak) Vallahi, sizin işinizi uzaktan takip ediyor mu yoksa pek yakından bizzat kendisi mi yaptırdı, orasını Cenab-ı Hak bilir.

Kocası- O hâlde?

Nazmiye- Erkek işlerini de bitirmek için bundan sonra kadın parmaklarının oynaması lazım gelecektir. İşte bu kadar!” (Resimli Yurt, 10 Şubat 1341).

1.2.8.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Kerim Bey iyi maaşlı bir memuriyete geçebilecek mi?

Kerim Bey, umduğu gibi bir işe sahip olur.

-Vecihe Ankara’ya gidip babasının işini halledebilecek mi?

Vecihe Ankara’ya giderek babasına dolgun maaşlı bir memuriyet ayarlar.

1.2.8.4.3. Zaman

Oyun kişileri arasındaki konuşma örgüsünden hareketle olayların iki farklı zaman diliminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Birinci perdenin sonu ile ikinci perde arasında bir ay vardır.

1.2.8.4.4. Mekân / Dekor

Piyeste mekân ve dekor bilgisine yer verilmemiştir. Bununla beraber olaylar evde geçmektedir.

1.2.8.4.5. Kişi Kadrosu

Sanlı, piyesin kişi kadrosunu açıklarken Nazmiye Hanım’ın yaşının yüzde ellisini sakladığını belirtir. Oysa olay örgüsünde Nazmiye Hanım’ın yaşı ile ilgili bir mesele yer almaz. Kızları Vecihe’nin de yaşı yirmi olarak belirtilmiştir. Oyun kişisi olarak göremediğimiz Vecihe’nin sadece eylemlerini duyarız. Vecihe; girişken, çalışkan ve becerikli bir genç kızdır.

1.2.8.4.5.1. Kerim Bey

40 yaşındadır. Öğretmendir. Kalben muhafazakâr olmasına rağmen zamanın getirdiği yeniliklere ayak uyduran bir memurdur. İyi bir memuriyete geçme arzusu

içindedir fakat böyle mevkilerin ahlaklı bir şekilde kazanılacağına inanmaz. Karamsar bir yapısı vardır.

1.2.8.4.5.2. Nazmiye Hanım

50 yaşındadır. Kerim Bey'in eşidir. Geçim derdi yaşamaktan sıkılmıştır. Kerim Bey'in girişken bir adam olmamasını eleştirir ve onu beceriksizlikle suçlar.

1.2.9. Mebus Kim Olacak

1.2.9.1. Piyetin Kimliği

Piyetin ilk olarak Sen Ne Olacaksın? adıyla 20, 27 Kanunievvel/Aralık 1329/1913 tarihinde Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat dergisinde yayımlanmıştır. Buradaki tefrikası yarım kalan piyetin tamamını, 1340/1924 tarihinde basılan Kâbe Kırılancı adlı kitapta Mebus Kim Olacak adıyla 4-26 sayfa aralığında görürüz.

1.2.9.2. Piyetin Özeti

Bir grup öğrenci öğretmenlerinin derse gelmeyeceği haberini aldıktan sonra birbirleri ile gelecekte yapmak istedikleri mesleklere dair konuşmaya başlarlar. Her çocuk farklı bir meslekte bahseder. Mesleklerin hem olumlu hem de olumsuz yanlarından bahseden çocuklar, her mesleğe eleştirel bir üslupla yaklaşır.

1.2.9.3. Piyetin Mesajı

İnsanlar mesleklerini ahlaklı bir şekilde yapmalıdır, fikrinin vurgulandığı piyete özellikle mebuslara dikkat çekilir. Mebusların yeri geldiğinde konuşması, yeri geldiğindeyse susması ve gerekirse vatan için canını ortaya koyması gerekir.

Sanlı, dönemin meslek gruplarına yönelik eleştirdiği noktaları, bu piyeteyle öne çıkarır.

1.2.9.4. Piyetin Yapısı

Piyetin, tek perdeden oluşmaktadır.

1.2.9.4.1. Olay Örgüsü

Hamit arkadaşlarına, öğretmenlerinin hastalandığı için derse gelemeyeceğini bir müjde olarak duyurur. Bu duruma tepki gösteren Nihat, öğretmenlerinin hastalanmasının mutlu bir haber olmadığını dile getirir. İlk çatışma Nihat ve arkadaşları arasındadır. Öğretmenlik mesleği ile ilgili başlayan diyaloglar, eleştirel ve didaktik bir izlekte ilerler:

“Ahmet- Demek istiyorum ki dershanede o bizden ziyade sıkılıyor. Daha muallim kürsüsüne oturmadı. Eli saatte, gözü saatin yelkovanında, dersini bilmeyen bir çocuk gibi zilin çalmasını bekliyor.

Nusret- Hakikaten sınıfta sıkıldığını gösteren, elinden saati bırakmayan muallimler bir türlü derslerine çocukları ısındıramazlar.” (Sanlı, 1340(a): s.7-8).

Seniye, insanları çekiştirmek yerine imtihanlara çalışmak gerektiğini söyler. İkinci çatışma Hamit ve Müfit ile Seniye arasında yaşanır. Buradaki çatışma cinsiyetçidir. Hamit ve Müfit, cinsiyetini öne sürerek Seniye’yi susturmaya çalışırlar.

Çocuklar kendi aralarında bir süre sohbet ettikten sonra Naci amcasının kendisine sorduğu bir soruyu arkadaşlarına yöneltir:

“Naci- Amcam bana dedi ki “Naci, büyürsen ne olacaksın?”. Doğrusunu isterseniz bu sorguya kolay kolay bir karşılık bulamadım.

Küçük Naci- Ona hemen cevabını veremedin mi? Yazık sana...

Naci- Verdim fakat birçok kekeledikten, terledikten sonra... Lakin kardeşim, biz mektepte böyle şeyler öğrendik mi?” (Sanlı, 1340(a): s.13).

Ezberciliğe dayanan eğitim sisteminin bir göstergesi olan bu diyalogdan sonra Naci, amcasına verdiği yanıtı arkadaşlarıyla paylaşır:

“Naci: Ben dedim ki: Doktor olacağım çünkü doktor olan bey babamın geçen gün fakir bir köylü kadınına yaptığı bir iyiliği düşünüyorum. Doktorluğun gayet iyi bir iş olduğunu anlıyorum. Babam o fakir çocuğun iki yaşındaki

çocuğunu bir ameliyat ile ölümden kurtarmıştı. O kadının çeşme gibi gözyaşları dökerek babama hayır dualarında bulunmasını hiçbir zaman unutmayacağım.

Küçük Naci: Demek bizde de fakirleri, bâhusus köylüleri de düşünenler var, buna memnun oldum.

Kamil: Bu nasıl laf? Sanki doktorlar fakirlere bakmazlar mı?

Küçük Naci: Bakarlar fakat ekseriyâ parası olan fakirlere bakarlar.

Kamil: Bu da tuhaf lakırdı. Parası olan fakir olur mu?

Küçük Naci: Olur ya... Benim de dayımda da dünya kadar para var ama ne zaman bir hayır işi için küçük bir îâne isteseler, “Ben fakirim.” diyerek bir metelik bile vermez.” (Sanlı, 1340(a): s.16-17).

Bu diyaloglarda iki ayrı eleştiri dikkat çeker. Bu eleştirilerden biri devrin doktorlarına, diğeri de zenginlerin bencilliklerine yöneliktir. İkisinde de temel nokta, maddiyattır. Paranın her alanda belirleyici olması, Sanlı'nın kalemiyle belirgin kılınmıştır.

Nihat, öğretmen olmak istemektedir. Vedat ile girdiği diyalogda neden öğretmen olmak istediğini açıklar:

“Vedat: (Nihat'a) Muallim olursan çocuklara ne öğreteceksin?

Nihat: Her şeyden evvel memleketlerini sevmeyi ve her zaman vatanları için ölebilmeyi öğreteceğim.” (Sanlı, 1340(a): s.20).

Küçük Naci, çok para kazanmak için eczacı olmak istediğini söyler. İlaçların yanında şeker de vereceğini söyleyen Küçük Naci, *“Ne olursam olayım fakirlere, şehit yavrularına her şeyi ucuz satacağım.” (Sanlı, 1340(a): s.21)* diyerek hangi mesleği yaparsa yapsın, önceliğinin ihtiyacı olanlara yardımcı olmak olduğunu dile getirir.

Hamit, avukat olmak istemektedir. Onun da amaçlarından biri iyi para kazanmak olsa da önceliği Küçük Naci'ninki gibi yardım odaklıdır:

“Hamit: Doğrusu ben avukat olacağım. Bir komşu avukatımız var, bütün çarşığı evine taşıyor. Mübarekler mahalle imamları gibi sağ olandan para,

ölüsünden para vuruyorlar. Her ölen zengin biraz da avukatlar mirasçısı oluyorlar. Bununla beraber ben avukat olursam aciz ve madurların da hakkını meccânen müdafaa edeceğim.” (Sanlı, 1340(a): s. 21).

Müfit ise tüccar olmak ister çünkü babası onu bir konuda uyarmıştır:

“Müfit: Merhum babam ölürken anneme vasiyet etmiş: Sakın oğlum memuriyete sokma, sonra o da benim gibi aç ve meteliksiz ölür, demiş. Bunun için ben tüccar olacağım.

Küçük Naci: Tüccar olacaksın ama şimdiki bazı tüccarlar gibi her şeyi pahalı pahalı satıp herkesi soymayasın... Malum olduğu üzere tüccarlık alışveriştir. Hâlbuki bizim bazı tüccarlarımız alıştı biliyorlar da verişi bir türlü öğrenemiyorlar.

Bundan başka tüccarlık çok çalışmak ister. Memuriyete benzemez.” (Sanlı, 1340(a): s.22).

Burada dikkat çekilmesi gereken iki mesele vardır. Biri, memurların geçimlerini zor karşılayacak maaşlarla çalışmaları, diğeri de bazı tüccarların sahtekârlıklarıdır. Bununla beraber Sanlı'nın eleştirilerinden, memurlar da nasibini almıştır:

“Vedat: Memurların işi yok mu?

Küçük Naci: Eskiden memurların işi; iş sahiplerine surat asmak, büyüklere kandilli temennâlar çakmaktı. Şimdi ne yapıyorlar bilmiyorum.” (Sanlı, 1340(a): s.23).

Vedat ise işini yapmayan memurları ıslah için gazeteci olmak istemektedir. Gazetecilik de memuriyet gibi kazancı az olan bir meslektir fakat itibarı yüksektir.

Sanlı, kendisi de bir gazeteci olmasına rağmen bu mesleği de şeffaf bir şekilde eleştirebilmiştir.

“Küçük Naci: Eğer sen de züğürt bir gazeteci olacaksan vay bizim hâlimize.

Vedat: Gazetecilerde çok para yok ama çok itibar var. Tramvaylara, vapurlara, sinemalara, tiyatrolara hep bedava binerler ve girerler.

Küçük Naci: İşte asıl işi bozan hep bu adamcılıktır ya... Neyse bunu geçelim. Çünkü gazeteciler herkesi çekiştirdikleri hâlde kendilerine toz bile kondurmazlar.

Kamil: Ben de gazeteci olmak istiyordum fakat gazetecilerin bütün kazandıklarını mürettiblerle matbaalara verdiklerini ağabeyimden öğrendiğim için mürettib olmaya karar verdim.” (Sanlı, 1340(a): s.23-24).

Ahmet istediği her mesleği olabilmek için aktör olmak ister fakat ne yazık ki aktörlükte geçim derdi daha fazladır. Nusret, subay olmak ister. Onun amacı, düşmanlardan intikam almaktır. Ziya ise mebus olmak ister. Küçük Naci ile aralarında geçen diyalogda, mebusluğun önemi vurgulanır:

“Ziya: Ben mebus olacağım!

Küçük Naci: Mebus olmak sana yaramaz çünkü sen lâfzenliği sever bir çocuksun ve hâlbuki amcam diyor ki “Bir mebus; kazanmak, ilerlemek isterse söylemekten ziyade susmayı bilmelidir.

Ziya: Ben memleketimin menfaati için icap ederse susacağım, icap ederse söyleyeceğim ve bağıracacağım. Herhâlde lazım olduğu zaman vatanım için ölmek üzere mebus olmak istiyorum.

Hepsi birden: Yaşasın yalnız vatana hizmet etmek maksadıyla mebus olmak isteyen kıymetli insanlar...” (Sanlı, 1340(a): s.25-26).

1.2.9.4.2. Düğümler ve Çözümler

Piyas daha çok yoruma ve değerlendirmeye dayanmaktadır. Bu nedenle belirgin düğüm ve çözümler yoktur.

1.2.9.4.3. Zaman

Piyeste olayların geçtiği zamana ilişkin bir bilgi yer almamaktadır. Bununla beraber olaylar, bir sınıfın öğretmeninin gelmediği bir zamanda gerçekleşmektedir.

1.2.9.4.4. Mekân / Dekor

Olayların, öğretmeni gelmemiş bir dershanede gerçekleştiği belirtilmiştir. Dekor bilgisi verilmemiştir.

1.2.9.4.5. Kişi Kadrosu

Oyun kişileriyle ilgili yeterli karakteristik bilgiye sahip olamadığımızdan dolayı, bilgilendirme tek başlık altında yapılmıştır:

Nihat: 7 yaşındadır. Büyüyünce muallim olmak istemektedir ve bunun için kendi öğretmenlerini örnek almaktadır.

Nusret: 9 yaşındadır. Büyüyünce düşmandan intikam almak için asker olmak istemektedir.

Naci: 8 yaşındadır. Büyüyünce doktor olmak istemektedir.

Küçük Naci: 6 yaşındadır. Büyüyünce eczacı olmak istemektedir.

Hamit: 7 yaşındadır. Büyüyünce avukat olmak istemektedir.

Vedat: 8 yaşındadır. Büyüyünce gazeteci olmak istemektedir.

Ziya: 7 yaşındadır. Büyüyünce mebus olmak istemektedir.

Ahmet: 7 yaşındadır. Büyüyünce aktör olmak istemektedir.

Kamil: 8 yaşındadır. Büyüyünce mürettip olmak istemektedir.

Seniyye: Başmuallimin her şeyi olmak isteyen mini mini bir kız.

1.2.10. Bal ve Şeker

1.2.10.1. Piyesin Kimliği

Eser 23, 25, 27 Nisan 1932 ve 1 Mayıs 1932 tarihlerinde Halkın Sesi gazetesinde tefrika edilmiştir. Oyun, *Bal ve Şeker* ismi ile yayımlanmaya başlamış sonrasında *Şeker ve Bal* ismiyle devam etmiştir.

Sanlı, bu piyesi çocukların bayramı için yayımladığını, bununla beraber piyesin çocuk olmayanlara da ders verebilecek bir çocuk piyesi olduğunu belirtmiştir. (Halkın Sesi, 23 Nisan 1932).

1.2.10.2. Piyesin Özeti

Muallimin yokluğunda sınıfa görevli olarak muallim vekili gelir. Kısa bir süre memuriyet maaşları ile ilgili yapılan konuşmaların ardından muallim vekili, öğrencilere şeker ve çikolata yapımını öğreteceğini söyler. Çocuklar evvela şeker ve çikolatayı tatmak lazım geldiğini söylerler. Muallim vekili şeker ve balın nasıl üretildiği ile ilgili bilgi verir ve anlatımının sonunda öğrencilere yemeleri için şeker yahut çikolata yerine incir ve üzüm verir.

1.2.10.3. Piyesin Mesajı

Piyes, öğretici bir üslupta kaleme alınmıştır. Eserde üzerinde durulan konulardan biri eğitimidir. Öğretmenler, derslerini yeni öğretim biçimlerini kullanarak anlatmalıdırlar. Duyu organlarıyla algılanan bilgiler, daha kalıcı olur. Öğretilecek olan bilgiler, yaşayarak öğrenme modeli ile aktarılmalıdır. Bununla beraber öğrencilerin zararlı besinler tüketmelerini engellemek için onları faydalı ve lezzetli besinlere yönlendirilmek gerekir.

Piyeste dikkat çekilen bir diğer konu, kız çocuklarının toplumsal yaşamdaki yeridir. Oyundaki erkek öğrenciler, kız öğrencilerle konuşurken aşağılayıcı bir üslup kullanmaktadırlar. Buna benzer üslup, yazarın Mebus Kim Olacak isimli piyesinde de karşımıza çıkar. İki piyeste de kız öğrencilerin özellikle zekâsına ve terbiyesine yönelik bir saldırı göze çarpar. Sanlı, bu saldırıları mizahi diyaloglarla kurmayı tercih etmiştir. “Mizah, hicivdeki kin ve intikam kaynağından beslenmez. Çünkü mizahın amacı küçük düşürmek değil, hayatın olumsuz gerçeklerine karşı bir savunma refleksi ortaya koymaktır (Durmuş, 2012: s.205-206). Dolayısıyla erkek cinsinin kendini kadın cinsi üzerinde baskın ve üstün görme durumu, Sanlı tarafından bir refleks hareket biçiminde ortaya konmuştur.

Devrin memur maaşlarına ilişkin diyalogların da geçtiğini gördüğümüz piyeste, halkın geçim sıkıntısı üzerinde durulur. Çocukların gözüyle aktarılan maddi sıkıntılar, memurların ne kadar düşük bir maaşla çalıştıklarını ortaya koyar.

1.2.10.4. Piyesin Yapısı

Piyes tek perdeden oluşur.

1.2.10.4.1. Olay Örgüsü

Piyesin olay örgüsü, muallim vekilinin şeker ve bal yapımını anlatma sürecine dayanır. Muallimin derse gelmediği bir gün yerini doldurmak için sınıfa muallim vekili gelir. İlk olarak gelmeyen muallimleri ile ilgili kısa bir sohbet gerçekleşir. Bu bölümde dönemin öğretmen maaşlarının düşüklüğüne dikkat çekilir:

“Muallim Vekili: Bari küçük muallimlerin aldıkları maaş bir şey olsa... Beş altı muallimin maaşı bir araya toplansa şık bir hanıma şık bir manto bile alınmaz.” (Halkın Sesi, 23 Nisan 1932).

Maaşı düşük olan kişiler sadece öğretmenler değildir. Genel olarak devrin bazı memurlarının aldığı maaş, evi geçindirmede yeterli gelmeyecek bir miktara sahiptir. Maddiyat konusu kişilerin birbiriyle olan iletişimde hatırı sayılır bir yer teşkil etmektedir:

“Nahide: Ne yapalım Türk evlerinde memuriyet, aylık sözlerinden başka bir şey işitilmez ki biz de başka bir şeyden bahsedelim. Beşikten mezara kadar ‘Maaşı kaç, memuriyeti ne?’ sözlerini dinlemekten bıktık usandık.” (Halkın Sesi, 24 Nisan1932).

Muallim Vekili İbrahim, çocuklara şeker, bal ve çikolatanın nasıl yapıldığından bahsedeceğini söyler. Süheyla, öğretmenlerinin dersi öğretmek için kullandığı bir yöntemden bahseder:

“Süheylâ: Lakin muallimimiz bize dersi zihnimize iyice yerleştirmek için bahsettiği her şeyden, elimize birer parça vermeyi, adet etmiştir.” (Halkın Sesi, 24 Nisan 1932).

Dokunarak öğrenme, bilgiyi daha sağlam bir hâle getirir. Öğrenciler, öğretmenlerinin ders anlatma yöntemini İbrahim’e hatırlatarak, ondan şeker ve

çikolata istemektedirler. Hamit ve Naci de öğrenimde duyu organlarının önemine dikkat çekerler:

“Hamit: Öyle ya, elimizle tutmadığımız, gözümüzle görmediğimiz bir şeyi layıkıyla anlayabilir miyiz?”

Naci: (Hamit’in omzunu okşayarak) Hamit’in yerden göğe kadar hakkı vardır: Elimizle tutmadığımız, ağızımızla yutmadığımız bir şeyden ne anlayabiliriz?” (Halkın Sesi, 24 Nisan 1932).

Muallim Vekili İbrahim, çocukların dediklerine hak verir ve konusuyla ilgili ürünleri getirmek üzere dışarı çıkar. Bu esnada Hamit ve Nahide cinsiyetler üzerinden bir tartışmaya girerler ve eğitimde kadının üstlendiği role dikkat çekerler:

“Hamit: (...) Aman bu kızların terbiye ve incelik derslerini dinleye dinleye bıktık, usandık. Bilmem ki bu kızları başımıza terbiye muallimi mi koydular?”

Nahide: Eğer başımızda bulunan kız ve kadınlar daima bize terbiye muallimliği edebilselerdi herhâlde bizler başka insanlar, memleketimiz de büsbütün başka bir yer olurdu.” (Halkın Sesi, 25 Nisan 1932).

Muallim Vekili, geldiğinde elinde birçok pancar olduğu görülür. Şeker yapımını anlatacak olan İbrahim, işe şekerin kaynağını anlatmakla başlar. Pancarı dağıtmak ister fakat çocuklar bu fikirden hoşlanmamıştır. İbrahim, şeker içerisindeki maddelerden de söz etmeye başlar. Şekerin içinde kireç ve kemikten elde edilen hayvan kömürü vardır. İbrahim kireç ve kemiği de getirmeye kalkar ama çocuklar karşı çıkar. Onların istediği şey şeker yapımında kullanılan malzemeler değil, şekerin kendisidir.

İbrahim, balı anlatmaya başlar. Çocuklar vekilin bahsettiği yiyecekleri yemek için ısrarcı bir tutum sergilerler. Bunun üzerine İbrahim, dersi dinlerlerse onlara şeker ve çikolatadan daha tatlı bir şey vereceğini söyler. Çocuklar dersi dinler ve Muallim Vekili İbrahim, ders sonunda çocuklara incir dağıtır. Çocuklar hep birlikte bağırlar:

“*Hepsi Birden: Yaşasın mübarek incir ve üzümlerimiz...*” (Halkın Sesi, 1 Mayıs 1932).

1.2.10.4.2. Düğümler ve Çözümler

-Muallim Vekili İbrahim, çocuklara şeker verecek midir?

İbrahim, çocuklara şeker yerine pancar getirir. Dersin sonunda da şeker ve çikolatanın yerini tutması için çocuklara incir verir.

1.2.10.4.3. Zaman

Piyesteki diyaloglardan olayların 23 Nisan’dan önceki gün olduğunun bilgisine ulaşmaktayız.

1.2.10.4.4. Mekân / Dekor

Olaylar, küçük bir sınıfta geçmektedir. Bununla beraber oyunda dekor bilgisi verilmemiştir.

1.2.10.4.5. Kişi Kadrosu

1.2.10.4.5.1. Muallim Vekili

Son sınıf talebesinden bir günlük muallim vekilidir. Çocuklara şeker, bal ve çikolata yapımını anlatmak istemektedir. Sabırlıdır. Bilinçli bir öğrencidir.

1.2.10.4.5.2. Çocuklar

Saime, Süheylâ, Zerrin, Nahide, Hamit, Cezmi, Kemal, Refik, Naci.

Çocukların belirgin karakter özellikleri yoktur. Her biri, Sanlı’nın pek çok eserinde karşımıza çıkan oyun kişileri gibi sadece tip olma özelliği gösterir. Onlar, bir sınıfta öğrenim gören öğrencilerdir.

1.3. DİĞERLERİ

1.3.1. Kâbe Kırlangıcı

Kâbe Kırlangıcı, ilk olarak 20 Kanunievvel 1329/1913 tarihinde Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat dergisinde yayımlanmıştır fakat piyesin buradaki tefrikası yarım kalmıştır. Piyes daha sonra 11 Kanunisanı 1924 tarihinde Sadâ-yı Hak gazetesinde yayımlanmıştır. Piyesi, 1340/1924 yılında yazarın aynı adı taşıyan Kâbe Kırlangıcı isimli basılı kitabınının 83-86 sayfa aralığında da görürüz. Özlem Nemutlu, Sanlı'nın Kâbe Kırlangıcı'nı İttihat ve Terakki Mektebi öğrencileri için yazdığını ve oyunun bu okuldaki öğrenciler tarafından temsil edildiğini belirtmiştir (Nemutlu, 2011: s.205).

Eser, manzum muhavere olarak yazılmıştır. Didaktik yönü baskındır. Kafiye örgüsü dağınıktır ve istikrarlı bir hece ölçüsüne sahip değildir. Tek perdedir ve skeç kadar kısadır.

Oyunda, oyun kişilerinden biri olan kırlangıç İzmir'de bir çocuğun yanına gelir. Çocuk kırlangıca nereden geldiğini sorar. Kırlangıç, çocuğa Medine'den geldiğini, peygamber Muhammet'in ümmetinin nifakından dolayı üzüntü içerisinde olduğunu söyler. Piyeste, İslam âleminin birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmesi gerektiği vurgulanır.

1.3.2. Çoban

Çoban, yazarın 1340/1924 senesinde basılan Kâbe Kırlangıcı isimli kitabınının 53-59 sayfa aralığında yayımlanmıştır. Manzum olarak yazılan oyunun kafiye düzeni değişkenlik gösterir. Kullanılan hece ölçüsünde de kusurlar vardır.

Oyunda sürüsünü otlatmaya çıkarmış bir çobanın cesareti konu edilir. Çoban, zengin bir ailenin çocuğudur. Mütevazı ve saygılıdır. Testilerine su doldurmaya gelen üç köylü kızı kendi aralarında konuşurken çobanın terbiyesini takdir ederler. Ahlaklı ve saygılı duruşundan dolayı onun eğitim görmüş, okul okumuş bir çoban olduğunu düşünürler. Çok geçmeden bir kurt sürüsü gelir. Çoban hem sürüsünü hem de kızları kurttan korur.

Didaktik bir eser olan Çoban, hem karakter gelişiminde eğitimin hem de sorumluluk duygusunun önemine dikkat çeker.

1.3.3. Horoz Döğüşü

Horoz Döğüşü, yazarın 1340/1924 yılında yayımlanan Kâbe Kırılancı isimli kitabının 27-31 sayfa aralığında yer alır. Yazar, oyunun bir perdelik okul piyesi olduğunu belirtmiştir. Manzum olarak yazılan oyun, genel olarak düz uyak kullanılarak yazılmıştır. Sadece son dörtlük, sarma uyaktır. Genellikle 7’li ve 8’li hece ölçüsü kullanılmıştır.

Oyunda iki horoz, buldukları alanda yer kavgasına tutuşurlar. Yanlarına gelen tavuk, onlara kavga etmemeleri gerektiğini söyler zira böyle kavga ederlerse ikisi de yerini başkasına kaptırabilir. Oyun, toplum olarak birlik olmanın önemini anlatır.

Yazar oyunun başında iki horozdan birini 8 diğerini 9 yaşında bir çocuk olarak belirtmiştir. Tavuk ise 9 yaşında bir kız çocuğudur.

1.3.4. Mevsimler

Mevsimler, yazarın 1340/1924 yılında kitap olarak bastığı Kâbe Kırılancı isimli eserin 76-82 sayfa aralığında bulunmaktadır. Manzum olarak yazılmıştır.

Eser, dört mevsimin konuşmalarından oluşur. Sanlı’nın öğretici mahiyette yazılmış oyunlarından olan bu eser, mevsimlerin özelliklerinden bahseder.

1.3.5. Kelebek ile Çocuk

Kelebek ve Çocuk, Kâbe Kırılancı isimli kitabın 70-75 sayfa aralığında karşımıza çıkar. Manzum olarak kaleme alınmıştır.

Bir kelebek ile çocuk arasında geçen diyaloglardan oluşan bu oyun, çocukların eşyalarına ve hayvanlara karşı özenli davranmaları gerektiğine dikkat çekmeye çalışır. Oyunda aynı zamanda hatayı kabullenmek gerektiği düşüncesi de vurgulanır.

1.3.6. Benim Cinayetim

Benim Cinayetim, 21 Nisan 1922 tarihinde Sadâ-yı Hak gazetesinde yayımlanmıştır. Eser, manzum olarak yazılmıştır.

Bir çocuğun annesi ile olan diyaloglarına dayanan bu oyunda yetim çocuklara yardım edilmesinin önemine dikkat çekilir. Oyun kişilerinden olan çocuk, yetim bir çocuğun dilendiğini görür ve bu duruma çok üzülür. Dilenen çocuk, bu ülkeye uzun yıllar hizmet etmiş bir memurun çocuğudur.

Sanlı, oyunun başında parantez içerisinde, Ramazan ayında Darüleytam'daki yetimleri unutmamak gerektiği ile ilgili bir hatırlatma da yapmıştır.

1.3.7. Çare Sizdedir

Çare Sizdedir, 1 Mayıs 1922 tarihinde Sadâ-yı Hak'ta yayımlanmıştır. Sanlı, bu eseri, "tekellümî hikâye" (Sadâ-yı Hak, 1 Mayıs 1922) olarak belirtmiştir.

Evliliklerdeki yaş farkının ortaya çıkardığı sıkıntılara işaret eden oyunda üç oyun kişisi vardır. Sanlı oyun kişilerini şöyle tanıtmıştır: Fazlı Bey, 65'lik oldukça zengin; Aliye Hanım, 22 yaşında Fazlı Bey'in zevcesi, Bir Doktor, 30 yaşında, oldukça yakışıklı. Kişilerin belirtilen özellikleri, eserin konusuyla ilgili bir ipucu verir. Eserde, genç kızların kendi ayaklarının üzerinde durarak kimseye muhtaç olmadan yaşaması gerektiği düşüncesine vurgu yapılır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEHMET SIRRI SANLI'NIN TİYATRO ESERLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. SOSYAL MESELELER

Tanzimat Dönemi'yle beraber toplumsal yaşamda gerçekleşen değişim, edebi eserlere de konu olmuştur. Bu değişim İkinci Meşrutiyet ile beraber daha da güçlenmiş, hem siyasi sürecin getirisi olan hürriyet, özgürlük vb. konular hem de değişen toplumsal yaşam biçimleri eserlerde daha çok yer bulmuştur. Devlet mekanizmasını değiştirmeye yönelik olan Tanzimat reformlarının aksine II. Meşrutiyet devri, sosyal içerikli dönüşümleri ağırlıklı olarak sağlamaya yönelik tasarımlarla Osmanlı aydınının gündemine girmiştir (Denman, 2018: s.109). Zamanla “kapanan devrin baskılı yaşamından ve özgürlük yıllarının heyecanından uzaklaştıkça gerçeğin ağırlığı etkisini gösterir; edebiyat ve doğal olarak tiyatro yaşama iner, evle, aileyle, kadınla, evlilikle ve daha başka toplumsal sorunlarla ilgilenir” (Akı, 1989: s.220). Bununla beraber eğitimde yaşanan sıkıntılar, eski ve yeni olanın çatışması, bürokratik konularda işleyişe yönelik eleştiriler ve yanlış batılılaşmanın sebep olduğu pek çok sorun, bu dönem eserlerinde tema olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batılı yaşam biçimi, toplumun değişim ve dönüşümünün doğal bir sonucu değildir. Bu yeni dönem, mevcut yönetimin değişime yönelik çabası ile kendisini gösterir. “Çünkü Osmanlı gibi batı dışı toplumlar kendiliğinden modernleşemediğinden ancak modernitenin kuramsal alt yapısına eklemlenebilmektedir. Türk modernleşmesi Batı'da olduğu gibi aşağıdan yukarı değil yukarıdan aşağı bir süreç izlemiştir. Kendi iç dinamikleriyle evrimleşemeyen Osmanlı toplumunda batılılaşma dışsal bir taşıyıcı etkiyle mümkün olabilmektedir. Bu taşıyıcı etki kimi zaman kurumsal kimi zaman aydınlar grubu olmuştur” (Pekman, 2002: s.6-7). Bu aydın grubuna dahil edebileceğimiz isimlerden biri de Mehmet Sırrı Sanlı'dır. Onun, özellikle Meşrutiyet Dönemi'nde yazdığı monolog ve piyeslerinde, değişen yahut değişmesi gereken sosyal meseleler geniş yer tutar. Eğitim, kadın-

erkek ilişkileri, feminizm, alafrangalık, yozlaşmış değerler, vatan sevgisi, bürokrasideki liyakattan uzak işleyiş gibi güncel konulara oyunlarında sıklıkla yer veren Sanlı, bu konuları eserlerinde genellikle mizahi bir üslup kullanarak işlemiştir. Yazarın monolog ve piyesleri içerisinde tek bir tema yoktur. Özellikle bazı monologlarında birden fazla temanın varlığı görülür. Eğitim ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde bilhassa durmuş olan Sanlı, daha çok komedi türündeki eserleri ile dikkat çeker. Onun vatan konulu oyunları dışındakilerin neredeyse hepsi mizahi bir tona sahiptir. İdealize ettiği kadınlara oyunlarında özellikle yer vermiş olan yazar; bu kadınları kendinden emin, güçlü, akıllı, çalışkan ve becerikli bir profilde karakterize etmiştir. Nitekim bu dönem tiyatrosunda karşımıza çıkan kadınlar, Tanzimat Dönemi eserlerinde yer alan kadınlara göre çok daha mücadeleci ve farkındalığı yüksek karakter özelliklerine sahiptir. Mehmet Sırrı Sanlı da bu güçlü kadınlara oyunlarında yer vermiştir fakat onun oyun kişileri karakterden çok tipe yaslanan bir mahiyette var edilmiştir. Sanlı'nın monolog ve piyeslerinde üzerinde durduğu en dikkat çeken mesele, kadınların ev ve sosyal yaşam içerisindeki konumlanışıdır. Bu eserler, dönemin sosyal meselelerini aynalaması ve Sanlı'nın bu dönemde yaşanan toplumsal değişime bakışını yansıtması açısından sözü edilir bir öneme sahiptir.

2.1.1. Evlilik ve Aile Kurumu

Evlilik konusu, tiyatro tarihinde sıklıkla işlenen konular arasındadır. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde görücü usulü yapılan evlilikler eleştirilmiş, Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem ve daha pek çok yazar tarafından evliliğin sağlıklı bir şekilde kurulması için sevginin kıstas alınması gerektiğini vurgulayan oyunlar kaleme alınmıştır. Modernizmin aile yapısı içerisinde de sağlanması gerektiğine inanan yazarlar, bu konuda yazdıkları piyeslerle pek çok temaya dikkat çekmeye çalışmışlardır. Aile yapısında modernleşmenin sağlanması gerektiğine dair düşünceler, Meşrutiyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönem piyeslerinde de batılı eserlerin etkisiyle kadın, aile ve çocuklarla ilgili sıkıntılara yer verildiği görülür. Oyunlarda geleneksel olanın eleştirisi yapılır. Bununla beraber Batı'dan gelen yeni aile modelinin toplumdaki uyumsuz yansımaları da bu dönem piyeslerinde eleştiriye maruz kalan bir diğer konudur. Eserlerde, kadının modernizmin içerisinde varlığını görünür kılma çabası, derinlikli bir düşünsel temele

dayanmadan işlenir. Sosyolojik yönden derinlik taşımayan bu piyesler, neden ve sonuçları detaylı bir şekilde irdelemez. Piyeslerde görücü usulü evlilik eleştirilir, evliliğin sevgi temelli kurulması gerektiği düşüncesi belirginleştirilir fakat bu düşüncenin toplumda nasıl yerleşik hâle getirileceği ve somut olarak yaşayışta nasıl içselleştirileceğine dair bir fikir üretilmez. Meşrutiyet tiyatrosu, ele aldığı temaların seyri noktasında kültürel dinamikler içerir. Yine de bu oyunlar, kültür dinamiğini sağlıklı bir şekilde yürütemez zira yaşanan değişim aile yapısı içerisinde uyumsuzluklara neden olmuştur. Bu uyumsuzluk, aile yapısı içerisinde kadın ve erkeğin seçimleri ile kendisini gösterir ki bazı oyunlarda bu seçimlere bakıldığında kültürel direncin de baskın bir rol ile karşımıza çıktığını görürüz.

Bu dönem piyeslerinde özellikle komedilerde aile temelli pek çok konunun eleştirisi vardır. Görücü usulü evliliğin doğurduğu sıkıntılar, pek çok yazarın eserine konu olmuştur. Görücü usulü evlenmenin yanında alafrangalığın evliliğe olumsuz yansımaları da bu dönem tiyatro metinlerinde karşımıza çıkar. Kadının dış görünüşüne verdiği abartılı önem ve erkeğin alafrangalığa olan merakı, aile yapılarındaki Batı özentisinin yansımalarıdır. Erkekler kadar kadınların da sadakatsizliğine dikkat çekilen bu oyunlarda eşler arasındaki yaş farkı göze çarpar. Yaş farkından doğan uyumsuzluk, evliliklerde aldatmaların yaşanmasına neden olur. Hüseyin Rahmi'nin *Aşk ve Namus* ve Yusuf Niyazi'nin *İnhidam* piyesleri, bu uyumsuzluktan doğan sadakatsizlikleri işleyen oyunlardan bazılarıdır.

Mehmet Sırrı Sanlı da özellikle Meşrutiyet Dönemi'nde kaleme aldığı eserlerde sıklıkla evlilik konusunu işlemiş, bilhassa kadınların evlilik kurumu içerisindeki yerine dikkat çekmek istemiştir. Gelin kaynana ilişkileri, çok eşlilik, evliliklerde sadakatsizlik, boşanmalarda eşitsizlikten kaynaklı olarak kadının yaşadığı çaresizlik, yaş farkı nedeniyle oluşan uyumsuzluktan doğan sıkıntılar ve evlilik temelli daha pek çok tema Sanlı'nın eserlerinde karşımıza çıkar. Genellikle iç içe geçmiş olarak gördüğümüz bu temalar, güldürürken düşündürülen bir etkiye sahiptir. Yazarın özellikle *Gelin İntihâbı* adlı oyunu, evlilik konusunda geleneksel ve modern olanı karşılaştırır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme aldığı *Kafes ve Kümes* adlı oyunda da kadının kümesteki tavuktan farksız olduğunu belirtilir ve erkeğin çok eşliliği eleştirir. Sanlı'nın eserlerinde yer verdiği evlilik temasını *Zorla Değil A...*

Evlenmeyeceğim, Yatak Değil A... Mezar, Ben Gelinimi Severim gibi monologlarında da görürüz. Onun oyunlarında evlilik teması, devrin evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bilgi verebilecek kadar gelişkindir.

2.1.1.1. Görücü Usulü Evlilik

Görücü usulü evlilik eleştirisi, Meşrutiyet Dönemi oyunları içerisinde yer bulan temaların başında gelir. Tanzimat Dönemi eserlerinde görmeye alışkın olduğumuz batılı aile yapısı örnekleri ve eski evlilik usullerinin eleştirisi, Meşrutiyet Dönemi'nde de devam eder. Nitekim Müsahipzade Celal'in oyunlarının büyük bir kısmında da eski usul evlilik biçimlerinin eleştirildiği ve alaya alındığı görülür. Mehmet Sırrı Sanlı'nın Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yıllarında yazdığı *Gelin İntihâbı* adlı oyunu da evlilikle ilgili eski ve yeni olanın karşılaştırmasını yapar. Görücü usulü evliliğin eleştirel bir üslupla işlendiği bu oyun, farklı kuşaklarda yetişmiş iki kadının çatışmalarıyla şekillenir. Hatice Hanım ve Bihin'in diyalogları ekseninde gelişen oyun, Mehmet Sırrı'nın mizahi üslubuyla renkli bir forma kavuşur:

“Hatice Hanım: Zaten benim burada iki dakikalık bir işim var: Gelinin gözüne, kaşına bir de etine dolgun olup olmadığına bakacağım. Eğer bu üç şey istediğim gibi çıkarsa hemen sözü kesip gideceğim..

Bihin: Kızın yalnız sizin tarafınızdan beğenilmesi kafi mi? Ya sizin beğendiğiniz kızı oğlunuz sevmese?..

Hatice Hanım: Ona burada ben varken halt etmek düşer.. Hele Ahmed'im kendisine vereceğim kızı almak istemesin.. Ona emzirdiğim sütün bir yudumunu bile helal etmem. Çünkü bir gelin ile gece gündüz beraber bulunacak, geçinecek yalnız benim. Oğlum sabah işine gidip akşam dönecek. Bu hesaplama güveyi beyle gelin hanım hazretleri bir geceleri beraber bulunacaklar... (Kendi kendine) İşte asıl beni de kudurtan burası ya... (Bihin'e dönerek) Bunun için herhâlde gelinin gönlüme göre bir kız veyahut akli başında, yaşı yerinde bir dul kadıncağzı olmasını istemeye hakkım vardır. Bir de kadın ne kadar yaşlı olursa erkek kadrini o kadar çok bilir. Pek genç ve güzel kızlar alacakları kocaları bitip tükenmeyen cilveleri, bıktıran, usandıran nazları ile üzmemekten başka bir şeye yaramazlar. Siz de valide olsanız oğlunuzun bir el kızı için üzülmelerini arzu edecek misiniz? Nafile, erkekleri bu

iş için yalnız bırakmaya gelmez. Bir kere kadının iyisini, kötüsünü tanımıyorlar ki...” (Sanlı, 1328/1912(a): s.16-17).

Evliliğin görücü usulüyle gerçekleşmesi gerektiğine inanan Hatice Hanım, eski evlilik biçiminin şiddetli bir savunucusudur. Mehmet Sırrı Sanlı, Hatice Hanım’ın karşısına Bihin adındaki kadını çıkarır. Bihin, kelime olarak seçkin anlamına gelir ve yazarın karakteri için bu ismi tercih etmesi şüphesiz tesadüf değildir. Henüz oyunun başlarında sallanan koltukta oturmuş Servet-i Fünun dergisi okumaktayken karşımıza çıkan Bihin, Sanlı’nın oyunlarında idealize ettiği kadın tiplerinden yalnızca biridir. Bu nedenle ona içinde bulunduğu durumu sorgulatar. Bihin’in Hatice Hanım’a yönelttiği, “*Ya sizin beğendiğiniz kızı oğlunuz sevmezse?*” sorusu, görücü ile kurulan evliliklere yönelik sorgulamanın kapısını aralar. Bihin, oyundaki duruşuyla bize İbsen’in kadınlarını hatırlatır. İbsen, oyunlarında toplumun yerleşik kadın-erkek algısı ile evlilik kurumunun niteliklerini ortaya koymanın yanında toplumda olması gereken kadın, erkek ve evlilik profilini de öne sürmüştür (Akpınar, 2015: s.272). Benzer durum Sanlı’nın oyunlarında da görülür ki Bihin, ‘olması gereken kadın’ tipini ortaya koyan en belirgin oyun kişilerinden biridir. Konuşan, sorgulayan, yerleşik kurallara başkaldıran mizacıyla Mehmet Sırrı’nın hayalini kurduğu Türk kadın profilini temsil eden Bihin’in İbsen kadınlarından farkı ise onun oyun süresince herhangi bir değişim geçirmiyor oluşudur. Bihin, zaten değişim geçirmiş olandır, yani olması gerektir. O, İbsen kadınları gibi bir karakter değil, Mehmet Sırrı’nın idealize ettiği Türk kadını tipidir.

Bihin, görücü usulü evliliği alaya alır, eleştirir. Oyun boyunca ironik bir tavır içerisinde görülen Bihin, bu yönüyle Sokrates’i andırır. Felsefe dilinde, Sokrates’in hiçbir şey bilmediğini öne sürerek karşısındakilerin bilgisizliklerini alaya almasını dile getiren Yunanca eironeia deyimini karşılamak için kullanılan ironi, saldırıya geçmeden karşıdaki kişinin güçsüz yanlarını ortaya çıkarıp eğlenme anlamına gelir (Hançerlioğlu, 1976: s.40). Sanlı’nın Bihin’e verdiği bu ironik üslup, piyesteki gülünç unsurları kuvvetlendirir. Evliliğin görücü usulü ile kurulması gerektiği düşüncesi içerisinde olana Hatice Hanım, Bihin’in alaycı üslubunun farkında değildir. O, geleneği devam ettiren bir kaynana olarak, beklentilerini ve şikâyetlerini dile getirir ki bu şikâyetler arasında diğer oğlunun karısı ile ilgili düşünceleri de yer alır.

Kuşaklar arasındaki farklılığı belirgin olarak görebildiğimiz anlardan biri de Hatice Hanım'ın Cemal Ağa'ya zamane kızlarıyla ilgili söyledikleridir. Hatice Hanım önceleri kızların görücüye çıkmadan önce yaptıklarını bir seramoni şeklinde anlatır. Yeni dönemdeyse durum farklıdır. Sanlı, Meşrutiyet Dönemi'nin Türk kadınına daha bilinçli ve aydın bir profilde resmeder. Cehaletin yerini bilgi, abartının yerini sadelik almalıdır. Süs yine vardır lakin toplumsal alandaki Batılı yaşam tarzı, güzellik anlayışına da etki eder:

“Hatice Hanım: (Devam ederek) Zamane kızları bu ya... Bir süslenmek için tam beş saat sarf ediyorlar. Filhakika biz de vaktiyle daha az zaman sarf etmezdik. Lakin kaybettiğimiz vakte göre adam akıllı bir süslenirdik. Bir görücüye çıkacak olduk mu, parmak kalınlığında bir rastık çeker, temiz tükürükten yapılmış a'la düzgünden sürer ve sonra da bir tasvir gibi meydana çıkardık. Şimdiki biraz pudra ile güzelleşeceğim zannediyorlar. Hani o evvelki hançer gibi kaşlar, kireç gibi beyaz çehreler, gül gibi yanaklar, kiraz gibi dudaklar, yastıklarla kabartılmış kapıdan sığmaz vücutlar...” (Sanlı, 1328/1912 (a): s.26).

Kadın, bir figür gibidir. Görücüler, ilgilendikleri kızlarda daha çok fiziksel bir beklenti içerisine girer. Bu durum, nesneleştirilen kadının tipik bir yansımasıdır. “(...)Erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyreder. Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederler. Bu durum, yalnız erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değil, kadınların kendileriyle ilişkilerini de belirler. Kadının içindeki gözlemci erkek, gözlenense kadındır. Böylece kadın kendisini bir nesneye -özellikle görsel bir nesneye- seyirlik bir şeye dönüştürmüştür olur.” (Berger, 2008: s. 55). Kadının kendini nesneleşmiş bir varlığa dönüştürmesi, ona öğretilen *kadınlık* bilinci ile ilgilidir.

Toplumun ‘*evlilik için seçilecek kız*’da aradığı özellikler ,yazarın *Ben Gelinimi Severim* adlı monoloğunda da göze çarpar:

“Evvelâ, bu kızı oğluma birçok kişilerin mümânaatlarına rağmen ben aldım. Hatta tanıdıklarımından bir kadın bana onun için; “Canım, oğlunuza bu eğri ağızlı, karga burunlu, kambur yapılı, kocaman ayaklı, kedi gözülü, maymun

suratlı kızıdan başka alacak bir gelin bulamadınız mı?” dediği zaman fenâ hâlde kızmış ve ona şu sert cevabı vermişim:

‘Afedersiniz hanımefendi, güzellik tabağa konup da yenmez. İhtimâl gelinimin saydığınız bu kusurlarından mâadâ sizin söylemediğiniz binler, yüzbinlerce kusurları vardır. Bunu hiçbir zaman inkâr edemem, fakat bir de onun karşıdan nasıl uslu bir kızcağız görüldüğüne dikkat etseydiniz siz de benim gibi aldanırdınız.’” (Sanlı, 1328/1912(b): s.47).

Fiziksel görünüş, gelin seçiminde önemli kıstaslardan biridir. Bununla birlikte gelinin mizaç olarak görünüşü de önemlidir. Görünmeye dair gelişen algı, kadını seyredilen bir obje olarak biçimlendirir. “Kadın, olduğu ve yaptığı her şeyi gözlemek zorundadır. Erkekler nasıl görüldüğü, onun yaşamında başarı sayılan şey açısından son derece önemlidir. Kendi varlığını algılayışı, kendisi olarak bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır.” (Berger, 2008: s. 54). Erkeğin kadında aradığı güzellik, kadının görünene olan ilgisini daha da güçlendirir. Biçime verilen önem, kadının varlığını yüzeysel bir nesne boyutuna doğru taşır. Eş seçimlerinde güzel olanın tercih edilmesi, *Gelin İntihabı*’nda Cemal Ağa’nın, “*Malum a, bizde bir kızda aranacak şey yalnız güzelliştir.*” (Sanlı, 1328/1912(a): s.27). sözleriyle de karşımıza çıkar. *Yatak Değil A... Mezar* monoloğundaki oyun kişisi de Tanrı’ya yakarışında evleneceği kızıdan beklentisini şöyle sıralar:

“Yarab! Beni bu bekârlıktan, bu mezar hayatından ne zaman kurtaracaksın? Senden milyonlar istemiyorum. Aradığım şey yalnız güzel, tombul bir kızcağızdır...” (Sanlı, 1328/1912(b): s.33).

Görücü usulü evlilik anlayışı, bu monologda da yer bulur. Bekâr bir erkeğin, babasının rızası olmadığı için istediği kızla evlenemediğini gördüğümüz *Yatak Değil A... Mezar* monoloğunda, oyun kişisinin evlenmeyi arzu ettiği kızın da sonrasında annesi tarafından başkasına nişanlandığını öğreniriz. Gerek kadın gerekse erkek için sıkıntılı sonuçlar yaratan görücü usulü evlilikler, Sanlı’nın oyunlarında cinsiyet ayrımı gözetilmeden işlenmiştir. Yazarın yaratımını gülünç öğelerle destekleyerek güçlendirdiği oyunlarında, görücü usulü evliliğin eleştirilmesi ve özellikle kadının bu eski tip evlilik anlayışında bir nesneden öteye gidemeyişi ironi sanatının incelikleriyle desteklenerek aktarılır.

Sanlı, Gelin İntihâbı adlı piyesinin sonunda, Anna ve Hatice Hanım arasındaki diyalogla görücü usulü evliliğin ikelliğine de dikkat çekmek ister. Aracılarla kurulmaya çalışılan evliliğin insaniyetten yoksun bir temelde var edilme çabası, Sanlı'nın kurduğu ironiyle bir söz güldürüsü oluşturur:

“Hatice Hanım: Kızım sana zahmet olmazsa bana dişlerini de gösterir misin? (Hatice Hanım Anna'yı bir eliyle başından ve bir eliyle de çenesinden tutarak dişlerini görmek ister. Anna büsbütün kudurarak tepsiyi! tatlıları, suları kahvesiyle birlikte Hatice Hanım'ın suratına fırlatır. Hatice Hanım yüzündeki kahve telvelerini silmeye çalışırken Anna büyük bir hiddetle sorar.)

Anna: Buraya hayvan mı almaya geldiniz?

Hatice Hanım: (Sükûnetle) Hayır, hayır, gelin!” (Sanlı, 1328/1912(a): s.39-49).

Mehmet Sırrı Sanlı, evliliklerin kurulmasında görücü usulü evlilik anlayışına yönelik düşüncesini mizahi anlatımı ile destekleyerek işlemiştir. Ona göre kadın ve erkek, evlenmek istedikleri kişiyi kendileri seçmelidir. Toplumda yer etmiş olan köhneleşmiş geleneksel evlilik anlayışı yerini bireylerin kendi kararlarını alabileceği özgür bir yapıya bırakmalıdır.

2.1.1.2. Gelin Kaynana İlişkisi

Erkeğin toplumsal sınıfı kadının konumunda belirleyicidir. Kadın, bu sınıf üzerinden bir kimlik kazanır. Kadının kayınvalidesi ile ilişkisindeki uyum, onun yeni soy grubundaki kabulü için önemlidir (Kaya, 2019: s.185). Toplum içerisinde söylene gelen, “eşinle beraber ailesiyle de evleniyorsun” cümlesi, kadının bu yeni soy grubuna dahil olurken dikkatli olması konusunda kendisine verilen nasihatlerden biridir. Binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan gelin-kaynana çatışması, pek çok alanda bahsi edilir bir tema olmuştur. Serhan Alkan İspirli, “Atasözlerimiz, deyimlerimiz ve manilerimizde gelin kaynana ilişkisi” başlıklı yazısında arkeolojik kazılarda karşılaşılmış bulgulardan hareketle, bir kadının uzakta bulunan eşine, “Gel beni bu annenden kurtar, yoksa öleceğim.” dediği bir çivi yazısı tabletinden bahseder (İspirli, 2004: s. 19). Varlığı çok uzun yıllara dayanarak atasözleri ve deyimlere de yansımış olan bu çekişmeli ilişki, neredeyse tüm edebi türlerde yer bulmuş bir

meseledir. Nitekim Yunan mitolojisinde, Eros'un güzeller güzeli Psike'ye olan aşkına tahammül edemeyen güzellik tanrıçası Afrodit'i görürüz. Afrodit ve Psike arasındaki çatışma, aslında bir güç mücadelesidir. Ataerkil toplumda erkeğe sahip olan, güce de sahip olur. Erkek ve güç eş değerdedir. Ev içerisinde gücü elinde tutmak isteyen kadınların mücadelesi de yıllardır devam etmektedir. Erkek annesinin elindeki gücü koruma çabası, gelinine yansıttığı davranış biçimleriyle somut hâle gelir.

Yüzyıllardır edebi eserlere konu olmuş olan gelin kaynana ilişkisi Mehmet Sırrı Sanlı'nın tiyatro eserlerinde de yer bulur. Sanlı, eserlerinde kadınlarla ilgili farklı ilişki biçimlerine yer vermiştir. Gelin ve kaynanalar arasındaki çatışmanın ekseninde gelişmiş olan ilişki yapısı da Sanlı'nın bazı monolog ve piyeslerinde tema olarak karşımıza çıkar. Gülünç öğeleri eserlerinde kullanmakta başarılı bir yazar olan Mehmet Sırrı, *Ben Gelinimi Severim* monoloğunda gelin-kaynana ilişkisi içerisinden çıkan komiği ustalıkla kullanmıştır. Oyun kişisi bir kaynana olan bu monologda, toplumda yerleşmiş olan genel kanıdan hareketle gelinlerin kaynanalar tarafından sevilmedikleri ve asla da sevlilmeyecekleri vurgulanır:

“Evet, hiçbir kaynananın yapmayacağı şeyi yaptım yani gelinlerin kaynanalar tarafından zerre kadar sevilmediklerini, sevlilmeyeceklerini, şimdiye kadar kadınlarda zerresi gölgesi görülmeyen bir doğruluk ve serbestî ile i'tirâf ettim. Bunun için şimdi size, kaynanaların bu muhterem kadınların, gelinlerini, bu yüzden yaratılmış mahlûkları, bu ruhu üşüten yilancıkları sevmemekte yerden göğe kadar haklı olduklarını da söylersem yine sözümün mahz-ı hakikat olduğuna îmân getirirsiniz ya...” (Sanlı, 1328/1912(b): s.46).

Kaynanaların gelinlerine ilişkin geliştirdikleri olumsuz duygularını görebildiğimiz bir diğer oyun, Gelin İntihâbı'dır. Hatice Hanım'ın söz kesmek ümidiyle gittiği evde bir kaynana olarak takındığı tutum, genel olarak kanıksanmış olan gelin kaynana ilişkilerine dair bir fikir verir. Düşüncelerini ve yaşadıklarını ancak kendileri gibi bir kaynananın anlayabileceğini düşünen kadınlar, gelinlerine olan sitemlerini diğer kaynanalardan aldıkları destekle haklı çıkarmaya çalışır:

“Hatice Hanım: (Yalnız) Lakin amma tuhaf kız ha... Gelinim tarafından yapılan rezaletin rüyada yapıldığını işitir işitmez hemen gülmeye başladı. Budala kız bilmiyor ki insan bir şeyi pek çok düşündü mü onu herhâlde rüyasında görür. Gelinim bana fenalık yapmasını o kadar çok kuruyor ki ihtimal! Rüyasında gördüğünden başka kuruntusunu benim de rüyama sokuyor!!! Hem ben onun fenalığına karşı yine hiçbir şey yapmadım demektir. Şükretsün ki benim gibi halim, yavaş, vurdumduymaz bir kaynanaya düştü. Geçenlerde bu meseleyi birkaç kaynanaya -ne yapayım bana kaynanalardan başka hak veren yok- anlattım. Bana: “Biz senin yerinde olsaydık öyle bir gelini çiy çiy yerdik.” dediler. (Ahaliye kendini göstererek) İşte görüyor musunuz? Gelinim böyle melek gibi bir kaynananın kıymetini bilemedi...” (Sanlı, 1328/1912(a): s.24-25).

Ben Gelinimi Severim monoloğundaki kaynana ve Gelin İntihabı piyesindeki Hatice Hanım’ın mizaçları benzerdir. Birbirine yakın üslup özelliğine sahip olan iki kadının benzerlikleri, Mehmet Sırrı’nın eserleriyle ilgili bir fikre ulaşmamıza yardımcı olur. Onun yarattığı kişiler, bir zümreyi temsil eder. Karakterizasyon özelliklerine dikkat edildiğinde, oyun kişilerinin bir tip olarak karşımızda durduğunu fark ederiz. Sanlı’nın oyunlarında bir mesele vardır ve bu mesele zaman zaman farklı bakış açılarına sahip kişiler tarafından ortaya konur. İroni sanatından sıklıkla yararlanan yazar, mizahi renkleri başarılı bir şekilde kullanarak yarattığı armoniyi oyun kişilerinin üslubuna aktarır. Geleneksel olan, yeni olanla bu armonide çatışır. Meşrutiyet’in getirdiği yeni hayat görüşlerinin eski düşünce yapısıyla olan çatışmasını, Mehmet Sırrı’nın oyun kişileri arasında yer alan gelin ve kaynanalar arasında da belirgin bir biçimde görebiliriz ki eski ve yeninin gelin-kaynana ilişkisi kullanılarak çarpıştırılmasının en yoğun gözlemlendiği oyunlardan biri Gelin İntihabı’dır.

Korkuların rüyaya taşınması, bastırılmış duyguların gün yüzüne çıkması ile eşdeğerdir. Simgesel olarak rüyalarda karşımıza çıkan korku duygusu, gündelik yaşamda baskılanan düşüncelerin yansımasıdır. Erkeğin gücünün himayesinde olmaya alışkın hâle getirilmiş kadınlar, bu himayeyi kaybetmekten korkarlar. Ataerkil yapının iktidara taşıdığı erkek annesi, mevcut konumunu korumak ister ve

gelinin -yeni gelen kadının- gelişiyle var olan konumunu kaybetme korkusu yaşamaya başlar. Mehmet Sırrı bu korkunun izlerini, Gelin İntihâbı oyunundaki Hatice Hanım'ın rüyası ile açığa çıkarır:

“Hatice Hanım: (...) Söylemeye dilim varmıyor ama artık ne olursa olsun söyleyeceğim; bakınız utanmaz, arlanmaz kız bana ne yaptı: Hepimizin gözü önünde oğlumun kucığına oturdu ve çenesini okşayarak ona “Annemi mi çok seviyorsun beni mi?” diye sordu. Oğlum olacak o alçak da gelin hanım hazretlerine “Dünyada senin kadar kimseyi sevemem” demesin mi? İşte o zaman, tavan, ev, yer, gök, dağlar, taşlar hep başıma devrildi zannettim.

Bihin: Buna karşı sizin bey ne dedi?

Hatice Hanım: Bir şey demesine vakit kalmadı ki... Ben bu yıldırımdan bu fırtınadan bu kıyametten sonra kan ter içinde olduğum hâlde uykudan uyanmışım... (Hiddetle bağırarak) Ah o zaman gelinimi yanımda bulsaydım onu dişlerimle parçalayacaktım.

Bihin: (Mütebessim) Deseniz a gelininiz size o şeytani bile titreten cinayeti, hanvarlığı hep rüyanızda yapmış!..

Hatice Hanım: Öyle ya... Bir de hakikatte mi yapmasını istiyordun?.. Bugün rüyada olan yarın da uyanık iken olur...” (Sanlı, 1328/1912(a): s. 23-24).

Rüyada dahi oğlunun sevgisini paylaşmak istemeyen Hatice Hanım, gelinine karşı derin bir kıskançlık içindedir. Hatice Hanım'ın gelini ile ilgili gördüğü rüya onun için öyle tahammül edilmez bir mahiyettedir ki bu kıskanç kaynana, gördüğü rüya sonrasında bihayli öfkelenerek oğlu ile gelinini ayırır. Hatice Hanım ile benzer duygular içerisinde olan Ben Gelinimi Severim monoloğundaki Sabire Hanım da oğlu ve gelini arasındaki ilişkiden rahatsızdır. Bununla beraber Sabire Hanım'ın gelinine olan kıskançlığının zemininde, içinde yaşadığı yalnızlık duygusu da yer alır. Sabire Hanım, eşini kaybetmiştir ve yeni bir evlilik kurmasının önünde engel olan bir oğula sahiptir. Onun yaşadığı kıskançlık, hissettiği çaresizlik duygusu ile açıklanabilir:

“Zaten benim ahmak, budala oğlumun güzelden, çirkinden anladığı var mı? Ona bir put imiş gibi tapıyor! Fakat emîn olunuz, bu muhabbet başka kaynanalar gibi benim ne uykumu kaçırıyor ne iştahımı kesiyor, ne yağımlı

eritiyor ve ne de ömrümü kısaltıyor. Yalnız bir şeye biraz, biraz değil birçok tutuluyorum. O da bizim akıllının karısını evin ne tarafında yakalarsa (koluyla yüzünü örterek utandığını gösterir) öpmeye kalkışmasıdır! Birçok senelerden beri dul kalmış, mahrûmiyetlerle yaşamış bir kadının önünde böyle şeyler yapılır mı? Ne kadar saygısızlık! Biz rahmetli ile bu gibi şakalardan ne kadar çekinirdik.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.48).

Yine de Sabire Hanım da Hatice Hanım gibi yeri geldiğinde gelinine karşı hırçın ve acımasızdır. Öyle ki eğer gelini babasını kendisine vermezse onu oğlundan ayırmakla tehdit eder. Mehmet Sırrı'nın karikatürize ederek var ettiği bu iki kaynana tipi, gelinlerine karşı; baskın, acımasız, hırçın ve kibirlidir.

Kaynanalar ev içindeki mevcut iktidarlarını korumak için alacakları gelinin düşük vasıflara sahip olmasını ister. Gelinini, kendisine yardımcı olacak bir hizmetli statüsünde gören erkek annesi tiplerinden biri de Hatice Hanım'dır:

“Hatice Hanım: (Kendi kendine) Ah! Ne ala, bizim gelin yemek de pişirmesini biliyor. Öyleyse şimdiden sonra tık onu matbaha , sen bak zevk ü sefaya.. Tam oğlumun istediği gibi bir kız. Kaş, göz siyah. Etine istediğinden fazla dolgun. Tü' tü' maşallah. Yük arabası gibi heybetli bir kız.” (Sanlı, 1328/1912(a): s.38)

Gelinin fiziksel olarak kuvvetli olması, ev içindeki işleri yürütmede önemlidir. Hatice Hanım'ın, “Yük arabası gibi heybetli bir kız.” diyerek gelininden beklentisini bir nesne ile örnekleme, gelinini işleri yürütmede kullanılacak bir araç olarak gördüğünün kuvvetli bir göstergesidir. Bu cümlede anlamın düzenlenişi ve eklemlenişi gelinin konumunu belirlemesi açısından önemlidir. “Göstergebilimde metin (gösterge dizgesi) ile metni üreten kişi (yazar, sanatçı, vb.) arasındaki ilişkiler, metnin üretildiği yer ve zaman, üretilmesine neden olan koşullar, üreten kişinin amaçları, metin dışı birimlerde değil yine metnin üretilme sürecinde araştırılır. Bir başka deyişle, yazarın ya da sanatçının yaratım koşulları metnin içinde ve metnin oluşumunu sağlayan ‘bakış açıları’ içinde değerlendirilir.” (Rifat, 1993: s. 35-36). Meşrutiyet Dönemi'nde kaleme alınan Gelin İntihâbı'nda karşımıza çıkan Hatice Hanım'ın gelinini bir yük arabası ile özdeşleştirme de ataerkil düzenin işleyiş normlarını sürdürmekte olan toplum tarafından, kadının sırtına yüklenen ağırlığın

somut bir biçime dönüştürülmesi hâlidir. Yazar, Hatice Hanım'a geliniyle ilgili böyle bir benzetme kullanılarak kadının gebeliğine dair toplumda söylene gelen 'yükü' kelimesine de bir atıfta bulunmuş olur. Meşrutiyet Dönemi'nde kadının ev dışında da aktif bir yaşantısı olması gerekliliğine ilişkin düşüncenin gelişkinliği göze çarpsa da onun öncelikli vazifesinin dünyaya çocuk getirmek olduğu her fırsatta yinelenmeye devam eder.

Kaynanaların gelinlerinde bulunmasını arzu ettikleri özelliklerden biri de onların fiziksel güzellik bakımından kusurlu olmalarıdır. Erkeğin fiziksel olarak arzu ettiği güzel eş, kaynanalar için tehlike arz eder. Onlar, oğullarının bir kadına kapılıp gitmesini istemez çünkü bu durum kendi konumlarını zedeleyecek bir sıkıntıya yol açabilir:

“Hatice Hanım: (...)Bunun için herhâlde gelinin gönlüme göre bir kız veyahut aklı başında, yaşı yerinde bir dul kadıncağz olmasını istemeye hakkım vardır. Bir de kadın ne kadar yaşlı olursa erkek kadrini o kadar çok bilir. Pek genç ve güzel kızlar alacakları kocaları bitip tükenmeyen cilveleri, bıktıran, usandıran nazları ile üzmekten başka bir şeye yaramazlar. Siz de valide olsanız oğlunuzun bir el kızı için üzülmelerini arzu edecek misiniz? Nafile, erkekleri bu iş için yalnız bırakmaya gelmez. Bir kere kadının iyisini, kötüsünü tanımıyorlar ki...” (Sanlı, 1328/1912(a): s.17).

Hatice Hanım'ın gelin seçimindeki normatif üslubu, oğlunun yapacağı seçime güvenmemesiyle ilintilidir. Bağımlı sevgi duygusuyla hareket eden erkek annelerinin bir örneği olan Hatice Hanım, oğlunun kadın seçiminde başarılı olamayacağını neden göstererek gelinini kendisi seçmek ister. Onun oğluna olan güvensizliği, doğrudan kendi içinde yaşadığı ve yüzleşemediği kıskançlıkla ilişkilidir. Nitekim Hatice Hanım, gelininin fiziksel olarak güzel olmasını istemez:

“Hatice Hanım: (Kendi kendine) Hay Allah razı olsun. Gel de sen böyle gelinleri sevme. Doğrusu her şeyi keyfime göre. Yalnız çirkin bir kusuru var: Biraz fazla güzel... Malum a, böyle parlakçaların kocalarına naz ve edaları, hatta eza ve cefaları eksik olmaz..” (Sanlı1328/1912(a): s.38-39).

“Güzel bürünür, çirkin görünür.” atasözü, Hatice Hanım’ın bu konudaki düşünceleri ile paralellik gösterir. Mehmet Sırrı Sanlı, gelin-kaynana arasındaki çatışmayı özellikle Gelin İntihâbı oyununda bir erkek annesi olarak çizdiği Hatice Hanım üzerinden gün yüzüne çıkarır.

Hatice Hanım’ın, Sanlı’nın Ben Gelinimi Severim adlı monoloğunda Sabire Hanım ile ortak karakter özellikleri gösterdiği görülür. Hatta Sabire Hanım’ın, Hatice Hanım’ın bir prototipi olduğu bile söylenebilir. Bu iki kaynana modelinin zaafı da ortaktır. “Güldürü yazarının sanatı, bize belirli bir zaafı yakından tanıtmaktır.; en nihayetinde ona o kadar aşına oluruz ki yazarın elinde tutup oynattığı kuklaların ipleri biz seyircilerin eline geçmiş gibi olur, o iplerle biz de oynarız ve oyundan aldığımız keyif biraz da buradan kaynaklanır. Dolayısıyla, burada da bizi güldüren bir tür otomatizmdir. Ve bu, basit bir dalgınlığın otomatizmine çok benzerdir. Buna ikna olmak için, güldürü karakterinin gülünçlüğünden habersiz olduğu ölçüde gülünç olduğunu fark etmek yeterlidir.” (Bergson, 2020: s.13). Sanlı, anlatıcı konumunda yarattığı Sabire Hanım’ı âdeta bir kukla gibi kullanmakta, onu karikatürize etmektedir (Nemutlu, 2011: s.245). Buradaki ‘kukla’ kavramı bir yönüyle de Baha Tevfik’in yorumuyla bağdaştırılarak anlam bulabilir. “Baha Tevfik, dedikodu yaparak evde oturan tembel kadınları, ‘kukla kadın’ olarak nitelendirir.(...)” (Denman, 2018: s. 224). Aynı durum Hatice Hanım için de söz konusudur. Oyun kişilerinin ikisi de gülünç olduklarının farkında değildir ve bu farkındalıktan yoksun oluş durumu, gülünç olanın ortaya çıkmasındaki asıl etmendir.

Sanlı’nın çatışmalarda bilhassa erkek annelerini ön plana çıkarması, dönemin kaynana figürüne dair de eleştirel bir düşünce yapısı içerisinde bulunduğunu gösterir. Yüz Sene Sonra Kadınlar monoloğunda da öldükten sonra cennete gitmiş olan bir adamın gözlemleri üzerinden gelin ve kaynanalar arasında yaşanan geçimsizliğe dikkat çekilir. Monologda, eşinin annesi tarafından eziyet görmüş olan bir kadının feryadını duyarız. Öyle ki bahsini ettiğimiz gelin, sırf kaynanası cenete gitti diye oraya girmek istemez ve kendisini cehenneme göndermeleri için zebanilere yalvarır:

“Bu tehlikeyi savdıktan sonra kulağıma acı bir feryat geldi. Dikkat ettim. Kerihnak bir ses “İstemem. Ben cenneti istemem, beni her hâlde cehenneme gönderiniz.” diye bağıryordu. Oldukça dostluğunu kazandığımız zebaniye:

“Cehennemi cennete tercih eden bu budala kimdir?” diye sorduğum zaman bana şu cevabı vermişti: “ Bu, kaynanasının evinden cennete girdiğini gören bir gelindir. Lakin onun niçin ağladığını, cennet dururken niçin cehenneme gitmek istediğini bir türlü anlayamadım!” (Sanlı, 1328/1912(b): s.57-58).

Adamın zebaniyle olan diyoloğunda, bir gelinin sırf kaynanası cennette diye oraya girmek istemediğini görürüz. Zebaninin gelinin neden cehenneme gitmekte ısrarcı olduğunu anlamıyor oluşu, duruma gülünç bir hava katar.

Sanlı, oyunlarındaki gelin-kaynana ilişkisini, toplumdaki erkek annelerinin, gelinlerine yönelik olumsuz tutumlarını aynalayarak işlemiştir.

2.1.1.3. Çok Eşlilik

Yazarlarımız için çok eşlilik konusu, Tanzimat Dönemi’nden beri hoş görülmeyen bir mesele olmuştur. Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi’nde de yazarlar tarafından eleştirilmiş olan çok eşlilik, pek çok yazarın eserinde karşımıza çıkar. Özellikle Müsahipzade Celal, bu konuyu piyeslerinde ironik bir şekilde değerlendirir. Reşat Nuri de eserlerinde bu konuya yer vermiştir. Onun özellikle Hülleci isimli piyesi, çok eşlilikle ilgili eleştirisini ortaya koymasından önemlidir. Osman Şevki’nin Taaddüd-i Zevcâd isimli piyesinde de zengin Cemil, arkadaşı diplomat Resmi Bey’in kızkardeşi Rakibe Hanım’ı beğenir ve onunla evlenmeyi düşünür. Ancak karısı Rehide Hanım buna üzülür ve kocasını ikinci bir kadınla paylaşmak istemez.

Mehmet Sırrı Sanlı’nın çok eşlilik üzerinde durduğu en belirgin oyunu Kafes ve Kümes’tir. Kümesteki tavuk ile özdeşleştirilen kadının maruz kaldığı durumları ortaya koyan bu oyun, yoğun bir şekilde çok eşlilik meselesi üzerinde durur. Mevcut geleneksel evlilik biçimleri üzerine eleştirel bir tutum ile kaleme alınmış olan bu piyes, medeni kanunun kabulüne yakın bir zamanda yayımlanmıştır.

Mehmet Sırrı’nın Kafes ve Kümes oyunu, çok eşliliğin farklı ilişki biçimlerini sunar. Asım Bey’in eşleri arasında geçen diyalogda, erkeğin çok eşliliğinin olağan görülmesi, İslam dini ile açıklanır:

“Mediha: Ya ben, sizi çıldırasıya seviyorum. Doğrusu bu kadar âli-cenâb olduğunuzu bilseydim daha birçok mahrumiyetlere katlanarak üzerinize ortak gelmezdim.

Zahide: (Lakayıt görünmeye çalışarak) Düşündüğünüz şeye bakınız. Ben sanki kocamın bu muamelesinden müteessir mi oldum zannediyorsunuz? Asla... Esasen bir islam hanımı, hayatında bu gibi hadiseleri her zaman beklemelidir.

Mediha: Ne hazin şey...

Zahide: Bu, Türk hanımlarının vefa ve sadakatine karşı beylerimizin ihsan ettikleri en büyük bir mükâfattır. Yaşı geçmiş İslam hanımlarının ikbâli; işten, uğraşmaktan, efendisini taşımaktan sakatlanmış ihtiyar atların istikbalinden daha parlak değildir.” (Sanlı, 1340/1924(b): s. 5).

İslamiyet’in erkeğe dört kadınla evlenebilme özgürlüğü tanınması, Zahide Hanım tarafından ironik bir üslupla ifade edilir. Bir İslam kadını, eşinin başka bir kadınla evlenmesini olağan karşılamalıdır. Zira İslamiyet, erkekler için poligamiyi onaylar ve özendirir. İslamiyet’te erkeklere tanınan çok eşlilik, evliliğin formel özelliğidir. Zahide Hanım’ın yaşı geçmiş İslam kadınıyla ‘efendisini taşımaktan sakatlanmış ihtiyar at’ arasında kurduğu benzerlik, kutsal kitabın ayetleri arasında da yer bulur. “Kadın bazen cansız nesnelere bir tutulur ve bir mal olarak değerlendirilir. Örneğin, (...) III. Surenin 14. ayetinde kadınlar, altın, gümüş, at, toprak gibi, erkekleri ‘dünya zevki ’ne bağlayan ‘mallar’ arasında sayılırlar.” (Berktaş, 2016, s. 150). Bu durumu destekleyen diyaloglardan biri de Mediha Hanım ile Asım Bey arasında yaşanır. Asım Bey’in iki eşi vardır. İlk eşi Zahide Hanım’ı yaşça genç olan Mediha Hanım için boşaması sonrası gerçekleşen konuşma, erkeğin kadını bir eşyadan farksız görmediğini kanıtması bakımından bir örnek teşkil eder:

“Mediha: Doğrusunu isterseniz bu boşama işine pek de memnun olmadım. Yarın bana da aynı muameleyi yapmayacağınız ne malum.

Asım: Ne diyorsunuz karıcığım? Senin gibi bir karıya malik olan bir adamın zihninden talâk falan geçer mi? Hiç insan yeni aldığı elbiseyi daha giymeden atmayı düşünür mü?

Mediha: Demek kadınları elbiseye benzetiyorsunuz. Bir kere modası geçti mi hemen atmalı...

Asım: Fakat sözüme dikkat ediniz. Kadınları, modası bir günde iki defa değişen kadın elbiselerine değil, erkek elbiselerine benzetiyorum. Bakınız, ben kırk sene evvel güveyiliğim için yaptırdığım redingotu el'ân atmadım.” (Sanlı, 13490/1924(b): s.23).

Elbise ile kadın arasındaki benzetme, Sanlı'nın kalemindeki mizah ile bütünleşir. Zahide Hanım'ın maruz kaldığı muamele, kullanıldıktan sonra bir kenara atılan kıyafet ile aynıdır. Mehmet Sırrı Sanlı, bu meseleyle ilgili görüşlerini, kadın tiplerinin söylemlerine yansıtmıştır. Onların soruları ve durumlara yönelik sorgulamaları, Mehmet Sırrı'nın çok eşlilik ile ilgili olumlu düşünceler içerisinde olmadığına dair bir fikir edinmemizi sağlar. Asım Bey, Zahide Hanım'ı boşamıştır fakat ikinci eş olan Mediha Hanım bu durumdan oldukça rahatsız olmuştur. Mediha Hanım, aynı durumun kendi başına da kolaylıkla gelebileceğini düşünür. Ne de olsa evlilik, erkeğin iki dudağı arasına hapsolmuş bir müessesedir. Piyeste bu müessesenin kadınlara uyguladığı esareti özetleyen en iyi ifade, Zahide Hanım'dan gelir:

“Asım: (...)Söyle, söyle onu şimdi tatlık etmemi, hem talâk-ı selâse ile boşamamı istiyor musun?

Zahide: (Hiddetle kendi kendine) Ah Türk ve İslam kadınlığı, ne vakte kadar bu vefasız ve zalim erkeklerin bir oyuncağı, maskarası olacaktır. Onu da bu aciz zillet çamurundan kurtaracak rehâ-kâr evvel çıkmayacak mı?” (Sanlı, 1340/1924(b): s.14-15).

Kadının istikbali, erkeğin iki dudağının arasındadır. Zahide Hanım'ın haklı isyanı, ataerkil yapının uzantılarından biri olarak karşımıza çıkan erkeğin iki dudağı arasında gelişen evlilik anlayışıdır. Bununla beraber bu cümle aslında tek bir meseleye yönelik sarf edilmemiştir. Mehmet Sırrı, Zahide Hanım'a söyledikleriyle genel bir eşitsizlik durumuna işaret etmek ister. Kadın, ötekidir. “...Ben, Sen'i sadece bir nesne ve fiziksel olarak algılar; kendi amaçlarına araç kılar. Seni/ötekini anlamaya yönelik bir ilişki değil, araçsal bir ilişkidir. Ötekinin varlığının değeri, Ben'in amaçlarına hizmet etmesi ve ettiği kadardır. Ötekini insan olarak değil, bir araç, bir nesne olarak anlamayla öteki her tür insani nitelikten yoksun kılınır.” (Durmuşoğlu ve Kurt, 2008: s. 624). Mehmet Sırrı'ya göre, erkeğin gölgesinde

‘öteki’ olarak varlığını sürdüren Osmanlı kadını, artık uyanmalı ve içinde bulunduğu felaketin farkına varıp bu durumu değiştirmek için bir şeyler yapmalıdır. Nitekim Asım Bey de kadınların uyanışı gerçekleştiğinde erkekler olarak sürdürdükleri eşitlikten uzak saltanatın son bulacağını farkındadır:

“Asım: Hele sen şimdi işine git de hanımlarımız gözlerini açıncaya kadar biz keyfimize bakalım... Gün geçtikçe şu Mediha’yı fazla seviyorum. Her şeyin tazesini şeker oluyor vesselam. Eskiden de bir söz vardı, derdi ki: İnsanın birinci karısı harcı ekmek, ikincisi has francaladır. Bu çok yanlış. Eski karı harcı ekmeğe benzese yine yenir, yutulur. Hâlbuki o bir taş peksimet gibi ne çiğnenir ne hazm olur. İki karı gelince o yalnız bir has francala değil, kaymaklı bir francala tatlısıdır. Söylediklerime inanmayanlar bir kere tecrübe edebilirler.” (Sanlı, 1340/1924(b): s.18).

Asım Bey, çok eşli olma durumunu, ekmek benzetmesi ile özetler. Bu benzetmenin mitsel kökeninde kadının tohum ekilecek bir tarla olarak görülmesi düşüncesi yatar. “Aslında, kadın rahmine (“tarlasını”na) ekilen erkek tohumu metaforu, eski Ahit’in yazılışından çok daha gerilere gider. Örneğin, Herder Dügün Şarkısı’nda, İnanna ile Dumuzini’nin birleşmeleri öyküsünde yer alır. Ancak, Sümer şiirinde yapılan canlı ve gerçekçi cinsel birleşme betimlemesinde, metafor ile gerçekte varolan süreç birbirine karıştırılmaz. İnanna burada, “benim vulvamı, benim tarlamı kim sürececek?” diye sorar, ozan buna ‘Kral Dumuzi sürsün’ diye cevap verir. Ama Dumuzi’nin kendisi, ‘berekatli bir rahimden doğan’ olarak tanımlanır. İştâr’a ve diğer bereket tanrıçalarına yakarışlarda, tanrıçanın yüceltilen niteliklerinden biri, ‘kadınların rahimlerini açması’dır.” (Aktaran: Berktaş, 2016, s.57). Tek tanrılı dinlerde de karşımıza çıkan kadının tarla olarak görülmesi durumu, bugüne kadar gelmiş olan mitsel bir uzantıdır. Kadının ekmek ile olan ilişkisi, temelinde erkeğin üreme arzusunu sembolize eden bir metafor olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle eski eş, taş bir peksimet; yeni eş, kaymaklı bir francaladır. Asım Bey’in iki kadın arasında bir tercih yapması gerektiğinde genç olan Mediha Hanım’ı tercih etmesi ve Mediha Hanım’dan bir çocuğunun olmasını istemesi, ‘ekmek’ istediği tohumdan almayı arzu ettiği verimle ilgilidir.

Kafes ve Kumes piyesinde çok eşlilik konusu Edip ve Celil arasındaki diyaloglarda da görülür. Celil'in ikinci bir kadın ile evlenmek istemesinin nedenlerini açıkladığı bu diyaloglar, erkeğin çok eşlilik arzusunu gerçekleştirmek için öne sürdüğü bahanelerden öteye gitmez:

“Celil: Şimdi aklın erecek. Birçok sebeplerden dolayı karıma bu iyiliği yapmaya karar verdim. Birinci sebep; karımı budala mevkiinde bulundurmamak istemiyorum. Çünkü başka erkeklerin karılarına dedikleri ve yaptıkları gibi ben de karıma: “Senden başka hiçbir kadına yan gözle bile bakmıyorum.” diyip de seksen kadının peşinden koşmak alçaklığında bulunmak istemiyorum. O diğer adi erkekler gibi yüz seksen kadın arkasından koşacağıma, tek bir kadıncağz daha alırsam ilk karımın hukukuna herkesten fazla riâyet etmiş olmaz mıyım?

Edip: Bu olmadı azizim. Bu mantık değil azizim...

Celil: Şimdi ikinci sebebi dinle: Pekala bilirsin ki şu zamanda insan kendi karısının bile nevâzişini bedava (bâd-ı hevâ) elde edemiyor. Karıya istediği şeyi de almadın mı, hemen o dakika yarım baş ağrısı, bütün sinir nöbeti, hülâsa dünyada mevcut ve henüz mikrobu keşfedilmemiş bil-cümle hastalıklar gelip çatıverir.

Edip: Bu mukaddimeden de bir şey anlamadım.

Celil: Demek istiyorum ki insanın iki karısı olursa o zaman birinciler başım ağrıyor, dişim sızlıyor, yüreğim çarpıyor diye kocalarını ne usandırıyorlar ne de korkuturlar. Çünkü bilirler ki öbür odada veyahut başka bir evde ağrısız, sızısız, gürültüsüz, çarpıntısız bekleyen başka bir hanımcık var.” (Sanlı, 1340/1924(b): s. 25-26).

Celil'in eşini düşündüğünü söyleyerek başka bir kadın ile daha evlenmek istemesi, aslında kendi bencil dünyasının arzularına hizmet eder. Celil, bir kadınla daha evlenerek ilk eşine daha kolay hükmedebilecektir. İkinci bir eş, onu sözde dürüst bir insan mertebesine taşıyacak ve ilk karısının ondan beklediği maddi istekleri durduracaktır. İkinci bir eşin varlığı sayesinde, ilk eşinden görmek istediği ilgi ve şefkate erişebileceğini düşünen Celil, esasında ev içerisindeki egemenliğini sürdürebilmek için çok eşliliği gerekli görür.

Mehmet Sırrı, Kafes ve Kumes piyesi ile kadınların hapsedildikleri geleneksel evlilik anlayışına bir eleştiri getirmek istemiştir. Toplum içerisinde erkeğin çok eşliliğinin olağanlığı yerleşik hâle gelmiştir. Kadın için ev, bir kümes hâlini almıştır. Kümesteki tavuklardan farksız bir yaşam süren kadınlar, tek bir erkeğin himayesinde yaşamaya alıştırılmıştır. Piyeste, bu durumu anlamakta zorlanan Zeynep, düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Zeynep: (Kendi kendine) Bir kümeste belki iki horoz geçinir fakat bir evde iki karının nasıl yaşayacağına aklım ermiyor.” (Sanlı, 1340/1924(b): s. 7)

Edip Bey’in Mediha Hanım’ı ikna etmek için söylediği sözler, erkeğin egemenliğinde olan evlilik kurumu ile ilgili yapılması gereken sorgulamanın kapısını aralar:

“Edip: Fen ve tabiatın sarsılmaz ve yanılmaz esaslarına istinâd etmeyen ahlak ve kavânîni bilmemekle belki müftehirim. Ben yetmiş yaşında bir ihtiyarı yirmi yaşında bir genç kızı almaktan men’ etmeyen kanunları, bu asırda bile fikrin meziyyetinden dem vuran riyâkârları yaşatan bir ahlak öğrenmeyi pek de lüzumlu görmüyorum.” (Sanlı, 1340/1924(b): s.32).

Erkeğin çok eşliliğini eleştiren Sanlı, bu konuya bilhassa Kafes ve Kumes adlı oyununda yer vermiştir. Meseleye ilişkin, erkeklerin duygu ve düşüncelerini şeffaf bir şekilde ortaya koyan Sanlı, eşlerinin tercihlerine boyun eğmek durumunda kalan kadınların yaşadığı çaresizliği de başarılı bir üslupla tasvir etmiştir.

2.1.1.4. Sadakatsizlik

Evlilikte sadakatsizlik, Tanzimat’tan itibaren üzerinde durulan temalar arasındadır. Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında da ‘sadakatsizlik’ kavramı oyunlar içerisinde sıklıkla yer bulur. Öyle ki Cumhuriyet’in ilanı sonrasında Darülbedayi’de sahneye konan oyunları eleştiren Abdülhak Hâmit, “Dikkat ettim, bir zamandan beri sahnelerimizde hep kadın aşkı yahud erkek muhabbeti, hep kadın sadakatsizliği yahut erkeğin hıyaneti gösteriliyor ve içtimaiyatın daima ehli ve aili mezelletleri tasvir ediliyor.” (Yöntem, 1931: s.61-63) diyerek bu dönem oyunlarının sıklıkla aynı konuları işlemesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Mehmet Sırrı Sanlı da sadakatsizlik konusuna eserlerinde yer vermiş bir isimdir. Sanlı'nın özellikle bazı piyeslerinde kadına ev içinde yüklenen "kadınlık" görevlerinin ataerkil yapının bir diktesi olduğunu gösterme ihtiyacı içerisinde olduğunu görürüz. Kadının aldatmaya meyletmesi, bu diktenin baskısı ile gerçekleşir. Eşler arasındaki yaş farkı ve erkeğin çok eşliliği, kapalı kapılar ardında bırakılmaya çalışılan kadını evliliğinde sadakatsizliğe sürükler. Erkeklerde görülen sadakatsizlik meselesi ise doğrudan egemen güç olmanın getirdiği hodbinlikle ilintilidir. Erkeğin bencilliği, ona verilen iktidarın salt getirisidir.

Sanlı'nın tiyatro eserlerinde sadakatsizlik konusunun karşımıza çıktığı en belirgin piyesi, Kafes ve Kümes'tir. İkinci eş olarak kendisinden yaşça küçük olan Mediha Hanım ile evlenmiş olan Asım Bey, piyesin sonunda damadı Edip Bey ile kaçan Mediha Hanım'ın sadakatsizliği ile karşı karşıya kalır. Piyeste karşılaştığımız bir diğer sadakatsizlik durumu, yine Edip Bey tarafından gerçekleştirilir. Edip Bey, Mediha Hanım'dan önce evin hizmetçi Zeynep'i de etkilemeye çalışır:

"Edip: (Zeynep'i ser-mest nazarlarla süzerek) Valla sen de bu akşam gözüme bambaşka yani çok güzel bir mahlûk görünüyorsun.

Zeynep: (Biraz yumuşar gibi) Hanımınız bu sözleri işitirse sizi bir karış suda boğar.

Edip: (Azametle) Karısından korkan miskin, aptal erkeklerden değilim. Karıdan korkan bir adama selam bile vermeye tenezzül etmem." (Sanlı, 1340/1924(b): s. 8).

Edip Bey evliliğinde sadakatsiz bir erkek olduğunu önce Zeynep'e, sonra da Mediha Hanım'a sarkıntılık yaparak belli eder. Burada dikkat çeken mesele aldatma eyleminin yakındaki kişilerle gerçekleşmesidir. Meşrutiyet Dönemi eserlerinde görmeye alışık olduğumuz bu durum, toplumsal yaşama dair de bir fikir verir. Kadınların ev içerisinde kapalı kalarak geçirmek zorunda kaldıkları yaşam, farklı çevrelerden erkeklerle iletişime geçmelerini engeller. Bu nedenle eserlerde genellikle ev içinde gerçekleşen aldatmalara tanık oluruz.

Yakın çevreden kişilerle gerçekleşen aldatma, yazarın Sanat Yolunda isimli piyesinde de karşımıza çıkar. Bir yazar olan Suat'ın, eşinin en yakın dostu Halide'yi sadakatsizliğe sürükleme çabası, bizzat kendi evlerinde gerçekleşir:

“Halide: (Asabi olmayan bir hareket ile elini çekerek) Fakat unutuporsunuz ki ben refikanızın en samimi bir dostuyum.

Suat: Bunu hatırlatmakla yaptığımı takdir etmiş oluyorsunuz. Çünkü benim mesleğim şudur: dostlarımın dostu, benim de dostumdur. Mademki refikamın dostusunuz, o hâlde benim de can u gönülden dostum olmanız lazımdır.

Halide: Eğer sizin istediğiniz şekilde dostunuz olursam karınızın en müthiş bir düşmanı olurum.” (Sadâ-yı Hak, 10 Ağustos 1340).

Bu durumu gören Naime'nin, eşi Suat'e ders vermek amaçlı kurduğu oyunda, aldatmak için seçtiği kişi de yine yakın çevredendir. Naime, kocasının sadakatsizliğini yüzüne vurmak için kendi akrabası Sadık'ı tercih etmiştir.

Sanlı'nın Gelin İntihâbı isimli piyesinde de Hatice Hanım, eşinin evdeki hizmetçi kıza olan ilgisinden rahatsızlığını dile getirir. Yine bu oyunda Cemal Ağa'nın yaş farkı olan evlilikleri değerlendirerek yaptığı yorum, hane içerisinde gerçekleşen aldatmalara dair yeni bir örnek oluşturur:

“Cemal Ağa: (...)Bunun daha fenası da var: Mesela altmış yaşında bir adam, durun şuna bir budala diyelim, tutuyor on sekiz yaşında pırlanta gibi sokaktan -Malum a, bizde bir kızda aranacak şey yalnız güzelliştir- bir kız alıyor ve sonra evinde de işlere bakmak için yirmi beş yaşında polat gibi bir uşak bulunduruyor. Hâlbuki bu uşaklar ekseriya göze girmek için kendi vazifelerinden başka da işler görmek istiyorlar. Mesela mutfağın bulaşığından sonra harem dairesinin de tozlarını almaya.. ve ondan sonra da... Rica ederim artık ondan sonrasını bana söyletmeyiniz...” (Sanlı, 1328/1912(a): s.27).

Bu dönem eserlerinde eşler arasındaki yaş farkının kişileri sadakatsizliğe sürüklediğini görürüz. Kafes ve Kümes'te Mediha Hanım'ın eşinin damadı Edip'in yalanlarına kanarak Asım Bey'i aldatmak üzere evden ayrılması, yaş farkından kaynaklı uyumsuz evliliklerinin doğal sonucudur. Mediha Hanım ile Asım Bey

arasındaki ilişki, Tanzimat Dönemi yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin Açık Baş adlı oyunundaki Hasene ve Hüsni Bey'in ilişkisi ile benzerlik gösterir. Eşler arasındaki yaş farkı, evlilikte çıkmazlara sebep olur. Asım Bey de Hüsni Bey gibi genç görünmek için çabalar fakat sonunda her iki isim de aldatılmaktan kurtulamaz.

Evlilikte sadakatsizlik, yazarın Yüz Sene Sonra Kadınlar isimli monoloğunda da görülür. Sanlı, eşler arasındaki sadakatsizliği, öldükten sonra kendi deyimiyile "küçük günahlar"ı için cehenneme uğramak durumunda kalan bir adamın gözlemleri üzerinden verir:

"Bazı küçük günahlarımdan dolayı cehennemin kapısından geçmek icap etmişti. Bu günahlarım da zevceme ondan başka hiçbir kadına yan gözle olsun bakmadığıma dair ettiğim yalan yeminlerden hasıl olmuştu! Lakin garip değil mi? Bu nevi günahlar için azap çekenlerin kısm-ı azamını yine kadınlar teşkil ediyordu." (Sanlı, 1328/1912(b): s.57).

Yazarın Çare Sizedir isimli tekellümi hikayesinde de Aliye Hanım'ın kendisinden yaşça büyük olan eşini, evlerine gelen genç doktorla aldattığını görürüz.

Kadının da evliliğinde sadakatsiz olabildiğini mizahi kalemyle dile getiren Sanlı, evliliklerdeki aldatma konusuna erkek ve kadın için eşit mesafede yaklaşır.

2.1.1.5. Boşanma

"Bilindiği gibi Osmanlı toplumu, geleneksel kurallara, İslami koşullara göre yaşayan, buna bağlı olarak da cinsler arası ilişkilerde ataerkil yani erkeğin egemenliğine dayanan bir yapıyı benimsemiş olan bir toplumdur." (Çakmak, 2011: s. 47). Bu yapı içerisinde şekillenen aile düzeni, erkeğin hâkimiyetinde işler. Evlenme ve boşanma, erkeğin istek ve arzuları ekseninde şekillenir. Gücünü tek tanrılı dinlerden alan ataerkil yapı içerisinde, kadının sözü baskılanır. Dini nikâh ile kurulan evliliklerde kadın boşanma meselesinde söz hakkına sahip değildir. Erkeğin rızası olmadan boşanmanın gerçekleşmemesi, kadını evliliğinde köleleştirir. Toplumda kadının evlilik gibi boşanma konusunda da söz hakkının olmayışı, Tanzimat Dönemi yazarlarının eserlerine de yansımıştır. Örneğin Recaizade Mahmut Ekrem'in Çok Bilen Çok Yanılır adlı oyununda, Azmi Efendi genç ve güzel bir kadınla evlenmek

uğruna karısını bir çırpıda boşar. Mehmet Rifat ve Hasan Bedrettin'in Fakire yahut Mükafât-ı İffet piyesinde de Servet Hanım'ın bir yanlış anlaşılma yüzünden maruz kaldığı durum yine aynıdır. Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde de özellikle komedilerde boşanma hakkının sadece erkeklere tanınan bir hak olması sıklıkla eleştirilmiştir. Hatta kadın bedenini metalaştıran bir sistem olan 'hülle' ile ilgili oyunlar kaleme alınmış, boşanma konusundaki adaletsiz işleyiş, bu oyunlarda da ironik bir biçimde olumsuzlanmış ve mevcut adaletsiz durum yazarların kaleminde hoş karşılanmamıştır.

Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro türünde eserler kaleme alan Mehmet Sırrı Sanlı'nın da Gelin İntihâbı ile Kafes ve Kümes adlı oyunlarında boşanma meselesine yer verdiğini görürüz. Gelin İntihâbı adlı oyunda Hatice Hanım ile Bihin arasında geçen diyalog, boşanmanın erkek tarafından ne kadar kolay ve keyfeker bir şekilde gerçekleştirilebildiğini ortaya koyar:

“Hatice Hanım: (Hiddetle) Gelinim olacak o zehirli akrep bir gün beni o kadar sıkı ki oğluma evden ya beni veya onu kovmasını rica ettim.

Bihin: Bunun üzerine oğlunuz ne yaptı?

Hatice Hanım: Evvela, bir karıyı boşamak bir evi boşaltmak kadar güç bir şeymiş gibi biraz kızardı, bozardı, kekeledi mekeledi.

Bihin: Sonra?

Hatice Hanım: Sonrası var mı? Onun bu telaşına bakarak ben de fena hâlde kızdım ve bağırdım: Eğer bu adi mahluku 12 saat zarfında babasının evine yollamayacak olursan sana bol bol verdiğim ana sütü kanlı irine dönsün. Tabii bu sözlerimi işitince hemen dediğimi yaptı...

Bihin: (Büyük bir hayret ve tesirle) Çok şey!!..

Hatice Hanım: Ayol niye bu kadar taaccüp(şaşıрма) ediyorsun; bir kadını bahusus(özellikle) gelin de olursa boşamak zor bir şey mi sanki... Daha geçen gün komşumuz Ali Efendi, karısı kız doğurduğu için onu lohusa iken cayır cayır boşadı. Hatta bizim bey bile aralarına girmek istedi de herif bana: “Ben ona dokuz ay senden bir oğlan isterim dediğim hâlde bana doğura doğura yine bir kız doğurdu. Ben böyle uğursuz karıyı ne yapayım?” diyerek bizimkini baştan savdı.” (Sanlı, 1328/1912(a): s. 19-20).

Boşanmanın bir evi boşaltmaktan daha kolay olması, erkek için geçerli olan bir durumdur. Kadın için böyle boşanma hakkı zaten yoktur. Eşini kız çocuk doğurduğu için boşayabilecek kadar hükmedici haklara sahip olan erkeğin elindeki güç, kadını ezer, baskılar, pasif hâle getirir.

Sanlı, Kafes ve Kümes adlı oyununda da boşanma meselesindeki adaletsizliğe dikkat çekmek istemiştir. Belirgin olarak dini boşanma kurallarının eleştirildiği piyeste, Zahide Hanım'ın yer yer kadınlara seslenerek yaptığı konuşmalar, Sanlı'nın Türk kadınında görmek istediği değişimi somutlaması bakımından önemlidir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına ait olan bu piyeste, Asım Bey'in boşadığı Zahide Hanım, maruz kaldığı durumla ilgili haklı bir isyana kalkışır:

“Zahide: (Zehirli ve müstehzi seslerle) Boşarsınız, evet senelik hayat arkadaşınızı, çocuklarınızın anasını bir bir sözle, tek bir kelime ile sokak ortasına, bir meyvenin kabuklarını süprüntü tenekesine atar gibi fırlatmakta çekinmezsiniz çünkü erkeksiniz çünkü yalnız zevk ve keyfinizi düşünürsünüz!

Asım: Biraz çok oluyorsun.

Zahide: Çok olan ve haddi aşan yine sizsiniz. Bundan sonra Türk kadınları bir sultanın hevesini tatmin eden cariyeler ve esireler alayı gibi erkeklerin oyuncağı olup kalmayacaktır. Ferdî saltanat gibi erkeklerin de zulüm ve istibdâdına nihâyet verilecektir.

Asım: (Zahide'yi kolundan tutup kapıya doğru sevk eder.) Şimdi dışarı çünkü yürek bulandıracak sözler söylemeye başladın.

Zahide: Bir gün gelecek Türk kadını böyle kovulamayacak çünkü aile denen yuvanın yarısı onun olacak.” (Sanlı, 1340/1924(b): s.18).

Meşrutiyet Dönemi eserlerinde karşılaştığımız kadınlardan farklı olarak içinde bulunduğu eşitlikten uzak yaşayışın farkındalığına erişmiş bir birey gibi gözükten Zahide Hanım'ın uyanışı, kocasının bencilliğini ve merhametsizliğini görmesi ile gerçekleşir. Sanlı, Zahide Hanım'ın son sözlerine kattığı isyanla bir gün yeni Türk kadınının aile kurumunda erkeklerle eşit haklara sahip olacağını muştular gibidir. Esasen aile hukukunda görülen en önemli değişim 1917 yılında çıkan aile kararnamesiyle gerçekleşmiştir. (Kurnaz 1991: s.60). Kararname, erkeğin çok eşliliği ve boşanma ile ilgili yeni düzenlemeler getirmiştir. Kanuna göre erkeğin ikinci eş

talebi, ilk eşin onayından geçmelidir. Boşanma konusunun görüşülmesi içinse aile meclisi kurumu oluşturulmuştur (Taşkıran, 1973: s.48). Yine de kanunen gelen yenilikler, Zahide Hanım'ın eşit hak arayışına tam olarak yanıt verememektedir. Onun haklı isyanına gelecek yanıt, piyesin yayımlanmasından iki yıl sonra 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun'un TBMM tarafından kabul edilmesiyle verilecektir. Medeni Kanun ile pek çok alanda kadının erkekle eşit haklara sahip olması sağlanmıştır. Evlilikte poligami önlenerek tek eşlilik desteklenmiştir. Kadına kocasından ayrılma hakkı tanınmıştır ve tanıklıktaki cinsiyet farkı ortadan kaldırılmıştır (Gündüz, 2000: s. 238).

Kafes ve Kümes piyesinde Asım Bey'in ikinci eşi Mediha Hanım da boşanma konusunu sorgular. Kendisine de aynı muamelenin yapılma ihtimali olduğunu düşünen Mediha Hanım, Edip Bey 'in de kışkırtması ile bir mektup bırakarak Asım Bey'i terk eder. Mektupta şunlar yazılıdır:

“Dün Zahide Hanım'a yaptığınız muâmele-i zâlim-âneyi yarın bana da yapabileceğiniz için sizin tarafınızdan tatlik olunmadan kendiliğimden gitmeyi şeref ve haysiyetime daha muvâfik buldum. Allah'a ısmarladık. Zevce-i sâbikanız: Mediha.”

Sanlı, erkeğin eşini boşamaktaki cüretini Mediha Hanım'a da vermiştir. Burada iki farklı durum vardır. Biri, Mediha Hanım'ın Asım Bey'i -onun ilk eşi Zahide Hanım'ı kolaylıkla boşaması gibi- terk etmesidir. Diğeri ise Mediha Hanım'ın kendi başına da böyle bir durumun gelebilme ihtimalini düşünerek konuyla ilgili bir farkındalık yaşamasıdır.

Boşanmanın erkeğin tekelinde olması durumu, Sanlı'nın eleştirdiği konulardan biri olmuştur. Ona göre kadın ve erkek, boşanma konusunda eşit haklara sahip olmalıdır.

2.1.2. Şiddet

Analık hukukunun yıkılması, *kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi* olmuştur. Evde bile, yönetim erkeğin eline geçmiş; kadın aşağılanıp köleleşerek erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti hâline gelmiştir. Kadının özellikle Yunanlıların kahramanlık

çağında, sonra da klasik çağda görülen bu aşağılanmış durumu, giderek süslenip püslenmiş, aldatici görünümlere sokulmuş, bazan yumuşak biçimler altında saklanmış ama hiçbir zaman ortadan kaldırılmamıştır (Engels, 2011: s. 66). Erkeğin kadına sahip olduğunu düşünerek onu bir araç gibi kullanma durumu, kadına yönelik kullandığı psikolojik yahut fiziksel şiddete bir temel oluşturmuştur. Mülkiyet arzusu, şiddeti doğurur. “‘Sahip olmak’ kökenli davranış biçimi mülkiyet ve kazanç temellerine bağlı olduğu için iktidara ulaşmak, hatta ona bağımlı olmak tutkusundadır. Bir canlının egemenlik altına alınıp, denetlenebilmesi ise, onun isteklerini kırarak bir şiddet kullanılmasını gerektirir.” (Fromm, 2003: s.115). Dolayısıyla şiddetin temelinde, iktidar hırsı, mülkiyetçilik ve sahip olma arzusu yatar. Şiddetin toplumda daha ziyade erkeğin kadına uyguladığı bir eylem olarak karşımıza çıkması, yüzyıllardan beri öğrenilmiş olan ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ durumunun da doğal bir sonucu olarak karşımızda durur.

Erkeğin kadına yönelik şiddeti, toplumun bir yansıması olarak edebi eserlerde de yer bulmuştur. Metinlerde karşımıza çıkan psikolojik ya da fiziksel şiddet, kimi zaman belirgin kimi zamansa üstü kapalı olarak verilmiştir. Fiziksel şiddetin bir uzantısı olarak da karşımıza çıkabilen psikolojik şiddet, en çok dil kullanımı ile kendisini göstermektedir. “Keskin bir dilin şiddeti de fiziksel şiddet gibi olumsuzluk üzerine bina edilmiştir, çünkü bir şeyden yoksun bırakır, yaralar hedefini: İftira atar, itibarsızlaştırır, aşağılar veya hakaret eder. Bir olumsuzluk şiddetidir.” (Han, 2007: s. 10). Mehmet Sırrı’nın eserlerinde de özellikle kadına yönelik psikolojik şiddetin yansımalarına rastlamak mümkündür. Onun, Yatak Değil A... Mezar adlı monoloğunda oyun kişinin yaptığı kadın tarifi, erkeğin kadını küçümseyerek onu eksik bir yaratılış olarak görme alışkanlığına örnek teşkil eder. Bununla beraber buradaki esas mesele, erkeğin kadına uyguladığı psikolojik şiddettir.

“(...)Esasen benim andımda bütün kadınlar müsâvidir. Hangi fende olduğunu pek kestiremiyorum fakat zannedersem ki ya hikmet-i tabîyede veyahud hendesede kadının tarifi şudur: Kadın, akli az, yalanı çok olan bir mahlûk-ı latîfedir.” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 28-29).

Kadının yalancı ve akli eksik olarak tasvir edilmesinin tarihi çok eskilere dayanır. Bu ifadenin aslı, ‘kadının akli ve dini eksiktir.’ şeklindedir. Tek tanrılı

dinlere ait olan bu inanış, farklı açıklamalarla yorumlanmaya çalışılsa da özünde derin bir aşağılama ve üstü kapalı bir şiddet barındırır. Oyun kişinin, kadınla ilgili olan bu tarifi fizik ya da geometri dersinde duyduğunu zannetmesi, Sanlı'nın duruma dair yapmak istediği ironiyi etkili hâle getirir.

Kadın aklının küçümsenmesi ve kadının aşağılayıcı ithamlarla tasvir edilmesi Sanlı'nın başka oyunlarında da karşımıza çıkar. *Sen Kızısın, Senin Aklın Ermez* monoloğundaki erkek figürünün kız kardeşi ile girdiği diyalogda benzer bir tutum görürüz. Erkeğin, “*Demek kızların da akılları böyle şeylere eriyor ha!..(…)*” ve “*Saçı uzun, akli kısa olanların böyle şeylere akılları ermez.*” (Talebe, 15 Şubat 1327) gibi ifadelerle kız kardeşine doğrudan cinsiyeti üzerinden uyguladığı psikolojik şiddet, şüphesiz bugün dahi kadın-erkek ilişkilerinde karşımıza çıkan sosyolojik bir sorundur. “Saçları uzun olduğu için akılları kısa olduğu söylenen (sözde şaka olarak) kadınlara karşıt olarak; saçları kısa olduğu için erkeklerin akıllı olduğuna inanılıyor. Saçın uzun ya da kısa olmasıyla zekâ düzeyi arasında kuşkusuz nesnel bir bağ yoktur.” (Karabaş, 1999: s. 383).

Sanlı'nın *Gelin İntihâbı* piyesindeki batılı kadın modelini temsil eden Bihin'in Hatice Hanım'la paylaştığı anıdan, erkek şiddetinin kadının psikolojisi üzerinde dolaylı yoldan inşa ettiği korkunun yansımalarını görürüz:

“Bihin: Aferin. Daima böyle olmalı.. Dünyada bundan daha çirkin bir şey olamaz. Geçen gün bize bir kadın gelmişti. Oğlunu kızını methede ede üzerimize bayağı bir kabus çöktürmüştü. Kızı için şöyle diyordu: ‘Ne kadar kendi hâlinde bir kızcağz olduğunu bilerseniz şaşarsınız. O kadar yavaş ki; ismini sorsanız mahcubiyetinden bir türlü adını bulup da size cevap veremez...’ Oğluna gelince, onu da şu suretle göklere çıkarıyordu: ‘Hele kendisini bir görseniz.. Kırkbir kere maşallah arslan zannedersiniz. Geçenlerde bir borç meslesinden bakkala kızdı, bir yumrukta kocaman herifi yere devirdi. İnanmazsanız bakkalın karşısındaki kasaba da sorabilirsiniz. Esasen kızkardeşini böyle uslu yapan, terbiyeli bir maymun hâline sokan hep oğlumun şiddetidir...’” (Sanlı, 1328/1912(a): s. 12-13).

Erkeğin kadın üzerinde dolaylı yoldan oluşturduğu ceza, aynı zamanda psikolojik şiddettir. Abisinin bakkala uyguladığı fiziksel şiddeti gören kız, kendi başına da bu eylemin gelebileceğini düşünerek *'terbiyeli bir maymun'* a dönüşmüştür. Şiddete uğramaktan korkan kadının korkusu, terbiyeli olmakla açıklanmıştır.

Sanlı'nın *Yüz Sene Sonra Kadınlar* monoloğunda ise şiddetin cinsiyetler arasında yer değiştirdiğini görürüz. Rüya motifi ile kurulmuş olan monologdaki oyun kişisi, yüz sene sonra Selânik'e gittiğinde kadınların sokak ortasında bir grup erkeğe şiddet uygulamakta olduğunu görür ve hayretler içerisinde kalır.

Şiddetin her türlüünü reddeden Sanlı, bu düşüncesini eserlerindeki bazı oyun kişilerinin söylemleriyle ortaya koymuştur. Şiddeti uygulayan kişinin cinsiyeti önemli değildir. Önemli olan, eylemin kendisidir. Nitekim Sanlı, kimi eserlerinde kadının bir başka kadına uyguladığı şiddete de dikkat çekmiştir. Bu tarz şiddetin örneği olabilecek kadın tiplerinin en belirginini, *Kafes ve Kümes* adlı oyunda karşımıza çıkar. Özellikle *Zahide Hanım*'ın *Mediha Hanım*'a olan kıskançlığı, bu şiddetin ortaya çıkmasındaki en büyük nedendir. *Asım Bey*'in *Mediha Hanım*'ı ikinci bir eş alması ve ona sürekli olarak iltifatlar yağdırması *Zahide Hanım*'ın tahammülünü zorlamış, *Mediha Hanım*'a karşı hem fiziksel hem de psikolojik şiddet uygulamasının kapısını aralamıştır.

Kadınların birbirlerine gösterdikleri şiddetin bir başka türüsü de gelin ve kaynanalar arasında yaşanır. *Ben Gelinimi Severim* monoloğundaki *Sabire Hanım*'ın ve *Gelin İntihabı*'ndaki *Hatice Hanım*'ın gelinlerine olan tutumları, şiddetin psikolojik boyuttaki etkisine birer örnektir.

Sanlı, eserlerinin bazılarında çocuklara yöneltilen şiddetin görüntüsünü de verir. *Siyah Güller*'de, hocasına bilmediği bir soru sorarak onu kızdıran öğrenci, falaka ile cezalandırılmıştır. Bu monologda eserin adı da şiddete dair bir göstergedir zira "Hocanın vurduğu yerde gül biter." atasözünü takip ederek ortaya çıkmış olan bu şiddet, öğrencinin ayağında siyah güller açtıracaktır.

Sanlı, şiddet konusuna da her durum için eşit mesafede yaklaşmış, toplumda normalleştirilmeye çalışılan bu davranış biçimini eleştirmekten geri durmamıştır.

2.1.3. Feminizm

“II. Meşrutiyet dönemi, diğer dönüşümlerin yanı sıra Osmanlı feminizminde düşünsel anlamda ilk defa oluştuğu ve harekete dönüştüğü bir dönemdir. Oluşan özgürlük ortamında, Osmanlı feminizmi kendini toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda hissettirmeye başlar.” (Demir, 1999: s.109).

Batılı yaşam tarzının toplumda hissedilmeye başlamasıyla beraber kadınların kendi yaşam biçimlerine dair bir sorgulama içerisine girdikleri görülür. “II. Meşrutiyet döneminde hayata daha faal bir şekilde katılan Osmanlı kadını, etraftaki her türlü değişim ve dönüşümü takip ederek kendi hakkını kendi çabaları ile sürdürmenin yollarını aramaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Fırkası’nın on yıllık iktidarı sırasında izlediği iç ve dış politika, dönüşümü diğer tartışmalarda olduğu gibi kadın ve kadınlık tartışmasında da belirleyici hâle getirmiştir. Böylece kadınların hak talebi sosyal, ekonomik ve kültürel adımlarla farklılaşarak modernleşme, muhafazakârlık ve milliyetçilik çerçevesinde dönemin düşünce ve kadın dergilerinde yer edinmiştir.” (Akagündüz, 2013: s.74). Bununla beraber dönemin farklı edebi eserlerinde de çok daha cesur ve güçlü özelliklere sahip kadınların varlığı görülmeye başlamıştır. Hak talebi içerisinde olan bu yeni kadın profili, Mehmet Sırrı’nın eserlerinde de yer bulur. Sanlı’nın özellikle sosyal meseleler üzerinde durduğu monolog ve piyeslerinde, toplumsal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olmak isteyen kadınların bu konuya ilişkin istem ve söylemlerini bulabilmek mümkündür. Bununla beraber oyunların bazılarında erkeklerle eşit koşullara sahip olmuş kadınların varlığını da görürüz. Bu kadınların içerisinde, ‘eşitlik’ meselesini abartmış ve yanlış batılılaşmanın bir uzantısı olarak feminizmi kendine göre yorumlamış olanların varlığı da dikkat çeker. Nitekim II. Meşrutiyet Dönemi’nde feminizmin yanlış anlaşılması, devrin yazarları tarafından tercih edilen temalar arasındadır ve Sanlı da bazı eserlerinde bu temayı bilhassa ele almıştır.

Sanlı’nın tiyatro türünde kaleme almış olduğu eserlerine baktığımızda Gelin İntihabı adlı piyesindeki Bihin’in, geleneği temsil eden Hatice Hanım karşısındaki fikirsel duruşunun, feminist bir zemine yaslandığını görürüz. Sanlı, Bihin’i Servet-i Fünûn dergisi okurken resmeder. Okuyan, kültürlü bir genç kız olan Bihin, eş adayını

kendisi seçmek ister. Eş seçiminde sadece taraflardan birinin beğenisine dayanan bu evlilik sistemine karşı çıkan Bihin, kendi taleplerini de dile getirir.

Sanlı, evin hizmetçisi olan Anna'yı da ataerkil düzenin bir uzantısı diyebileceğimiz geleneğe karşı duran bir profilde çizmiştir. Hatice Hanım, gelin adayını zannettiği Anna'nın bedenine dokunarak incelemeye başladığında, Anna elindeki tepsiyi Hatice Hanım'ın suratına fırlatır ve ona, "*Buraya hayvan almaya mı geldiniz?*" diye sorar. Bu soru, toplum içerisinde kadının hayvanla eş tutulması durumuna örnektir ki Anna'nın Hatice Hanım'a olan tepkisi, gelenek adı altında toplum tarafından kadına yönelik geliştirilen bu aşağılayıcı muamelenin eseridir. Buna benzer bir benzetme Kafes ve Kümes piyesinde de karşımıza çıkar. Edip, kadınları tavuğa, yaşadıkları yeri de kümese benzetir. Kadınlar, "*kafeslerinden hürriyete âşık kuşlar gibi*" nazar etmektedirler. Oysa yeni yaşam tarzı, kadınların hapsedildikleri kümeden çıkarak dış dünyada da vazifeler üstlenmesi gerektiğini savunur. Abdülğani Seni, Osmanlı'da içinde 'kadın' kelimesi geçen ilk dergi olan ve Meşrutiyet yıllarında çıkmaya başlayan Kadın'da yayımlanan yazısında ev işlerini adi, bayağı işlerden sayar ve ev içinde kümes tavukları gibi adi işlerle uğraşp dedikodudan başka bir şey yapmayan kadınları işe yaramaz bireylerden sayar (Aktaran: Denman, 2018: s.162). Artık kadın kamusal alanda da kendisini göstermeli ve ömrünü tavuk gibi kümede oturarak geçirmemelidir. Sanlı'nın Cumhuriyet Dönemi başlarında yayınladığı Kafes ve Kümes piyesine adını veren tavuk-kümes ile kadın-ev ilişkisi, ne yazık ki günümüzde de tam anlamıyla aşılabilmiş bir mesele değildir. Hatta kadının kamusal alanda aktif olarak çalışmaya başlaması dahi sorunun çözümünde yeterli olamamıştır. Değişim, sadece kadının hapsedildiği kümesin boyutunu genişletmiş, kadınların özgür bir birey olarak toplumsal yaşamda kendilerini var edebilmeleri genellikle yine erkeklerin belirlediği sınırlar ve kurullarla belirlenmiştir.

Sanlı'nın Kafes ve Kümes piyesinde eşi Asım Bey tarafından evden kovulan Zahide Hanım'ın ya da Yazarın Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim monoloğundaki kırk beşlik matmazel ile Ben Gelinimi Severim monoloğunda dul bir kadın olarak karşımıza çıkan Sabire Hanım'ın maruz bırakıldıkları duruma isyanları da feminist

bir başkaldırı gibi gözükebilir fakat onların karşı çıkışları, harekete geçiren bir itkiye dönüşmez; eylem yoktur, mevcut durumlarına yönelik geçici bir söylenme hâli vardır.

Yüz Sene Sonra Kadınlar monoloğunda da oyun kişisi kadınların sosyal hayattaki varlığına dikkat çeker. Esasında buradaki anlatıcı, Mehmet Sırrı'nın düşüncelerini seyirciye aksettiren bir araçtır:

“Kadınlarımızın tarik-i terakkide kaplumbağa adımları ile olsun ilerlemediklerine bakarak teessüf ediyordum. Hele bu son moda dar eteklerle hiç de yürüyemiyorlar ya... Ya Rab, onlara bütün faaliyetlerini, bütün çevikliklerini yalnız çenelerine mi verdin? Ben o fikirdeyim ki kadınları çalışmayan, hiçbir işe yaramayan bir milletin âdeti otuz milyonsa o milleti on beş milyon nüfus sahibi addetmeliyiz.” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 55).

Yazarın Ben Gelinimi Severim adlı monoloğunda Hatice Hanım ve Bihin arasında geçen diyalog, Türk ve Frenk kadınlarının farklılıklarına dikkat çekmek için bir örnek teşkil etmesinin yanında, Türk kadınının nesneleştirilerek toplumsal yaşamdaki varlığının itibarsızlaştırmasını aynalaması bakımından dikkate değerdir:

“Hatice Hanım: Yoksa Frenk kızları paraya kocadan ziyade mi ehemmiyet veriyorlar?

Bihin: (Gülerek) Tabii değil mi ya? Frenk kızları kocayı para sayesinde buldukları için herhâlde parayı daha çok severler.

Hatice Hanım: Desen a... Bu kadınlar kocalarını satın alıyorlar.

Bihin: Beylerin verdikleri ağırlıkla Türk kızlarını aldıkları gibi. (Kendi kendine) Keşke beylerimizin verdiği ağırlık... Sadece bundan ibaret olsaydı.” (Sanlı, 1328/1912(a): 11-12).

“Kadınların, devletler düzeyindeki mevkileri bir tarafa çeşitli ülke kadınlarının özellikleri ve alışkanlıkları da birbiriyle kıyaslanıyordu. Mesela İngiliz kadını, çalışkanlığıyla bilinirken Fransız kadınının, süslenme ve gösteriş meraklısı olduğu düşünülüyordu. Kimi zaman ‘alafranga’ Osmanlı kadını, Fransız kadınlarına benzetilerek eleştirilmişti.” (Denman, 2018: s. 188).

Niçin Trablusgarb'ı Almak İstiyoruz monoloğunda da Türk kadını ile İtalyan kadınları karşılaştırılmıştır:

“Aman! Bu İslam kadınlarının kalpleri Türk askerlerinin elleri gibi granitten hulk edilmiş zannedersiniz. Hâlbuki İtalyan madamları öyle mi? İtalyan matmazellerinden bahsetmiyorum çünkü salonlarda madamlar matmazellerden daha ziyade hürmet... gördükleri için kocaman İtalya’da tek bir tane olsun matmazel bulamazsınız.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.93).

Türk kadının toplumda para ile satın alınan bir eşya gibi konumlandırıldığını gösteren bu diyalog, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümüne de dikkat çeker. Yazarın, durumun vehametini ortaya koymak için yaptığı karşılaştırmada Frenk kadınlarını tercih etmesi, farklı kültürlerdeki kadınların yaşam biçimlerindeki farklılıklarına dikkat çekme düşüncesi ile açıklanabilir. Aslında Frenk kadınları ile Türk erkeklerinin yaptıkları arasında bir fark yoktur. Buna rağmen kadının eylemi şaşkınlık verici, erkeğinki ise olağan karşılanır. Durumlar karşısında gelişen tepkiler arasındaki farklılıklar, cinsiyetler arasındaki eşitsizliği görünür kılar.

Mehmet Sırrı, kadının özgürleşerek toplum içerisinde aktif bir birey olarak var olması gerektiğini belirgin bir biçimde eserlerinde ifade etmiştir. Kadın, erkekler ile eşit haklara sahip olmalı, özgüvenli bir şekilde sosyal yaşamda var olmalıdır. Eğitimli ve kültürlü kadınları oyunlarında bir rol model olarak tasvir eden Sanlı, feminist bakış açısını yansılayan temalar üzerinde sıklıkla durmuştur.

2.1.3.1. Feminizmin Yanlış Anlaşılması

Palmira Brummet, İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm adlı kitabında feminizmin Meşrutiyet basınında bir acayıplık olarak yer bulduğunu söyler (Brummet, 2003, s. 399). Feminizmin bu dönemdeki acayıplığı sadece basında değil, farklı sanat üretimlerinde de görülür zira batıdan gelen feminizm düşüncesi, bazı eserlerde söyleminin ötesinde bir anlayış biçimi ile kendisini gösterir. “Feminizm, kadın-erkek ayrımcılığına karşı durarak, karşı cinsler arasında her türlü ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan bir yaklaşımdır.” (Taş, 2016: s.165). Oysa bahsi edilen eserlerde, yanlış anlaşılan feminizm ile kadınların, erkeğin

düşünce ve davranış biçimlerinin hepsini sorgulanmadan kabul edip benimsediği görülür. “O yapıyorsa ben de yaparım.” anlayışı ile hareket eden bu kadınlar, feminizmi erkeğin yaptıklarının aynısını yapabilme özgürlüğü olarak algılar.

Sanatın farklı türlerinde gülünç öğelerle zenginleştirilerek resmedilen bu tema, Mehmet Sırrı'nın Yüz Sene Sonra Kadınlar adlı monoloğunda belirgin olarak işlenir. Öldükten yüz sene sonra dirilti olarak dünyaya gönderilen bir adamın gözünden aktarılan yeni yaşam biçimi, her ülkede farklılık gösterir. Bununla beraber yaşanan değişimin bir ortak noktası da mevcuttur. Geçen yüz yılın ardından kadınlar erkekleşmiştir. Fakat bu ‘erkekleşme’ abartılı bir şekilde gelişmiştir. Bazı ülkelerde dış görünüş, bazılarında ise davranış biçimi yahut tavır olarak kendisini gösteren bu değişim, elde edilmiş olan gücün yanlış kullanımıyla gülünç bir havaya bürünmüştür. Örneğin Paris’te kadınlar pantolon ve gömlek giymekte, saçlarını erkekler gibi kısa kestirmektedirler. Berlin’de en meşhur yüksek rütbeli askerler kadınlardan oluşmaktadır. Rusya’da temettü vergisinin tüm kadınlardan alınmasını talep eden bir grup kadın grev yapmaktadır. Amerika’da konferansta konuşma yapan bir kadın, kadınlara has görülen pek çok görevin erkeklere yüklendiğini ve artık onlara çocuk doğurtmanın da çareleri bulunduğunu izah etmektedir. İzmir’de kadınlar Hazret-i Havva'nın giydiği ilk kıyafetle dolaşmakta, İstanbul’da ise kendileriyle evlenmeyi reddeden erkekleri dağa kaldırmaktadırlar. Selanik’teki manzara da en az diğerleri kadar şaşkınlık vericidir:

“Bunun üzerine bir de ihtilal-i siyasiyemizi doğuran memleketi, Selanik’i görmek istedim. Lakin bu faal şehrin millet bahçesinde gözüme ilişen bir manzara beni dehşetler içinde bıraktı: Üç dört Türk kadını beş on erkeği tutup fena hâlde dövüyorlardı. Ben hürmetkar bir (reverans) ile onlardan sordum: Niçin, dedim, bu sakallı beyleri böyle ağlatacak derecede okşuyorsunuz?. İçlerinden sarışın, asi bir genç kız sevimli gözlerini nüvazişkar bir hiddetle açarak bana, ‘Biz yüz sene evvel Türk kadınlarının polisler de dahil olduğu hâlde bütün erkeklerden gördükleri hüremetsizliklerin, fenalıkların, zalimlerin intikamını alıyoruz’ dedi ve yumuşak yumrukları ile eline düşen herifin sert kafasını dövmeğe devam etti!...” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 65).

Feminizmin kadınlar tarafından yanlış anlaşıldığını gördüğümüz bir diğer oyun, Kadınlardan Hey'et-i Vekîle'dir. Siyasette aktif olarak yer almaya başlayan bir grup kadın, bir taraftan erkekleri eleştirirken bir taraftan da pek çok konuda onlar gibi davranırlar. Kazanmanın verdiği coşkunlukla 'yaşasın' nidaları atan kadınlara uyarıda bulunan tek kişi Alaycı Hanım'dır. Sözle peynir gemisinin yürümeyeceğini alaycı bir üslupla dile getiren Alaycı Hanım'ın, kendisine yapılan vekâlet teklifine yaklaşımı da aynıdır:

“Alaycı Hanım: Bunun evvela çok gülünecek tarafı vardır. Çünkü benim gibi tecrübe görmemiş, yalnız beş on kitap karıştırmış bir kadına vekâlet verirlerse ortalık, memleket ya muharrem aşuresine veyahut Rus salatasına döner.” (Resimli Yurt, 23 Kanunievvel 1340).

Diğer kadınlar, feminizmi 'erkeklerin eylemlerinin aynısını yapmak' olarak algılamaktadırlar. Elde ettikleri güç, ahlaken yanlış gördükleri eylemleri sırf daha önce erkek vekiller yaptı diye sorgulamadan kabul etmelerine neden olmuştur. Hırs ve kibir ile çıkılan yolda hatalar yapılabileceği, Alaycı Hanım tarafından bilhassa dile getirilir. Kadınların, 'erkek yapıyorsa biz de yaparız' düşüncesi ile ifade ettikleri her bir söylem, Alaycı Hanım tarafından eleştirilir:

“Genç Kız: Gücenmeyiniz a, siz de ne istediğinizi bilmiyorsunuz. Size vekâlet teklif ediyorlar, siz el'ân şunun bunun kusurunu aramakla meşgul oluyorsunuz. Erkeklerin bir meb'ûsluk, bir vekâlet kapmak için nasıl yetiştiklerini, didindiklerini görmüyor musunuz?

Alaycı Hanım: Bilhassa bu hususta onlara benzememeye çalışırsak bundan kadınlık istifâde edecektir.

Diğer Bir Hanım: Erkeklerle benzemek endişesi ile teklif edilen mevkileri de kabul etmemek doğru olamaz. Küçük hanımın dediği gibi erkeklerin bir mevki sahibi olmak için ne arkadaş, ne kardeş, ne ana baba demeyerek birbirlerinin nasıl gözlerini oyduklarını gazetelerde okumuyor musunuz?

Alaycı: İşin feci ciheti, yalnız kardeş, arkadaş gönlü kırmak ile değil, çok defa ihtiraslarını memleketin menfaati fevkinde de yürütmek istemeleridir. İşte o zaman ortada ne mevki kalır, ne ihtiras kalır ve ne de memleket...” (Resimli Yurt, 23 Kanunievvel 1340).

Kadınların mebus olması fikri, dönemin karikatüristi Sedat Simavi'nin çizimlerinde de karşımıza çıkar. "Simavi, kadınların mebus olması fikri başta olmak üzere her görevi yerine getirebileceğine yönelik inancını "aksini iddia etmemekteyim" sözleriyle ifade ederken karikatürlerini tüm topluma hitap edecek şekilde lâtifeyle karışık vermiştir. Bunu yaparken mizahi kimliğini ön plana çıkarmış, kadınlardan bağışlanma talep etme nezâketi göstermiştir." (Halitoğlu, 2019: s. 165). Sanlı'nın Kadınlardan Hey'et-i Vekile piyesinde konuya ilişkin yaklaşımı Simavi ile aynı eksendedir. Hatta Resimli Yurt dergisinde tefrika edilen piyes için çizilen resimlerde, kadınlardaki batılı giyim kuşam ve özgüvenli tavır, bize Simavi'nin bu düşüncede resmettiği eserlerini hatırlatır. Bu resimlerde feminizmin kadınlar tarafından 'erkekleşmek' olarak algılanmasının mizahi ifadesine de ulaşırız.

Feminizmin yanlış anlaşılması, kendisini aile yaşamı içerisinde de gösterir zira Kafes ve Kümes piyesinde Edip Bey'in söylediklerinden hareketle kocası Asım Bey'i terk eden Mediha Hanım'ın durumu bu temayla doğrudan ilintilidir. Asım Bey'in ikinci eş olarak kendisini almasına ve ilk eşi Zahide Hanım'ı hiç düşünmeden boşamasına eş bir eylem olarak düşündüğü Edip Bey ile kaçma fikrini pratiğe döken Mediha Hanım, Asım Bey'de eleştirdiği davranışı 'eşit hak' söyleminin arkasına sığınarak kendisi gerçekleştirmiş olur. Esasında Mediha Hanım'ın böyle bir fikir geliştirmesinin temelinde Edip Bey'in söylemleri vardır:

"Mediha: Lakin bir kadın kocasının üzerine...

Edip: Asım Bey de sizi karısının üzerine alırken Zahide Hanım'ın fikrini sormadı. Onun çektiği azap ve ızdırabı kimseye göstermeden döktüğü kıskançlık gözyaşlarını zerre kadar nazar-ı i'tibâra almadı. Zahide Hanım'a yaptığı kendisine aynı akçe ile rediyyeden başka bişey yapmamış olacaksınız.

Mediha: Fakat hiç, bu şey olur mu?

Edip: Kıyamete kadar her şey erkeklerin dediği ve dilediği gibi olacak değil a." (Sanlı, 1340/1924(b): s. 33).

Benzer durum, yazarın Sanat Yolunda isimli piyesinde de görülür. Eşine bir ders vermek isteyen Naime Hanım, onu uzaktan akrabası olan Sadık Bey ile aldatmaya kalkar. Fakat buradaki durum sadece bir oyundur. Naime Hanım, eşi Suat'in sadakatsizliğini yüzüne vurmak için böyle bir eyleme kalkmıştır.

Mehmet Sırrı Sanlı, kadınların özgür ve güçlü bireyler olarak toplumda var olmalarını ister. Bununla birlikte batılı düşüncenin ürünü olan feminizmin toplum nazarında doğru anlaşılması, meselenin bu dönem eserlerinde gülünç boyutlara taşınarak yer bulmasına neden olmaktadır. Mizah anlayışı hayli gelişkin olan Sanlı, *Yüz Sene Sonra Kadınlar* ve *Kadınlardan Hey'et-i Vekile* isimli eserlerinde belirgin olarak yanlış anlaşılabilir feminizm üzerinde durmuştur. Bununla beraber diğer pek çok eserinde olduğu gibi bu iki oyununda da toplumu alakadar eden alanlara dair birden fazla temayı iç içe geçirerek farklı meselelere dikkat çekmek istemiştir.

2.1.4. Eğitim

Mehmet Sırrı Sanlı'nın hayatında eğitim konusu önemli bir yer tutar. Ömer Faruk Huyugüzel'in İzmir Fikir ve Sanat Adamları adlı kitabındaki ilgili bölümde, Sanlı'nın meslek hayatına öğretmenlik yaparak başladığı, gazeteciliği bırakmak zorunda kaldığı dönemlerde de tekrar öğretmenliğe döndüğü, bazı okullarda idarecilik yapmasının yanında kendi açmış olduğu özel okullar olduğu belirtilmektedir (Huyugüzel, 2000: s.402-403). Çocukların eğitimine verdiği değer oldukça büyük olan Sanlı'nın, bizzat öğrenciler için kaleme aldığı eserler de mevcuttur. Bu eserlerde didaktik yön ağır basar. Özlem Nemutlu, İzmirli oyun yazarları içinde eğitici ve öğretici nitelikte en çok eser veren isim olarak Mehmet Sırrı Sanlı'yı gösterir (Nemutlu, 2011: s.204). Bu sonuç şaşırtıcı değildir zira Sanlı'nın tiyatro türündeki eserlerinin en az yarısını, pedagojik ve didaktik mahiyetli oyunları oluşturur. Öğrenciler için çıkarmış olduğu Talebe dergisinde üç monoloğu yer alan Sanlı'nın, Kâbe Kırılancı, Üvey Ana, İncinmiş Bekâretler adlı kitaplarında ve başta kendi yayın organları olmak üzere farklı gazete ve dergilerde yayımlanmış eğitici ve öğretici niteliğe sahip piyes ve monologları mevcuttur. Bununla beraber yazarın hiç göremediğimiz eserleri içerisinde de içeriğinin eğitici bir mahiyete sahip olduğunu düşündüğümüz çalışmaları mevcuttur. Örneğin 3 Teşrinievvel 1913 tarihli Anadolu gazetesinde yayımlanan bir yazıda, Mehmet Sırrı'nın ne yazık ki ulaşamadığımız Mekteplerde Hitâbet ve Temâşâ başlıklı çalışmasından ve bu çalışmanın birinci formasında yer alan başlıklardan bahsedilmektedir. Yazıda Sanlı'nın çocuklar için yazdığı ve onlara öğrettiği manzume, şarkı, monolog, diyalog ve ilmî, mektebî piyeslerden övgüyle bahsedilmekte, bu piyes ve hitabelerin

‘payitaht vesairemülhakât-ı vilâyetten’, yani İstanbul ilinden de istendiği belirtilmektedir (Anadolu, 3 Teşrinievvel 1913). Sanlı’nın tiyatro eserlerinin hepsinde eğitici ve öğretici bir üslubun hâkim olduğunu görürüz. Bu nedenle bu başlık altında yapacağımız inceleme, eğitim ile ilgili temaların görüldüğü oyunlar ile sınırlandırılmıştır. Bu oyunlarda eğitimin önemi, ezberciliğe dayanan eğitim sistemi eleştirisi, kız ve erkek öğrencilerin eğitim eşitliği gibi temalar dikkat çeker.

Sanlı’nın eğitim temasının belirgin olarak yer aldığı oyunlardan biri Siyah Güller’dir. Bu monolog, özellikle ezberciliğe dayanan eğitim sistemine dikkat çekmek ister. Oyun kişisi olan öğrencinin yeni okulundaki öğretmenin, ‘Burada ezber yok’ demesi, II. Meşrutiyet ile gelişen batılı eğitim sistemine işaret eder:

“Bu yeni mektebe geldiğim gün muallim efendiden işittiğim birinci söz şu oldu; “Burada ezber yok!”. Bence “Ezber yok.” demek “Mektep yok.” demekle birdir! Çünkü bize eski mektebimizi mektep gibi -afedersiniz, zindan gibi diyecektim, neyse ikisinin de manası bir ya...- gösteren, yirmi otuz sayfalık kitapları ezber bellemek mecburiyetiydi.” (Talebe, 1 Şubat 1327).

Ezberciliğe dayanan eğitim sistemi, muhakeme gücünü zayıflatır. Bununla beraber eski okuldaki hocanın kendisine sorulan basit bir soruya yanıt verememiş olması da ezberci eğitim sisteminin olumsuz sonuçlarını ortaya koyan bir göstergedir. Öğrencinin kendisine söylenen atasözünü, cümlenin ilk anlamını düşünerek değerlendirmesi ve bu minvalde eyleme geçmesi, yine eğitim sistemindeki ezberci yapının sonuçlarından biridir.

Ezberci eğitim sistemine atıfta bulunan eserlerden biri de *Niçin Sınıfta Kaldım* monoloğudur. Tembel bir öğrencinin anlatımına dayanan monologda, eğitimdeki eksiklere dolaylı yoldan bir eleştiri getirilir. Sanlı, oyun kişisi olan öğrenciyi, öğretmenlerinin sorularını kurnazlıkla cevaplayan bir tip olarak çizmiştir. Monologda zekânın da başarıyı belirleyici bir unsur olarak eğitim sisteminde kabul görmesi gerektiğine üstü kapalı olarak dikkat çekilir.

Sanlı’nın Yeni Hayat dergisinde *Sen Ne Olacaksın* ve Kâbe Kırılancı isimli kitabında *Mebus Kim Olacak* ismiyle yayımladığı piyesinde, mekân olarak eğitim

ortamı kullanılır. Oyunda, öğrenci olan bir grup ilkokul çocuğunun mesleklere dair konuşmaları yer alır. Bu piyes, dönemin farklı meslek gruplarındaki yozlaşmış kesimlere yapılan eleştirileri içermesi nedeniyle sadece çocuklara değil yetişkinlere de hitap eder. Sanlı'nın Bal ve Şeker isimli piyesindeki olaylar da bir sınıfta geçer. Yeni öğretim tekniklerini gördüğümüz oyunda tüketimin karşısında üretimin önemine dikkat çekilir. Eğitim, ezbere dayalı değil, yaşayarak ve deneyimleyerek gerçekleşmelidir.

Sanlı'nın Feylozof Çocuk isimli oyununda da oyun kişisi olan çocuğun; “*Demek akıl, ne sakalda ne yaşta / Akıl, fikir mektep gören bir başta*” (Sanlı, 1328/1924(c): s.28) sözleri, eğitimin önemine dair yapılan vurguyu destekler. Zaten Sanlı'nın oyun ve oyun kişisi için seçtiği isim de doğrudan bilginin önemine dikkat çeker.

“Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında üzerinde önemle durulan noktalardan birisi kızların eğitimi olmuştur. İlköğretimden yükseköğretime kadar her aşamadaki kızların eğitimi için bir seferberlik başlamış ve özellikle kadın yazarlar tarafından kızların eğitimi konusu gündemde tutulmuştur. Artık kızların toplum hayatında erkeklerle birlikte rol almaları gerektiği, ev hanımlığı dahi yapacak olsa iyi bir anne, iyi bir eş olması için gereken eğitimi alması gerektiği vurgulanmaya başlamıştır.” (Erkek, 2009: s.233). Mehmet Sırrı Sanlı da bu konuyu dolaylı yahut doğrudan eserlerine taşıyan yazarlardan biri olmuştur. Eğitimin önemine oyunlarında sıklıkla dikkat çeken Sanlı, bilhassa kadınların toplum içerisinde bilgili, eğitilmiş ve kültürlü bir birey olarak var olması gerektiğinin altını çizmiştir. Onun *Gelin İntihâbı*’ndaki oyun kişilerinden biri olan Bihin, eğitilmiş bir genç kadındır, bilinçlidir ve farkındalığı oldukça yüksektir. *Sen Kızsın, Senin Aklın Ermez* monoloğundaki kız öğrenci de bilgisi ve zekâsı ile abisini alt eder. Abisinin öfkeli ve kibirli üslubu karşısında bilgece bir tavır sergileyerek tasvir edilen kız öğrencinin tavrı, ‘bilgi’nin önemini vurgulaması ve konuya ilişkin somut bir dayanak oluşturması bakımından önemlidir:

“Bu hiddetin manasını siz de pek iyi anladınız değil mi? Lakin ben ağabeyimin bu hiddetine karşı hiç hiddet göstermedim çünkü bana da bilmediğim bir şeyi sordukları zaman böyle küplere binerim. Ne yapalım; insan bilmediğinin

düşmanı, bilmediği de insanın düşmanı oluyor. Fakat biz zavallı kızlar, bilsek de bilmesek de yine cahil, yine bir şeyden anlamaz sayılırız: Her vakit bir şeyi söylemek istersek “Kızların böyle şeylere akılları ermez.” ile ağzımızı kaparlar.” (Talebe, 15 Şubat 1327).

Kız çocuklarının cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları aşağılamaya bir cevap niteliği taşıyan bu monolog, Sanlı'nın kız çocukların eğitimine nasıl bir pencereden yaklaştığını net bir biçimde gösterir. Bununla beraber, ataerkil yapının erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü nasıl olağan bir zemine yerleştirdiğini de bu monologda somut bir biçimde görebiliriz.

“Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin iki boyutu vardır. Birinci boyutu eğitim ve okul sisteminin her iki cinse ve cinsel kimliklere sunduğu olanaklar ve fırsatlarla ilgilidir. Eğitime erişim, devam ve tamamlamanın yasal olarak güvence altına alınmasını ve bu üçlü hedeften cinslerin eşit biçimde yararlanmasını ifade etmektedir. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ikinci boyutu, eğitimin içeriği (müfredat ve ders kitapları) ve okul hayatının nasıl yapılandığı ile ilgilidir. Okullar ve eğitim sistemi biçimsel olarak her iki cinse eşit fırsatlar sunuyor görüldüğünde bile, toplumsal cinsiyet eşitliğini tam olarak sağlayamamaktadır. Çünkü eğitim bilgi süreçleriyle ilgili olduğu kadar, toplumsallaşma kalıplarıyla da ilgilidir. Eğitimin içeriği ile öğrenmenin, rehberlik ve yönlendirmenin nasıl yapılandırıldığı, alan seçimi gibi konular önemli olmaktadır.” (Sayılan, (t.y): s. 5). II. Meşrutiyet Dönemi'nde kız ve erkekler için ayrı ayrı ders çizelgeleri oluşturulmuş, kız öğrencilere ev idaresi, dikiş, biçki ve nakış dersleri eklenmiştir. (Budak ve Budak, 2014: s.385-386). Dolayısıyla verilen eğitimde kızların yönlendirildiği alanlar, toplumsallaşma kalıplarının bir uzantısı olarak karşımıza çıkar. Sanlı da her ne kadar devrine göre bilhassa kadın hakları konusunda aydın bir bakış açısına sahip olsa da 1932 yılında yayımladığı Bal ve Şeker isimli piyesinden hareketle onun da devrindeki pek çok yazar gibi birtakım ataerkil öğretilerin dışına çıkamadığını görmüş oluruz:

“Hamit: (...) Eğer emrederseniz pancarları kızlara verelim.

Vekil: Neden?

Hamit: Çünkü şimdiki hanım kızlar mutbaha girmeyi ayıp saydıkları için bari mektepte iken bir pancar salatasını yapmayı öğrensinler.

Saime: Afedersiniz beyefendi, biz yemek yapmaya daha şimdiden alışıyoruz. Bize muallimimiz her zaman diyor ki, “Mutbaha ayak basmayan bir kadın evinin ocağını söndürür, temelini yıkarmış.

Hamit: Bazı vakit ve hâli yerinde olmayan öyle kibirli hanımlar da vardır ki ellerini mutfakta kirletmemek için çok defa kocalarının alınlarını lekelerler.” (Halkın Sesi, 27 Nisan 1932).

Kadın ve erkeğin eğitimi her ne kadar eşit koşullarda gerçekleşiyor gibi gözükse de erkeğin çizdiği sınırların çerçevesinde şekil alır. II. Meşrutiyet Dönemi’nde de bu durum değişmemiştir. Mutfak ve benzeri ev işleri, kadının görevleri arasında yer almış, kadının temel vazifelerini aksatmaması gerektiği her fırsatta kendisine hatırlatılmıştır.

“Kadının vazifelerinin belirlenmesi meselesi, kadınları özne değil nesne yapıyordu. Hristiyan kültüründeki 3K (küche=mutfak, kirche=kilise, kinder=çocuklar) formülü, Müslümanlarda “iyi eş, iyi anne ve iyi Müslüman” olarak ifade ve idealize edilir olmuştur. Selanik mebusu Mehmed Cavid, Kadın’ın ilk sayısındaki baş makalesinde, kadınların görevini ‘terbiye-i etfal ve idare-i beytiye’ (çocuk terbiyesi ve ev idaresi) diye özetlemişti. Anneliğin bu kadar yüceltilip meslekleştirildiği başka bir devir, belki de yaşanmamıştır. Bütün ideolojik görüşler kadının annelik vazifesinin kutsallığının ve öneminin altını çiziyor yani nesli yetiştirecek olan anne-kadının bu yüzden iyi terbiye edilmesini istiyordu. Anneliğin, Tanzimat’ta da önemli bir motif olmasına rağmen annelik, II. Meşrutiyet’le birlikte daha da önem kazanmış, İttihatçıların ‘meşrutiyet-sever’ bir neslin yetişmesinde , yeni hayatın yaratıcıları olarak kadınların önemini görmelerine sebep olmuştu. İslamcıların, kadını ev dışı alana çıkartmamak için kullandıkları biyolojik farklılık argümanı, yenilikçilerde avantaj olarak kullanılıp bu farklılıkların, kadını anne gibi kutsal bir mevkiye getireceği vurgulanmıştır.” (Denman, 2018: s. 240).

Sanlı’nın da eserlerinde zaman zaman ataerkil düşünce kalıplarının içerisine düştüğü görülür. Özellikle çocuklara yönelik yazılmış olan Bal ve Şeker piyesinde

kız ve erkek öğrenciler arasında geçen diyaloglar, söylem açısından düşünüldüğünde didaktik yönden hasarlı bir metin ile karşılaştığımızı net bir biçimde ortaya koyar.

2.2. SİYASİ MESELELER

“II. Meşrutiyet pek çok bakımdan tarihimizin önemli dönüm noktalarından biridir. Siyasî, sosyal ve kültürel değişimin çöküşle beraber hızla geliştiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Tiyatro bu dönemin en canlı ve ilgi gören sanat dalları arasında bulunmaktadır. Tiyatronun bir sosyal olay olma yönünü de göz önünde bulundurursak, II. Meşrutiyette yazılan piyesler bir bakıma dönemin sosyal, kültürel ve hatta ekonomik aynasıdır diyebiliriz.” (Yalçın, 2002: s.7). Bununla beraber dönemin siyasi meselelerinin de bu dönem eserlerinde sıklıkla yer bulduğu görülür. Devrin ilk zamanlarında, Meşrutiyet’in getirdiği hürriyet coşkusunun verdiği cesaret ve heyecan hâkimdir. Bir kürsü olarak görülen tiyatro sahnesinde oyun öncesinde tiyatronun ne olduğunu anlatan hatipler, İttihat ve Terakki Fırkası’nın neler yapacağını otuz yıllık bir suskunluktan sonra bağıra bağıra söyleyen politikacılar ve oyunların sonunda II. Abdülhamid’in, Midhat Paşa’nın, Namık Kemal’in portrelerinin aktarıldığı gösteriler dikkat çeker (Sevinçli, 1994: s.24). Ahenk gazetesinde çıkan yazılardan Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir’de sahnelenen oyunların oldukça coşkulu bir hava içerisinde gerçekleştiğini anlarız. Gazetede yer alan yazılardan birinde Milli Osmanlı Tiyatrosu’nun 1909 yılında Sporting Kulüp’te sergilediği tarihi oyunlardan bahsedilmiş ve *Kirli Çamaşır Zevcem Kaşyan* gibi komedilerin izleyiciyi adeta büyülediği ifade edilmiştir (Ahenk, 3 Ağustos 1325). “Ancak kısa sürede bu coşkunluğun yerini büyük bir hayal kırıklığı almıştır. Dış savaşlar, içerde de sabırsızlık, anarşi, parti çekişmeleri, iktisadî gerilik, cehalet ve gerçeklerin anlaşılmasıyla ortaya çıkan aşağılık duygusunun yarattığı yıkıntı, aydınları, bu devletin nasıl kurtulacağı yolunda çözüm aramaya itmiştir. Bütün bu davranışlar, bir yanda olayların kendisi, öte yanda ileri sürülen düşünceler yoluyla tiyatrodaki yankısını bulmakta gecikmemiş, gerek olaylar, gerek düşünceler sıcağı sıcağına sahneye çıkarılmıştır.” (And, 1071: s.11).

Mehmet Sırrı Sanlı da ülkedeki siyasi ve toplumsal hareketlere kayıtsız kalmamış bir yazardır. Gerek gazete yazılarında gerekse oyunlarında devrin çatırdayan meseleleri üzerine bir görüş belirtme gereksinimi duyan Sanlı, geçmiş ve

mevcut yöneticilerin yanlış gördüğü politikalarını mizahi üslubu ile eleştirme yoluna gitmiştir. Bu münekkit tavrı nedeniyle zaman zaman başı ağrıyan Sanlı, yine de hoş görmediği konulara dair düşüncesini ortaya koymaktan geri kalmamıştır. Onun tiyatro eserlerinin bazılarında Abdülhamid'e yaptığı göndermeler, bazılarındaysa İttihat ve Terakki yönetimine yönelik eleştiriler görülür. Yazarın Cumhuriyet Dönemi'ndeki siyasi çevrelere yaptığı eleştirileri ise daha çok gazete yazılarında karşımıza çıkar. Özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik ithamları, gazetesi Sadâ-yı Hak'ın kapatılmasına neden olmuştur.

Mehmet Sırrı Sanlı'nın tiyatro eserlerini siyasi meselelerin işlenişi kapsamında değerlendirdiğimizde karşımıza iki farklı dönemin yöneticilerine dair yapılmış olan eleştiriler çıkar. Bu yöneticilerden ilki, eserlerde açık bir şekilde belirtilen Abdülhamid'dir. Diğeri ise dolaylı olarak tenkit ettiği İttihat ve Terakki'dir. Sanlı'nın tiyatro eserlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası'na yönelik bir eleştiriye belirgin olarak görememekteyiz. Onun bu partiye olan eleştirileri, daha çok gazete yazıları ile kendisini göstermiştir. Bu bilgilerden hareketle Sanlı'nın oyunlarındaki siyasi meseleleri iki başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

2.2.1. II. Abdülhamid

Meşrutiyet tiyatrosunda II. Abdülhamid ve onun hafiyelik sistemi sıklıkla işlenmiştir. Bu dönem yazarları “İttihat ve Terakki'ye yakın veya bu cemiyetin mensubu olan, II. Abdülhamid idaresinden olumsuz etkilenmiş kişilerdir. Bu dönemin yazarlarından Doktor Kâmil Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye bir yüzbaşıdır. Kâmil Bey, aynı zamanda Cemiyetin yayın organı Neyyir-i Hakikat gazetesinin yazarlarındandır. Abdülhalim Memduh, rejim muhalifi yazıları sebebiyle Konya'ya sürülmüş; yeniden sürüleceği korkusuyla beş yıl yurt dışında yaşamıştır. Refik Nevzad, Abdülhamid döneminde sürgüne gönderilen Tefik Nevzad'ın kardeşidir.” (Ulusoy Tunçel, 2019:s.209). Dolayısıyla II. Meşrutiyet'in ilanıyla gelen özgürlük ortamı, bilhassa Abdülhamid'in baskıcı rejiminden payını almış olan isimlerin eserlerinde göze çarpar. Bu dönemde yazılan Refik Nevzad'ın Abdülhamid ve Genç Türk Bir Harem Ağası, Mehmet İhsan'ın Mesâibi-i İstibdât, Moralızade Vassaf Kadri'nin Yıldız Faciaları, Mehmed İhsan'ın Hırs-ı Saltanat yahud İntikam-ı

Meşrû-ı Millet isimli eserleri II. Abdülhamid'i ve onun baskıcı rejimini konu alan tiyatro eserlerinden yalnızca birkaçıdır (Ulusoy Tunçel, 2019: s.209).

Abdülhamid ile ilgili yazılan oyunların birçoğu belgesel oyun niteliği taşır. “Gerici kamuoyuna karşı bir tepki olarak önem kazanan; bir ‘olay’ı sergilediği kadar, gerçeklerden de yana çıkan, izleyici ve kamuoyunu gerçeklerle yüzyüze getirerek bilinçlendirmeye çalışan” (Çalışlar, 1993: s.24) bu oyunlar, Abdülhamid ve onun hafiyelik sistemini kurmacayla birleştirilerek kaleme alınmıştır.

Tiyatro türünde yazdığı eserlerle en verimli çağını II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında geçiren Mehmet Sırrı Sanlı'nın da bazı oyunlarında Abdülhamid'den bahsettiği görülür. Bununla beraber bu oyunlar genel itibariyle belgesel oyun niteliği taşımaz. Sanlı, farklı konu ve temalarla zenginleştirdiği bu eserlerinde mizahi dokunuşlar yaparak Abdülhamid'e de değinmiştir. Bu eserler, ilk olarak 1911 senesinde karşımıza çıkan Yüz Sene Sonra Kadınlar ve Ben Gelinimi Severim isimli monologlardır.

Sanlı, Yüz Sene Sonra Kadınlar adlı monolugunda genel olarak feminizmin yanlış anlaşılması teması üzerinde durmuştur. Kadınların toplumsal yaşamdaki değişimlerinin abartılı bir tasvirle dile getirildiği bu monologda, Abdülhamid'in kötülüğüne dikkat çekilir:

“O ateşler, volkanlar, yanar küreler savuran kapıdan geçtikten sonra karşımda birdenbire hiçbir kelime ile tavsifi kabil olamayan bir zebani peyda olmuştu.. Bana kocaman, müthiş topuzunu göstererek hiddetle sordu: ‘Ey günahkar, gafil insanlar! Bize Abdülhamid’i ne vakit göndereceksiniz? Otuz kırk sene oluyor ki ona en ‘azamsız’ topuz darbesini indirmek için idman yapıyoruz!’. Bereket versin ki o esnada aklıma gelen bir hazırcevaplıkla işi savuşturdum. Yoksa topuzu beynime ben yiyecektim. Hemen ona dedim ki: ‘Size her gün binlerce, yüz binlerce hediye gönderen Azrail bile ona yaklaşımdan korkarsa biz ne yaparız?’” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 57).

II. Abdülhamid, 1909 yılından itibaren üç buçuk yıl Selanik'teki Alatini Köşk'ünde sürgün hayatı geçirmiştir (Yavuz, 2000: s.168). Dolayısıyla monoloğun

ilk olarak yayımlandığı 1911 tarihinde Abdülhamid sürgündedir. Sanlı, bu monoloğunda Abdülhamid'e olan tepkisini pek çok oyununda gördüğümüz ironik üslubuyla ifade etmeye çalışır.

Sanlı'nın Abdülhamid'den bahsettiği diğer oyunu, Ben Gelinimi Severim'dir. Monoloğun oyun kişisi "Sabire Hanım söze masallara has bir tekerlemeyle başlar." (Nemutlu, 2011: s.245). Kaynanaların gelinlerine olan sevgisizliklerini, yine ironi sanatından yararlanarak anlatmaya çalışan Sanlı, bu durum ile Abdülhamid'in Osmanlı milletine olan sevgisizliği arasında benzerlik kurar:

"Size deve uçtu, katır doğurdu, kuş süt verdi, horoz yumurtladı balıklar karada, insanlar deniz dibinde yaşamaya başladı deseler hep bunlara inanırsınız; fakat bir kaynananın gelinini sevebileceğine hiçbir zaman ihtimal vermezsiniz. Siz dersenez ki: Bir bataklı kendisini sıkıştıran alacaklısını, bir genç zevce ihtiyar kocasını tama'kâr babalar müsrif çocuklarını, kadınlar kendilerini beğenmeyen erkekleri, Yunanlılar Türkleri hatta Abdülhâmit bile Osmanlı milletini sever de yine bir kaynana gelinine muhabbet bağlayamaz!" (Sanlı, 1328/1912(b): s.45).

Bir kaynananın gelinine duyacağı sevgiden daha zor görülen bu tasvir, Sanlı'nın Abdülhamid'le ilgili düşüncelerini açık bir biçimde ortaya koyar. Nitekim Sabire Hanım'ın sıraladığı örnekler arasında Abdülhamid'in Osmanlı milletine olan sevgisizliği, 'hatta' bağlacı ile güçlendirilerek en sonda verilmiştir. Sanlı böylece bu bölümü hem bir prolog gibi kullanarak "izleyicilerin yapıtla ilgili düşüncelerine hazırlık oluşturmak" (Çalışlar, 1993: s.150) hem de II. 'Abdülhamid'in toplumunu sevmeyen bir padişah' olduğuna yönelik görüşlerini ifade etmek istemiştir.

2.2.2. İttihat ve Terakki

II. Meşrutiyetin ilk zamanlarında eserlerde görülen Abdülhamid, yeğeni hafiyelelerin başı Fehim Paşa ve yandaşları sadece ülke idaresindeki yönetimlerinde değil, insan olarak da kötüdürler. Karşılarında olan inkılapçılar ise mağdur konumdadırlar. Bu inkılapçıların bir bölümü, Mithat Paşa ve Namık Kemal'den başlayan ideal kişilerdir. İttihat ve Terakki partisi kötülük karşısında iyiyi temsil eder.

Ne yazık ki bu durum çok uzun sürmeyecektir ve savaşların başlamasıyla beraber İttihat ve Terakki mensupları da kötüler arasına katılacaktır (Enginün, 2013: s.712).

Mehmet Sırrı Sanlı gerek gazete yazılarında gerekse tiyatro eserlerinde İttihat ve Terakki'nin sadece dış politikada attığı adımları değil, içteki meselelerle ilgili yaptıkları yanlışları da eleştirmiştir. Yazarın bu konuya ilişkin görüşlerine en çok yer verdiği eseri *Ben Ne Olabilirim* monoloğudur. Bu monologdaki oyun kişisi, seyirciye meslek hayatında yükselmenin inceliklerini anlatır. Memuriyetten sadrazamlığa kadar süren bu yolculuk ancak ahlaki yoksunluk ile sürdürülebilir. Bir zümrenin dalkavukluğunu yaparak iyi mevkilere ulaşabileceğini düşünen oyun kişisi, devrin mevcut yönetimine ve dönemin ittihatçı gazetesi Tanin'e bu konuda bir eleştiri getirir:

“Bütün bu arkadaşlar zekâmı, iktidarımı bir de hayat-ı me'mûriyyette isti'mâl etmemi tavsiye ediyorlardı. Hakikaten bu tavsiyeyi mevki' fi'l ü tatbîke koymak için zamanı pek müsait buluyorum. Nereye baksan, hangi daireye bir nazar-ı tecessüs fırlatsan her yerde bir insan kıtlığı (vaktiyle 'Tanîn'in bir baş makalesine ser-nâme olan) kaht-ı ricâl göze çarpıyor! Nasıl, muvaffak olacağımı hissediyorsunuz değil mi? Besmele-i teşebbüsât, fâtihe-i icrâât olmak üzere Tanîn'in bir baş makalesini dilime doluyordum. Hele o makaleyi yazanın bir de teveccühünü kazanacak olursam yok mu, yürümeye koyulacağım yolun yarısını eledim demektir. İnsanın bir elinde silâh-ı Tanîn-dâr, diğer elinde harb-i cedîdin kuvvet-i mahalliyesi, kendisinde de azıcık, pek azıcık iktidar olduktan sonra artık mahbûbe-i muvaffakiyetin nâil-i visâli olmak işten bile sayılmaz.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.38).

Diyojen'in “Suretâ adam çok fakat sîrette adam yok.” söylemine karşılık gelebilecek ‘kaht-ı ricâl’, adam kıtlığı anlamına gelir (Devellioğlu, 1999: s.482). Bu kelime bir adam yetiştirme problemini anlatır (Gencer, 2019: s.35). Yani bahsedilen devlet yönetimindeki yoksunluktur. Oyun kişisinin meslek hayatında iyi mevkilere gelebileceğine dair inancı, devlet yönetiminde gördüğü vasıfsız insanların varlığıyla güçlenmiştir. Sanlı, devletin önemli kadrolarında gördüğü bu yoksunluktan yola çıkarak İttihat ve Terakki yönetiminin liyakattan uzak işleyişini eleştirmiştir. Bu eleştirilerden Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin gazetesi de nasibini almıştır. Oyun kişisi, Tanin ile iyi ilişkiler içerisinde olduğunda makam elde etme işlerinin çok

daha kolay yürüyeceğini belirtir. Tüm bunların yanında istenilen mevkiye ulaşmak için iktidardakileri alkışlamak da başlıbaşına yeterlidir:

“Bir de bende bir mebusta olması taht-ı vücûdda olan bir -sade bir değil birkaç- meziyet vardır. Evvela sükût-perverim, sâniyen miz’ac-gîr ve nabz-şinâsım sâniyen de kudretlileri, kuvvetlileri alkışlamak için ellerime hiç acımam.” (Sanlı, 1328/1912(b): s.41).

Bu monoloğun yayımlandığı tarihten bir yıl sonra İttihat ve Terakki, muhalif sesleri susturmak adına erken seçime gitmenin yollarını aramıştır ve nihayetinde meclisi padişaha dağıttırmışlardır. Bu durumu Abdülhamid’in I. Meşrutiyet’e son vermesine benzeten Tefik Fikret’in Doksan Beşe Doğru şiirinde “Düşün sana meyyal-i tahakküm eğilen ser / Kopsun seni -bir hak diye- alkışlayan eller” dediği ‘şakşakçı’ dalkavuklara Sanlı da sitem eder. İttihatçılar alkışlanmaktan hoşnuttur ama eleştirilmeye tahammül edemez. Sanlı’nın Feylozof Çocuk isimli monoloğunda, “*Ne yapalım yaşamaya meth denen bal gerek / Tenkîd bize, aman! Aman! Zehir saçan engerek*” diyerek bu tahammülsüzlüğü ifade ettiği görülür.

İttihatçıların yönetimdeki bu oportünist tavrı, başka yazar ve şairler tarafından da sözü edilir bir mesele olmuştur. Bununla beraber dönemin sözü edilen edebiyat hareketi olan Fecr-i Âti mensubu yazarlar -ki bunların başında Ahmet Hâşim gelirdi- ülke yönetimine dair meselelerle çok da alakadar olmazlar. Sanlı, “fikir akımlarına bağlı edebiyat anlayışı dışında sadece edebiyat görüşleriyle ön plana çıkan ve edebiyatı bütün sosyal meselelerin dışında, sadece sanat olarak değerlendirmek isteyen Fecr-i Âti” (Enginün, 2013: s.605) mensuplarına belki de bu yüzden taş atmaktan geri kalmaz:

“-Hayır, lakin büyük zekâlar, dahiler kadar meth ve senâ’ya karşı mütehassis olan kimse bu kadar hele Fecr-i Âticilerle bir çocuk gibi eğlenmek, alay etmek isterseniz kendilerine deyiniz ki; ‘Önerinizle hakikaten Halit Ziyaları, Fikretleri, Cenapları, Cahitleri, Ahmet Fikretleri, Mehmet Raufuları gölgede bırakıyorsunuz.’. Bunun bir hakikat olmadığına sizden kani’ oldukları hâlde yine ser-mest-i hazz u sürûr olmaktan men’-i nefis edemezler! Bununla beraber bunlar bugün birer şöhret-i edebiyeye-i sâhiyyedirler! Öyleyse ben ne

duruyorum? Tervâzu', mahcubiyet, tereddüt, mahviyyet yettiyse yetti, memuriyetten evvel bir şöhet-i edebiyeye iktisâbına çalışmalıyım çünkü bu her şeyden kolay... İki küçük hikâyecik, iki buçuk topal şiirceğiz, işte sana bir şöhet ki Halit Ziya'ya selam vermeyi bir tenezzül addettirir!" (Sanlı, 1328/1912(b): s.39-40).

Oyun kişinin, *"Bir kere ashâb-ı kalemden olduğum anlaşıldı mı, o zaman memuriyet kapıları kendiliğinden açılır: Nâzır insana daha mûnis, daha aşına bir nazarla bakmaya başlarlar."* (Sanlı, 1328/1912(b): s.40) sözlerinden hareketle Sanlı'nın yazarlıktan memuriyete geçenleri de hoş karşılamadığını görmüş oluruz. Bu makamlarda oturanlar çalışmayarak tembellik etmektedirler. Aynı zamanda halka üstten bakarak yaklaşan bu memurların davranışları altında yatan asıl neden, sahip oldukları boş fikirlerdir:

"Çünkü kibr ü azamet göstermeyip de herkesle temasta bulunacak olsalar ecvefiyyet-i fikriyelerini herkese göstermiş olurlar ki bu da kocaman memuriyetleri elde edecek derecede kurnaz olan bu adamların kolay kolay düşecekleri bir tuzak değildir." (Sanlı, 1328/1912(b): s.41).

İttihatçıların tembel ve kurnaz oldukları, yazarın *Niçin Sınıfta Kaldım?* monoloğunda da dile getirilir. Sürekli sınıfta kalan tembel bir öğrencinin anlatımıyla mevcut yönetici kadrosu, 'şarlatan' olarak sıfatlandırılır:

"Bununla beraber, size tembellik hususunda beni zerre kadar taklit etmemenizi tavsiye ederim çünkü insan şu zamanda hem tembel olur ve hem birçok büyük adamlar gibi kurnaz şarlatanlardan olamazsa az zamanda açlık ile karşı karşıya, kucak kucağa gelir..." (Sanlı, 1340/1924(c): s.26).

İttihat ve Terakki'ye yönelik eleştirilerin yer aldığı bir başka eser, yazarın *Niçin Trablusgarb'ı Almak İstiyoruz?* monoloğudur. Sanlı, bu monoloğunda bir İtalyanı konuşturarak mevcut yönetimle ilgili görüşlerini dolaylı yoldan ifade etmek ister:

"Hukûk-i işhâs u milel mütehasısları istedikleri kadar hâkimiyet-i milliyeden dem ursunlar, bugün müstebidd, müstakill hükûmetler gibi meşrûtiyet u

cumhûriyet ile idâre olunan memleketlerde de ahaliyi ra'y ... eden sekiz on kişiden ibaret bir hey'et-i zâlîmedir." (Sanlı, 1328/1912(b): s. 96).

İttihatçıları zalim bir heyet olarak niteleyen İtalyan, dış politikadaki başarısızlığı, içerdeki kişisel husumetlere bağlar. Vatanı korumakla görevli memur ve fırkaların birbirleriyle didişmekten memleketin kapısına dayanan düşmanı göremediğinin altını çizen Sanlı, bu mevzuya yönelik düşüncelerini oyun kişisi olan İtalyanın anlatımıyla aktarır.

Sanlı'nın İttihat ve Terakki partisine yönelik eleştirileri sadece bu monologda sınırlı kalmaz. Onun *Yüz Sene Sonra Kadınlar* adlı monoloğunda da mevcut iktidara yönelik eleştiriler gözlemlenir. Dönemin bakanlarının yaşayış koşullarında ayrıcalıklı bir muamele görmelerine ilişkin yapılan bu tenkit, oyun kişisinin mübalağaya dayanan anlatımıyla yapılmaya çalışılmıştır:

"Anlıyorsunuz ya bu sukutum, hiç de nazırların sukutuna benzemiyordu. Onlar düştüğü zaman beş bin kilo pamukla yapılmış kocaman bir şilte üzerine düşüyorlar.. Benim gibi çakıl taşları üzerine değil, onun için nüzzar-ı kiramı Himalaya Dağları'nın en yüksek zirvesinden atsanız, yine pür neşve, sapasaplam yere düşerler." (Sanlı, 1328/1912(b): s.56).

Aynı monologda "İzmir'de bir millet bahçesiyle, genel bir kütüphane ve tiyatro binasının inşasıyla ilgili sık sık görüşmelerin yapılması, ancak bunların her seferinde sonuçsuz kalmasıyla alay edildiği" (Nemutlu, 2011: s.200-201) görülür. Bununla beraber Sanlı, İstanbul'da *"artık paramparça olmuş 'Cisr-i Cedid'i ile muhteşem azamet-nüma"* (Sanlı, 1328/1912(b):s.60) yani Galata Kulesi'nin bakımsızlığına da dikkat çekmek istemiştir.

Zengin olmak ister misiniz? monoloğunda ise ülkedeki mali yönetimin iyi işlemediği ifade edilir:

"Niçin bu sarı maden parasıyla biraz Alman dostluğu, bir miktar İngiliz muhabbeti, azıcık da Nemçe taraftarlığı almıyoruz? Hatta Yunanistan'a bile neden başımızın gözümüzün sadakası olarak beş on kuruş vermiyoruz da onu böyle gece gündüz dilenci gibi kapımızın etrafında dolaştırıyoruz? Yoksa para

aramaktan, istikrâz etmekten başka elimizden bir şey gelmiyor mu?” (Sanlı, 1328/1912(b): s. 73).

Sanlı'nın İzmir'deki bir yardım vagonunun yağmalanmasının dikkat çekmek için yazdığı Düdük isimli monoloğunda oyun kişisi olan çocuğun “*Hatipler de bunu bilse uzun söze tapmazdı / Ahaliye nutuk diye afyonlu hap yapmazdı.*” (1340/1924(c): s. 40) ifadeleri de mevcut hükûmetin söylemelerinin samimiyetsizliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Yağmalama olayından İttihat ve Terakki'yi de sorumlu tutan Sanlı, halkın yöneticiler tarafından sözlerle uyutulduğu açık bir şekilde ortaya koyar.

Görüldüğü üzere Sanlı, İttihat ve Terakki mensuplarının devlet yönetimindeki yanlış adımlarını pek çok oyununda eleştirmiştir. Onun bu meseleye ilişkin eleştirel tavrı, daha çok monologlarında karşımıza çıkar. Bu monologların birçoğu II. Meşrutiyet'in ilk yıllarına aittir. Bu bilgiden hareketle Sanlı'nın İttihat ve Terakki'ye yönelik eleştirilerinin, daha ziyade Balkan Savaşları ile Trablusgarp Savaşı'nın yaşandığı yıllarda iç ve dış politikada atılan yanlış adımlarla ilişkili olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Mehmet Sırrı Sanlı, İzmir'in önemli gazetecilerinden biri olmasının yanında yazdığı farklı edebi türdeki eserleriyle de dikkat çekmiş bir isimdir. Gazetecilik yaptığı dönemlerdeki yazılarıyla farklı muhalif çevreler tarafından zaman zaman sert eleştirilere maruz kalmış olan Sanlı'nın, bu dönemin sosyal ve siyasi meselelerine ilişkin düşüncelerine sadece gazete yazılarında değil, tiyatro türünde kaleme aldığı eserlerinde de yer verdiği görülür. Bu bağlamda yazarın tiyatro eserlerinin birçoğunda eleştirel bir üslubun hâkim olduğunu ve bu eserlerin bir yönüyle de yazıldığı devre yönelik belge niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

İncelediğimiz oyunlarda sosyal konulara ilişkin eleştiriler genel olarak toplum tarafından kadının pasifize edilerek nesneleştirilmesine yönelik olmuştur. Kadının nesne olma durumu; evlilik ile boşanmada sadece erkeğe verilen birtakım hakların uzantısı olarak seyredir. Bu oyunlarda sıklıkla kadının evinin dışında da aktif bir birey olarak yer alması gerektiğinin altı çizilir. Bununla beraber kadın, erkekleşmemelidir. Kadın, erkeğin kendisine yönelik yanlış düşünce ve davranışlarına özenmemeli, feminizmi doğru tanımlayarak içselleştirme yoluna gitmelidir. Bu bağlamda Sanlı'nın bazı oyunlarında, özellikle kadınların feminizmi yanlış anlamasına bir eleştiri getirdiği görülür. Yazarın eserlerinde tercih ettiği bir diğer konu eğitimidir. Öğretmen kimliği, bu oyunlardaki öğretici yanı baskın kılınmıştır. Doğrudan eğitim konusuna eğilerek yazdığı oyunlarda da yeni ve eski eğitim sisteminin karşılaştırmasını yapmış, eğitim ve öğretimde değişmesi gerekenlerin bilhassa altını çizmiştir. Vatan konulu eserler ise savaş dönemlerinde kaleme alındıkları için güçlü milli duygulara sahiptir. Tezli olarak yazılan bu eserler, üslup olarak da yazarın diğer eserlerinden farklıdır. Sanlı'nın oyunlarında, siyasi meselelerden hareketle özellikle bürokrasideki yozlaşmaların da eleştirisi vardır ki Abdülhamid ile İttihat ve Terakki mensupları bu eleştirilerin açık yahut üstü kapalı bir biçimde odağı hâline gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi yazılan tiyatro eserlerinde ise mevcut yönetimi hedef alan söylemlerin olduğunu net bir biçimde ortaya koymak oldukça zordur. Sanlı, Cumhuriyet Dönemi eleştirilerini, gazete yazıları ile devam ettirmiştir.

Sanlı'nın tiyatro eserleri nicelik olarak sözü edilir bir mahiyette olsa da nitelik olarak aynı durumda değildir. Bunda eserlerin birçoğunun teknik yönden kusurlu bir yapıda kaleme alınmış olması etkindir. Sanlı, eserlerini gazeteci ve öğretmen kimliğinin gölgesinde kalarak yazmıştır. Gölge olma durumu, seyirciye anlatmak ve aktarmak istediklerini baskın kılmıştır. Böylece anlatı önde, teknik yön geri planda kalmıştır. Bu da daha çok yorum ve değerlendirmeye dayalı bir anlatımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yine de onun bazı oyunlarının dramatik yapısı o kadar da başarısız değildir. Hatta bu oyunlardan bazıları, devrin önemli sahnelerinde oynanmaya layık görülmüştür. Genel olarak Sanlı'nın teknik yönden kusurlu olsa da eserlerinde akıcı bir Türkçe ile ahenkli bir üslup yakaladığını ve oyunlarında kıvrak kalemiyle mizahi bir söyleyişe ulaştığını söyleyebiliriz. Bu söyleyişin oluşmasında söz kullanımında yararlandığı edebi sanatların rolü büyüktür. Sanlı, tiyatro eserlerinin birçoğunu ironi sanatından yararlanarak yazmıştır ki bu durum yazarın şahsi hayatındaki mizacına dair bir fikir edinmemiz konusunda da yardımcı olur.

Sanlı'nın tiyatro türündeki eserleri genellikle mensur olarak yazılmıştır. Bununla beraber yazarın manzum olan eserleri de mevcuttur. Hatta onun Türk Kanı isimli piyesi, hem manzum hem de mensur olarak kaleme alınmıştır. Bu eserler incelendiğinde mensur olanların manzumulara göre daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz zira manzum eserlerdeki oyun kişilerinde hâkim olan hatip edası, oyunlardaki dramatik akışı zedelemiştir. Bu oyunların monolog olarak belirtilmiş olanları daha çok bir manzumeyi andırır. Birden fazla oyun kişisi olan oyunlar ise muhavereye yakındır. Bu oyunlar genel olarak çocuklara hitap eder. Öğüt vermeye odaklı yazılmış olan bu oyunlar da ne yazık ki bir anlatıdan öteye gidememiştir.

Dil ve üslup olarak keyifli bir seyirde ilerleyen bu oyunlarda zaman, mekân ve dekor bilgisi bulunmamaktadır. Sanlı'nın sadece birkaç oyununda mekâna dair bilgi mevcuttur. Bu durum, ön planda olanın anlatı olduğunu gösterir zira söz ve söyleyiş Sanlı'nın tiyatro eserlerindeki temel unsurlardır. Diğer her şey, bu iki unsurdan sonra gelir.

Sanlı'nın yaşadığı dönem içerisinde sözünü söylemekten çekinmeyen bir gazeteci olmasının yanında son derece cüretkâr bir tiyatro yazarı olduğunu

düşünüyorum. Genel olarak eleştirel bir üslubun göze çarptığı tiyatro eserleri, hem devrin aktüel meselelerine ilişkin bir aynalama yapmakta hem de bu meselelerde göze çarpan eksik yanları ortaya koymaktadır. Bununla beraber ‘olması gereken’in de ortaya konulduğu bu oyunlar, Sanlı’nın hayat görüşüne dair bir fikir edinmemizi sağlar. Kadınların hayatın her alanında erkeklerle eşit haklara sahip olarak var olmasına ve çocukların sağlıklı bir şekilde eğitim görmesine verdiği önem, onu devrindeki diğer yazarlardan ayrıcalıklı kılar. Kadınların toplumsal yaşamdaki konumuna ve vazifelerine ilişkin pek çok çevrenin yorum yaptığı bir dönemde yazdığı oyunlardaki idealize ettiği kadın tiplerinden ve kendi yetiştirdiği kızlarından yola çıkarak Sanlı’nın bu meseleye oldukça eşitlikçi bir pencereden baktığını söyleyebiliriz. O, çeşitli aktüel meseleleri mizahi üslubuyla birleştirerek toplumun değişmesi gereken düşünüş ve davranış kalıplarını aynalayan, eleştirel üslubuyla olması gerekenin tasvirini yaparak topluma ışık tutan aydın bir tiyatro yazarıdır. Tüm teknik kusurlara rağmen Mehmet Sırrı Sanlı’nın tiyatro eserlerini bilhassa yazıldığı dönem kapsamında değerlendirdiğimizde karşımıza oldukça kayda değer örneklerin çıktığı kanısındayım.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- Akı, Niyazi (1968). Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış (1923-1967). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları
- Akı, Niyazi (1989). Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi I. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Akpınar, Bahar (2015). Ibsen'in Sıradışı Kadınları. İstanbul: A.P.R.I.L Yayıncılık.
- And, Metin (1971). Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908-1923). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arıkan, Zeki (1989). Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Berger, Jhon (2008). Görme Biçimleri (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (2016). Tektanlı Dinler Karşısında Kadın. İstanbul: Metis Yayınları.
- Brummet, Palmira (2013). İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm (1908-1911). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalışlar, Aziz (1993). Tiyatro Kavramları Sözlüğü. İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Denman, Fatma Kılıç (2018). İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Engels, Friedrich (2011). Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (Çev. H. İlhan). İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Enginün, İnci (2013). Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Fromm, Erich (2003). Sahip Olmak ya da Olmak. İstanbul: Arutan Yayınevi.
- Gencer, Bedri (2019). Gelenekten Modernliğe Osmanlı. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Gündüz, Ferhunde (2000). "Kadın İşgücünün Türk Ekonomisine Katılımı" Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (1976). Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar. C.6. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Huyugüzel, Ö. Faruk (2004). İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar. İzmir: İBB Kültür Yayımları.
- Huyugüzel, Ö. Faruk (2000). İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950). Ankara:

Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karabaş, Seyfi (1981). Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Kurnaz, Şefika (1991). Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını. Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay.

Nemutlu, Özlem (2011). II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir’de Tiyatro. İzmir: İBB Kent Kitaplığı.

Onaran, Âlim Şerif (1981). Muhsin Ertuğrul’un Sineması. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Rifat, Mehmet (1993). Homo Semioticus. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Scognamillo, Giovanni (1998). Türk Sinema Tarihi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Scott, Joan (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi (Çev. A. T. Kılıç) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sevinçli, Efdal (2019). İzmir Basın Tarihi / Gazeteler, Dergiler. İzmir: İBB Kent Kitaplığı.

Sevinçli, Efdal (1994). İzmir’de Tiyatro. İzmir: Ege Yayıncılık.

Taşkıran, Tezer (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Wagner, Peter (1996). Modernliğin Sosyolojisi Özgürlük ve Cezalandırma (Çev. M. Küçük). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Yalçın Alemdar (2002). II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yöntem, Ali Cenap (1931). Türk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Akagündüz, Ümit (2013). “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”. CIU CYPRUS International University Folklor/Edebiyat, 19(73): 63-80.

Aksoy, Yaşar (8 Ocak 1985). “Şu Emektar Gazeteciler: Reşat Sanlı Anlatıyor”. Yeni Asır, s. 15.

Aydın, Harun (2015). “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”. Curr Res Soc Sci, 1(3): 84-96.

Budak, Lütfi, Budak, Çiğdem (2014). “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye

Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936)". Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 3(1): 377-393.

Çakmak, Banu (2011). "Tanzimattan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlıda Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu". Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, 0(18): 44-79.

Dağlar Macar,, Oya (2017). "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurumsal Tarihinde Önemli Bir Deneyim: Trablusgarb Savaşı (1911-1912)". BELLETEN, 81(292): 947-986.

Demir, Nilüfer Özcan (1999). "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi". Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 16(2): 107-115.

Devellioğlu, Ferit (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Durmuş, İsmail (2012). "Mizah". TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları. 30, 205-206.

Durmuşoğlu, Kadriye. Kurt, Abdurrahman (2008). "Üç Kur'an Yorumunda Kadının Ötekiliği". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (2): 621-648.

Erkek, Mehmet Salih (2009). İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gökçe, Orhan Rahmi (19 Kanunievvel 1927). "Mehmet Sırrı Bey Tahrir Hayatını Anlatıyor". Hizmet, s.1.

Halitoğlu, Sedat (2019). "Sedat Simavi 'Kadınlar Saltanatı' Karikatürleri Bağlamında 1920 Yılı Türk Kadınına Genel Bir Bakış". Atatürk Yolu Dergisi, 0(64): 153-180.

Kaya, Tebrike (2019). "Gelin-Kaynana İletişiminin Niteliğini Belirleyen Kültürel Etmeler". Erciyes İletişim Dergisi. 6(1): 185-204.

Kuyaş, Ahmet (Ocak 2013). "Bâb-ı Âli Baskını: 100. Yıl". NTV TARİH, 48: 26-35.

Özdemir, Osman, Pınar Güzel Özdemir, Muhammet Tayyib Kadak, Serhat Nasıroğlu (2012). "Kişilik Gelişimi". Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(4): 566-589.

Pekman, Yavuz (2002). "Tanzimat Dönemi Oyun Yazarlığında Batılılaşma Olgusu". Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 0(14): 1-36.

Rüştü, Haydar (25 Eylül 1930). "(Kosmos)çuyu Tanıyımız!". Anadolu, s.2/5.

Rüştü, Haydar (6 Temmuz 1931). "İşte Onların Hüviyeti". Anadolu, s.1.

Seni, Abdülgani (15 Kanunievvel 1324/28 Aralık 1908). “Kadınların Melekât-ı Rûhiyesi”. Kadın, No. 10, s. 5.

Sürgevil, Sabri (1984). “1914-1918 Yılları Arasında İttihat ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası”. Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir.

Şen, Can, Mustafa Mutlu (2016). “Balkan Savaşlarının Tiyatromuza İlk Yansımalarından Biri Mehmet Sırrı'nın Türk Kanı Adlı Piyesi”. Jomelıps Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi. 1 (1): 114-137.

Şengül. Abdullah (Bahar 2015). “Çanakkale Savaşı'nın Yüzüncü Yılında Türk Edebiyatında Savaş ve Kadın -Türk Tiyatrosu Örneği-”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı. 0(18): 533-549.

Taş, Gün (2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”. Akademik Hassasiyetler, 3(5), 163-175.

Ulusoy Tunçel, Ayşe (Yaz 2019). “Tiyatro Eserleri Üzerinde Dünden Bugüne Sultan II. Abdülhamid Algısı”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 19(1), 207-239.

Uslu Kaya, Berna (2017). “Türk Romanında Safderun Alafranga, Ahlaksız Züppe, Kötücül Entelektüel”. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Yavuz, Celalettin (2000). “Abdülhamid'in Selanik'ten İstanbul' a Alman Gemisi ile Nakli ‘Alman Belgelerine Göre’”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 20 (31). 167-177.

-(3 Teşrinievvel/Ekim 1913). “Mekteplerde Hiyabet ve Temâşâ”. Anadolu, s.2.

3. Elektronik Kaynaklar

Akyüz, Yahya (1999). “Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı”. Milli Eğitim Dergisi. 0(143), 12-32. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/1.htm

Georgeon, François (Mart 1990). “Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938)” (Çev. Niyazi Öktem). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. 6 (17). 321-336. <https://dergipark.org.tr/pub/aamd/54894/752167>.

İspirli, Serhan Alkan (2004). Atasözlerimiz, deyimlerimiz ve manilerimizde gelin kaynana ilişkisi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (ESOSDER), 9(3): 19-33. <https://avesis.atauni.edu.tr/yayin/709e3c67-ff46-43a1-9bf9-7a019afbc3a1/atasozlerimiz-deyimlerimiz-ve-manilerimizde-gelin-kaynana-iliskisi>

Sayılan, Fevziye (t.y). “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/76316/mod_resource/content/0/5.%20ku Ramsal%20yakla%C5%9F%C4%B1mlar%202.pdf / 6Haziran 2021.

İNCELENEN ESERLER

a. Kitaplar

Sanlı, Mehmet Sırrı (1328/1912a). Gelin İntihâbı. İzmir: Şems-i Tab’ İdarehânesi.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1328/1912b). İncinmiş Bekâretler. İzmir: Şems-i Tab’ İdarehânesi.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1329/1913). Türk Kanı. İzmir: Şems-i Tab’ İdarehânesi.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1340/1924a). Kâbe Kırlangıcı. İzmir: Sadâ-yı Hak Matbaası.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1340/1924b). Kafes ve Kümes. İzmir: Sadâ-yı Hak Matbaası.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1340/1924c). Üvey Ana. İzmir: Sadâ-yı Hak Matbaası.

b. Gazete ve Dergiler

Sanlı, Mehmet Sırrı (1 Şubat 1327/1911). “Siyah Güller”. Talebe, s. 4-5.

Sanlı, Mehmet Sırrı (15 Şubat 1327/1911). “Sen Kızsın, Senin Aklın Ermez”. Talebe, s. 23-25.

Sanlı, Mehmet Sırrı (6 Mayıs 1911). “Kırk Beşlik Kara Kuru Bir Matmazel Tarafından: Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim”. İttihad, nr.755-613.

Sanlı, Mehmet Sırrı (11 Mayıs 1911). “Tembel ve İddiakâr Bir Şakird Tarafından: Niçin Sınıfta Kaldım?”. İttihad, nr. 760-618.

Sanlı, Mehmet Sırrı (21 Mayıs 1911). “Bir Bekâr Tarafından: Yatak Değil A... Mezar”, İttihad, nr. 767-626.

Sanlı, Mehmet Sırrı (5 Haziran 1911). “Ben Ne Olabilirim?”. İttihad, nr. 781-639.

Sanlı, Mehmet Sırrı (23-25 Haziran 1911). “Yüz Sene Sonra Kadınlar, İttihad, nr. 797-655.

Sanlı, Mehmet Sırrı (17 Temmuz 1327/30 Temmuz 1911). “Ben Gelinimi Severim”. Gençlik, s. 43-46.

Sanlı, Mehmet Sırrı (1Mart 1328/1912). “Bir Ceriha-i Vatan”. Talebe, s. 42-43.

Sanlı, Mehmet Sırrı (13-20 Kanunievvel/Aralık 1329/1913). “Müsavât İsteyen Kız”.

Yeni Lisân Müdafii Yeni Hayat. Sayı: 7-8: s.8.

Sanlı, Mehmet Sırrı (13 Kaunievvel/Aralık 1329/1913). “Çocukla Kelebek”. Yeni Lisân Müdafii Yeni Hayat. 0(7): s.1-2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (20 Kanunievvel 1329/1913). “Kâbe Kırlangıcı”. Yeni Lisân Müdafii Yeni Hayat, 0(8): s. 1-2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (20-27 Kanunievvel/Aralık 1329/1913). “Sen Ne Olacaksın?”. Yeni Lisân Müdafii Yeni Hayat, 0(8)-0(9).

Sanlı, Mehmet Sırrı (12 Mart 1330/1914). “Genç Sanatkârlar”, Türk Çocuğu, 0(9): s. 136-138.

Sanlı, Mehmet Sırrı (13 Nisan 1922). “Düdük”. Sadâ-yı Hak, s.1.

Sanlı, Mehmet Sırrı (25 Şaban 1345/17 Nisan 1922). “Bir Bekâr Tarafından: Yatak Değil A... Mezar”. Sadâ-yı Hak, s.1.

Sanlı, Mehmet Sırrı (21 Nisan 1922). “Benim Cinayetim”. Sadâ-yı Hak, s.1.

Sanlı, Mehmet Sırrı (24 Nisan 1922). “Ben Gelinimi Severim”. Sadâ-yı Hak, s. 1.

Sanlı, Mehmet Sırrı (16,23,30 Kanunievvel 1924). “Kadınlardan Heyet-i Vekîle”. Resimli Yurt, 0(10,16,17): 4,4,5.

Sanlı, Mehmet Sırrı (22,23 Kanunievvel/Aralık 1922). “Ordumuzun Melekleri”. Sadâ-yı Hak, nr. 909-910.

Sanlı, Mehmet Sırrı (30 Kanunievvel 1340/1924). “Yüz Sene Sonra Ne Olacaklar?”. Resimli Yurt, s. 2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (11 Kanunısani 1924). “Kâbe Kırlangıcı”. Sadâ-yı Hak, s.1.

Sanlı, Mehmet Sırrı (20 Kanunısani-10 Şubat 1925). “Kadın Parmağı”. Resimli Yurt, 0(20): s.3.

Sanlı, Mehmet Sırrı (28 Mart 1932). “Kendimi Takdim Edeyim: Tuvalet Düşmanı”. Halkın Sesi, s.2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (23,24, 25 Nisan, 1 Mayıs 1932). “Çocuk ve Bal”. Halkın Sesi, s. 1.2,2,2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (6,21 Haziran 1932). “Bunak Aşık”. Halkın Sesi, s.2,2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (2-16 Ağustos 1932). “Dünya Cennetine Girerken”. Halkın Sesi, s. 2,2.

Sanlı, Mehmet Sırrı (2,10 Teşrinisani 1932). “Yaramaz Çocuklar ve Üvey Ana”. Halkın Sesi, s.2.

EKLER

I: Siyah Güller

Bu yeni mektebe geldiğim gün muallim efendiden işittiğim birinci söz şu oldu; “Burada ezber yok!”. Bence “Ezber yok.” demek “Mektep yok.” demekle birdir! Çünkü bize eski mektebimizi mektep gibi -afedersiniz, zindan gibi diyecektim, neyse ikisinin de manası bir ya...- gösteren, yirmi otuz sayfalık kitapları ezber bellemek mecburiyetiydi. Şimdi siz dersiniz ki: Otuz sayfalık bir kitap ezberlenir mi? Eğer elimde köy hocasının cennetten çıkma -müsade ediniz de şuna cehennemden çıkma diyelim- sopası olsaydı siz de bana böyle sualler sormaya zor cesaret ederdiniz! Doğrusu bu sopa, hoca efendinin iddiası gibi cennet mahsulü ise ben bütün düşmanlarımı, bilhassa o hoca efendiyi, cennetlik eylemesini Cenâb-ı Hak’tan gece gündüz dua edeceğim. Bir de şimdiden sonra dayağı da eksik olmayan bir yerden tard edilen Hazret-i Adem babamızla Hazret-i Havva anamız için hiç gam yemeyeceğim.

(Cüz’i bir tevkiften sonra) Bir gün evde Hazret-i Musa’nın ikidebir de ejder olan asâsından daha korkunç olan bu sopadan şikâyet etmek istedim. Büyük validem hemen sözümü keserek bağırdı; “Sakın” dedi, “Bir daha bu sopadan şikâyet etme çünkü hoca efendinin dövdüğü yerlerde gül biter.”. Ben budala, nasılsa bu söze, yani hoca efendinin sopasında da Hazret-i Musa’nın asâsı gibi kerâmet olacağına inanmış ve bunu bir kere tecrübe etmek istemişim. Şimdi artık en büyük cezayı almaya karar verdiğimden hoca efendiye bazı lugatlar sormaya başlamıştım! Zira bizim hoca efendiyi en ziyade kızdıran şey, ona zorca lugatların manasını sormaktı. Bir gün kırâat dersinde ‘Berlin’ kelimesi geçtiğinden ona Berlin’in ne demek olduğunu sormuştum. O suratı asarak lugat kitabını açtı ve orada Berlin kelimesini bulamayınca hemen beni falakaya yatırarak ayağa tam on tane değnek vurdu. Ben dayağı yerken o mütemadiyen mırıldanıyordu. “Size” diyordu, “bin defa tenbih etmedim mi ki bana ders esnasında ders sorarak beni böyle şaşırtmayınız. İşte Berlin kelimesini lugat da bilemiyor. Artık bir Osmanlı lugatında dünyanın bütün Arabî ve Farsî kelimeleri bulunamaz ya...”

Ben zavallı, dayağı yedikten sonra hiç vakit kaybetmeden bir köşeye çekilmiş vekiller bulacağım ümidiyle ayağımın altını muayeneye başlamıştım. Orasını simsiyah görünce hemen eve koştum. Evde benim topalladığımı gören büyük validem büyük bir merak ile sordu: “Oğlum ayağına ne oldu? Sakın bir dikene basmış olmayasın...”. Ben artık yarı kızgın, çorabı çekerek ona ayağımın altını gösterdim, bağırdım: “Ayağımda diken falan... yok. Yalnız hoca efendinin sopası ile biten birkaç siyah gül var.”

Karantina, İzmir.

II: Sen Kızısın, Senin Aklın Ermez!

-Bir kız tarafından-

İşte babamla kardeşlerimin her gün yüzüme çarptıkları tahkîr: Sen kızsın, senin aklın ermez. Annem de kadındır ama babamla girdiği her mübâhaseyi kazanır. Geçen cuma evimizde büyük biraderim mektep defterlerimi karıştırmak istedi. Bunların birinde muallim efendinin coğrafya hakkında bize vermiş olduğu bir konferansta kayıt edilmiş bazı notlar vardı. Biraderim bunları görünce alay etmek için bir fırsat buldum zannetti ve ta' rîze başladı:

-Demek kızların da akılları böyle şeylere eriyor ha!.. Öyleyse arzın yuvarlaklığını ispat et bakalım.

Ben artık bu defa kızarak atıldım:

-Arzın yuvarlaklığını ve niçin yuvarlak olarak hulk edildiğini bin türlü misallerle daha geçen gün muallim efendiden işiterek öğrendik. Onun için bana îrâd ettiğiniz bu suale cevabı siz verecek olursanız cevabınızda tashîh edilecek bazı noktalar bulabileceğimi iddia ediyorum! Sual sormak kolay fakat marifet cevabı vermektedir. Biz, ne kadar kızlar tanırız ki İstanbul'un tarihini, Aydın vilayetinin nüfusunu hep imtîhâna geldikleri çocuklardan öğrenirler. Sonra bir çocuktan öğrendikleri malumatı diğer birinde bulamadılar mı hemen sıfırı basarlar!

Bunun üzerine ağabeyim yarı kızgın, yarı müstehzî cevap verdi:

-Arzın yuvarlaklığını biz ta ibtidâ'î mektebinde iken öğrendik. Bu da zor bir şey mi sanki?.. Bâ-husûs erkek çocukları için arzın kürevîyyetini uzaktan gelen bir geminin evvela direklerinin görünmesinden uzak bir köyün evvela minarelerinin seçilmesinden anlarız.

Artık alay etme sırası bana düşmüştü:

-Fakat kardeşim, dedim, bu sözlediklerinizi ibtidâ'î mektebinde değil, bizim çocuklar bahçesinin dört yaşındaki talebesi de bilir. Herhâlde sizden arzımızın kürevî olduğunu daha ciddi misallerle ispat etmenizi beklerdim. Müsade ediniz de ağabeyciğim, ben de size küçücük bir sual sorayım: Arzın yuvarlak olduğunu ispat ettiniz. Bunun için de size boyunuz kadar büyük, kocaman bir aferin veriyorum fakat arzın niçin murabba' şeklinde olmayıp da bir cism-i kürevî hâlinde bulunduğunu da lütfen söyler misiniz?

Bu defa biraderim büsbütün köpürerek:

-Saçı uzun, aklı kısa olanların böyle şeylere akılları ermez.

Dedi ve hiddetle elinde tuttuğu defteri yere vurarak oradan çıkıp gitti. Bu hiddetin manasını siz de pek iyi anladınız değil mi? Lakin ben ağabeyimin bu hiddetine karşı hiç hiddet göstermedim çünkü bana da bilmediğim bir şeyi sordukları zaman böyle küplere binerim. Ne yapalım; insan bilmediğinin düşmanı, bilmediği de insanın düşmanı oluyor. Fakat biz zavallı kızlar, bilsek de bilmesek de yine cahil,

yine bir şeyden anlamaz sayılırız: Her vakit bir şeyi söylemek istersek “Kızların böyle şeylere akılları ermez.” ile ağzımızı kaparlar. Birkaç gün evvel biraderinizin canı yine benimle eğlenmek istemişti. Pembe bir canfes üzerine işlemekte olduğum nakışa ilişerek dedi ki:

-Doğrusu işlemekte olduğun bu iş pek pek de çirkin olmamış ama rengin kırmızı olması onu büsbütün bozuyor.

(Hiddetle)Şimdi rica ederim söyleyiniz. Pembe ile kırmızının arasındaki farkı - esasen erkeklerden renk anlayan yok ya...- bilmeyen bir adama canfesten, nakıştan, renkten bahsolunur mu? Bu defa ben de her vakit ağabeyimin takındığı tavrı alarak:

-Erkeklerin böyle şeylere akli ermez.

Dedim ve onun bozulduğunu görmemek için hemen yanından kaçtım. Nasıl efendiler, ona iyi bir cevap vermedim mi? (Hayretle) Susuyorsunuz?! Demek bir kızın galibiyetini itiraf, size biraz ağır geliyor. Öyleyse sizi müşkil bir mevkiden kurtarmak için cevabınızı beklemeden çekiliyorum. Allah’a ısmarladık efendiler...

Karantina, Kanun-ı Sani, 1327.

III: Bir Cerîha-i Vatan

O günü hiç unutamam. Pederim eve kalbinden vurulmuş, eline ayağına nüzûl, beynine yıldırım isabet etmiş gibi bitkin ve ölgün bir hâlde dönmüştü. Ben validemle sofrayı kurmuş, onun avdetini bekliyorduk. Lakin bu defa o her vakit yaptığı gibi yemişleri ve yemişlerinden daha tatlı olan şefkatli tebessümüyle sofraya doğru değil, birden bire kendisini odasına atmış ve bir minder üzerine yıkılarak hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Validem muhteriz adımlarla pederime yaklaşıp titreyen ve ağlayan bir sesle soruyordu:

-Kuzum Bey, size ne oldu? Çabuk söyleyiniz, merakımızdan, korkumuzdan çıldıracağız. Yoksa mektepteki çocuğumuzun bir hastalık haberini mi aldınız?

Pederim birinci defa olarak valideme karşı kaşlarını çatarak cevap verdi:

-Canım sen de bana tam oğlumun hastalığından bahsedecek zamanı bulmuşsun. Keşke oğlum, sade oğlum değil bütün çocuklarım, bütün torunlarım, bütün ailem yalnız hasta değil, ölselerdi. Helâk, harâb, türâb olsalardı da ben siyah mâtem-nâk ve cehennemî günü görmeseydim.

Validem bunun üzerine kâmilten kendinden geçmiş bir hâlde mırıldandı:

-Lakin Bey, rica ederim söyleyiniz. İnsanın evladından daha kıymetli bir şeyi olur mu!

Bu defa pederim büsbütün köpürerek bağırdı:

-Olur! Servetten, hayattan hatta üzerine titrediğimiz ciğerparelerimizden bin kat, yüz bin kat daha kıymetli bir şey vardır ki o; vatan, vatan vatandır. Bir çocuğa bir şey olursa ona yalnız bir aile ağlar fakat düşmanın katil, namert, kırılısıca eliyle gasp edilen (...-...) mız için otuz milyon Osmanlı, yetmiş milyon Türk, dört milyon Müslüman kalbi sızlıyor, kanıyor, mâtem tutuyor.

O vakte kadar hiç sesini çıkarmamış olan büyük biraderim birdenbire yavruları öldürülmüş bir aslan, hayır hayır, namusuna dokunulmuş bir Osmanlı gibi yerinden fırladı ve yumruklarını o sefil ve alçak düşmana karşı sıkarak dehşetle haykırdı:

-Bey baba, o kadar ümitsizlenmeye lüzum yoktur. Bu söylediğiniz milyonlarca kalbin beslediği bu sönmez kin, bu azalmayan gazez, bu artık zaptedilmeyen ve taşan mukaddes arzû-yi intikâm bir gün gelecek ki müthiş bir bomba, yok, arzı sarsan dehhâş bir volkan şiddetiyle patlayarak Osmanlılık ile Müslümanlığın zalim, bed-hâh ve mutaasıb düşmanlarını parçalayacak, yakacak, kavuracak tebâh ve zımân edecektir. İşte o zaman bugünkü Malazgirt ve mübarek Trablus gibi (...-...) de yine bizim bahadır Osmanlıların, yine o şanlı ve meşru fatihlerin olacaktır. O hâlde hepimiz kemâl-i emniyetle bugünden bağırabiliriz. Yaşasın Osmanlıların (...-...) i.

Karantina, Şubat, 1327.

IV: Kırk Beşlik Kara Kuru Bir Matmazel Tarafından: Zorla Değil A... Evlenmeyeceğim!

Fakat rica ederim, siz evliliğin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Bilmiyorsanız öğreniniz. İzdivaç; bizim gibi saf, masum, tecrübesiz kızcağızların pîş-i payına kurulmuş hain, zalim, iğfalkar bir tuzaktan başka bir şey değildir. Bir de herkesin nesine gerek?.. Ben, ister evlenirim ister evlenmem... Mademki müddet-i hayatımızda yalnız bir defa evlenmeye ve yüzbinlerce delikanlılardan hissemize (içini çeker) yalnız, yalnız bir tane bey düşüyor; bu bir taneciğin her türlü mezâyâ ve fazâile malik olmasını istemeye hakkımız yok mudur? Bence bir zevcede aranacak şey yalnız fazîlettir. Hâlbuki hıfz-üs-sıhha bize alacağımız kocanın genç, dinç, tuttuğu yeri koparır (önüne bakarak) pür-kuvvet... Ve tam manasıyla bir erkek olmasını tavsiye ediyor. Sonra semere-i izdivâcımız bir kız olursa onun anası gibi latîf doğması için babasının da güzel olması icap etmez mi? Görüyorsunuz a... Çocuğumun hatırı için kocamın biraz fazîletli, gayet genç, son derece kavî, fevkalade güzel olmasını arzu ediyorum. Bir erkek için değilse bile bir kadın için güzellik elzendir. Kendimi methetmek için değil fakat sırası düştüğü için söylüyorum, mesela ben eğer güzel olmamış olsaydım, bir hazine-i kıymet-nâ-pezîr olan fazâil-i ahlâkıyeme tama' ederek hangi erkek beni almaya can atardı? Bu güzellik sayesinde değil midir ki bugüne kadar dest-i lerzedâr-ı izdivâcıma talip olanların adeti mübalağa etmiyorum - belki ikiye geçmiştir!.. Hele son talibim ile evlenmemize ramak kalmıştı. Her zaman kulağıma şu füsûn-kâr kelimeleri fisıldardı:

“Seni” derdi, “yalnız melek gibi pür-nûr bir çehreye mâlik olduğun için değil fakat aynı zamanda melek kadar da nezîh ve pâk bir tabiata sahip bulunduğun için almaya karar veriyorum.”. Bunun üzerine hakikaten melek-i haslet bir kızcağız olduğumu kendisine ispat için o zaman şöyle bir hareket-i âli-cenâb-ânede bulunmuştum. Âlem-i ticârette uğradığı felaketlerden dolayı son derece fakir düşmüş amcamın gayet güzel bir kızı vardı. Bu zavallı kız, pederinin felaketiyle cihâzsız kaldığından hemen nişanlısı tarafından terk edilmişti. Ben bu suretle bozulan evliliği, üç yüz liradan ibaret olan cihazımın nısfını bu magrûre-i muhabbete heba etmekle düzeltmişim.

Kendi kendime; “Ooh” diyordum, “beni yalnız hüsn-i tabîatım için seven rûh-ı müstakbelim bu muâmele-i Hudâ-pesendânemi öğrenecek olursa sevincinden çıldırarak, beni bin kat daha fazla sevecek, bûselere, nevâzişlere gark edecektir. Fakat garip değil mi? O günden sonra kendisini bir kerecik olsun görmek kâbil olamadı. Bu firâr-ı nâ-gehânînin bir türlü sebebini anlayamadım. (Ahaliye hitaben) Nasıl size de bu hâl bir muammâ kadar mübhem ve muğlak görünmüyor mu? Sebebi gaybûbeti ne olursa olsun itiraf ederim ki bu vak’adan sonra erkeklerden (hiddetle bağırarak) kalıb-ı akçeden başka bir şey olmayan bu mashara, bu adi, bu bayağı, bu yankesici, bu yalancı, bu dolandırıcı erkeklerden buz gibi soğudum. Amcamın kızını cihâzsız kaldığı için bırakan bir erkek değil miydi? Kızlarda pek büyük bir cesaret olmalı ki böyle mahluklarla teşrîk-i hayâta kalkışabilsinler. İşte bende bu kadar cesaret olmadığı için evlenmeye bir türlü karar veremiyorum. Daha doğrusu vermek için düşünmeye, daha pek pek çok düşünüp taşınmaya mecburiyet hissediyorum!!!

Erkeklerde şâyân-ı tahsîn gördüğüm bir şey varsa o da müşkil-pesendliğimi, kendilerini biraz zorca beğeneceğimi nazar-ı i’tibâra alarak on seneden beri beni

izdivaç hususunda taciz etmemeleri, rahat bırakmaları, unutmüş gibi görünmeleridir. Fakat kadınların rahat durdukları var mı? Ne gezer... Beni her gün, her saat, her dakika hatta her saniye tehhüle, bu uçurumlu ve dikenli yola sevk ediyorlar. Böyle daima ter ü taze kalmaklığım, şebâb u tarâvetimi kendilerine daima ilan eden matmazel ünvanıyla tesmiye edilmekliğim onları hasetten bayağı çatlatıyor... Zavallılar, izdivacın bir cellâd-ı hüsn ü ân, bir makber-i âmâl ü hevesât, bir düşman-ı şebâb u tarâvet olduğunu öğrenememişler veyahut pekala öğrendikleri için beni de bu mezbah-ı ş'ir ü hülyâya sürüklemek istiyorlar. En ziyade kızdığım nükte, bu zehirli hakikiyyeye bütün genç kızlar vâkıf olduğu hâlde yine ağızlarından koca, düğün kelimelerini düşürmemeleridir. Geçen gün mektep refikalarımından biri bu hususta o kadar ileri gitti ki kendisini fena hâlde bozmaya mecbur oldum. Bana diyordu ki; "Canım, bu müşkil-pesendliği artık bir tarafa bıraksanız a... Biz evlendik, çoluk çocuk sahibi olduk, siz o akar bu kokar diyerek dehân-ı istiğnânızdan bir 'evet' çıkaramadınız. Hâlbuki pekala biliyorsunuz ki bugün yaşımız da kırkı geçmiştir." Bunun üzerine gemisi batmış bir kaptan, ordusu bozulmuş bir kumandan, kalbinden vurulmuş bir kaplan gibi her türlü kavâid-i nezâket ü zarâfeti pâ-mâl ederek üzerine atıldım ve bağırdım; "Madam Hazretleri; insanı mahv u harâb edecek, bir evi yakacak, bir hân mânî söndürecek, belki bir mülkü, bir devleti, bir cihânı zîr ü zeber eyleyecek bu iftirayı tasnî' etmekten zerre kadar utanmıyor musunuz? Batmış, çukurlanmış yanaklarınıza, yarın öbür gün gelin olabilecek kızlarınıza bakınız da sonra benimle hem-sinn olmak iddiasına girişiniz. Şükrediniz ki vaktiyle sınıf arkadaşım buldunuz, yoksa kırk yaşında olduğuma dair uydurduğunuz bu iftirâ'-yı müdhişten dolayı hemen sizi mahkemeye davet ederdim.". Zanneder misiniz ki bu tahkim onu az buçuk bozdu, mahcup etti. Bilakis mahşer-engîz bir kahkaha koparak çekilip gitti!

Rica ederim söyleyiniz, siz benim yerimde olsaydınız kendisine aynı muameleyi yapacak değil miydiniz? Bir kere düşününüz; taliplerim, erkekler, hakkımda uydurulan bu iftirayı işitecek olurlarsa benim istikbalim, izdivaç hususundaki müzehheb emellerim, münevver hülyâlarım ne olur? Hiç yarın büyük valide olacak bir kadınla daha elceğizine bir erkek eli (yine medîd bir surette içini çeker.) temas etmemş^o bir matmazel hem-sinn olabilir mi? Fakat insafsız erkekler böyle şeyleri tahkîk için canlarını sıkırlar mı? Hem gittikçe anlıyorum ki bu erkeklerin gençleri de, orta yaşlıları da, ihtiyarları da zalim, vefasız, hissizmişler. Oof! Bıktım, erkeklerden de kadınlardan da bıktım, usandım.

Kadınlarda bu haset, bu çekememezlik; erkeklerde bu zevk-i selîmden, bu hüsn-perestiden mahrumiyet baki kaldıkça benim evleneceğim de yoktur! Zorla değil a... Evlenmeyeceğim! Evlenmeyeceğim!! Evlenmeyeceğim!..

İzmir-Karşıyaka: Mart 327

V: Ben Ne Olabilirim?

-Muallim muhteremimiz Yusuf Ziya Efendi'ye-

Eğer arkadaşlarımla çok teşviklerine mazhar olmasaydım ihtimal ben de kendi kendime böyle bir sual îrâdına kalkışmazdım. Malum a... İnsanın kendi hakkındaki senâ-kâr bir fikri, bir maznûnun mahkemedeki kendi lehinde edeceği şehâdet kadar mahrum-ı kıymet ü itibârdır. Fakat iddiai zati yerine bir işte iki şahit çıkarsa o zaman mesele değişir. Adamı hemen asarlar. Hâlbuki benim hakkımda; “ İstersen her şey olabilirsin.” diye edilen iddia yalnız iki kişi tarafından değil belki on, yirmi hatta otuz dost tarafından kemâl-i harâretle müdafa olunan hakikattir.

Dün akşam onlara verdiğim mükellef ve muhteşem bir ziyafette bu müddeâlarını nâ-kâbil cerh bir surette ispat ettiler. Fi-l-hakika bu ziyafet bana on beş, yirmi lira kadar bir paraya oturdu. Fakat aynı zamanda ben de şahsiyet-i ma'neviyemde meknûz olup da şimdiye kadar keşfedemediğim bir hazîne-i kıymet ü meziyeti meydana çıkarttı. Ey zenginler, mülkiyetinden haberdar olmadığınız birçok fazîletlerinizi öğrenmek istiyorsanız ne kadar gırtacı, şair, tabiatlı, hoca iştihâ'lı arkadaşlarınız varsa onlara mükemmel bir yemek yediriniz.

Arkadaşlarıma inanmak lazım gelirse asrımızın en büyük adamı olmak için ocağını kendimde bulduğumuz bu ma'den-i iktidâr u fatâneti bir kere işletmeye teşebbüs kâfidir. Hem onlara niçin inanmayayım? Bu adamlar benim düşmanlarım değiller a... Hepsi dostlarım! İhtimal siz; “İnsan iyilik yaptığı adamdan kötülük beklemezse sâf-derûnluk eder.” diye bana itiraz etmek istersiniz fakat ben sizin bu nazariyenize hiç ehemmiyet vermem. Çünkü hakiki, samimi dostların nasıl kazanılacağını müteaddid tecrübelerimle öğrendim. Başka türlü insan görüşecek bir arkadaş bile bulamıyor. Size usûlümün neden ibaret olduğunu anlatayım: Evvela dostluğunu kazanmak istediğim adamdan borç aramadığım gibi ona ne faiz ve ne de re's-ül-mâlî alınmamak şartıyla para ikrâz ederim. Sâniyen ne kadar kusurları varsa hepsini ona birer fazîlet gibi gösteririm. Dünyada dostlar iki şeye tahammül edemezler. Biri tenkid edilmeyi, diğeri para ikrâz etmeyi... Bir dostun kafasını şaka niyetiyle kırabilirsiniz, size hiç gücenmez fakat ona; “Birader, bana iki mecâdiyye borç verir misiniz?” dediniz mi hemen suratı asar, simâi vechi birden bire kara bulutlarla kapanır, şimşekler, ra'dlar, yıldırımlar yağmaya başlar!

Herkes ne derse desin ben dostlarımdan son derece memnunum. Yalnız bir tanesinin hüsn-i niyyetinden azıcık şüphe eder gibi oldum. Bu bana diyordu ki; “Mademki kendi iktidar u zekânızı sarf ve isti'mâl ederek târik-i hayatta kat'-i müsâfât terakki etmeye karar verdiniz, bütün bu terakki ve muvaffakiyetleri sırf iktidâr-ı zâniyenize medyun olduğunuzu aleme göstermek için herhâlde servetinizi ortadan kaldırmak lazımdır!

Eğer arkadaşımın bu teklifi Amerikalılar tarafından her zaman tatbîk ve tervîc edilen bir usul-i sa'y olmasaydı kendisini bir refik-i bed-hâh addederek hemen kovacaktım. Her ne hâl ise anlıyorsunuz değil mi? Bütün bu arkadaşlar zekâmı, iktidarımı bir de hayat-ı me'mûriyyette isti'mâl etmemi tavsiye ediyorlardı. Hakikaten bu tavsiyeyi mevki' fi'l ü tatbîke koymak için zamanı pek müsait buluyorum. Nereye baksan, hangi daireye bir nazar-ı tecessüs fırlatsan her yerde bir

insan kıtlığı (vaktiyle ‘Tanîn’in bir baş makalesine ser-nâme olan) kaht-ı ricâl göze çarpıyor! Nasıl, muvaffak olacağımı hissediyorsunuz değil mi? Besmele-i teşebbüsât, fâtihe-i icrâât olmak üzere Tanîn’in bir baş makalesini dilime doluyordum. Hele o makaleyi yazanın bir de teveccühünü kazanacak olursam yok mu, yürümeye koyulacağım yolun yarısını eledim demektir. İnsanın bir elinde silâh-ı Tanîn-dâr, diğer elinde hizb-i cedîdin kuvvet-i mahalliyesi, kendisinde de azıcık, pek azıcık iktidar olduktan sonra artık mahbûbe-i muvaffakiyetin nâil-i visâli olmak işten bile sayılmaz. İşte benim bütün bu meziyetlere mâlik olduğumu gördüğünüzden ben de kendi hakkımda birkaç söz söylemeye hak kazandım zannedirim: Ben ne idim, neyim, ne olabilirim?.. Her şeyden evvel itiraf edeyim ki tevâzu’u, hadd-i şînâslığı, fazâil-i asriyyemizden addetmediğim hâlde ifrâz derecede mütevâzî’ ve hadd-i şînâsım! Bugün hepimizde biliyoruz ki hayat-ı ictimâiyyemizde vesâit-i muvaffakiyyetin en emini, esliha-i muzafferiyetin en metini riyâ-alûd bir şarlatanlıktır! Hâlbuki evveleri şarlatanlık yalnız doktorlarla avukatların sıfat-ı fârikası ... idi. Fakat doğrusunu söylemek lazım gelirse itiraf etmeliyiz ki hakiki şarlatanlık hekimâne, âlimâne yalanlarına en ziyade bu hâdimîn-i insâniyyete yaklaşıyor. Fazla olarak bu adamlar anadan doğma aristokrattırlar. Fakirlerle görüşmeyi, züğürtlerle yatıp kalkmayı hiç sevmezler.

Bendeyse birçok büyük ve cedî adamlarda olduğu gibi zayıf bir damar vardır: Kendiliğinden ne derece tevâzu’, mahviyyet, hiçlik göstermeyi seversem başkaları tarafından da o kadar methedilmeyi, büyütülmeyi göklere çıkarılmayı arzu ederim. Fakat duyacaksınız ki bu zayıf damara mâlik olmayan tek bir adam bile bulmak kâbil midir?

-Hayır, lakin büyük zekâlar, dahiler kadar meth ve senâ’ya karşı mütehassis olan kimse bu kadar hele Fecr-i Âtîcilerle bir çocuk gibi eğlenmek, alay etmek isterseniz kendilerine deyiniz ki; “Önerinizle hakikaten Halit Ziyaları, Fikretleri, Cenapları, Cahitleri, Ahmet Fikretleri, Mehmet Raufları gölgede bırakıyorsunuz.”. bunun bir hakikat olmadığına sizden kani’ oldukları hâlde yine ser-mest-i hazz u sürûr olmaktan men’-i nefis edemezler! Bununla beraber bunlar bugün birer şöhret-i edebiyeye-i sâhiyyedirler! Öyleyse ben ne duruyorum? Tevâzu’, mahcubiyet, tereddüt, mahviyyet yettiyse yetti, memuriyetten evvel bir şöhret-i edebiyeye iktisâbına çalışmalıyım çünkü bu her şeyden kolay... İki küçük hikâyecik, iki buçuk topal şiirceğiz, işte sana bir şöhret ki Halit Ziya’ya selam vermeyi bir tenezzül addettirir!

Bir kere ashâb-ı kalemden olduğum anlaşıldı mı, o zaman memuriyet kapıları kendiliğinden açılır: Nâzır insana daha mûnis, daha aşına bir nazarla bakmaya başlarlar. Şimdi hangi mesleğe sülûk etmek lazımdır meselesi fikrimi tırmalıyor. Ben mümkün olduğu kadar şerefi, şanı çok bir memuriyet istiyorum. Mademki bir insanda hem yürümek hem de koşmak hassesi var, o hâlde at gibi koşmak elimde iken niçin deve gibi yavaş yavaş gideyim? Bâ-husûs ki bu koşmak yalnız istediğim mevkiye geçinceye kadar devam edecektir. Sonra koşmayı değil yürümeyi bile unutacağım. Hepimiz biliriz ki memuriyet aleminde (nimet külfete göredir) hikmeti ma’kûsen tatbik edilir. Nimet büyüdükçe külfet küçülür yani maaş çoğaldıkça iş azalır. Büyük memurlarda mebsûten tezâyüd eden yalnız kibr ü azamettir. Çünkü kibr ü azamet göstermeyip de herkesle temasta bulunacak olsalar ecvefiyyet-i fikriyyelerini herkese göstermiş olurlar ki bu da kocaman memuriyetleri elde edecek derecede kurnaz olan bu adamların kolay kolay düşecekleri bir tuzak değildir.

Ben arkadaşlarımın -benim değil ha- iddiası gibi asrın en büyük adamı olmak için kısa, kestirme bir yol buldum: Mebus olmak! Artık bir mebusluk olsun elde etmek için lazım gelen iktidara da mâlik değilim diyemezsiniz ya... Esasen bütün alem bilir ki mebus olmak için iktidarın falan... lüzumu yok!.. Bir de bende bir mebusta olması taht-ı vücûdda olan bir -sade bir değil birkaç- meziyet vardır. Evvela sükût-perverim, sâniyen miz'ac-gîr ve nabz-şinâsım sâniyen de kudretlileri, kuvvetlileri alkışlamak için ellerime hiç acımam. Bu meziyetlerimle zannetmem ki kabine reisinin teveccühünü kazanmakta dûçâr-ı müşkülât olayım. Reis-i nazâr bu teveccühün bir nişâne-i maddisini göstermek ister de bana bir nazâret teklif edecek olursa o zaman rüyamda munkalib hakikat olmuş olur. Ne yalan söyleyeyim, bana böyle bir teklif vuku' bulursa öyle naz ü istignâ' edecek değilim. Çünkü sonunda hep müstagnî görünenler gibi yine kabul edecek değil miyim?

Düşündüğüm yalnız bir nokta var: Acaba nazâretlerden hangisini iyi idare edebilirim? Bu mesele biraz müşkilce: Dâhilde bir gâile çıkar, dahiliye nâzırına çatarlar; hâricde bir dedikodu olur, hâriciye nâzırına hücum ederler; maarifte bir şey olmaz, maârif nâzırını hedef-i tâ'rîz olur, maliye nâzırını memurlara bir defa ayın otuzunda maaş yetiştirmezse ondan fena, ondan iktidarsız adam olmaz! Hâlbuki bütün bu gürültülerden sadrazama bir şey diyen yok! (Ahaliye yavaş bir sadâ ile hitap ederek) Söz aramızda kalsın, sadrazam aldanıp da bana bir nazâret verecek olursa ilk işim ayağına bir karpuz kabuğu koymak olacaktır! Bâ-husûs hepimiz de görüyoruz ki bugün sadrazamlık, bir tüccar katipliğinden daha kolay bir vazifedir. Tüccar katibi müvâzene-i şehriye ve seneviyesini efendisine göstermeye mecburdur. Fakat sadrazamlarda böyle bir mecburiyet var mı? Onların bazen verdikleri [...] parlak sözlerden, hayali okşayan vaadlerden, daima istikbale ait icraatten... mürekkep nutuklar der ki bu nutukların da meali o alkış sağanakları içinde mahvolup gider! Eğer yazanların kapalı emellerini bilmeseydim bir dereceye kadar sadrazamlığa hitaben yazılan açık mektupları güşâde-i sîne madamlar kadar tehlikeli addederek bir hayli korkacaktım. Hâlbuki açık bir mektubun taleb-i me'mûriyyet için yazılmış aleni bir istid'â olduğunu bildiğimden onu yazacak açgözlü açığözün ağzını kapamak işten bile sayılmaz. Beni bir hayalperest zannetmeyiniz. Görüyorsunuz a! Sandalî sadârete öyle birden bire oturmam. Evvela mebus, sonra nazır ve daha sonra da kabine reisi oluyorum.

Bu hakikat güneş gibi meydanda iken benden istikrâz etmek istediği on lirayı koparamayan bir arkadaşım "Ben ne idim, neyim, ne olabilirim?" diye ikide bir de kendi nefsimine karşı bazı cehren îrâd ettiğim bu sual-i felsefî ve manidara utanmadan, sıkılmadan şu cevabı vermişti: "Sen vaktiyle ahmak bir çocuktun, şimdi sersem bir gençsin, ileride bunamış bir ihtiyar olacaksın!". Hey gidi dini, imanı olmayan haset ve garaz!!!

VI: Ben Gelinimi Severim

-Kaynana Tarafından-

Size deve uçtu, katır doğurdu, kuş süt verdi, horoz yumurtladı balıklar karada, insanlar deniz dibinde yaşamaya başladı deseler hep bunlara inanırsınız; fakat bir kaynananın gelinini sevebileceğine hiçbir zaman ihtimal vermezsiniz. Siz dersiniz ki: Bir batakcı kendisini sıkıştıran alacaklısını, bir genç zevce ihtiyar kocasını tama'kâr babalar müsrif çocuklarını, kadınlar kendilerini beğenmeyen erkekleri, Yunanlılar Türkleri hatta Abdülhâmit bile Osmanlı milletini sever de yine bir kaynana gelinine muhabbet bağlayamaz! Bu dedikleriniz pekâla, pek doğru! Hatta her kâidenin bir müstesnâsı da vardır. Hikmeti ortada olmasa idi ben bile kalbimin içinde ona karşı beslediğim muhabbeti bildiğim hâlde yine gelinimi severim diye meydâna atılmayacaktım çünkü size oldukça hatırı sayılır bir kaynana salâhiyetiyle söylüyorum, dünyaya gelmiş ve gelecek bütün kaynanalar içinde benden başka gelinini seven ve sevecek hiçbir kaynana yoktur ve olamaz! Ağzımdan bu hakikati kaçırdıktan sonra artık bütün sözlerime -yeminsiz- inanacağınıza eminim.

Evet, hiçbir kaynananın yapmayacağı şeyi yaptım yani gelinlerin kaynanalar tarafından zerre kadar sevilmediklerini, sevilmeyeceklerini, şimdiye kadar kadınlarda zerresi gölgesi görülmeyen bir doğruluk ve serbestî ile i'tirâf ettim. Bunun için şimdi size, kaynanaların bu muhterem kadınların, gelinlerini, bu yüzden yaratılmış mahlûkları, bu ruhu üşüten yılancıkları sevmemekte yerden göğe kadar haklı olduklarını da söylersem yine sözümün mahz-ı hakikat olduğuna îmân getirirsiniz ya...

Eğer bu husûsta bana inanmazsanız bunu (eliyle kadınların bulunduğu ciheti gösterir) burada bulunan muhabbetli, hürmetli, haşmetli kaynana hanımefendiler hazretlerine de sorabilirsiniz.

Size gelinlerini yola getirmek için onlara bastıkları çimdiklerden dolayı tırnaklarının yaralar içinde kaldığını yana yakıla anlatırlar. Hâlbuki ben çimdik gibi şeyleri hiç bilmem. Gelinime - her vakit değil, îcâb ettiği zaman- attığım tokatçıkları görerseniz nüvâziş fark edemezsiniz! Lafa ne hâcet. Gelinimi candan, gönülden sevdiğimi size güneş kadar parlak delillerle isbât edeceğim:

Evvelâ, bu kızını oğluma birçok kişilerin mümânaatlarına rağmen ben aldım. Hatta tanıdıklarından bir kadın bana onun için; “Canım, oğlunuza bu eğri ağızlı, karga burunlu, kambur yapılı, kocaman ayaklı, kedi gözlü, maymun suratlı kızdan başka alacak bir gelin bulamadınız mı?” dediği zaman fenâ hâlde kızmış ve ona şu sert cevabı vermişim:

“Afedersiniz hanımefendi, güzellik tabağa konup da yenmez. İhtimâl gelinimin saydığınız bu kusurlarından mâadâ sizin söylemediğiniz binler, yüzbinlerce kusurları vardır. Bunu hiçbir zaman inkâr edemem, fakat bir de onun karşından nasıl uslu bir kızcağız görüldüğüne dikkat etseydiniz siz de benim gibi aldanırdınız.”

Yine bu kızın yoluna, dünyada en ziyâde sevdiğim bütün sırlarımı tevdi ettiğim otuz, kırk senelik bir muhabbetle kavga ettim. Bu hanım benim için herkese,

“ Sâbire Hanım oğluna onu beğenmesin, sevmesin diye mahsûs böyle şebek gibi çirkin bir gelin intihâb etti.” demiş! Ne çirkin yalan, ne âdî iftirâ... Esasen kabâhat kadınlara sırrını tevdi' edenlerdedir.

Zaten benim ahmak, budala oğlumun güzelden, çirkinden anladığı var mı? Ona bir put imiş gibi tapıyor! Fakat emîn olunuz, bu muhabbet başka kaynanalar gibi benim ne uykumu kaçırıyor ne iştahımı kesiyor, ne yağımı eritiyor ve ne de ömrümü kısaltıyor. Yalnız bir şeye biraz, biraz değil birçok tutuluyorum. O da bizim akıllının karısını evin ne tarafında yakalarsa (koluyla yüzünü örterek utandığını gösterir) öpmeye kalkışmasıdır! Birçok senelerden beri dul kalmış, mahrûmiyetlerle yaşamış bir kadının önünde böyle şeyler yapılır mı? Ne kadar saygısızlık! Biz rahmetli ile bu gibi şakalardan ne kadar çekinirdik.

Ah, (Bu ah dört elif kadar çekilecektir)... Hani o günler (Ağlamaya başlar, cüz'î bir sükûtta sonra girye-nâk bir sadâ ile devâm eder)... Şimdi o günlerin kavga ile, gürültü ile geçtiğine o kadar teessüf ediyorum ki... Hâlbuki ben isteseydim geceli gündüzlü o kavgaların yerine gündüzleri, bâ-husûs, geceleri neler... Neler... Yapmazdık...

Ey, sevgili kocacıklarını kaybetmek felâketine henüz uğramayan mes'ûd ve bahtiyâr kadınlar, zevcelerinizin kıymetini biliniz. Onları bizim yaptığımız gibi fazla masraflar, lüzûmsuz zırlıklar, uydurma baş ağrıları, musanna' yürek çarpmaları, bitip tükenmeyen yalanlar, önü arkası gelmeyen şikâyetlerle bir an evvel mezara göndermeyiniz; sonra işiniz harâbdır! Eğer kocalarımızın da her kırılan çorba tabağı gibi birkaç kurûşla tecdîdi kâbil olsa idi, o zaman size her gün bu canlı tabaklardan bir tane kırınız derdim. Fakat maâ-teessüf bunlar kasa anahtarları gibi yalnız birer adet yapılıyor. Ah, dulluğun ne müdhiş ne çekilmez ne acısına dayanılmaz bir derd, bir kalb cerihası olduğunu bilseniz kocacıklarınızı beyler gibi bin türlü nevâzîşlerle kucaklarımızda besleyeceksiniz. Meselâ ben iki yüz sene yaşayacağımı bilsem rahmetlinin dirilmesi için ömrümün beş hatta altı senesini bile fedâ ederim! Fakat nerede o... Hiç giden gelir mi? Gidenin yerine bir başkası da gelecek olsa bırakırlar mı? Herkes insanın başına bir kahyâ başı kesilir. Allah razı olsun, bizi arayanlar da olmadı değil, fakat benim o sersem, hımbıl, âdî, alçak oğlum onlara şu cevabı vermiş: “Benim vâlidem bildiğiniz kadınlardan değildir. O, gece gündüz merhûm peder için çaylar gibi gözyaşları akıtıyor, mâtemler tutuyor. Ona tekrâr evlenmekten bahsetmeye cür'et edecekleri tırnakları ile, dişleri ile parçalamaya, yemeye kâdirdir.”. Allah esirgesin, üstüme iyilik sağlık. Niçin herkesi yiyip parçalayacakmışım? Nne canavarım ne yamyam! Ben de bütün kadınlar gibi bir kadını... Offf... Bu akıl havacılığını kimseye vermeyen erkekler, ne kadar iz'ânsız, beyinsiz mahlûklarmış! Daha bütün kadınların bir hamurdan veyâhud bir çamurdan hulk edildiklerini öğrenememişler ve bu gidişle hiç de öğrenemeyecekler! Dul kadınlar, oyuncaklarını kırıp da ağlayan çocuklara benzerler. Çocukları, onlara bir yeni oyuncak almakla susturmayı biliyorlar da kadınları zâyi' ettikleri şeyin bir yenisini alarak iskât etmenin yolunu bilemiyorlar! Bâri istediğimizi bulmak için bizi serbest bıraksalar canım yanmaz. Her hareketimize karışırlar. Herkesin dilinden korkarak daha bir kerecik olsun beni tasvîr gibi yapan o güzel, o âlâ rastıktan çekemedim. Artık kocalarımızı rastıklarımızdan, pudralarımızdan, süslerimizden de fazla sevemeyiz ya... Bir şey değil, daha da birçok rastığım kaldı. Mübârek adam, şu rastığımı olsun bitirinceye kadar ber-hayât kalamadı ki...

Geçenlerde derdime dermân bulmuş gibi epey sevindim: Bizim gelin hanım bir kimyâgerin insan i'mâl etmeye çalıştığını gazetede okumuş ve ben de bunu büyük bir dikkatle dinlemiştim. Kendi kendime diyordum ki ; “Ohhh, bu ne kadar mühim, insâniyeti ihyâ edecek bir keşf! Hiç vakit kaybetmeden gümüşlerimi, altınlarımı, elmaslarımı, oturduğum evi ve daha neyim var neyim yoksa hepsini satıp bedellerini o muhterem, o büyük kimyâgere vereyim ve ona diyeyim ki: Bana bütün bu paralara mukâbil, kimseye haber vermeden yirmi beş yaşında pırlanta gibi bir delikanlı i'mâl edip yirmi dört saat zarfında teslîm et!”

Heyhât, meğer bu bir hayâlden ibâretmiş... Bedbaht beşeriyet böyle mühim bir ihtirâdan mahrûm kaldığın için sana ne kadar acıyorum. İnsanın derdi oldu mu, ne söylediğini ne söyleyeceğini şaşırıyor. Ben gelinimi sevdiğimi isbâta çalışırken neler neler söylemişim! Evet, bu kızcağızı şimdi pek çok seviyorum. Hele vâlidesi öleli, muhabbetime bir de merhamet karıştı. Kâbil olsa bugün, şu dakîka onun bir hakîkî vâlidesi olmaya yâni vâlidesinin yerine geçmeye çalışacağım. Fi-l-hakîka rahmetliye, onun üzerine kimseye varmayacağımı v'ad etmişim. Lâkin böyle bir v'adi şimdiye kadar hangi erkek, hangi kadın tutmuştur. V'adlerini tutanlar, alacak kadın bulamayan erkeklerle, varacak koca tedârik edemeyen kadınlardır! Fazla olarak kocamdan intikâm almak için benim gâyet ma'kûl bir bir'aderim de vardır. Geçenlerde onu rûyâmda gördüm, cennette birçok hûrîlerle yatıp kalkıp zevk ü safâsına bakıyordu! O can da biz patlıcan mıyız? Bir de benim tekrâr evlenmeyeceğime dâ'ir verdiğim söze inanacak derecede saf-derûnluk gösterdiği için herhâlde ona bu saf-derûnlüğün cezâsını çektirmeliyim. Şimdi gelinim öksüzlükten kurtulmak, müşfik, güleryüzlü, tatlı sözlü bir vâlide kazanmak isterse bana yalvarmalı, babasını kandırıp onu bana vermelidir. Hatta bana yalvarmasa da hatırı için ben yok demem. Şimdi size kalbimden kopan bir hakîkati söyleyeceğim: Ben gelinimi bu âna kadar sevmedim ve sevmiyorum! Fakat bu defaa düşen fırsatla gönlümü almayı bilirse onu çıldırasıyla seveceğim. Çünkü babası onun dediğini yapar. Yok, bana babasını vermek istemezse ben de onu oğlumdan hem vallahi hem billahi hem tallahi ayırırım!..

Karşıyaka, Mart 1927

VII: Bir Feminist Tarafından: Yüz Sene Sonra Kadınlar...

Kadınlarımızın tarik-i terakkide kaplumbağa adımları ile olsun ilerlemediklerine bakarak teessüf ediyordum. Hele bu son moda dar eteklerle hiç de yüreyemiyorlar ya... Ya Rab, onlara bütün faaliyetlerini, bütün çevikliklerini yalnız çenelerine mi verdin? Ben o fikirdeyim ki kadınları çalışmayan, hiçbir işe yaramayan bir milletin adeti otuz milyonsa o milleti on beş milyon nüfus sahibi addetmeliyiz.

Kanun istediği kadar bir erkeği iki kadına müsavi tutsun ben gözümle görüyorum ki bir kadına yirmi hatta otuz erkeğin yaşamak için ettiği mesarif kifayet etmiyor!

Bu hakikat-i ilmiyeden yani istikbal-i nisvanımızdan en ziyade mütefekkir, durbin zannettiğim bir filozofa bahsetmek istediğim zaman bana güzelliklerini göstererek şu cevabı vermişti:

“Benim hem ‘miyop’ olduğumu biliyorsun ve hem de ileride, pek uzaklarda olan bir şeyi görüp görmediğimi soruyorsun...”

Tuhaf şey! Hâlbuki ben, bu adamın birçok geceler tedrisad-i heyetiye ile sabahlandığını görmüştüm. Demek yıldızları bahsetmek istediğim mes’eleden daha ziyade yakın ve kabil takarrüb buluyordu! Ben bu hazin düşüncelerle meşgul iken birden uyuyup kalmışım. Beş dakika sonra rüya görüyordum:

Güya kaynanam dirilmiş bana yalancı dişlerini göstererek sokan ve ısırın bir sesle bağıyordu:

“Eğer istikbalde kızıma ufacak bir fenalık yapmak aklından geçecek olursa seni şimdiden boğarım...”

Bunun üzerine müthiş bir kabusun zebun kahır ve tazyiki olmuşum. Şimdi siz dersiniz ki: Bir kaynana ile bir kabusun arasında ne münasebet vardır? “ihtimal hayat-ı hakikiyede bir münasebet yoktur (!) Fakat insanın uykusunda gördüğü her şey makul ve mantıklı olamaz ya.. Rüya bu!..

Evet, bu kabus beni birçok derelerden, tepelerden, dağlardan, taşlardan atarak, sürüyerek hurd u haş ettikten sonra nihayet harap olmuş belimden yakalayıp gözleri karartan aklı oynatan bir uçuruma fırlattı. Ben bilmem kaç dakika zarfında! çakıl taşlarının üzerine düştüğüm zaman bin parça olmuşum! Anlıyorsunuz ya e bu sukutum, hiç de nazırların sukutuna benzemiyordu. Onlar düştüğü zaman beş bin kilo pamukla yapılmış kocaman bir şilte üzerine düşüyorlar.. Benim gibi çakıl taşları üzerine değil, onun için nüzzar-ı kiramı Himalaya Dağları’nın en yüksek zirvesinden atsanız, yine pür neşve, sapasaplam yere düşerler.

Gelelim bizim sukutumuz: Bin parça olduğumu söyledikten sonra artık hayatımdan da eser kalmadığını ilave etmeye hüccet yoktur sanıyorum. Evet artık ölmüştüm! Şimdi ruhum yükseklerde, semalarda tayeran ediyordu...

Bazı küçük günahlarımdan dolayı cehennem kapısından geçmek icap etmişti. Bu günahlarım da zevceme ondan başka hiçbir kadına yan gözle olsun bakmadığıma

dair ettiğim yalan yeminlerden hasıl olmuştu! Lakin garip değil mi? Bu nevi günahlar için azap çekenlerin kısm-ı azamını yine kadınlar teşkil ediyordu.

O ateşler, volkanlar, yanar küreler savuran kapıdan geçtikten sonra karşımda birdenbire hiçbir kelime ile tavsifi kabil olamayan bir zebani peyda olmuştu.. Bana kocaman, müthiş topuzunu göstererek hiddetle sordu: “Ey günahkar, gafil insanlar! Bize Abdülhamid’i ne vakit göndereceksiniz? Otuz kırk sene oluyor ki ona en ‘azamsız’ topuz darbesini indirmek için idman yapıyoruz!” Bereket versin ki o esnada aklıma gelen bir hazırcevaplıkla işi savuşturdum. Yoksa topuzu beynime ben yiyecektim. Hemen ona dedim ki: “Size her gün binlerce, yüz binlerce hediye gönderen Azrail bile ona yaklaşımdan korkarsa biz ne yaparız?”

Bu tehlikeyi savdıktan sonra kulağıma acı bir feryat geldi. Dikkat ettim. Kerihnak bir ses “İstemem. Ben cenneti istemem, beni her hâlde cehenneme gönderiniz.” diye bağıyordu. Oldukça dostluğunu kazandığımız zebaniye: “Cehennemi cennete tercih eden bu budala kimdir?” diye sorduğum zaman bana şu cevabı vermişti: “Bu, kaynanasının evinden cennete girdiğini gören bir gelindir. Lakin onun niçin ağladığını, cennet dururken niçin cehenneme gitmek istediğini bir türlü anlayamadım!” Uzatmayalım. Bu ölümüm tam yüz sene devam ettikten sonra tekrar beni yeryüzüne itmişlerdi. Bilseniz dünyayı ne kadar deşmiş bulmuşum.

İzmir’i hiç tanıyamadım. Onun atlı tramvayları yok mu? Büsbütün tanınmaz bir hâle gelmişti. Tramvay arabalarını müceddeten boyamışlar! Ve onları şimdi bir at yerine fıstık gibi semiz iki hayvan çekiyordu!.. Tramvaycıya bu terakkilerden... bahsettiğim zaman bana müftehirane izahatte bulunmuştu: “Bunlar bir şey mi? İnsan elli sene sonra bu tramvayların hâlini görmelidir. Rivayete göre o zaman hep bunlar elektrik ile müteharrik olacaklardır!” demek yüz elli sene sonra İzmir’de de elektrikli tramvaylar görecektik. Bu tebşir beni sevincimden çıldırtmıştı. Bir de bir asır zarfında belediyenin vücuda getirdiği terakkiyatı anlamak için belediye re’isiyle görüştim. Ondandır çok ümidbahş haberler aldım. Ez cümle bana diyordu ki: “Eğer bir mahal-i münasip bulmak imkanı hasıl olursa hemen bir millet bahçesi yapmak için düşünmeye karar vereceğiz!..”

Bunun üzerine kadınlardaki teceddüt ve terakkiiyi görmek için ‘meşhur seyyar hüsn-ü ziyet’ olan Frenk mahallesine gittim. Hakikaten şehrah-ı teceddüte en ziyade yol alan kadınlarmış! Şimdi onlar Hazret-i Havva’nın ilk giydiği libasla... Setri-vücut ediyorlardı. Fazla olarak yolda yürürlerken ikide bir de çıplak göğüs ve omuzları ile erkeklere çatarak geçiyorlardı. Bunun sebebini sordum. İzah ettiler:

Erkekler bu her nevi... çıplaklardan o kadar bıkmışlar ki kadın gördükleri zaman hemen başlarını eğiyorlar, gözlerini kapıyorlar!. Kadınlar da yanlarından geçtiklerini anlatmak için onlara böyle - İstanbul külhanbeyleri gibi - omuz, göğüs darbeleri atmaya mecbur oluyorlarmış... Merakım gittikçe arttı, İstanbul’un ne şekil aldığı öğrenmek için vakit kaybetmeden payitahtımıza koştum. Doğrusunu söyleyeyim mi? Bu güzel şehri tanımak için hiç zahmet çekmedim. O assar-ı atika nükte-i nazarından gittikçe peyda-yı kıymet etmiş eski yolları, eski cam’ileri, eski mektepleri, artık paramparça olmuş ‘Cisr-i Cedid’i ile muhteşem azamet-nüma olduğu gibi duruyordu! Fakat assar-ı atika mütehassısları bu belde-i tarihiyenin Sirkeci’de kain en küçük bir binasına milyonlarca liralara takdir ediyorlardı. Bir

Alman hey'eti, İstanbul'un dört tarafını duvarla ihata eyleyerek payitahtımızı kocaman bir müze hâline ifrağını teklif ediyordu...

Hülasa: İstanbul'umuzun bekâret-i pir-anesine kimse dokunmamıştı, gördüğüm, bildiğim bir yer için daha ziyade vakit kaybedemezdim. Onun için yine alem-i nisvanda vücuda getirilen asar-ı terakkiyi görmek merakıyla Beyoğlu'na atıldım; baktım bütün kadınlar öğle vakti ellerinde on bin mum kuvvetli elektrik feneri olduğu hâlde geziyorlardı. Birazdan bunun da sebebini anlamıştım: Meğer bu zavallı kadınlar koca aramaya çıkmışlarmış! Bana bu babda malumat-ı mufassal veren ihtiyar bir zat anlatıyordu: “Bunlar bir şey değil. Siz bu kadınların neler yaptıklarını bilerseniz aklınızı kaçırırsınız. Geçen gün zabıta, azası kamilen kadın olmak üzere (izdivaç cebri) namında bir komutanın içtimâgâh-ı hafilerinde iki bin adet bomba ve saire buldu. Bu komutanın sebeb-i teşkili, küçük büyük, genç ihtiyar, kör, topal bütün erkekleri karısız bırakmamak, onlara her hâlde şerike-i saadet-bahş... hayat tedarik etmek imiş. Yalnız züğürt erkekler bu komutanın şerrinden bir dereceye kadar kurtulabiliyorlarmış!. Bunlar bir erkeğe evla bir tehditname yazıyorlar ve ona düşünmek için yalnız yirmi dört saat mühlet veriyorlar. Eğer yirmi dört saat zarfında evleneceğine dair bir cevap-ı kati vermezse onu hemen öbür dünyaya gönderiyorlar. Komutanın fedaileri de kırkbeşlik çirkin, kanbur matmazeller ile altmışlık dul kadınlarmış...” İhtiyar bu tafsilatı verdikten sonra acı acı ağlamaya başlamıştı. “Hayrola dedim, “Niçin böyle ağlıyorsunuz?”. “Nasıl ağlamayayım, mahallede on dört yaşlarında üç tane kız bırakıldı; birçok zahmetler ve masraflarla yirmi beş yaşına getirdiğim oğlumu bir gece çalıp dağa kaldırdılar...”

Şimdi beni bir kadın merak ü teccessüsü yakalamıştı. Herhâlde Avrupayı da görmek istiyordum. İnsan sefain-i havaiye sayesinde bütün Avrupayı on gün zarfında ferah ferah gezebiliyordu. Seyahatimin ilk gününü Paris'te geçirdim. Lakin anlaşılmasız bir muamma karşısında bulunuyordum. Vaktiyle evlerinde on dakika bile oturamayan Paris kadınlarından bir tane olsun sokakta göremeyince hayretler içinde kaldım! Netice-i tahkikatım bana ne öğretse beğenirsiniz? Meğer şimdi kadınlar da erkekler gibi ceket, pantolon giyiyorlar. Baston, bumba istimal ediyorlarmış! İki cinsi yekdiğerinden tefrik etmek bir türlü kabil olamıyordu. Şimdi onları [...] nazar-ı ile tetkike başlamıştım. Baktım. Ruhları hiç değişmemiş: Karşıdan gelen beş altı erkeğin birbirini dinlemeyerek hep birden lakırdı ettiklerini, hep birden gülüşüklerini, aynalı bir yerden geçtikçe hemen aynaya dönerek şapkalarını, boyun bağlarını düzeltmeye şitab etmeleri ifşa ediyordu ki bu erkekler erkek değil kadınlardır.

Konkort Meydanı'ndan geçerken orta yerde kocaman, göklere varan bir heykel gördüm bunun kimin namına [...] edildiğini sorunca bana kemal-i hürmetle anlattılar:

Bu, efendim dediler, ihtilal-i nisvaniyi vücuda getiren muhterem bir kadının heykel-i şan ü azametidir. Hem bu kadın yalnız bir iki cümle ile kadınlık alemini alt üst etmiştir. Bir gün onlara şu sözleri söylemiş:

“Ey madam ve matmazeller, ne vakte kadar müstebit erkeklerin pay-i tahakkümleri altında ezileceğiz, söyleyiniz bizlerle onların arasında ne fark vardır; farkımız bizim yalnız saçlarımızın daha uzun olması değil mi?... İşte ben saçlarımı kesmekle o farkı kaldırıyorum...”

Beş dakika sonra Paris sokakları kadın saçlarının yığınlarından geçilmez bir hâle gelmişti. En garibi, bu kadınların elinde makas falan olmadığı hâlde beş dakikada hiç ağrı hissetmeden... bütün saçlarını başlarından atabilmeleri imiş! Bugün eğreti saç imal eden birkaç fabrikatör bu hâli görünce akıllarını kaçırmışlar bunun üzerine düşünmeye başladım: İyi ki dedim, cins-i latif ile cins-i sakil arasında bir diş farkı da yok. Yoksa kadınlar erkeklere benzemek için saçlarını yoldukları gibi dişlerini de aynı kolaylıkla yani birkaç dakika zarfında! Söküp atabileceklerdi. O zaman eğreti saç yapan ticarethanelerle birlikte yalancı diş imal eden [...] de ilan-ı iflas ederdi...

Paris'ten sonra Londra'ya gittim. Orada belediye meclis-i mebusan ve ayan re'isleri, hariciye nazırı, birçok amiraller hep mis ü misislendendi! Kadınlar bilhassa 'diplomasi'de: Evet muvaffak olmak için en ziyade yalana, hayale ü desiseye son derece vefasızlık, kalpsizlik ve [...] ihtiyaç hissedilen iğfalkar ve zalim fendde temeyyüz ü teferrüd ediyorlardı!

Berlin'de ise en meşhur mareşaller, kumandanlar, harbiye nazırı yine kadınlardandı! Rusya'ya gittiğim zaman [...] kadınlar dehşetli bir grev yapıyorlardı. Ne vakit, ne vakit, diyorlardı Rusya'dan bu müsavatsızlık kalkacak? Evet niçin niçin temettü vergisini! Bütün Rus kadınlarından almıyorlar da yalnız bizlerden alıyorlar...

Acaba Amerika kadınları ne hâle gelmiştir diye birine sordum, bana son zamanlarda evli kadınlar kongresinde bir kadının verdiği konferanstan bahsetti. O kadın, konferansına şu sözlerle başlamış: "Allah'a yüz binlerce şükür, yemek pişirmeyi, çamaşır yıkamayı, bulaşığı, dikişi, silip süpürmeyi hep kocalarımıza yüklettik şimdi size bu konferansıyla çocuklarımızı da kocalarımıza doğurtmak çarelerinden bahsedeceğim..." Bu mukaddime o kadar çok, saatlerce alkışlanmış hatibe-i cürretkar başka söz söylemeye vakit bulamamış!

Bunun üzerine bir de ihtilal-i siyasiyemizi doğuran memleketi, Selanik'i görmek istedim. Lakin bu faal şehrin millet bahçesinde gözüme ilişen bir manzara beni dehşetler içinde bıraktı: Üç dört Türk kadını beş on erkeği tutup fena hâlde dövüyorlardı. Ben hürmetkar bir (reverans) ile onlardan sordum: "Niçin dedim, bu sakallı beyleri böyle ağlatacak derecede okşuyorsunuz?" İçlerinden sarışın, asi bir genç kız sevimli gözlerini nüvazişkar bir hiddetle açarak bana "Biz yüz sene evvel Türk kadınlarının polisler de dahil olduğu hâlde bütün erkeklerden gördükleri hürmetsizliklerin, fenalıkların, zalimlerin intikamını alıyoruz" dedi ve yumuşak yumrukları ile eline düşen herifin sert kafasını dövmekte devam etti!...

VIII: Bir Bekâr Tarafından: Yatak Değil A... Mezar!

Sözüm evlilere ait değildir. Esasen bir milyoner, fakir atın hâlinden ne anlarsa bir evli de bekârların hâl-i pür-melâlinden onu hisseder.

Bekâr yatağından daha soğuk, daha hazin bir şey olabilir mi? Bir bekârın yatağı; meş'ûm, siyah, korkunç bir mezardan başka bir şey değildir. Hakikatten zerre kadar ayrılmamak için aralarındaki farkı da söyleyeyim:

Bir mezarın sâkin-i bî-rûhu, o huffre-i müdhişenin siyahlığını soğukluğunu, korkunçluğunu hissetmez. Görmez fakat bir yatağın “sâhib-i bî-sâhibesi” o melce’-i âlâm u ekdârın bütün yalnızlıklarını duyar ve yaşar.

Ah! Bütün bu ızdıraplarımın, bütün bu mahrumiyetlerimin sebebi hep peder, hep o taş yürekli adam!

Geçen sene komşumuzun kızını almaklığıma hiçbir şey kalmamıştı. Her taraf razı ve memnun... Bir de pederin reyini sormak istedim. Bana valide ile şu cevabı gönderdi:

“Altı ay daha bekler, bir hayli düşünür, taşınır ve biraz daha akıllanırsa o zaman tehhülüne rıza gösteririm.”

Bunun üzerine biraz değil, pek çok akıllanmak için altı ay yerine bir sene bekledim ve göğsümü gere gere pedere istediğinden fazla akıllandığımı bildirdim. Bana ne cevap verse beğenirsiniz?.. Mademki akıllanmışım, artık evlenmeye de lüzum kalmamış. Doğrusunu söyleyeyim mi? Bu sözden bir şey anlamadım. Lakin valide bundan pek çok şeyler anlamış olmalı ki pedere mütemadiyen küfürleri basıyordu.

Eğer bu söz ince bir nükteyi muhtevî olsa idi bi-t-tab’ ne demek istediğini anlayacaktım. Çünkü arkadaşlarım arasında oldukça nükte-perdâz, nekre-gû geçinenlerdenim. Zaten dünyada kendini zarif, nükte-perver addetmeyen tek bir ademe olsun tesadüf olunamaz ki... Bir hamal bile gülererek arkadaşının ensesine yerleştirdiği müthiş bir tokat ile fi’li bir zarafette bulundu i’tikâdındadır.

O hâlde pederin bunadığına hükmetmekten başka çare kalmadı. Vah savallı peder vah!.. Bir şey değil, bizim komşu da pederin bu nâz u istignâ’sına, bu tereddütüne bakarak geçen gün kızını başkasına nişanlamış. Bütün kabahat kızda. Kendisine son defa olarak şu haberi göndermiştim:

“Bir kızın babası bir delikanlıya vermek istemezse o kızın delikanlıya hemen çalar. Bizim işte ise mesele ber-akis bulunuyor.kız istiyor, delikanlının babası istemiyor. O hâlde kız gelip delikanlıyı, yani beni, çalmalıdır!

Bir kazıyye-i mantıkıyyeden daha muhkem olan bu sözüme karşı hanımefendi hazretleri kakhahalarla gülmüş ve başka biriyle evlenmeye karar verdiğini söylemiş.

Sanki ben de ona yalvarıyordum. Bana bulunmayacak kız olsun. Bütün mahallenin kızları gece gündüz, “Kızım sana koca alayım mı? Al babacığım al.”

şarkısını tegannî ederlerken bana karı mı bulunmayacak?.. Birisi olmazsa diğeri var. Esasen benim andımda bütün kadınlar müsâvidir. Hangi fende olduğunu pek kestiremiyorum. Fakat zannedersen ki ya hikmet-i tabîyede veyahud hendesede kadının tarifi şudur: Kadın akli az, yalanı çok olan bir mahlûk-u latîfedir!

Her ne hâl ise... Komşu kızını elimizden kaçırdık. Şimdi başka bir tanesini avucumuza sokmalıyız. Hem bu defaki niyetim, kızı kendim çalmaktır. Lakin onun vücudundan evvel kalbini ısırarak icap ediyor ki bu nev-serikatlerde maatteessüf zâlimin tesadüfen hiçbir lütfuna uğramıyor. Daima ele geçiyorum. Bununla beraber itiraf etmeliyim ki şimdiye kadar “feth-i kılâ’-ı kulüb” için olan hücumlarım hiç plansız, topsuz, tüfeksiz, cephanesiz oluyordu. Fakat bundan sonra öyle müthiş silahlarla saldıracağım ki pîş-gâh-ı istîlâma düşecek kızcağızların, kadınların âkıbet-i ahvâline daha şimdiden acıyorum. Bu hususta isti’âm edeceğim müthiş silahları size ta’dâd edeyim:

Evvela ricâl-i sâbıkanın dâmâd-ı bekârı gibi elimde altın baston olduğu hâlde bir mevsim için tam on adet şık kostüm yaptıracağım. Sâniyen birçok, birçok değil bütün İstanbul beylerinin yaptığı gibi basacağım yüzüme pudrayı!.. Sade pudra mı? Her şeyi yapacağım, kullanmadık ne düzgün ne krem ne sürme ne kızılca ne rastık ne kozmatik, hiç... Hiçbir şeyi bırakmayacağım. Ne yapayım? Bugünkü kızlarımızın erkeklerden aradıkları yegane meziyet şıklıktır.

Emin olunuz ki beni bu gibi vesâit-i zabt u tahrîb-i tedârikine sevk eden yine kadınlardır. Kendilerine kaç defa rica ettim, yalvardım, beni bu kadar hor, hakîr görmeyiniz, benden küçük nazar-ı iltifâtı olsun esirgemeyiniz, dedim! Hatta birine şu mealde bir mektup da yazdım:

“Ey yetişmiş, kemale ermiş genç kız! Senin bana karşı takındığın bu tavır-ı lâ-kaydın ne kadar manasız, ne derece sahte olduğunu bilmiyor muyum zannediyorsun? Ne kadar güzel olursan ol, yine benim gibi bir erkeğe muhtaçsın! Söyle, sen de ısınmak bilmeyen yatağında, o buz deryasında benim gibi ah, vah ederek kıvranmıyor musun? Bak biz erkekler bu hususta zerre kadar nâz u istignâ gösteriyor muyuz? Fennin, tabiatın bahş ve tayin ettiği bu ihtiyâc-ı mukaddese karşı zerre kadar itiraz, isyan ettiğimiz var mıdır! Mademki bir erkek bir kadına ve bir kadın da bir erkeğe muhtaçtır, o hâlde sizin bu kibirlerinizin, bu cilvelerinizin, bu kaçışlarınızın sebebini, manasını bana lütfen anlatmak ister misiniz? Lütfen değil, fennen anlatınız ki ben de size bravo diyeyim. Ne vakte kadar ‘sahne-i âlemde’ daima böyle sahte, firari bir rol oynayacaksınız? Eğer bize ehemmiyet vermek istemerseniz, tabi bizim için böyle -uyku vakti müstesnâ- bütün zamanlarınızı süslenmeye, güzelleşmeye sarf etmezsiniz... İnsaf ederek yalnız uyku vakti müstesnâ dedim. Hâlbuki rüyalarınızda da ipekler, taftalar, kadifeler, krep döşeyenlerle meşgul olmadığınızı hangi insaflı kadın inkar edebilir? Günde yirmi dört saat güzelleşmek için çalışınız, sonra hoşça gittiniz mi böyle firar ediniz! Bu yaptığınız bir kabahat, bir günah, bir cinayet hatta bütün bunların fevkinde olan bir hamâkattir. Ey güzel kız! Bu inadı, bu sahte edayı bir tarafa bırakarak gel, gel de ruhunda mekân tutmuş olan o şitâi zehr-nâk hüsrânı, nefes-i hâr-ı aşkımla bir bahâr-ı ebedî-i safâya... kalb edeyim. Eğer sonunda pişman olmayı arzu etmiyorsan dakika hatta saniye kaybetmeden hemen agûş âteşin muhabbetime koş, atıl!! Ve bilmiş ol ki bu son teklifimdir.”

Şimdi size bu mukni', mantıkî, fennî, felsefî mektubumun da cevapsız kaldığını söylersem hayretler, taaccübler içinde kalmaz mısınız? Kabahat yine bizde, erkekler de şöyle bir infilak edip de altı ay kadınların yüzlerine bakmayacak olsak o zaman hemen fistanların pantolonları takibe koyulduklarını göreceğiz. Sade takip mi? Birçok madamları göreceksiniz ki erkekleri -paralarına da konmamak şartıyla-soymak... için geceleri kat'-ı tarıklıkla başlamışlar. Ah, bu kadınları tanımasam, erkeklere hoş görünmek için kâbil olsa günde kırk sekiz saat ayna karşısından kaçmak istemeyeceklerini bilmesem, bana karşı takındıkları bu soğuk tavırlara o kadar teessüf etmez, yanmazdım. Bir kadın ateşi, yemeği, suyu, havası olmayan bir evde yaşayabilir. Fakat aynası bulunmayan bir hanede on dakika bile yaşayamaz!!! Kadınların aynaya olan inhimâklarını nazar-ı i'tibâra alarak büyük bir teşebbüs-i ticârîde bulunacağım. Mesela öyle bir tuhafiye dükkanı açacağım ki onun bütün duvarları, kapıları, tavanları, döşemeleri hep aynadan olacaktır. Hatta kâbil olursa dükkanın orasında burasında açık birkaç pudra kutusu da bulunduracağım! Mağazamda bu kolaylıklar olduktan sonra artık satacağım eşyanın hiç de metin veya zarif olmasına ehemmiyet vermeyeceğim. Öyle zannediyorum ki böyle bir teşebbüsle az bir zamanda milyoner olmak gayet kolaydır! Hâlbuki benim gözüm parada değil ki...

Yarab! Beni bu bekârlıktan, bu mezar hayatından ne zaman kurtaracaksın? Senden milyonlar istemiyorum. Aradığım şey yalnız güzel, tombul bir kızcağızdır... Beni isti'mâl-i silâha mecbur etme. Sonra yakacağım canların, avlayacağım kalplerin, esir edeceğim ruhların hadd u hesâbı olmayacaktır.

Ne olur, benim de tatlı sözlü, güler yüzlü bir karıcığım olsaydı. Ben de evliler gibi mesut ve bahtiyar olsaydım!!! Hem ben teehhül edersem bütün tanıdığım nankör evliler gibi izdivaçtan hiç şikâyet etmeyeceğim. Hakikaten bu müteehhil adamların hâline şaşıyorum. Saadetten, meserretten sokaklarda zıp zıp sıçrayacaklarına daima başları eğik, boyunları bükük yürüyorlar! Hatta ferdâ-yi zifâfta bile bu vaz'-ı perîşanla dolaşanları gördüm! Oof, bu ne kadar nankörlük, ne kadar hissizlik... İzdivacından memnun ve bahtiyar olmuş yalnız bir arkadaşa tesadüf ettim ki bana saadet hayatımı şu suretle anlatıyordu:

“Birader” diyordu, “Zevcemle mesut olup olmadığımı soruyorsun. Böyle mizâc-gîr, tabiat-şinâs, ruh-ı eşnâ bir kadınla mesut olmamak kâbil midir? Gönlümü almak için en küçük arzularımı, en mahfî emellerimi bile keşfetmeye çalışıyor. Mesela daha ilk geceden itibaren benim tatlıları sevmediğimi, ekşi şeylerle hoşlandığımı keşfetti ve bana ta o zamandan beri turşu gibi ekşi, sirke gibi keskin, âmer gibi acı sözler söylüyor, muameleler yapıyor. Tatlılardan da nefret ettiğimi bildiği için ağzından daha bir tane olsun tatlı söz çıkarmadı! Bu kadının mizâc-gîrliği sayesinde diyebilirim ki leyle-i zifâfî takip eden balayını görmedim, bilmem!!!”

Nasıl, siz de benim gibi bu fanî-i mesûdun tâli-i dirahşânına gıpta etmiyor musunuz?

Karşıyaka, Nisan sene 1327.

IX: Zengin Olmak İster misiniz?

-Mustafa Refik Bey'e-

Size soruyorum, zengin olmak istiyor musunuz? Hayrola? İçinizden hiç cevap veren yok! Rica ederim. Söyleyiniz. Büyük diliniz mi tutuldu, yoksa küçük dilinizi mi yuttunuz?! İtiraf ediniz ki size, “Sularıyla, kâşâneleriyle, kusurları ile cenneti vereyim alır mısınız?” diye sorsa idim sevinçten böyle şaşırıp kalmayacaktınız! Anladım, anladım, şimdi bâsıranızın, lâmisenizin, zâikanızın, şammenizin, hafızanızın, nâtikanızın, elinizin, ayağınızın, hülâsa: Maddi ve manevi bütün hiss ü kuvvetlerinizin faaliyet merkezi yalnız kulaklar gibi kesilmiş! Siz, size zengin olmak çarelerinden bahsetmek isteyen bu fasâhat ü belâgatten behresiz, aciz ve acemi hatîbi dinlemek, yalnız dinlemek arzu ediyorsunuz. Ah, hitâbetin şu ince felsefesini, nazik sırrını öğrendikten sonra bir mebus olmak ne kadar işe yarayacaktı. Her fırsatla para kazanmak, zengin olmak vasıtalarından bahsederek bütün düşman ve muhaliflerimi talâkatimin takdîr-hânı edecektim. Kimbilir o zaman, mebuslara paradan dem ururken meclis-i reîs aldanıp da beni susturmak isteyecek olsa nasıl yuhalara, tahkîrlere hedef olarak tekrar nutkuma devam etmem için bana ricalarda bulunacak... Esasen böyle tatlı bir para masalını kesmeye reîsin de gönlü razı olacak değil ya... Neyse... Paranın bu cihanı sarsan bu kudret ü azameti malum olduğu hâlde kabine heyetinin bundan zerre kadar istifâde edememesini görerek nazırlarımıza, muhalifler gibi ben de fatânetsiz, tedbirsiz, idaresiz, aciz, budala gibi layık oldukları sıfatlarla hitâb ve hücum etmek istiyorum. Sadrazamı bir kere elime düşürsem yüzüne karşı şöyle haykıracağım: “Siz, diyeceğim, paranın ağız kapayan, kulak tıkayan, el ayak bağlayan, kalp, ruh, vicdan fetheden, hicviyye [...] medhiyye-hân eyleyen, bülbül gibi ötenleri balık gibi sessiz sedasız bırakan kudret ü haşmetini bildiğiniz hâlde niçin bir avuç muhalifi birkaç avuç altın ile susturmayı istemiyorsunuz? Hükûmetin, bilhassa sizin aleyhinizde ateşler, volkanlar püsküren gazeteler vardır ki sahîfelerini menkabeleriniz, fazîletleriniz, meziyetlerinizle doldurmak için sizden, çok değil, yalnız beş altın liralık şehrî bir (tahsîsât) bekliyorlar...”

Para, evet para nedir biliyor musunuz? Fakat rica ederim rahat rahat nefes alınız. Pekala bilirsiniz ki teneffüs işitmeye mani değildir... Artık servetin kazanmak yolunu öğreneceğiz diye teneffüsten de mahrum kalarak kendimizi öldürecek değiliz a...Fihakika paranın hayattan daha kıymet-dâr olduğunu hep biliyoruz!! Lakin henüz altının tatlı sesini işitmeden, sevimli sîmâsını görmeden paranın yalnız lakırdısı için nefes ve canımızı itlâf etmek de biraz fazla olmaz mı? Bakınız karşıda duran iki şık bey (Eliyle iki kişi gösterir.) ceplerini yokladıktan sonra başlarını yukarı kaldırarak bu son sözümü tasdik etmek istemiyorlar.. Ne yaparlarsa yapsınlar, herkes fikir ve mütâlaasında - hiç naz çekmeyin, şaka kaldırmayan canan zülfüne ilişmemek şartıyla- hürdür. Bu beylerin - anlaşıldığına göre - fikri yazanın sadece lafına da hayatı feda etmek lazım gelir.

Vâiz efendiler de paranın bu yerle göğü tutan şöhret ve şanı herkesten iyi bildikleri hâlde bilemem niçin yine ahaliye sadaka veriniz, zekatınızı ayırınız gibi sinire dokunan, can sıkan, uyku getiren nasihatler vermekten usanmıyorlar! Hem pekala da görüyorlar ki bahis fitreye, zekata geldi mi camide onları müezzinden başka dinleyecek kimse kalmıyor... Bir gün dayı beyimden, bu tama'kâr adamdan hocaların bu gibi nasihatlerini ileri sürerek bir lira koparmak istedim. Ona dedim ki:

“ Hoca efendi diyor ki ‘Allah bir verene kırk verirmiş.’. Onun için siz de bana bir lira verecek olursanız Cenâb-ı Hakk da size bunun yerine tam kırk adet lira verecektir.” Dayım beni dinledikten sonra gözlerini dikkatle açarak cevap verdi: “Hoca efendi, bana vereceğim bir liraya mukâbil - kırk değil - yalnız bir buçuk lira vereceğine dair bir senet versin yani bana yüzde elli bir faizcik temin olunsun. O zaman bütün servetimi o anda fukaraya taksîm edeyim. “Bunun üzerine dayımı mahcup etmek için kendisinden sordum: “ Her vakit dersiniz ki ona buna para vermek fukaranın adedini çoğaltmak demektir ve bunu (dayımın ilm-i ikdisâddan bildiği yegane nazariyye budur.) af olunmaz bir iktisat günahı olmak üzere gösterirsiniz. Hadi fukaraya sadaka vermek sizce makul bir hareket olmasın fakat bahriye îânesine niçin on kuruş olsun vermediniz? Yoksa bir on kuruşunuzla kimilerimizin de adedini fukara gibi çoğaltmaktan mı korkuyorsunuz?.. Girit için yapılan bir (miting) de elli bin kişinin yaşasın Girit, hayatımız yoluna kurban olsun diye çırpındıklarını görerek biraz hamiyet dersi almıyor musunuz?” [...] gibi cevapsız bırakmak istemeyerek dedi ki: “Oğlum, hayatını herkes feda edebilir fakat kesesini feda eden var mı? Bir de canını alacak Azrail, vereceğini vaad ettiği parayı tahsile gelen memur veya kimse kadar sevimsiz, soğuk, korkunç değildir... Sen bu mitinglerin ciddiyetine ne vakit inanacaksın, bilir misin? Ne zaman görürsün ki her mitingde elli bin kişi elli bin yaşasın yerine ortaya elli bin adet Osmanlı lirası atıyor, o vakit hükmedebilirsin ki Girit hakikaten bizim oldu ve bu suretle yapılacak her miting büyük bir fütûhâtın ilk zafer ve muvaffakiyet hücumu addolunacaktır. Ben ne zaman Osmanlılarda böyle bir hamiyet galeyanı -ki her milleti kurtaran böyle galeyanlardır- göreceğim yarım milyondan ibaret olan servetimin nisfini hemen bahriyeye terk edeceğim. Bununla beraber şimdi de yine bütün zenginlerimiz gibi bahriye îânesine her ay vermeye taahhüd ettiğim yedi buçuk kuruşu muntazaman tahsîl-dârın dördüncü, beşinci talebine meydan vermeden hemen i’tâ’ ediyorum...” Artık dayanamadım, onu tahkir etmeyi göze alarak bağırdım:

- Sizde, dedim, bu surat varken umumi galeyan değil umumi mahşer de olsa vereceğiniz yine yedi buçuk kuruştur. Bunun üzerine bir hayli kızdı ve bana, “Defol buradan!” -ihtilalci sosyalist dayımın en büyük küfrü budur!- diyerek beni kapıdan dışarıya attı.

İşte zenginlerimizin hâli... Böyle bir zengin adem de bir asker kaçağı kadar alçaktır. Çünkü o, fakirin feda ettiği hayata mukâbil beş on kuruş vermek istemiyor. Çünkü vatanın ondan istediği hizmeti îfâ etmiyor. Çünkü o, muhafazaya mecbur olduğu mevkiyi düşmana teslim ediyor. Eğer bu sözlerimden dolayı size zenginlik hakkında bir nefret geldiye söyleyiniz, bahsi değiştireyim, size biraz da fakirin iyiliklerinden, sabrın meziyetlerinden, kanaatin servete olan][...]! dem urayım: Fakir nedir biliyor musunuz! Aman, bu telaş ne? Niçin böyle kapıya doğru firâra hazırlanıyorsunuz? Yangın mı var, yoksa hareket-i arz mı oldu? Rica ederim yerlerinize oturunuz... Fakir kelimesinin telaffuzu da sizi böyle bir (çığ)ın sükûtu gibi ürküteceğini bilseydim o mel’ûn kelimeyi ağzıma bile almazdım!

İşte yine sadedime zenginlik meselesine geliyorum. Bakınız, sizin de kaybolan neşeniz yerine geldi. Şimdi de gürültü, şamata etseniz ya... Ne gezer! Ortada öyle [...] bir sükût hükm-fermâ ki insan yürüyen karıncanın ayak sadâsı, uçan sineğin kanat darbesini hemen işitebilecek... Evet efendiler, zenginler ne kadar adi, bayağı olursa olsunlar yine en ziyade şerefe, şana, şöhrete, dostlara, taraftarlara, rağbete, fahrî

avukatlara mâlik olan yine onlardır... Esasen hamiyet-i müstesna... Bu zenginlerin dünyada mâlik olmadıkları bir şey yok ki... Hâlbuki ben öteden beri, hiç olmazsa dostluğu muhabbet parasıyla satın alınan mavi bir metâ' zannediyordum! Şimdi gözlerimle görüyorum ki insanların dostluğunu, dostların muhabbetini, düşmanların teveccühünü, ebeveyninin duasını, kardeşlerinin [...], zevcelerin nevâzişini ve bilhassa kadınların aşkını kazanmak için yine para yine para arkasından pek az koşan bir şairimizin dediği gibi [...]. "Ruhu ecsâda da bağlayan telleri" isti'mâl etmek lazım geliyor. Öyleyse niçin duruyoruz? Niçin bu sarı maden parasıyla biraz Alman dostluğu, bir miktar İngiliz muhabbeti, azıcık da Nemçe taraftarlığı almıyoruz? Hatta Yunanistan'a bile neden başımızın gözümüzün sadakası olarak beş on kuruş vermiyoruz da onu böyle gece gündüz dilenci gibi kapımızın etrafında dolaştırıyoruz? Yoksa para aramaktan, istikrâz etmekten başka elimizden bir şey gelmiyor mu?

Şimdi paranın bu siyasi, idari, içtimai, garâmî kudretini öğrendikten sonra bize istediğimiz kadar dost kazandıracak, istediğimizden fazla -her nev'inden- kadın tedarik edecek, riyâdan, yalandan, tabasbusdan müstagnî kılacak sirkatten uzaklaştırarak, zilletten, meskenetten, esaretten yani memur olmaktan kurtaracak, müstebidd emirlere kandilli temennâlar etmekten men' edecek, bizi zahmetsizce meşhur, büyük adam, filozof, alim, hâkim, edip, şair, vatanperver ve dindar yapacak olan bu büyüklü ve sihirli maden paranın kazanmak çaresini arayıp bulalım. Ben zengin yani asrımızın en müthiş bir cihangiri olmak için şu beş vasıtayı buldum:

Birincisi: En ziyade samimi ve teklifsiz görüldüğüm arkadaşlarıma pek fazla faizle para ikrâz ettim...

İkincisi: Evimin her işini ayrı ayrı insanlara gördürmek ve bu suretle hizmetçi ücretlerinden kurtulmak için Sarıyer, Kadıköy, Adalar hanımlarından dört tane güzel ve şık zevce [...] ettim.

Üçüncüsü: Ne hükûmetten, ne rejiden ve ne de bir müessese-i mâliyeden tahsîsât almaya tenezzül etmeden bir gazete çıkarmak veya gibi ehemmiyetsiz bir yerde (kâmûs ilmi ve fenni) gibi mühim ve kaideli bir eser neşretmek...

Dördüncüsü: Haramdan, sirkatten, yalandan ictinâb etmek şartıyla zamanımızda ticarete sülûk etmek...

Beşincisi de - ki bütün gençlerimizin nazar dikkatini bu son vasıtaya celb ederim. - memuriyetten istifa ederek yalnız kalmam ile maîşetimi temin, müstakbel servetimi tezyîd eylemek! Ben bu beş vasıta ile milyoner olacağımı kat'iyen kestiriyorum. Siz de bu dediklerimi yapınız, eğer bu vasıtalarla da muvaffak olamayacak derecede maharet ve iz'ân gösteremezseniz benim kazandığım milyonlardan bir kısmını size bahşederim...

Nasıl, [...] temin edilen böyle bir teşebbüse girişmek istemeyecek tek bir adam bile bulmak kâbil midir?

Ben bütün gençler namına cevap veriyorum:

- Asla, asla, asla...

Sakız, Temmuz

X: Tembel ve İddia-kâr Bir Şâkirdin Tarafından: Niçin Sınıfta Kaldım?

Benim bu sene yine sınıfta kaldığım haberi, maaş çıkıyor müjdesi kadar muallimleri ve hafta arası hiç beklenmeyen bir tatil - kadar da mektep arkadaşlarımı sevindirdi güldürdü merak etmeyiniz şimdi niçin sınıfta kaldığıma dair vereceğim biraz acemice izahat ile gerek muallim beylerin ve gerek sınıftaki daha zeki arkadaşlarımı kendilerinden daha şık muhibbelerini hazmedemeyen hanımefendiler gibi çekemeyen, talebe efendilerin bu sevinç ve gülmelerini burunlarından çıkaracağım...

Ben niçin sınıfta kaldım? İhtimal bana kıskanan arkadaşlarımın birçoğu ve işin en fenası, beni anlamaktan aciz hocalarımın kafası şu cevabı vereceklerdir:

“Tembellik ettin, biraz da gabâvet-i zihniyyen yardım etti, bunun için sınıfta kaldın.”. Bilmeniz böyle bir cevab-ı garaz-kârânedan dolayı mektep arkadaşlarımı, muallimlerimi ne kadar zavallı, küçük bîtâb-ı rekâbet ve şâyân-ı merhamet buluyorum. Arkadaşlarımı bu hüküm-i hasûd-ânelerinde bir dereceye kadar mazur görüyorum, çünkü mektep hayatının muhtelif safhalarında kendilerine karşı temin ettiğim muvaffakiyyet ve fâikîyyetler onları bağıra bağıra çatlayan ağustos böcekleri gibi gazez ve hasetlerinden patlayıp çatlatıyor. Bu fâikîyyetlerden maksat hoca efendilerden beş on fazla aferin, tahsîn veya beççeye on paralık bir çikolata kadar kıymet ve ehemmiyeti olmayan bir iki yıldız... Aldığımı imtihanlarda birinci çıktığımı, tevzî’-i mükafatta birkaç yaldızlı kitap elde ettiğimi söylemek değildir. Böyle çocuk aldatan, ahmak avutan, esasen isti’dâd şahsiyyelerinden emin olmayanları sevindiren mükafatlara nâil olmadığım ve bu gidişle hiçbir zaman nâil olamayacağım da ispat eder ki böyle bebeklerin ağızlarına birer tekerleme sıkıştırmak kabîlinden takdirâta tenezzül etmek küçüklüğünden uzak, pek uzak bulunuyorum.

Muallimlere gelince: zaten onlar öteden beri beni bir rakîb-i bî-amân meslek addettikleri için şevkimi kırmak hususunda hiçbir fırsatı kaybetmezler. İşte bunun içindir ki Fransızca muallimimiz bir kelimenin imlasını yanlış yazdığımdan dolayı kıya kıya nihayet bana yalnız bir numara hak vererek tepetaklak sınıftan döndürdü. Hâlbuki ben o kelimeyi imlâ-yı cedîde olsun diye mahsus yanlış yazmıştım. Yeni imla taraftarıyım diye birçok ediplerimiz, birçok Arabî ve Farsî kelimelerini bile... istedikleri gibi yazarak tanınmaz bir hâle sokmuyorlar mı?.. Fakat ben muallimlerime dershanede ders takrîr ederlerken âlim-âne fâikîyyetimi ilan eden ve vukûf-kâr, şaşırtıcı nazarlar fırlatıyorum ki baştan başa vücutlarının kış değilse bile yazın... ter içinde kaldıklarını hissediyorum. İnşallah yakında mektepten çıkmak nasip olursa gayr-i kâbil görmemekle beraber oldukça müşkül görüyorum! -İlk işim beni sınıfta bırakan muallimlerle numaramı kıran ve bana bir mükafat veya küçük bir yıldız esirgeyen mümeyyizleri imtihana davet etmek olacaktır.

Yine ihtimal dahilindedir ki bazı sâf-derûn, sath-bîn İnsanlar yedi senelik bir mektebi on sene geçtiği hâlde henüz ikmâle muvaffak olamadığıma bakarak bana yine atâlet ve hamâkat isnâd edeceklerdir. Hâlbuki her şeyi en küçük safahâtına, en burde-bîn teferruatına varıncaya kadar tetkik ve tahlile alışmış ve netice-i tedkîkâtını beşeriyetin kısm-ı mütefekkirine daima bir bedîa-i ilm ve fen ü şiir ü sanat ü felsefe olarak takdime muvaffak olmuş (parmağıyla kendi dimâğını gösterir) bir zekâ’-i

müdekkik ve nüfûz-kâr mektep hayatını da şâyân-ı istifâde bir tettebbu' ve kitap hâline sokmaya vakit bulmadan yani hiç olmazsa yirmi sene.. geçmeden! Öyle alelacele mektebin bir kapısından girip öbür kapısından çıkamaz a!..

Size bu münasebetle bir itirafta bulunacağım: Bana istediğiniz kadar tembel, haylaz diyebilirsiniz, bunun için size zerre kadar gücenmem. Hatta itiraf içinde itiraf olarak söylüyorum: Bu bilakis beni memnun eder. Çünkü mektep sıralarında yalnız tembellik, haylazlık imrâr-ı vakt ettikleri hâlde mektepten çıktıktan sonra şâhika-i dehâete vâsıl olmuş nice eâzım ve üdebâ yetişmiştir.

Ah, bütün bu incelikleri, bu gavâmız felsefeyi, bu hakayık-ı ruhiyyeyi hülâsa: Beni anlamak istemeyen arkadaşlarıma, muallimlerime ne diyeyim, ne yapayım? Muallimlerim içinde beni yalnız riyâziyye muallimi anlar gibi oldu. Bakınız buna nasıl hükmetti: Bundan takrîben iki sene evvel hendese muallimi beni derse kaldırmıştı. Tahtada hallolunacak bir mes'ele-i hendesiyye vardı. Bu ruhsuz mütâlaât-ı zâtiyye, muhâkemât-ı indiyeye kaldırmayan davanın içinden çıkamayınca muallim efendiye bütün sınıfı beht u hayret içinde bırakan şu manidar sözlerle hitap etmiştim: "Efendim, pekala bilirsiniz ki bundan iki bin sene evvel halledilmiş bir davayı burada tekrar halletmek bir marifet sayılamaz. Bunu en küçük bir arkadaşım bile becerebilir. Eğer emrederseniz size da'vâ-yı mezkûru en evvel halleden dâhî riyâzî hakkında bazı malumat-ı biyografya vereyim."

Muallim-i muhterem takdir-kâr sıfatını verebileceğim bir hande-i samîmiyyeden sonra - bunu çekemeyen arkadaşlarım bana bir hande-i istihzâ manası vermişlerdi- bana şu iltifât-kâr sözleri söylemişti: "Başka bir arkadaşın olsaydı ona bir izinsiz verecektim. Hâlbuki sen o kadar zeki olduğun hâlde dersine çalışmadığın için sana iki bilâ-afv yazıyorum.". Bir kere izinsizlerin bilâ-afv olmasına hiç teessüf etmedim. Çünkü kâbil-i afv olsalar da izinsizleri te'diye için verilecek aferin olmadığından yine onları beklemeye mecbur olacaktım. Filhakika iki cuma mektepte kaldım ve bilâ-fâsıla devam eden bu on beş günlük ömr-i mahbûs-hâne de pek hoş geçmedi. Lakin bu vaka beni beğenmeyen, çekemeyen arkadaşlarıma pek vâzih bir surette anlatmış idi ki derslerimi bilmemekliğim, sınıfta kalmaklığım gabâvet-i zihniyyemden dolayı değil fakat büyük adamlarda da görülen bir tembellik, bir haylazlık neticesi idi. İşte bundan dolayı derslerini günahlarım hatta borçlarım kadar sevmediğim riyaziye mualliminin şahsına karşı amîk bir hürmet-i mahsûsa perverde etmekteyim. "Nasıl hasetçi beyefendiler, şimdi sınıfta niçin kaldığımı anladınız mı?".

Bununla beraber,size tembellik hususunda beni zerre kadar taklit etmemenizi tavsiye ederim çünkü insan şu zamanda hem tembel olur ve hem birçok büyük adamlar gibi kurnaz şarlattanlardan olamazsa az zamanda açlık ile karşı karşıya, kucak kucağa gelir...

XI: Bir İtalyan Tarafından: Niçin Trablusgarb'ı Almak İstiyoruz?..

Ahmet Hâşim Bey'e

Hemen sahipsiz gibi idare olunan bu kocaman memleketi niçin almaya karar verdiğimizizi söylersem, bu teşebbüsümüzde bizi Türkler bile mazur görecektir zannediyorum. Müsadenizle bu husustaki mazeretlerimizi ta'dâd edeyim:

Birincisi: Trablusgarb, bize görmeyen ve işitmeyen bir ev kuşu gibi göründü. Dedik ki; Ne kadar acemi, budala, korkak, sersem olursak olalım yine bir tüfek ile bu Afrika kuşunu vurmak kabildir. Bazılarımızda Trablus'u şık, güzel bir İslam kadınına ve en fenası - esasen aldandığımız nükte burasıdır- bu sevimli, cazibedar hanımı, salonlarda zengin aşıklar bulamayınca bulvarlarda müşteri arayan hemşire ve zevcelerimize benzettiğimizden [...] olan lisan-ı âhenkdârımız ile ona ilan-ı aşk edecek olursak hemen aguş-u hevesimize atılacağını zannettik. Görüyorsunuz a... Bütün [...] ile iş görmek istedik. Biz bu zarif hanımın umut-u visali ile titrerken onun bize yüzünü bile göstermemek için nikâbını açmak istemediğini görürsek kızmaz mıyız? Aman! Bu İslam kadınlarının kalpleri Türk askerlerinin elleri gibi granitten hulk edilmiş zannedersiniz. Hâlbuki İtalyan madamları öyle mi? İtalyan matmazellerinden bahsetmiyorum çünkü salonlarda madamlar matmazellerden daha ziyade hürmet... gördükleri için kocaman İtalya'da tek bir tane olsun matmazel bulamazsınız.

Evet, emin olunuz ki bizim kadınlarımızın kalpleri, muharebedeki askerlerimiz gibi mukavemet nedir hiç bilmezler. En garibi nedir biliyor musunuz? Bu hanımın teklif ettiğimiz milyonlarca franklık bir meblağa karşı da lâkayid kalmasıdır! İşte Türklerin, İslamların hâli, medeniyeti... Bugün bile bu barbarların kadınları namuslarını paraya tercih edecek derecede budalalık gösteriyorlar! Size soruyorum, ey Türkiye'nin düşmanları ile düşmanlarından beter olan dostları... Yirminci asırda bile namus gibi mevhum bir şeyi para gibi her şeye kâdir bir kuvvete feda edemeyen bir millet-i iptidâiyeden ne beklenir?

Ah, neredesin İtalya! Cebinde yarım Fransız altını oldu mu, en büyük şatoların, en [...] sarayların kapıları, yatak odaları senin için küşadedir. Cennetin anahtarlarını bile papaya göndereceğin beş frank ile satın alabilirsin. Filhakika maîşet meselesi orada gittikçe güçleşiyor lâkin kadın zevk u aşıklarını insan o kadar kolaylıkla tedarik ediyor ki bu sühûlet-i tezevvuk u taaşşuka (gayet ciddi bir tavır olarak) sokak köpekleri bile gıpta ediyorlar. Gülüyorsunuz, demek bu dediklerime bir latife nazarıyla bakıyorsunuz. Ah, keşke İtalya'da da namusa zerre kadar olsun bir ehemmiyet verilseydi de ben de bugün sözlerimin ciddiyetine sizi inandırmak için namusum üzerine yemin etmeye hak kazanmış olsaydım... Fakat şimdi bizde vücudu olmayan bir şey namına nasıl kısm edebilirim; etsem de kim inanır? Neyse, İtalyanların hiç de lezzetle okuyamayacağı bu namustan bâhis-i sahîfeyi çevirelim de size Trablus'u almaya bizi sevk eden ikinci sebebi anlatayım:

Bu karede mesele-i maîşetimizin gittikçe kesb-i müşkilât ettiğini söylemiştim. Hakikaten İtalya'da geçinme derdi bugün yüz binlerce aileleri perişan eden bir belâ hâline girmiştir. Milyonlarca insanlar iş bulamadıklarından yalancılık, dolandırıcılık, yankesicilik, hırsızlıkla geçinmeye mecbur oluyorlar. Şimdi siz dersiniz ki bir

İtalyan karnını doyurduktan sonra artık menba'-i maîşetin kizb ü sirkat veya katil ü şekâvet olduğunu düşünür mü?

Doğrusunu isterseniz bu suâlinize cevâb-ı tasdîk veremeyeceğim. Çünkü bir İtalyalı para için her haltı etmeye her ne kadar kâdir olursa olsun yine büyücek bir cinayeti büyük bir istirahat-i vicdanla yapamaz. Yakasını zabıtaya yakalatmak korkusu onu bir çok geceler uykusuz bırakabilir.

İşte pekala görüyorsunuz ki hükûmetimiz otuz milyon ahaliyi hırsız yapmaktansa kendisi adam akıllı bir eşkıyalık yapmayı tercih etmiştir. Bu sûretle kocaman bir milletin yerine yalnız sekiz on kişi tehlikeye itilmiş oldu. Evet, bu muharebeyi yalnız sekiz on kişi iltizâm u îlân etmiştir. Hukûk-i işhâs u milel mütehasısları istedikleri kadar hâkimiyet-i milliyeden dem ursunlar, bugün müstebidd, müstakill hükûmetler gibi meşrûtiyet u cumhûriyet ile idâre olunan memleketlerde de ahaliyi ra'y ... eden sekiz on kişiden ibaret bir hey'et-i zâlimedir. Misâlimi istiyorsanız işte İngiliz ve Alman kavm ve matbûâtının [...] ile hâriciye nâzırlarının icrââtı... bir devlet adamına hukûk-u milel ve devlete vukûf kadar muzırr bir şey olamaz. Mesela Türklerin sadrazamı o kadar çok seneler hukuk muallimliği etmeseydi herhâlde Trablus mes'elesinde daha ziyade müteyakkız davranır ve hukuk devleti ezhan-ı şâkirdâna güşâyış veren bir ders addederek bütün muvaffakiyetlerini hîle ü kuvvetten beklerdi. Lakin hakikatten ayrılmamak îcâb ediyorsa itiraf edilmelidir ki Osmanlı milletin de sâf-derûnlukta pek de sadrazamlarından geri kaldığı yoktur. Bu sâf-diller elân İngiltere'yi hâdim-i insâniyet! Almanya'yı hâmi-i İslâmiyet! Fransa'yı da menbâ-i adl ü hürriyet! addediyorlar. Zavallılar, düşünemiyorlar ki bu devletler bugün İtalya'nın her hususta şirki cerm ü şekâveti yani (Türkiye sefîresi)nin her biri ayrı ayrı nevâle-i çînîdir. Pek çok laf kaldıran bu mes'eleyi kısa keserek size esbâb-ı istilâmızın üçüncüsünü arz ediyorum:

Türkiye'de vatanını muhafazaya memur (!) öyle mebuslar, firkalar var ki birbirlerinin gözlerini oymaya çalışmaktan düşmanın emel ve maksatlarını keşf değil, memleketlerinin kapılarına kadar olacak bir hücumu bile göremezler. Hatta bu firkalardan birine mensûb bir mebus bir ecnebi gazete muhabirine şöyle bir itirafta bulunmuş:

“Karşımızda [...] siyâsiyyemiz olmasaydı o zaman Trablus'u nasıl müdâfaa edeceğimizi İtalyanlar görürlerdi!” böyle adamların idareleri altında olan bir memleket mes'ûd olabilir mi? İşte biz, Trablus'u bir behîşt-i arziye-i kalb etmek için almak istedik. Fakat nânkör Araplar gösterdikleri mukâvemet ile orasını bir cehennem-i dünyevîyye, bir mezâr-ı siyâh-ı mâteme çevirdiler. Lakin bizde bunlara karşı seyirci mi kaldık zannediyorsunuz? Asla, asla... Arapları ele geçiremeyince bütün çocuklarını, kızlarını, kadınlarını bıçaktan geçirdik. Bazı kahramanlarımız ise hırs-ı intikâmlarını tatmin için birer darbeye dev gibi hurma ağaçlarını, dağ gibi develeri yere devirdiler. Kadınlara niçin taarruz ettiğimizi bilmeyenler bize vahşi, hûn-hâr ve daha bilmem neler diyorlar. Hâlbuki onları böyle kesip biçmemize yine bir Arap karısı sebep olmuştur. Bu hain kadın, evine hücum eden on tane arslan gibi askerimizden altısını hançer ile öldürdükten sonra dördünü de ordugâhımıza kadar kovalamıştır. Sen gel de böyle kadınlara merhamet göster, hüsn-ü muâmele yap. Biz de bu vak'adan sonra nerede silahsız... kadın gördükse hepsini doğradık! Kanva bile bu katil amellerden dolayı kraldan aldığı bir tebrîknâmeye şu yolda bir cevâb yazmış:

“[...] buradaki icrââtımın hiç olmazsa bir kişi tarafından takdir edilmesi kulunuzu sermest -i iftihâr ediyor. Eğer Türk ve Arap mücâhidleri de her gün binlerce kestiğimiz Arap çocukları ve daha iyisi İtalyan askerleri gibi olsalardı Trablus’u size bir haftada takdim ederdim.” fakat bizim kral, Kanva’nın takdimini bekleyecek derecede budala mıdır? Esasen bir intizâr-ı bîsûddan ne çıkar? Onun için o, bütün cihanı hayrette bırakan bir cür’et ile hemen Trablus’u zamîme memâliki eyledi. Felsefe-i idâreden bî-haber olanlar onun bu hareket-i müdebbirânesine güldüler. Lakin bu ilhâk hayali ile bir isyân-ı hakîkiyenin bastırıldığını bilenler de onu alkışlara boğdular. Zaten başka türlü hareket etmek elinde değildi. Çünkü dâhiliye nâzırını bir gün büyük bir telâşla saray kralına giderek ona şu heyecanlı sözleri söylemişti:

“Ey kayserin timsal kayseri, yâ ahaliye bir haber-i muzafferiyet tebşîr ettiriniz veyâhud İstanbul divan harbi gibi dehşetnâk bir idâre-i örfiyye ilan ediniz. Millet galeyân içindedir. Anladığıma göre memlekette [...] ile (itina) nın feverânlarından daha korkunç bir ihtilâl hazırlanmaktadır. Korkarım ki Roma’nın kalb-gâhından inficâr edecek olan bu isyan volkanının lavları yerleri, sizi, hatta o muhteşem tac u tahtınızı da yakıp kavurmasın. Ah keşke memleketimizin şekil-i coğrafyasına bakarak çizmeden yukarı çıkmasaydık da başımıza bu belalar gelmeseydi...”

Şimdi Türkler diyecekler ki: “ Mademki Trablus’u almak bu kadar müşküldü, onu niçin böyle birden bire gasb etmeye karar verdin?”. Onların pek de haksız olmayan bu suallerine vereceğim cevap şudur: Buna iyi dikkat ediniz, çünkü bu bâbdaki mazeretlerimizin en meşrû’nu bu cevapta bulacaksınız. Evet Trablus’u almak istedik. Zira onu yol üzerine düşmüş bir kese gibi sahipsiz bulduk. Bu keseyi biz kapmasaydık onu herhâlde başkası aşırıyacaktı. [...] bize hiçbir kimse ; “Niçin bu yol üzerinde bulduğunuz keseyi iade etmek için sahibini aramadınız?” diyemez. Çünkü böyle bir tavsiyeyi ancak kavâid-i ahlâkiye yapabilir. Hâlbuki bütün alem bilhassa bu saf ve masum Türkçeğizler artık anlamalıydılar ki siyâsiyyât ile ahlâkiyyâtın hiçbir münâsebeti kalmadı ve esasen yoktu...

Karşıyaka, Teşrin sani 1327

XII: Feylozof Çocuk

-Küçük ve gözleri parıldayan bir çocuk tarafından-

Bu mektebe girerken
Şu karcık idim ben
Fakat şimdi kocaman
Bir şey oldum siz sanman...
Boyum yine küçüktür.
Lakin aklım büyüktür.
Bende sakal yok diye
Bana bir şey demeye
Hakkınız yok... Bakınız
Genç, ihtiyar yalnız
Sakal değil bıyığa
Hep vuruyor ustura...
Sonra küçük olmak da
Zannetmem ki bir hata
Ve kabahat olsun bak
Her ne kadar saçı ak
Olmuş olsa bir kadın
Sorum ona kaç yaşın?
Size hazır demeye
Henüz basmış yirmiye...
Demek akıl, ne sakalda ne yaşta
Akıl, fikir mektep gören bir başta
Beğendimse kendimi
Gülmen bana siz ne mi,
Sonra derim ben size
Gösterin bendenize
Şu dünyada yaşayan
Milyonlarca insandan
Hangisidir saymayan
Kendi aklın en yaman
Aklımızı beğenmek bu pek fena adettir
İnsanlara bu yüzden yüz bin bela, dert gelir
Fakat yine bu dünyada büyük küçük erkekler
Kendilerin en akıllı bir filozof addeder..
Ya kadınlar, söyleyim mi? Onlarda bir kusur var
Tek bir kusur: Kendilerin hiç kusursuz sayarlar
Her bir erkek kendisini akl-ı evvel sayıyor
Her bir kadın kendisini en şık, güzel sayıyor
Bizler kendi kendimize çok teveccüh besleriz
Sittede methi, sitâyîşi, hep pohpohu severiz
Bir erkeğe zeki diyip kesesini alımız
Bir kadına güzel diyin canı olsun malınız
Ne yapalım yaşamaya meth denen bal gerek
Tenkîd bize, aman! Aman! Zehir saçan engerek...

Afv ediniz çok söyledim, bu hâlimden utandım
Lakin ben de çok zaman var dinlemekten usandım
Küçüklere, acizlere hep dinlemek düşüyor
Soğuk nevâ dinlemekten artık ruhum üşüyor.

XIII: Düdük

-Elinde düdük olduğu hâlde yine filozof ocuk tarafından-

Müsadenizle size biraz düdük alayım
alacağım ddktr ha... Başka bir Şey değildir.
Ben istemem başka bir Şey almak... Bana ne lazım
Muhakkaktır her alanın başı bir gün ezilir.
Sonra bu da ehemmiyetsiz, on paralık bir düdük
Asıl mühim düdükleri başkaları aldılar
Bizim gibi bu düdük de pek değersiz pek küçük
Gemisini kurtarmayan her kaptana lm var
Ddklerin en mühimi lokomotif düdüğü
Yani vagon zamanında alınan bir ddkmş
Bu düdüğün bu zamanlar bir de varmış küçüğü
Bunun ismi koli imiş ve kısmeti büyükmüş
İsterseniz susturmayın da uzun küçüğü
Zahmet edip dinleyiniz azıcık şu düdüğü
(Az aldıktan sonra)
Hoşunuza gitti ise bu hava
Emrediniz alayım ben bir daha
şarkıcık için yüz bin kere eda naz eden
Hanım kıza ve nazlı beye benzeyemem asla ben
Sesi olan okumalı, sazı da bilen almalı
Ele udu, ya kemanı tatlı tatlı almalı
Saz ve söz de hele varken bir umumi imtihan
Utanıp da sükût eden olur sonra çok pişman
Asrımızda utanmaktan... Utanmalı! İnsanlar
Mahup olan kaydedecek defterine hep zarar!!
(Biraz daha aldıktan sonra)
Sıktı ise sizi eğer beklerim
Ddğm cebime koyar gideyim
Ben sözünü bitirmeyen konferansı değilim
Az söylemek, esnetmemek işte benim mesleğim
Hatipler de bunu bilse uzun söze tapmazdı
Ahaliye nutuk diye afyonlu hap yapmazdı
(Biraz daha alıp düdüğü cebine kor)
Lakin size o ferahlı şarkımı ben almadım
Çünkü onu tatil günü almak benim maksadım...

(Vagon ve koli yağması için yazılmıştı.)

XIV: Gelin İntihabı

-Birinci Meclis-

Hatice Hanım : Aferin oğlum böyle bertaraf (bî-taraf) kalırsan daima karlı çıkarsın.

Ahmet Efendi: Kuzum anneciğim, şu meseleleri bir tarafa bırakalım da biraz Bihin Hanım'dan bahsedelim.

Hatice Hanım: Bu Bihin Hanım kim oluyor?

Ahmet Efendi: Karşımızdaki konağa geçen gün taşınan mütekâid bir paşanın kızı..

Hatice Hanım: Ayol ne çabuk da ismini öğrenmişsin?

Ahmet Efendi: Ben sadece ismini öğrendim, hâlbuki onun resmini de cismini de görenler varmış..

Hatice Hanım: Canım bu çarşafly bir kız değil mi?

Ahmet Efendi: Çarşafly ama çarşaf yalnız çirkin kızlarla ihtiyar kadınların yüzlerini örtmeye yarıyor.

Hatice Hanım: Demek en namuslu kadınlar çirkin ve ihtiyar olanlardır.

Ahmet Efendi: Öyle ya... Afetin en delinmez zırhı çirkinlikle ihtiyarlıktır. Hâlbuki güzel kadınlarda mesele büsbütün başkadır. Çok defa dikkat ediyorum; latif bir hanımı peçe ile çarşaf, temmuz güneşini örtmek isteyen yaz bulutları kadar olsun gizleyemiyor. Sonra rüzgarlar da bu güzellere pek musallat oluyorlar: bazen peçelerine çatarak sinin bir gerdan, bazen pelerinlerine hücum ederek yaseminle yoğurulmuş bir kol gösteriyorlar. Bazen de bu arsız, saygısız havai külhan beyleri eteklere de sarkıntılık ederek insana...

Hatice Hanım: Yeter yeter, senin de artık ne mal olduğunu anladık, nafile evlenmeyince rahat edeceğin yok..

Ahmet Efendi: Ne yapayım? Pek evlenmek vaktim değil ama bu vefasız eğlencemiz kızlardan birini evlilik bağıyla kendime bağlamak için tehhül etmeye mecbur oluyorum.

Hatice Hanım: Pek iyi yapıyorsun. Sen onu bir bağla, o da seni ayağına bir pranga, ellerine bir kelepçe, boynuna bir boyunduruk geçirerek sıkıca bağlar ve bu suretle birbirinizden hiç ayrılmazsınız.

Ahmed Efendi: Benim de istediğim bu. Siz isterseniz Bihin Hanım'la evliliğimizi yarım saatte bitirirsiniz. Hadi benim güzel anneciğim, şimdi gidiniz de bana şu işi hemen yapınız.

(Yerinden kalkar validesini yanağından öperek çıkılır.)

Hatice Hanım: (Yalnız) Lakin aşkolsun bizim Ahmed'e. Epey gözlerini açmış! Babası da melek gibi oğlum var diye onu, ona buna methodip durur...

(Sağ kapıdan çıkar, iki dakika sonra dahili perdelerden biri kalkarak Bihin Hanımların konaklarının bir odasını arz eder. Bihin Hanım burada elinde bir Servet-i Fünun mecmuası olduğu hâlde beşikli bir sandalye üzerinde sallanıyor görünür. Bu sırada Hatice Hanım sol kapıdan odaya girerek koltuğun birine kurulur.)

-İkinci Meclis-

Bihin, Hatice Hanım

Hatice Hanım: (Bihin'i baştan aşağı süzerek ve onu evin mürebbiyesi zannederek) Kız, matmazel misin? Mürebbiye misin? Nesin? Kalk, git küçük hanıma söyle, süslensin güzelleşsin ve bana güzel bir kahve yaparak getirsin... Kahvem, sade olacak ha... Bir de küçük hanıma görücü geldiğini birdenbire söyleme, kızcağıza sevinçten bir hâl olmasın.

Bihin:(Kendi kendine) Mademki beni evin mürebbiyesi zannediyor bari ben de kendimi öyle göstererek biraz alay edeyim. (Hatice Hanım'a dönerek) Lakin hanımefendi, nafile yere merak ediyorsunuz.Kızcağıza Rumeli şimendiferinin en büyük ikramiyesini kazandığını söylemeye gitmiyoruz ki, ferahından belki bir şey olur diye korkalım.

Hatice Hanım: Ayol sen delirdin mi? Hiçbir ikramiyenin düşmesi insanı bir evlenmek haberi kadar sevindirebilir mi? Acaba kızlara bütün dünyayı bağışlasan onları bu müjde kadar memnun edebilir misin? Ben bile zamanın en uslu, en utansak, en saf kızı olduğum hâlde kısmetim çıktığı gün sevincimden kimsenin görmeyeceği bir odaya kapanarak ta bir saat zıp sıçradım.Yoksa Frenk kızları paraya kocadan ziyade mi ehemmiyet veriyorlar?

Bihin: (Gülerek) Tabii değil mi ya? Frenk kızları kocayı para sayesinde buldukları için herhâlde parayı daha çok severler.

Hatice Hanım: Desen a... Bu kadınlar kocalarını satın alıyorlar.

Bihin: Beylerin verdikleri ağırlıkla Türk kızlarını aldıkları gibi. (Kendi kendine) Keşke beylerimizin verdiği ağırlık... Sadece bundan ibaret olsaydı.

Hatice Hanım: Bizim ağırlık meselesine aklım erer. Lakin erkeklerin de para ettiğini şimdi öğreniyorum. Ne bu? Bu mübarekler de Hint kumaşı değiller a... Benim oğlum bile akranı içinde yekta olduğu hâlde yine küçük hanıma gücünün yettiği kadar bir ağırlık vermeye hazırdır... Şimdi burada oğlumu methedecek değilim. Çünkü bunun bir münasebetsizlik olacağını pekala bilirim.

Bihin: Aferin. Daima böyle olmalı.. Dünyada bundan daha çirkin bir şey olamaz. Geçen gün bize bir kadın gelmişti. Oğlunu kızını methede ede üzerimize bayağı bir kabus çöktürmüştü. Kızı için şöyle diyordu: "Ne kadar kendi hâlinde bir kızcağız olduğunu bilerseniz şaşarsınız. O kadar yavaş ki; ismini sorsanız mahcubiyetinden bir türlü adını bulup da size cevap veremez..." Oğluna gelince,onu da şu suretle göklere

çıkartıyordu: “Hele kendisini bir görseniz.. Kırkbir kere maşallah arslan zannedersiniz. Geçenlerde bir borç meslesinden bakkala kızdı, bir yumrukta kocaman herifi yere devirdi. İnanmazsanız bakkalın karşısındaki kasaba da sorabilirsiniz. Esasen kızkardeşini böyle uslu yapan, terbiyeli bir maymun hâline sokan hep oğlumun şiddetidir...”

Hatice Hanım: Doğrusu ayıp şey.. İnsan hiç kendi çocuklarını bu kadar çok metheder mi?.. Bak ben Ahmed'im için tek bir söz bile söylemem zaten benim oğlum validesi tarafından methedilmeye muhtaç değil ki... Onun senası bütün alemin dilinde dolaşıyor...

Bihin: Oğlunuzu pek methetmediğinize çok iyi ediyorsunuz. Çünkü nazar daima böyle gençleri tutar.

Hatice Hanım: Bunun için hiç telaş etme kızım, ben oğlumun ceplerine elli dirhem çöre otu atmadıktan sonra onu kapı dışarı bile bırakmam. Bundan başka oğlumu gören misafirlerin pabuçlarından kocaman parçalar keser ve akşam eve geldiği zaman onu baştan aşağı güzel bir tütsülerim.

Bihin: Keşke ona bir de katır boncuğu assanız...(Gülerek kendi kendine) O zaman boncuk tam yerine asılmış olurdu.

Hatice Hanım: Katır boncuğunu ona tam on iki yaşına gelinceye kadar astım... Nazar için en keskin ilaç sarımsaktır ama kokusu olduğu için mübarek çocuk onu bir türlü taşımak istemedi.

Bihin: Çok şey? Nasıl oldu da bu iyi çocuk validesinin bir arzusunu yerine getirmek istemedi?

Hatice Hanım: (Şaşırarak) Yok yok, benim oğlum her dediğimi yapar. Kahveye çıkmaz. Tiyatroya gitmez... Tütün, nargile içmez, işret kullanmaz, kumar oynamaz, kızlara, kadınlara bakmaz... Hatta mahallenin kızları Ahmed'imın bu usluluğuna, yavaşlığına bakarak ona 'yerebakan', 'ayakta uyuyan' isimlerini verdiler!! Onu bir görsen, bir kız sanırsın o kadar kendi hâlinde bir çocuktur.

Bihin: Lakin siz oğlunuzu bir taraftan çıkarıyorsunuz, bir taraftan batırıyorsunuz... Mesela ona hem bir uslu çocuk diyorsunuz. Ve hem de onu bir kıza benzetiyorsunuz. Hiç zamanımızda artık 'yerebakan', 'ayakta uyuyan' kızlar bulmak kabil midir?

Hatice Hanım: Ben evladımı eski zaman kızlarına benzetiyorum, şimdiki şıllıklara değil...

Bihin: Eski zamanda da oğlunuz gibi ayakta uyuyan kızlar yoktu böylelerini siz erkekler içinde arayınız ki zahmetiniz boşa gitmesin.

Hatice Hanım: (Lakırdıyı değiştirerek) Sözü amma uzattık ha..Hadi kızım, küçük hanıma söyle biraz çabuk olsun. Yemek vakti yaklaştı. Bey gelir de beni evde bulamazsa sofrayı başıma devirir. Zaten benim burada iki dakikalık bir işim var: Gelinin gözüne, kaşına bir de etine dolgun olup olmadığına bakacağım. Eğer bu üç şey istediğim gibi çıkarsa hemen sözü kesip gideceğim..

Bihin: Kızın yalnız sizin tarafınızdan beğenilmesi kafi mi? Ya sizin beğendiğiniz kızı oğlunuz sevmezse?..

Hatice Hanım: Ona burada ben varken halt etmek düşer.. Hele Ahmed'im kendisine vereceğim kızı almak istemesin.. Ona emzirdiğim sütün bir yudumunu bile helal etmem. Çünkü bir gelin ile gece gündüz beraber bulunacak, geçinecek yalnız benim. Oğlum sabah işine gidip akşam dönecek. Bu hesapla güveyi beyle gelin hanım hazretleri bir geceleri beraber bulunacaklar... (Kendi kendine) İşte asıl beni de kudurtan burası ya... (Bihin'e dönerek) Bunun için herhâlde gelinin gönlüme göre bir kız veyahut akli başında, yaşı yerinde bir dul kadıncağız olmasını istemeye hakkım vardır. Bir de kadın ne kadar yaşlı olursa erkek kadrini o kadar çok bilir. Pek genç ve güzel kızlar alacakları kocaları bitip tükenmeyen cilveleri, bıktıran, usandıran nazları ile üzmetten başka bir şeye yaramazlar. Siz de valide olsanız oğlunuzun bir el kızı için üzülmelerini arzu edecek misiniz? Nafile, erkekleri bu iş için yalnız bırakmaya gelmez. Bir kere kadının iyisini, kötüsünü tanımıyorlar ki...

Bihin: Peki, bunu nereden biliyorsunuz?

Hatice Hanım: Bizim beyden! Gözünün önünde kırk senelik elmas gibi karısı varken yine gözü daha geçen gün aldığımız bir hizmetçi parçasında... Bilmem ki bu erkeklerde hiç mide yok mu?

Bihin: (Erkeklerin bulunduğu tarife bakarak) Erkeklerde mide yok değil. Deve kuşu midesi olacak ki senin gibi bir kadını hazmediyorlar...

Hatice Hanım: (Devam ederek) Sonra bir erkeği kendi başına bırakırsak dilsiz, sağır bir karı alıp başını ateşe yakar. Bana bile bey kaç defa "Eğer kulağı işitmez, dili söylemez bir kadın olsaydın seni bin kat daha fazla sevecektim..." demedi mi? Lafı uzatmak ne hacet? İşte büyük oğlum meydandadır. O da kendi aklınca bir evlilik yaptı ama üç ay sonra karısını boşamaya mecbur oldu.

Bihin: Rica ederim bunun nasıl olduğunu anlatınız.

Hatice Hanım: (Hiddetle) Gelinim olacak o zehirli akrep bir gün beni o kadar sıktı ki oğluma evden ya beni veya onu kovmasını rica ettim.

Bihin: Bunun üzerine oğlunuz ne yaptı?

Hatice Hanım: Evvela, bir karıyı boşamak bir evi boşaltmak kadar güç bir şeymiş gibi biraz kızardı, bozardı, kekeledi mekeledi.

Bihin: Sonra?

Hatice Hanım: Sonrası var mı? Onun bu telaşına bakarak ben de fena hâlde kızdım ve bağırardım: Eğer bu adi mahluku 12 saat zarfında babasının evine yollamayacak olursan sana bol bol verdiğim ana sütü kanlı irine dönsün. Tabii bu sözlerimi işitince hemen dediğimi yaptı...

Bihin: (Büyük bir hayret ve tesirle) Çok şey!!..

Hatice Hanım: Ayol niye bu kadar taaccüp(şaşıрма) ediyorsun; bir kadını bahusus(özellekle) gelin de olursa boşamak zor bir şey mi sanki... Daha geçen gün komşumuz Ali Efendi, karısı kız doğurduğu için onu lohusa iken cayır cayır boşadı. Hatta bizim bey bile aralarına girmek istedi de herif bana: “Ben ona dokuz ay senden bir oğlan isterim dediğim hâlde bana doğura doğura yine bir kız doğurdu. Ben böyle uğursuz karıyı ne yapayım?” diyerek bizimkini baştan savdı.

Bihin: (Merakla) Saygısızlık olmazsa, gelininizin size karşı nasıl büyük bir kabahat işlediğini sorabilir miyim?

Hatice Hanım: Bunu ne sen sor ne ben söyleyeyim. Onun yaptığı cinayet iblisin bile aklına gelmez.

Bihin: Yoksa kocanıza mı bir fenalık etti?

Hatice Hanım: Yok canım, hiç öyle ehemmiyetsiz bir şey yapmış olsaydı ben onun lakırdısını mı ederdim!

Bihin: O hâlde ne yaptı?

Hatice Hanım: (Devam ederek) Eğer çocuklarımı birer birer boğazlasaydı yine beni bu kadar kırmayacaktı.

Bihin: Beni pek büyük bir meraka sokuyorsunuz. Sizden tekrar rica ediyorum: Gelininizin suçu ne ise lütfen söyleyiniz.

Hatice Hanım: (Bihin’i ahaliye göstererek) Şuna bakınız. Bana yine gelininin suçundan bahsediyor. Ben ona gelininin yaptığı cinayet, eşkiyalık, canavarlık, çakıcıyı, şeytanı titretti diyorum. O hâlen bana onun suçundan, töhmetinden dem uruyor. (Bihin’e dönerek) Şimdi o mel’un kızın yaptığını anlatayım da bak bana nasıl hak vereceksin.

Bihin: Sizi büyük bir dikkatle dinliyorum.

Hatice Hanım: Bir akşam oğlum bizi davet etmişti. O akşam da yemeği biraz fazla kaçırıştık. İşte gelinim bana ne yaptıysa hep o gece yaptı.

Bihin: Sakın yemek çiyce idi de midenize dokundu?

Hatice Hanım: Yemekte zehir de olsaydı yine beni bu kadar bozmazdı. [Cüz’i tevakkuftan (düşünmek) sonra] Söylemeye dilim varmıyor ama artık ne olursa olsun söyleyeceğim; bakınız utanmaz, arlanmaz kız bana ne yaptı: Hepimizin gözü önünde oğlumun kucağına oturdu ve çenesini okşayarak ona “Annemi mi çok seviyorsun beni mi?” diye sordu. Oğlum olacak o alçak da gelin hanım hazretlerine “Dünyada senin kadar kimseyi sevemem” demesin mi? İşte o zaman, tavan, ev, yer, gök, dağlar, taşlar hep başıma devrildi zannettim.

Bihin: Buna karşı sizin bey ne dedi?

Hatice Hanım: Bir şey demesine vakit kalmadı ki... Ben bu yıldırımdan bu fırtınadan bu kıyametten sonra kan ter içinde olduğum hâlde uykudan uyanmışım... (Hiddetle bağırarak) Ah o zaman gelinimi yanımda bulsaydım onu dişlerimle parçalayacaktım.

Bihin: (Mütebessim) Deseniz a gelininiz size o şeytanı bile titreten cinayeti, hanvarlığı(?) hep rüyanızda yapmış!..

Hatice Hanım: Öyle ya... Bir de hakikatte mi yapmasını istiyordun... Bugün rüyada olan yarın da uyanık iken olur...

Bihin: (Taşan bir kahkahayı zaptedemez ve gülererek çıkar.)

-Üçüncü Meclis-

Hatice Hanım: (Yalnız) Lakin amma tuhaf kız ha... Gelinim tarafından yapılan rezaletin rüyada yapıldığını işitir işitmez hemen gülmeye başladı. Budala kız bilmiyor ki insan bir şeyi pek çok düşündü mü onu herhâlde rüyasında görür. Gelinim bana fenalık yapmasını o kadar çok kuruyor ki ihtimal! Rüyasında gördüğünden başka kuruntusunu benim de rüyama sokuyor!!! Hem ben onun fenalığına karşı yine hiçbir şey yapmadım demektir. Şükretsin ki benim gibi halim, yavaş, vurdumduymaz bir kaynanaya düştü. Geçenlerde bu meseleyi birkaç kaynanaya -ne yapayım bana kaynanalardan başka hak veren yok- anlattım. Bana: “Biz senin yerinde olsaydık öyle bir gelini çiy çiy yerdik.” dediler. (Ahaliye kendini göstererek) İşte görüyor musunuz? Gelinim böyle melek gibi bir kaynananın kıymetini bilemedi...

-Dördüncü Meclis-

Hatice Hanım, Cemal Ağa

Cemal Ağa: (Odaya girerek) Küçük Hanım burada değil mi?

Hatice Hanım: Biz de iki saattir onu bekliyoruz ama henüz teşrif etmediler.

Cemal Ağa: Onun burada olduğunu söyledilerdi de...

Hatice Hanım: (Devam ederek) Zamane kızları bu ya... Bir süslenmek için tam beş saat sarf ediyorlar. Filhakika biz de vaktiyle daha az zaman sarf etmezdik. Lakin kaybettiğimiz vakte göre adam akıllı bir süslenirdik. Bir görücüye çıkacak olduk mu, parmak kalınlığında bir rastık çeker, temiz tükürükten yapılmış a’la düzgünden sürer ve sonra da bir tasvir gibi meydana çıkardık. Şimdikiler biraz pudra ile güzelleşeceğim zannediyorlar. Hani o evvelki hançer gibi kaşlar, kireç gibi beyaz çehreler, gül gibi yanaklar, kiraz gibi dudaklar, yastıklarla kabartılmış kapıdan sığmaz vücutlar...

Cemal Ağa: Aman Hanım, şu lakırdıyı değiştiriniz. Ellisinden sonra Cemal Ağa’yı da baştan çıkaracaksınız.

Hatice Hanım: Ayol, sen de bu şeylerden anlıyor musun? Öyle ise sen nasıl hizmetkarsın?

Cemal Ağa: (Ahaliye hitaben) Fesuphanallah! Demek hizmetkarlarda erkeklik, dişilik gibi şeyler kalmıyor. Bunu böyle zannedip de evine genç, nereden geldiği, ne olduğu belirsiz uşaklar alanlar çok defa başlarını taşlara uruyorlar ama; neyse... Bunun daha fenası da var: Mesela altmış yaşında bir adam, durun şuna bir budala diyelim, tutuyor on sekiz yaşında pırlanta gibi sokaktan -Malum a, bizde bir kızda aranacak şey yalnız güzelliştir- bir kız alıyor ve sonra evinde de işlere bakmak için yigirmi beş yaşında polat gibi bir uşak bulunduruyor. Hâlbuki bu uşaklar ekseriya göze girmek için kendi vazifelerinden başka da işler görmek istiyorlar. Mesela mutfağın bulaşığından sonra harem dairesinin de tozlarını almaya.. ve ondan sonra da... Rica ederim artık ondan sonrasını bana söyletmeyiniz...

Hatice Hanım: Canım, Cemal Ağa mısın, nesin, orada neler mırıldanıyorsun?

Cemal Ağa:(Bir iskemleye oturarak) Evlerine genç uşak alan erkeklerle, parlak hizmetçi kızları kabul eden hanımların akılları var mı, yok mu diye düşünüyordum..

Hatice Hanım: Lakin bir erkek kırk sene beraber yaşadığı kıymetli karısı dururken adı bir hizmetçi kızını, bir sokak süpürgesi sevemez ya...

Cemal Ağa: (Ahaliye dönerek) Bu da tuhaf bir fikir.. Güya kadınlar da antika bir heykelmişler gibi sene geçtikçe kıymetleşecekler zannediyorlar. Hâlbuki düşünemiyorlar ki zaman böyle antika heykellerin her gün bir kolunu, bacağını, kafasını kopararak onları büsbütün kıymetsiz bir hâle sokar. (Hatice Hanım'a teveccüh ederek) Öyle ya, insan kırk sene beraber yaşadığı, kanı kanına kaydığı, kardeş gibi olduğu familyası dururken başka bir kadına bakabilir mi? Baksa da size baktığı gibi kardeş gözüyle değil, yiyecek bir nazarla bakacak. (Müstehzi) Hatta onlara içilecek bir yudum su nazarıyla da bakanlar var.

Hatice Hanım: (Köpürerek) Hay kocalarımızın bu kardeş gözü kör olsun da karılarına böyle kardeş gibi bakamaz olsunlar... (Kendi kendine) Şu Cemal Ağa ahmak bir adama benziyor. Şunu iyilikle tusalım da küçük hanım için bazı malumat alalım. (Cemal Ağa'ya hitaben) Cemal Ağa sen akıllı bir adama benziyorsun. Senden bazı şeyler sorarsam bana doğru cevap verir misin?

Cemal Ağa: (Kendi kendine) Bana eve aldığım eşyanın fiyatını soracak değil ki doğru söylemekten çekineyim... (Hatice Hanım'ı göstererek) Şu saf bir kadına benziyor. Benzemesi.. Filan.. Yok tam budala bir kadıncık; hazır bugün de pek çok işim yok, onunla biraz vakit geçireyim, (Hatice Hanım'a döner) Sizin de açık göz bir kadın olduğunuz anlaşılıyor, onun için soracaklarınıza büyük bir memnuniyetle cevap vermeye hazırım.

Hatice Hanım: (Kendi kendine) Öyleyse kadınların ağzından öğrenilmesi mümkün olmayan bir meseleyi şu safderun adamdan öğrenmeye çalışayım. (Cemal Ağa'ya) Kuzum Cemal Ağa bana küçük hanımın kaç yaşında olduğunu söyler misin?

Cemal Ağa: Rica ederim hanımefendi, bana evin her türlü hesabından kitabından sorunuz, size çatır çatır cevap vereyim. Lakin kadınların yaşlarını karıştırırsanız, bir türlü işin içinden çıkamam. Bahusus geçen sene büyük hanımla bu yaş meselesinden dolayı aramızda geçen gürültüden sonra kadınların yaşıyla uğraşmamaya yemin ettim.

Kullanmasını bilmediğim bir silah bir top ile oynarım. Hatta uzaktan alık alık seyrettiğimiz bir teyyareye bile binerim de yine kadınların yaşını kurcalamam.. Bir de elin hatununu yalan söyleyerek günaha sokmaktan ne kazanacağım?..

Hatice Hanım: Sanki Avrupalılar da teyyareyi, bu tehlikeli şeyi niçin çıkardılar bilmem ki...

Cemal Ağa: Bunu bilmeyecek ne var? Cam'ileri, mektepleri , hastahaneleri yıkmak, müslümanları yakmak için...

Hatice Hanım: Şimdi onu bırak da büyük hanımla aranızdaki gürültüyü anlat.

Cemal Ağa:Efendim, büyük hanım bana eczacıdan bir kuvvet ilacı almaklığımı söylemiş ve ben de emrini yerine getirmiştim. Meğer ilaç şişesinin üzerinde: “ Bu ilaç elli yaşlarında olan kadın ve erkekler için yapılmıştır.” sözü yazılı imiş, kendisi bunu görür görmez hemen ateş kesilerek şişeyi başıma fırlattı ve bana: “ İhtiyarlar için yapılan bu ilacı sen git de büyük validene içir.” dedi.

Hatice Hanım: Peki sizin büyük hanım kaç yaşında?

Cemal Ağa: Hanım altmışı çoktan... Avvf ... Yine bana yaşını soruyorsunuz.. Ben bilir miyim kaç yaşında..

Hatice Hanım: (Bir kahkaha basarak) Canım mademki ihtiyar değilmiş, öyleyse niçin kuvvet ilaçları kullanıyor? (Kendi kendine) Zaten zamanımızda kuvvet macunu kullanmayan ev yok ya... Neyse (Cemal Ağa'ya) hakikatte kadınlarımızın bu hâli tuhaf.. Ayı vururum da bu yaş meselesini hiç umur etmem ve herkese dosdoğruca söylerim. Sanki yaş saklamak da neye yarar? Herkes herkesin kaç yaşında olduğunu yüzünden anlamaz mı? İşte yaşımı sana da söyleyeyim: Önümüzdeki şubatın on altısında tam otuz sekiz yaşına gireceğim.

Cemal Ağa: (Kendi kendine) Kahkaha basmak sırası bana geldi ama hadi bu defalık sabredeyim. Fakat aşk olsun kadına! Yaşını günü gününe söylüyor!.. Lakin garip değil mi? Günleri saymayı unutmamış da seneleri saymayı unutmuş. (Hatice Hanım'a) Aferin size, yaşını böyle günü gününe söyleyen bir kadına daha tesadüf etmemiştim.

Hatice Hanım: (Müftehir, mağrur) Hem ben diğer kadınlar gibi değilim. Onlara bugün yaşlarını sorarsan sana otuz beş yaşında olduklarını söylerler; birkaç sene sonra aynı kadınlara bunu sor, bu defa sana otuz yaşına henüz bastıklarını iddia ederler! Hâlbuki bende senelerimi indirmek adeti hiç yoktur. Bana on sene sonra sorsan alacağın cevap yine aynıdır: Yani bugünkü gibi vakitte otuz sekiz yaşında olduğumu gizlemeden söyleyeceğim.

(Cemal Ağa, bu söz üzerine gülererek çıkar Bihin de sırada odaya girer.)

-Beşinci Meclis-

Hatice Hanım , Bihin

Hatice Hanım: [...] duymasın ama bu evin pek arsız bir uşağı [...] şimdi güzel güzel konuşurken, birden bire bir [...]rak odadan çıktı.. Rica ederim küçük hanıma söyle, gelecekse gelsin; daha ziyade beklemeye vaktim yoktur.

Bihin: Küçük hanıma geldiğinizi haber verdim; keyifsiz olduğu için sizi kabul edemeyeceğini söyledi: Bunun için de kusurunun affını istirham ediyor.

Hatice Hanım:Çok şey! Bu haberin de kendisini iyi etmediğine bakılırsa küçük hanım fena hâlde hasta demek... Biz de çok defa hasta oluruz ama bir düğün, bir kına gecesi haberi işittik mi tifodan da yatsak hemen sapasağlam ayağa kalkarız.

Bihin: (Devam ederek) Küçük hanım da damat beyden, sizin gelinden [...] gibi üç şey istiyor: Evvela, küçük beyin [...] olmazsa üç bin kuruşluk bir maaş veya arada malla (...)

Hatice Hanım: İnşallah yakında o da olur. Zaten oğlum [...] adamdır ki... Memuriyete gireli henüz beş altı sene oldu [...] Bugünkü maaşı tam iki yüz elli kuruşa çıktı. Sonra dayısının da meb'us olduğunu unutmayınız.Hem onun dayısı ekser meb'uslarımız gibi elleri bağlı, gözleri kapalı, ağızları dikili oturdukları hâlde maaş alan takımından değildir. O gayet becerikli, akrabacanlı bir insandır. Şimdiye kadar akrabalarından tam kırk sekiz kişiyi memuriyete soktu...

Bihin: (Gülmemeye çalışarak) İkinci şart da küçük beyin en son fotoğrafının buraya gönderilmesi.

Hatice Hanım: İşte bu, büsbütün beyhude bir zahmet. Ahmet'imın güzelliği için hiç merak etmeyin. Onu görenler validesinin burnundan düşmüş diyorlar.. Şimdi üçüncü şartınızı söyle bakalım.

Bihin: Küçük beyin ya şair ya ressam veyahud musikişinas olması..

Hatice Hanım: Memleketimizde bu gibi işler, sahiplerini daima açlıktan öldürdüğü için babası ona böyle havayı şeylerle uğraşmayı hiçbir zaman müsaade etmedi.

Bihin: (Artık bu komediye bir nihayet vermek isteyerek) Öyleyse bu evlilik kabil değil olamaz.. Çünkü küçük hanım edib, şair olmayan bir genci zevceliğe değil; hizmetçiliğe bile kabul etmez.

Hatice Hanım: (Köpürerek) Senin gibi fettan; ahlaksız matmazellerin elinde büyüyen kızlar da işte böyle olur.. (Cüzi bir tefekkürden sonra) Bakalım hakikaten küçük hanımın da fikri böyle mi? Yoksa bunu böyle kendin mi uyduruyorsun? Sen dur, şimdi ben gider işi etrafıyla öğrenirim. (Ayağa kalkmak ister.)

Bihin: (Ona oturmasını işaret ederek) Nafile yere rahatsız olmayınız. Ondan da alacağımız aynı cevaptır. Çünkü beni görmekle onu da görmüşünüz demektir...

Hatice Hanım:(Müteaccib yerine oturur) Bundan bir şey anlayamıyorum.

Bihin: Öyleyse dinleyiniz de size anlamadığınızı anlatayım: Ben bu evin kızı Bihin Hanım'ım. Lakin Fransızca ile İngilizceyi iyi bildiğim için bana bazen matmazel Bihin ve bazen de mis Bihin derler.

Hatice Hanım: Söylemeye hacet yok. Ne pis Bihin olduğunuzu öğrendik.

Bihin: (Bir kakhaha ile koşarak odadan çıkar.)

Hatice Hanım: Sana bin kereler hamd olsun yarabbi! Az daha ciğerparemi kendi elimle ateşlere yakacaktım. Şuna bak; hem evin evlilik kızı kendi olduğunu söylüyor ve hem de ağzına utanmadan benim yanımda damat; koca sözlerini alıyor. Hay Allah böyle kızların cezasını versin..(Odadan çıkacağı esnada; elinde kahve tepsisi olduğu hâlde kapıdan içeriye giren Anna'yı görür ve hemen yine eski yerine oturur.)

-Altıncı Meclis-

Hatice Hanım; Anna

Hatice Hanım: (Anna'yı ahaliye göstererek) İşte küçük hanım nasıl olur gördünüz mü? Öteki edepsiz kız da az daha bana kendini evin hanımı diye yutturacaktı.

Anna: Afedersiniz hanımefendi; ateş üzerinde yemeğim olduğu için size kahveyi daha erken yapamadım.

Hatice Hanım: (Kendi kendine) Ah! Ne ala, bizim gelin yemek de pişirmesini biliyor. Öyleyse şimdiden sonra tık onu matbaha (mutfak) , sen bak zevk ü sefaya.. Tam oğlumun istediği gibi bir kız. Kaş, göz siyah. Etine istediğinden fazla dolgun. Tü' tü' maşallah. Yük arabası gibi heybetli bir kız.

Anna:(Koluyla yüzünden Hatice Hanım'ın takdir ve tahsin tükürüklerini sildikten sonra tepsiyi uzatır.) Efendim, şu sakız tatlısından alınız. Onu kendi elimle yaptım, temizdir.

Hatice Hanım: (Kendi kendine) Hay Allah razı olsun. Gel de sen böyle gelinleri sevme. Doğrusu her şeyi keyfime göre. Yalnız çirkin bir kusuru var: Biraz fazla güzel... Malum a, böyle parlakçaların kocalarına naz ve edaları, hatta eza ve cefaları eksik olmaz.. Bir de oğlum bana alacağın gelinde saçlar ile dişlerin de eğreti olmamasına dikkat et, demişti. Şimdi bunları nasıl denemeli? (Eliyle Anna'yı okşar gibi görünerek saçlarını tutar, elinde iki lüle saç kalır, onları hizmetçi kızına göstererek sorar.) Kız bunlar ne?

Anna: Tuvalet yapmak için bugün bütün kız ve kadınların kullandıkları lüleler..

Hatice Hanım: Kızım sana zahmet olmazsa bana dişlerini de gösterir misin? (Hatice Hanım Anna'yı bir eliyle başından ve bir eliyle de çenesinden tutarak dişlerini görmek ister. Anna büsbütün kudurarak tepsiyi! tatlıları, suları kahvesiyle birlikte Hatice Hanım'ın suratına fırlatır. Hatice Hanım yüzündeki kahve telvelerini silmeye çalışırken Anna büyük bir hiddetle sorar.)

Anna: Buraya hayvan mı almaya geldiniz?

Hatice Hanım: (Sükunetle) Hayır, hayır, gelin!

PERDE

İzmir Karantina, 24 Şubat 1327

XV: Türk Kanı

“Milli Facia”

Şahıslar:

Orhan: Mektep talebesinden

Nadir: Orhan’ın büyük biraderi

Ahmet Efendi: Pederleri

Bir Türk kızı: Edirne ahalisinden

Bulgar Zabiti

Bulgar neferleri

“Vaka İzmir ve Edirne’de cereyan eder.”

Birinci Perde

-Birinci Meclis-

Nadir, Orhan

NADİR
(Orhan’a)

Niçin Orhan karar verdin mektebi bırakmaya
Bugüne dek gidiyordun arzu ile oraya
Dokuz yılda dokuz defa terk etmedin mektebi
Neden bugün bu soğukluk söyle nedir sebebi?

ORHAN

Ağabeyim, bilirsin sen mektebi her şeyden
Fazla sever, tebcîl eder, takdîs eder idim ben
Mektep bana cennet idi derslerimde aklınca
Mektebime gidememek ölüm idi bu bence
Lakin yeni muallimle aramızda güzerân
Olan vak’a etti bana o cenneti zindan

NADİR

Nasıl vak’a? Anlatıver hemen bana şunu sen

ORHAN

Anlatayım; Gürültümüz çıktı ahlâk dersinden
O diyordu: Fazîletin bu dünyada en yüksek
Derecesi düşmanlara bir iyilik eylemek
İmiş güya.. O, bu gülünç safsatayı söylerken
Geçti birden Rumeli’nin fâciası zihnimden:
Şimdi gördüm birçok İslam: Kadın, çocuk, ihtiyar
Yatıyorlar kan içinde bulamadan bir mezar
Parçalanmış vücutlarını köpeklere hep şikâr
Ve köpekten daha âdi, daha alçak bir Bulgar
Gaydasını çalıyor ah... Bu levhaya bakarak

Şimdi gördüm bir tarafta aç ve susuz birçok halk
Ecel ile pençeleşir, düşer, ölür ve buna
Bulgar çarı (...)

Ferdinand güler, basar kahkaha
Şimdi gördüm bir Türk kızı namusunu vermemek
İçin vermiş hayatını kan içinde yüzerek
İmdat diyor.. Şimdi gördüm o her şeyden naz-perver
Ve muazzez bayrağımı çiğnerken o kelbler.
Şimdi gördüm Kosova'yı, Selanik'i, Yanya'yı
Edirne'yi: Kerbela'yı unutturan vak'ayı
Şimdi gördüm sokaklarda bağı açık, hasta, aç
Muhacirler ki bulamıyor ne yurt, ne nân, ne ilaç
Şimdi gördüm bu sefâlet kitlesine gülerken
Düşmanları! İşte beni zehirleyen, öldüren..
Bu zehirli istihzâdan, bu müstehzî handeden
Daha katil bir şey vardır benliğimi kemiren
Bakın nedir en ziyade, çekindiğim korktuğum
İslamların sükuneti: bu çamurlu uçurum.
Bu mülevves uçurumun kenarında Fas, İran,
Mısır, Tunus, Cezayir ve İslam dolu Hindistan
Bu sükunet uyandırdı dimağımda bir mahşer
Bu meskenet cangâhıma soktu bir hançer
İşte o dem yüreğimden kopan cabbâr bir figân
Vicdanımın âmir sesi, hayır, hayır, vicdandan
Daha ulvî ve ilahî bir şey vurdu nabzımda
Bu ne idi bilir misin? Gökten inen bir sadâ.
Yok, Türk kanı, tufan yapan, yıldırımlar yağdıran
Volkan saçan, arzı yıkan, kıyametler koparan
Kralların kellesinden uçurumlar dolduran
İnsanların hem kanından sahrâları bir ummân
Yapan kandı, bu Selim'in, bu Türklerin kanydı
İşte bana bu ateşli, yıldırımlı kan dedi
Ey Türk oğlu düşmanından intikam
Alma diyen bir mektebe sen devam
Hiç etme ve düşmanına iltifat
Eyle diyen bir kitabı yırt ve at
Bundan sonra sana ahlâk kin olsun
Bulgar kesmek sana mezhep, din olsun
İster isen Hakka etmek ibâdet
Kurşun, gülle, top ve tüfek imâl et
Sofya'ya gir, işte sana budur hac
Edirne'nin taşlarından yap bir tac
İşkodra'da, Avlonya'da dökülen
Türk kanının hesabını git sor sen
Hem bu kanın hesabını kan ile
Namertlerin kanlarıyla temizle
Attila'nın, Timurlenk'in, Cengiz'in,
Yapmadığı zulmü, cürmü, yap kendin

Düşman kanı içmeye git durma hem
Düşman kanı Kevser sana bol bol iç
Sana Kâbe, sana Kevser, sana huri ve cennet
Gasp edilen vatanındır haydi git hıfz et
Vatanından bin tahkîrle tard edilen bir sefil
Tanrımızın cennetine layık olmak bunu bil
Lanet olsun sana ey Türk almaz isen intikam
Yere geç sen ey Türk oğlu yapmaz isen katliam
Boyamazsan kana dehri haram olsun bin haram
Sana Türklük: bu semâvî, bu ilahî ulvî nam
(Cüz'î bir sükuttan sonra)
Bunun için ağabeyim beni icbâr eyleme
Çünkü malik değilim ben zerre kadar kendime

NADİR

Hakkın vardır dediklerin pek doğru
Lakin senin bu mektepten firârın
Hasta yatan pedere pek dokundu
Onun için fazladır bu ısrarın
Babamızı memnun etmek için bugün sözünü
Geri alıp hadi Orhan, ver hocaya tardiye

ORHAN

(Kızgın)

Ağabeyim dikkat eyle, lütfen aç sen gözünü
Çocuk değil artık Orhan akli erer her şeye
Tardiyeyi kim verecek? Bu kan bana 'haklısın'
Diye her dem bağıyor

NADİR

Lakin hâli babanın
Döndürmeli Orhan senin bugün biraz fikrini

ORHAN

Denize düş desin babam, yaparım ben emrini
Hiç tard eylemeden fakat bu iş...
(O esnada pederleri üzerinde bir battaniye olduğu
hâlde içeriye girer, Orhan ile Nadir kalkarlar,
Ahmet Efendi oturur ve onlara emreder.)

AHMET EFENDİ

Oturunuz çocuklar
Ne oldunuz bugün yine neniz var?

NADİR

Nazar değdi bu çalışkan Orhan'a
Mektebine gitmek ona zindana
Gitmek imiş gibi güya

AHMET EFENDİ
A! Yavrum,
Sahih mi bu kardeşinden duyduğum?

ORHAN
Pek sahihtir duyduğunuz beybaba.

AHMET EFENDİ
Şaşırdın mı yoksa sen de acaba?
Bir ay kaldı mektebini itmâm et
Hatırımçün hadi Orhan devam et

ORHAN
Hatırınız için billahi cihânı
Hayatımı, âsumânı, canânı
Ben her şeyi bugün feda ederim.
Cehenneme git deseniz giderim
Lakin bana düşman gebert, bomba at
Demeyip de bir Bulgar'a el uzat
Diye ahlâk dersi veren hocaya
Kâbil değil bakamam ben bir daha
O mektebe doğru atmak istedikçe bir adım
Türk değilsin bana diyor ateş saçan dinç kanım
Yıldırımlar yetiştiren, yıldırımlar yağdıran
Bu dinç kan
Bağırıyor bana, 'Ey Türk sana mektep hem ma'bed
Bomba yapan fabrikadır orada oku, secde et.
(Cüz'î bir tevkiften sonra)
Bundan başka iyi bilin beybaba
Edirne'de (şükrü)müzün berheva
Edemeden terk ettiği şahane
Ve muazzam bir camii yaptı Bulgar puthane
İşte buna karar verdim yerle yeksan etmeğe
Bunun için fazla gördüm mektebime gitmeğe

AHMET EFENDİ
Lakin oğlum, devlet artık düşmanla
Sulh ederek kesti harbi Balkanla

ORHAN
Sulh mü yaptı, bu mümkün mü acaba?
Yanya, Girit, Manastır'la Kosova
Selanik'le, Edirne hem İškodra
Ne olacak sulhtan sonra beybaba?
Bir dakika bize rahat vermeyen
Paramızı, ordumuzu kemiren
Kırk senelik sa'yımızı mahveden
Hep bu yerler olacak mı bir gülşen

O vicdansız, o namusuz düşmana
Hayır, hayır Bulgar, Sırp, Yunan'a
Lavlar saçan bir yanardağ, ya viran
Bir mezarlık olacaktır o Balkan
Anlamam ben böyle sulhtan inanınız pederim
Düşününüz lütfen şunu size rica ederim
Sekiz adet vilayeti bir kocaman kıtayı
On haftada kaybeden millete
Sulh ne yapar, kapatır mı yarayı,
Bu devâ mı illete?
Kanım bana emrederken ihtilaller, isyanlar
Katliamlar, kıyametler, tufanlar
Ruhum nasıl sulhu heyhat tadacak?
Düşündükçe hâlimizi bir şey değil çıldırmak...
Bu sulh değil bu düşmanın bir işret
Meclisidir, şarabı hemşiremin
Masum kanı, mezesi de anamın
Etlendir musikisi ne hacet,
Söylemeye bilirsiniz: Türklerin
Yüreğinden kopan feryad u enin!..
Bu mecliste şarapları dağıtan
Rumeli'nin kızlarıdır hep uryan
İşte böyle bir mecliste raks etmek
Demektir ah, Türk'e sulhtan bahsetmek
Neredesin sen? Yetiş artık büyük şifa: Ey cinnet
Al aklımı olsun bana gamlı dünya bir cennet
Ey Allah'ım al canımı düşünmeyim, görmeyim
Vatanımı ben bu hâlde, yanıyor ah yüreğim
(Küçük bir istiğraktan sonra kendini toplayarak)
Yok yok ölüm istemem ben bana hayattır gerek
Vazifem de ölmek değil, kesmek, boğmak, gebertmek

AHMET EFENDİ

Mecbur oldu oğlum devlet sulhu böyle yapmaya
Ne yaparsın meş'ûm tâli' sebep oldu hep buna

ORHAN

Lakin niçin meş'ûm tâli' senelerdir Londra'ya
Bir felaket getirmedi garip değil mi bu da?

AHMET EFENDİ

Allah sevmez işlerine karışanı dünyada

ORHAN

Allah sever gece gündüz çalışanı dünyada
Allah sever balon, zırhlı, top ve bomba yapanı
Allah sever kavîleri, zengin olan insanı
Allah sevmez tembel, aciz, fakir, muhtaç olanı

Allah sevmez hamisizi, mazlum ve aç olanı
İşte bunu anladım ben budur bence hakikat
Kusuru laf, şüphe, zulmet, zanniyat...
(Ellerini semaya kaldırarak)
Ya İlâhî niçin böyle İslamlara hep zulüm?
Hep tecavüz, hep hakaret, hep esaret ve ölüm?
Niçin Ya Rab, söyle bugün her Müslüman bir esir
Düşmanına karşı aciz kardeşiyle yenişir?
Ey Allah'ım, alnı yerde günde sana beş defa
Titreyerek yalvarana söyle neden bu cefa?
(Yine kızgın)
Gideceğim alnımızın karasını sileyim
Bıçağımı bileyim
Düşmanlarım sevindikçe sokaklarda gezemem
Gururumu ezemem
(Orhan çıkmaya hazırlanırken Nadir kalkar ve onu çağırır)

NADİR

Dur kardeşim bekle gidelim biz beraber
Hem derdimiz bir davamız bir: Anlı şanlı bir zafer
Lanet olsun Türk gencine, o zabıtine, nefere
Rahat rahat yaşarlarsa erişmeden zafere
Ulu Tanrım çürüyüp de yere düşsün o dudak
Ki gülmeyi unutmuyor, dikilmeden al sancak
Baştan başa Balkan'a
Girit'imiz boyanmadan al kana
Şamarlamak istiyorum zevk edeni görünce
Gülebilen şu zamanda Türk'e düşmandır bence
Var mıdır hiç öyle zalim ve canavar olanlar
Sevinsinler keserlerken anaların cellatlar?
Bulunur mu öyle ana çocuğunu göğsünden
Süngülerle delerlerken vazgeçsin sözünden?
Var mıdır hiç öyle insan karısını bir düşman
Öper iken eli bağlı seyreylesin karşıdan?
Hangi Türk'tür söyleyiniz; Ana, evlat, canandır
Daha aziz bir vatan
Çiğnenirken, mahvolurken, bürünürken siyaha
Basabilsin kakhaha?
Ey Osmanlı bir hakiki Osmanlıysan gözün aç
Sürûr memnû' ülkemizde zevk istersen burdan kaç
Ey Türk genci, ey genç zabıt , ey asker
Yasak, haram sana gülmek; gülecek sen geber!
(Orhan'a dönerek)
Gel kardeşim; büyük kalpli kahraman
Öperim ben o mübarek alnından
(Orhan'ın alnından öptükten sonra pederine)
Affediniz babacığım Nadir ile Orhan'ı
Bundan sonra bize hâkim bir sultan var: Türk Kanı

Haydi Orhan babamızın ellerini öpelim
(Nadir ile Orhan diz çökerek pederlerinin ellerine sarılırlar.)
Hayır dua verin bize hayır dua pederim.

AHMET EFENDİ
Sanki kafi değil midir Türk'e kalan Türkiye?

NADİR
Kafi değil Amerika, Okyanusya, Afrika
Kafi değil baştan başa Avrupa ile Asya

ORHAN
(Şiddetle kalkar ve hiddetle bağırır.)
Türk'e yetmez ne karalar, ne denizler, ne sema!
Perde İner

İkinci Perde

-Birinci Meclis-

BULGAR ZABİTİ: (Kendi kendine) On altı, on yedi yaşında bir çocuğun böyle bir iş yapabileceğine kimse inanmak istemiyor. Keşke o camiye yine cami bıraksaydık da başımıza bu felaket gelmeseydi. Bir şey değil cami ile birlikte dört yüz Bulgar da berhevâ oldu. Biz de muharebeden sonra rahat edeceğimizi zannediyorduk. Ah, şu Türkler... Hepsini birden doğrayamadık ki.. Rus zabitanın hakkı vardı; bize diyordu ki: "Çocuk, kadın, genç, ihtiyar, bütün Türkleri ortadan kaldırmadıkça siz de rahat yüzü göremeyeceksiniz." Ne yapalım? Ben kendi vazifemi yaptım. Kendi elimle tam iki bin tane silahsız Türk kadın ve çocuğu kestim. Kendi elimle ateşe verdiğim İslam evlerinin adedi de sanki iki seksen aşağı değildir! Lakin her hâlde kardeşim benden talihli imiş. O, bir camiye iltica etmiş, bin beş yüz Müslümanı on dakika içinde berhevâ etmenin bahtiyarlığına mazhar olmuştu. Ah, hani o günler... (Kapıya vururlar) Gir içeriye. (Zabit devam eder) Al sana bir bela daha: Diğer bir Türk çocuğu en büyük bir cephanemizi berhevâ etmiş.. Bizi yine tahkîke gönderiyorlar. Evvelden Türkler bomba atmaya tenezzül etmezlerdi ama, şimdi nasıl böyle bombacı oldular? İşler gittikçe fenalaşıyor. Hele şu birinci felaketin tahkîkatını yapalım. (Zil çalar, bir Bulgar neferi girer.)

ZABİT: (Nefere) Türk çocuğu zindanda ne yapıyor, ağzından bir söz alabildiniz mi?

BULGAR NEFERİ: Hayır efendim, kırk sekiz saat aç, susuz bıraktık, vücudunu dayaktan kana buladık, biz vurdukça, eziyet ettikçe o acı acı gülüyor. Lakin geçen gün size kızımı göndermediği için hapse attığımız ihtiyar dört beş saat içinde öldü.

ZABİT: Öldü mü, öldürdünüz mü?

NEFER: (İftiharla) Bilmez gibi yapıyorsunuz, hiç bizim elimize düşen bir Müslüman eceliyle ölür mü? Fakat bu ihtiyarın ölümü o kadar sefalı olmadı.

ZABİT: Neden?

NEFER: Çünkü ona eziyet etmeye vakit bulamadık. Daha sağ gözünü oyarken o, “Ya Rabbi, kızımın namusunu sana emanet ediyorum.” diyerek elimizde geberdi.

ZABİT: Ötekisi ne oldu?

NEFER: Hangisi, Türk tüccar mı? Ondan istediğimiz parayı alacağımı zannediyorum. Bir de kendisini mecbur ettik, dükkanı her hâlde bir Bulgar’a satacak. Lakin bütün fabrikatörü Ali Bey, fabrikasını Bulgarlar’a satmak istemediği için fabrikasını dükkanıyla beraber cayır cayır yaktık.

ZABİT: Anlaşıldı, anlaşıldı. Hadi o Türk çocuğunu buraya getirin. (Nefer çıkar, birazdan bir hayli süngülü Bulgar neferinin taht-ı muhafazasında Orhan girer.)

ZABİT: (Orhan’a) Fesini çıkarsana...

ORHAN: Türkler bir yere girdikleri zaman başlarını açmazlar. Türk adeti böyledir. Bir Türk kıyamet de kopsa yine adetinden geçemez.

ZABİT: Burası Türkiye değildir. Sen git bu adeti Türkiye’de yap.

ORHAN: Bir Türk her yerde Türk’tür. Ve Edirne her zaman Türkiye kalacaktır.

ZABİT: (Neferlere) Alın şunun fesini süpürüntülüğe atın. Bir daha kimsenin başında fes görmeyim. (Bir nefer fesi alır ve büyük bir hakaretle fırlatır.)

ORHAN: Merak etmeyiniz, yakında biz de şapkalarımızı hem de başlarımızla birlikte süpürüntülüğe atacağız.

ZABİT: (İstihzâ etmek isteyerek) Bu kadar mağlubiyetlerden sonra yine Türklerin kahramanlığından bahsetmek gülünç olmaz mı?

ORHAN: Yakında asıl Türklerle yapacağınız muharebelerde Türklere bu mağlubiyetlerden ne kadar hisse ayırmak icap edeceğini anlayacaksınız.

ZABİT: Öyle ise devletiniz niçin sulhu yaptı?

ORHAN: Çarpışmak sırası millete geldi de ondan.

-Demek o eski camiyi berheva ettiğini inkar etmiyorsun?

ORHAN: Asla, Türk yalan söylemez. Canını kurtarmak için yüz Bulgar köylüsünü yakmak yalnız Bulgar çetecilerine yakışır bir alçaklıktır.

ZABİT: Bu binayı niçin berhevâ ettin?

-Camilerimize düşmanlarımızı da hürmet etmeye mecbur etmek için.

ZABİT: Bulgaristan aleyhinde, orada burada propaganda yaptığını söylüyorlar, sahih mi?

ORHAN: Benim propaganda yapmama lüzum yok. Çünkü sizin Türklere karşı reva gördüğünüz zulüm ve vahşetler o propagandayı pek güzel yapıyor.

ZABİT: Sanki Türkiye’de yaşayan Türkler daha az mı zulüm görüyorlar, onlar daha mı mesutturlar?

ORHAN: Mesut olmayabilirler, fakat mahkum değildirler. Bir Türk sefalet, felakete, açlığa, susuzluğa, dünyanın bütün dert ve belalarına tahammül edebilir fakat mahkumiyete hiç bir zaman.

ZABİT: Bu işte müdâhildar başka kimse yok mu?

ORHAN: Bir kişi..

ZABİT: Kim?

-Dün akşam cephanenizle berhevâ olan kardeşim Nadir.

ZABİT: Sen zindanda olduğun hâlde bunu nasıl öğrendin?

ORHAN: Çünkü bunu biz böyle karar vermiştik. Bundan sonra genç Türkler karar verdiler mi her şeyi dakikası dakikasına yapacaklardır.

(Dışarıda bir gürültü işittiler, sonra kapı vurulur.)

ZABİT: Gir. (Bir nefer girer.)

NEFER: Zabıta, büyük bir bomba taşımakta olan bir Türk kızını mecrûhen tevkif etti. Yarası vahim olduğu için bir şey olmadan ifadesini almak mecburiyeti hasıl oldu. Müsaade ederseniz getirelim.

ZABİT: Al sana bir dert daha... (Nefere) Çabuk getirin.

(Türk kızı kanlar içinde içeriye getirilir.)

ZABİT: (Türk kızına bakarak) Garip şey, bir Türk kızının da komitecilik edeceğini kimse aklına getirmezdin.. Sen bu bombayı nereye atacaktın.

(Türk kızı cevap vermez.)

ZABİT: (Tehditkar) Çabuk söyle yoksa sana çok fena olur.

TÜRK KIZI: (Müstehzî) Tehdidiniz pek abes ve gülünç oluyor. Ben söylemeyeceğim bir şeyi kıyamet kopsa yine söylemem. Etlerimi kemiklerimden ayırıp da şu köpeklere (Bulgar Zabıt ve neferlerini göstererek) atsanız yine söylemem.

ZABİT: (Bir nefere) Doktora söyleyin gelip bunun yarasını sarsın.

TÜRK KIZI: İstemez, istemez... Bana hayat da verecek olsa yine bir Bulgar elin vücuduma dokunmasını istemem.

ZABİT: (Neferlere) Şimdilik bu kızı hastahaneye götürün.

ORHAN: (Türk kızını çıkarırlarken bağırır)

Hürmet sana ey sevimli, hamiyetli Türk kızı

Vatanımın: Siyah göğün parıldayan yıldızı

TÜRK KIZI: (Ayrılırken Orhan'a müşfik bir nazar atar ve mırıldanır)

Takdîs sana fikri ulu kahraman

Bize ölsek de yaşayacak bu vatan

ZABİT: (Türk kızı çıktıktan sonra Orhan'a dönerek) Senden ve kardeşinden başka burada bu ihtilale iştirak eden yok mu?

ORHAN: Burada bize iştirak eden yok fakat arkamızda bizi arkamızda alkışlayan yüz milyon Turanlı var. Anladınız mı tam yüz milyon Turanlı!

ZABİT: Turanlı ne demek?

ORHAN: Turanlı'nın ne demek olduğunu pek yakında hem siz hem de sizi himaye eden görecektir.

ZABİT: (Neferlere) Kurşuna dizilecek, çabuk gözlerini bağlayın. (Neferler gözlerini bağlamak ister o, men eder.)

ORHAN: İstemez, istemez. Ben kardeşimin cephaneye ile nasıl berhevâ olduğunu görmediğime müteessifim. Bundan sonra Türkler ölümü bile görmemek için olsa yine gözlerini kapamaya razı olmazlar.

ZABİT: Anlaşıldı, anlaşıldı. Senin en son arzun nedir?

ORHAN: (Zabiti göstererek) En son arzum bir Bulgar gebertmek...

Perde İner

XVI: Üvey Ana

“Mektebî manzum facia”

-Yaramaz çocuklara ders-i ibret-

Eşhas

-Bedia: Çocukların anası

-İbrahim Efendi: Çocukların pederi

-Şükriye Hanım: Çocukların üvey anası

-Hıfziye: Yaramaz çocuk

-Naci: Yaramaz çocuk

-Hayriye: Hizmetçi kızı

Birinci Perde

Bedia,Hıfziye, Naci

(Perde açıldıkta bir yatak odasını arz eder. Bedia karyolada soluk bir benizle öksürür.)

BEDİA

(Öksürdükten sonra)

Yavrularım üzmen beni artık siz

Ölür isem kalırsınız annesiz

Sıka sıka yatırdınız yatağa

HIFZİYE

Hadi Naci, çikalım biz sokağa

Bu annemi dinlemekten bıktım ben

(Çıkmaya hazırlanırlar.)

BEDİA

Bu dakika çıkılır mı hiç evden

On dakika sonra güneş batacak

Her tarafı karanlıklar basacak

NACİ

Öyle ise bize şimdi para ver

(Ceplerini tersine dışarı çıkararak)

Yahut yemiş ile dolsun bu cepler

BEDİA

Aç karnına hiç yenir mi her yemiş

HIFZİYE

Yenmez diye sana onu kim demiş

NACİ

On elmayı şu elimle tutarım

Bu elimle ayıklayıp yutarım

Ayıklamak gelir ise zor bana
Kabuklarla gider onlar karına

HIFZİYE

Elmaların üzerine yüz ceviz
Olsa da bak onu nasıl biz yeriz
(İkisi birden ayaklarını vurarak)
Şimdi bize vermeli beş on tane
Pek ayıptır yapma artık sen bunu
(Naci burnunu karıştırmaya başlar.)

BEDİA

Karıştırma oğlum öyle burnunu
Pek ayıptır yapma artık sen bunu

NACİ

Bu ayıpsa niçin birçok adamlar
Sokaklarda hep burunla oynarlar?

BEDİA

Bunu yapan mektep nedir bilmeyen
Bir cahildir... Onu taklit etme sen.
(Hıfziye ağzını pek çok açarak ve eliyle de örtmeyerek esner.)

BEDİA

Kızım böyle bir daha sen esnerken
Elinle hep ağzını kapat sen

HIFZİYE

Geçenelerde tramvayda bir kadını
Görmüş idim açmış idi ağzını
O kadar çok ki ağzından [...]
Dişleri
Düşmüşlerdi teker teker hep yere

BEDİA

Ne ayıp şey! Gördün mü sen bir kere?

HIFZİYE

O esnada tramvaycı da tütün içen birine
Demiş idi: Hanımlar vapurda tütün içmeye
Müsade yok.

BEDİA

Kadınlara hürmet lazımdır her yerde.

HIFZİYE

-Lakin bakın siz derde

Cigarayı hazırlanırken o bey atmaya
Hanımların perdesinden başlar duman çıkmaya

BEDİA

Bundan sonra tahsil nedir terbiye ne bilmeyen
Erkeklerden kadınlardan yılan gibi sakın sen

İKİSİ BİRDEN

(Ayaklarını vurarak)

Lakin bize hemen şimdi biraz yemiş ver anne,
Bu şart ile edeceğiz biz itaat sözüne

BEDİA

Yavrularım, sıkman beni bu kadar
Yemek yensin size pek çok yemiş var.

YİNE İKİSİ BİRDEN

(Bu defa el ve ayaklarını vurarak)

Hayır, şimdi yemiş, para isteriz
Vermez ise sokaklara gideriz.

BEDİA

(Onlara sağdaki odayı gösterir.)

Mumu yakıp getiriniz buraya
Size şimdi vereceğim ben para

(Giderler. İki dakika sonra Hıfziye elinde yanmış mum olduğu hâlde girdikleri odadan çıkmaya hazırlanır. Naci, Hıfziye'nin elinden mumu almak ister. O, vermez. Naci, Hıfziye'yi tutmak için arkasından koşar. Sahnede de bu hâl birkaç defa tekrar eder. Sonra koşu koşu çıktıkları sağ cihetteki odaya girerler.)

BEDİA

(Telaşla)

Aman Ya Rab, yardım et sen bu işe

Verecekler bunlar evi ateşe

(Ağlayarak)

Ey Allahım, al sen artık bu canı

(Çocuklara hitaben)

Getiriniz bana artık şamdanı

(Öksürür)

Öleceğim, öleceğim geliniz

Son pişmanlık fayda vermez biliniz.

(Çocuklar tekrar aynı hâl ile sahneden geçerek odaya girerler ve mum ile odanın perdelerini tutuştururlar. Yangın ziyası sahneye aks eder. Çocukların sesi işitilir.)

ÇOCUKLAR

(Acı acı bağırlar.)

Yetiş anne yanıyoruz aman, ah!

(Kadın titreyerek yatağından kalkar, sallana sallana odaya gider ve çocuklarının birini sağ birini sol koluna alarak onları sürükleye sürükleye sahneye getirir.)

BEDİA

Kurtuldular şükür sana ey Allah!
(Medid bir öksürükten titremeye başlar.)
Lakin şimdi ölüyorum işte ben
Öksüzleri koru artık Ya Rab sen...
(Karyolaya düşerek ölür.)
Perde iner.

İkinci Perde

-Birinci Meclis-

Naci, Hıfziye

(Üstleri başları yırtık ve perişan bir hâlde dertleşirler. Naci, paramparça olmuş kirli bir mendil gözlerini siler.

HIFZİYE

(Naci'ye)

Ağlama sen yüzün oldu sapsarı

NACİ

Öldürecek arık beni bu karı
Yemek yesem olur bu bir kabahat
Hiç yemesem ezer beni bin tokat
Ne yapayım ben de artık şaşırdım
Kimseden yok bize eyvah... Bir yardım.
(Cüzi bir tevakkuftan sonra ağlar.

HIFZİYE

(Ağlayarak)

Anneciğim güzel, cici anne sen
Yavruların ne hâldedir bir görsen
Sıka sıka attık seni yatağa
Oradan da siyah, soğuk toprağa
Ah ne olur bir dakika dirilsen
Ayağımı doya doya öpsem ben
(Diz çökerek)
Allahçığım dirilt bana annemi
Bir saniye için sonra al beni
Annesini kaybedene bu dünya
Neye yarar?

NACİ

Bilemedik biz asla
Kıymetini o bulunmaz annenin
Onun için yaramız da pek derin

(O esnada üvey anaları Şükriye görünür.)

-İkinci Meclis-

Şükriye, Evvelsikiler

(Üvey anne girer girmez çocuklar korku ile bir köşeye sıvışırlar.)

ŞÜKRIYE

(Hiddetle)

Yine nedir yaptığımız burada

HIFZİYE

(Titreyerek)

Hiç... Hiç... Bir şey...

ŞÜKRIYE

Niçin böyle pis oda

Allah sizin canınızı alsın da

Kurtulayım bana zindan bu dünya

Siz bu evde bulduğça yılanlar

Gidin gidin buradan soğuk çıyanlar

NACİ

Bu soğukta biz nereye gidelim?

ŞÜKRIYE

Cehennem dibine

HIFZİYE

(Naci'ye)

Hadi çorap giyelim.

ŞÜKRIYE

Lazım değil şimdi çorap

HIFZİYE

Donarız.

ŞÜKRIYE

Geberin, şimdi sana dur arsız

Göstereyim nasıl çorap giyilir.

(İkisini de iyice döver. Onlar ağlayarak kaçmaya hazırlanırken hizmetçi kız elinde çocuklar için birer kat yeni elbise olduğu hâlde girer.)

NACİ

(Gülerek)

Bizim için bu bayramlık bizimdir

Müjde müjde bizi artık bey babam

Elbisesiz bırakmayacak bu bayram

ŞÜKRİYE

(Hizmetçi kızı Hayriye'ye)

Onları sen getir şimdi buraya

(Elbiseleri şiddetle buruşturarak kirletir. Çocuklar birden üvey analarını okşayarak kandırmak isterler.)

İKİSİ BİRDEN

Bizim güzeli mini mini annemiz

Bir kerecik rubamızı giysek biz

Kaç bayram var yeni ruba görmedik

Dilenciler gibi mahzun hep gezdik

Allah'ın, Muhammet'in aşkına

Bir kerecik bakalım biz onlara

(Şükriye, ikisini de birden iterek düşürür.)

ŞÜKRİYE

(Hizmetçi kızına)

Papuçlarım geldiler mi beraber?

HAYRİYE

Hayır.

ŞÜKRİYE

Neden?

HAYRİYE

Yarın gelir dediler.

ŞÜKRİYE

Ya, öyle mi?

(Çocukların elbiselerini alır, yırtmaya parçalamaya başlar. O yırtarken çocuklar tekrar yalvarmak için takarrüb eder. Yine onları döverek yere düşürür ve parçalamaya başlar. Parçalanmış elbiseleri suratlarına atarak çıkar.)

-Üçüncü Meclis-

Hıfziye, Naci

HIFZİYE

(Mektep çocuklarına dönerek)

Ey anneye mâlik olan bahtiyar,

Mesut, memnun ve tâli'li çocuklar

Başka bir şey istemeyin Allah'tan

Annenize ömür versin yaradan

Ah bilseniz nedir, nedir bir anne

Bir sevgi ile şefkat dolu hazine

(Hıfziye göğsünden merhûm validesinin resmini çıkarıp bakmaya başlar.)

NACİ
Bu, bu nedir?

HIFZİYE
Annemizin resmidir.

NACİ
Ver öpeyim.

HIFZİYE
Görür ise gebertir
Üvey anne elimizde bu resmi
İstiyor ki anılmasın hiç ismi
Bizim güzel annemizin bu kadın
Çabuk bak ver onu görüp yırtmasın

NACİ
(Resmi öpüp gözlerine sürdükten sonra resme bakarak)
Anne, seni elimizle öldürdük
Öldürüyor bizi de ah öksüzlük

HIFZİYE
(Ağlayarak)
Anneciğim, güzel cici anne sen
Yavruların ne hâldedir bir görsen
Ver kardeşim göğsüme koyayım.

NACİ
Aman alma, baka baka doyayım
(Şükriye şiddetle girer.)

-Dördüncü Meclis-

Evvelkiler, Şükriye, İbrahim Efendi

ŞÜKRİYE
Oğlan, nedir o tuttuğun mukavva

NACİ
(Koynuna sokarak)
Hiç... Hiç bir şey

ŞÜKRİYE
-Onu şimdi ver bana!
(O esnada babaları girer kimse onu görmez.)

NACİ
Bir şey değil.

ŞÜKRIYE
-Ver diyorum utanmaz.
(Çocukların elinden zorla dayakla tasviri alır ve bağırır.)
Öldürsem de bugün sizi yine az
(Resmi yırtmaya hazırlanır, çocuklar ikisi birden Şükriye'nin ayaklarına kapanırlar.)

BERABER
Öldür bizi, gebert bizi toprak et?
Bunu yırtma, ricamızı etme ret
(Şükriye resmi yırtıp suratlarına atar. Çocuklar bağırarak ağlarlar.)

HIFZİYE
(Naci'ye)
Hadi artık gidelim biz

İBRAHİM
-Nereye?

ÇOCUKLAR
Annemizin mezarını öpmeye.

ŞÜKRIYE
(Sevinçle)
Bırak gitsinler, eksilsinler aradan.

İBRAHİM
(Hiddetle)
Onlar kalsın.
(Parmağı ile kapıyı göstererek)
Siz def olun buradan.

XVII: İrkımızın Namusu

“Bir perdelik manzum vatani facia”

Eşhâs

Makbule: Mefkure'nin validesi

Mefkure: Makbule hanımın kızı

Necat: İâşe-i harîfe toplayan bir kız

Cazibe: İâşe-i harîfe toplayan bir kız

Birinci Perde

-Birinci Meclis-

Makbule, Mefkure

MAKBULE

(Odaya giren kızına)

Hele şükür, kızım ile nasip oldu görüşek
Unuttun mu sen de beni, esef ettim buna pek

MEFKURE

Afv ediniz anneciğim bunda ma'zûr kızınız
Önce beni dinleyiniz haksız isem kızınız
Başımıza gelenleri bir kerecik bilseniz
Kızmak değil acırsınız, ağlarsınız bana siz

MAKBULE

(Meraklı, heyecanlı)

Hayrola ne var kızım, çabuk söyle sen... Aman
Bey'ine mi bir şey oldu?

MEFKURE

-Bahsetmesen hiç ondan

Bana anne yalvarırım, yakarırım size ben

MAKBULE

Bu nasıl laf delirdin mi, çıldırdın mı ayol sen?

MEFKURE

Çıldırmadım, akıllandım vazifemi anladım
O mukaddes vazifeyi yapmak bugün maksadım
Dertlerimi anlatayım insaf ile dinleyin
Siz de bilin nasıl mahluk olduğunuzu zevcemin

MAKBULE

Altı sene oldu, şimdi ondan bir gün şikâyet
Hiç etmedin, söylenmedin niçin bugün bu hiddet?

MEFKURE

Altı sene zehir içtim, kahrı yedim, gülmedim
Altı sene kan ağladım, bir cehennemdi evim.
Lakin bana ait idi bu çektiğim belalar
Onun için tâli' me küsmüş, nevmîd ben ağlarım
Sızlar idim, açmaksızın hiç kimseye derdimi
Fakat bugün yaram büyük

MAKBULE

-Ne var yine bir şey mi?

MEFKURE

(Bir iskemleye oturur.)

Anlatayım anneciğim, bilirsiniz pekala
Geçen hafta toplanmıştık hep kadınlar kulübe
Nutuklarla, dualarla geldik biz galeyana
Veriyorduk nemiz varsa, nemiz yoksa vatana
Hele bir genç kadın vardı, para dolu bir çanta
İle yüzük, küpe, inci, altın, elmas, pırlanta
Gibi neye mâlik ise hep onları verdikten
Sonra hazîn bir ses ile demiş idi ah... Neden
Canımı da elim ile tutarak
Kâbil değil şu kutuya fırlatmak!..
İşte bunun üzerine koynumdaki saati
Kordonuyla ben de verdim, gitti beyin rahatı,
Bundan sonra mümkün değil afv etmedi hiç beni
Ya bulmalı bu saati ya vururum ben seni
Diye beni korkutuyor.

MAKBULE

Saat senin değil mi?

MEFKURE

Çeyizimde benim idi fakat saati bitirdi
Altı sene zehir içtim, kahrı yedim, gülmedim
Altı sene kan ağladım bir cehennemdi evim
Altı sene burnmu elemlerle doldurdu
Bin vahşetle gençliğimin çiçeğini soldurdu
Hep sabrettim fakat bugün büyük yaram kanıyor
Çünkü hain ırkımızın namusuyla oynuyor:
Bana diyor: Satsa idim o saati askerden
Kurtularak gitmez idim bu soğukta harbe ben
Lakin yine harbe gitmem, firâr eder kaçırım
Diye asıl şimdi beni öldürüyor o zalım..

(O esnada ellerinden bir bohça olduğu hâlde Cazibe ve Necat hanımlar içeri girerler.)

-İkinci Meclis-

Evvelkiler, Cazibe, Necat

MAKBULE

Hoş geldiler, hanım kızlar buyurun

CAZİBE

Afv ediniz, bu defalık geç kaldık

MAKBULE

Ayak üstü hiç olur mu, oturun
Bir yudum su içmek için, azıcık

CAZİBE

Başka zaman olsa idi pek iyi
Bilirsiniz suyunuzu içtikten
Sonra yedik biz burada yemeği
Fakat bugün istirâhat etmeden
Gezmeliyiz hiç olmazsa yüz hane

MAKBULE

Nasıl sizi o her şeyden kıskanan
Kardeşiniz izin verdi îâne
Derc etmek için geçesiniz çarşıdan

CAZİBE

Ağabeyim bana dedi kan ağlayan vatana
Ait bir iş, bir vazife için sen koş her yana
Vatanına vücudunla, her şeyinle yardım et
Vatan için olur ise istediğin yere git
Bu iş bitsin karar verdim durmadan
Vatan için, millet için hudutlarda çarpışan
Mecrûh düşen gazilere gece gündüz bakmaya
Bir gazinin yarasını sarmak işte en bâlâ
En büyük bundan sonra benim için saadet
(Kadınlara dönerek)
Ey kadınlar yetmiş milyon Türk ırkının yarısı
Gösterin siz düşmanlara nedir bir Türk karısı
Namusunu tahlîs için göğsünden vurulan
Neferciğin çok mu olur yarasını sararsak?
Türk evladı bir askerinin yarasını sarmayan
Düşer düşman kollarına bunu öğren ve uyan

MAKBULE

(Küçük bir sükuttan sonra Necat hanıma dönerek)
Ya siz hele İzmir'in en alafranga hanımı
Nasıl böyle annenizin çarşafıyla sokağa

Çıkmışsınız?!

NECAT

Servetimden sonra da bir canımı
Gasp eylemek arzu eden o utanmaz Avrupa
dan gelen hep kumaşları Türk teyzeleri atıyor
Çünkü onun en yumuşak bir ipeği batıyor
Bir zehirli diken gibi vücuduma, ruhuma
Giymem artık o mallardan çıplak kalsam ortada
Bunun için validemin çarşafını giydim ben
(Çarşafın pelerinini öperek)
Bu en güzel kumaştır çünkü gelir Mersin'den

MAKBULE

(Necat hanıma)

Soracağım size bir şey saygısızlık olmazsa
Sahih midir nişanınız yeni gelen paşayla?

NECAT

Göndermiş o nişan için bana elmas bir yüzük
Bir broş ki kıymeti kuyumcudan pek büyük
Fakat bence şu zamanda ruhu delen bir iğne
Ben de ettim nişanını şu sözlerle iade
Bana dedim verilecek en kıymetli bir nişan
Bayrağımın rengi gibi al olmalı sade kan
Bir nişan ki kazanılır düşmanları ezerken
Gazi olan takar onu gömleğinin içinden!

(Biraz sonra Cazibe ve Necat hanımlar Makbule hanımın verdiği hediyeleri alarak
teşekkürlerle çıkarlar.)

MEFKURE

(Çıkan kızlara bakarak)

Büyük kalpli hemşireler, daima siz var olunuz
Yaşayınız, asil ruhlar açık olsun yolunuz.

(Annesine dönerek)

Nasıl anne beğendin mi Türk kızının sözünü
Bizde kadın uyanırsa açsın düşman gözünü
Anlamlı hakikati varsa bizde iz'ân az
Bir ayakla yürünemez bir kanatla uçulmaz.
Allah için söyle anne on yaşında çocuklar
Henüz çarşaf giyen kızlar vatan için sayıklar
Ve ölürken utanmadan askerlikten kaçana
Vatanımın sinesine böyle yara açana
Nasıl artık bakarım ben, bu Türk değil Türk kaçmaz
Düşmandan, Mefkure de bir Yunanla yaşamaz.
İşte ben de gidiyorum...

MAKBULE

(Telaşla)
Nereye sen Mefkure?

MEFKURE
(Pek büyük bir hiddetle)
Harpten kaçan bir alçağın olmadığı her yere!!

Perde İner.

XVIII: Sanat Yolunda

Vaka İstanbul'un her köşesinde cereyan edebilir.

Laleli, 13 Haziran 1340. Yağmurlu, kasvetli bir gün.

Komedinin Şahısları

Suat Bey: Şair, gazeteci.

Naime Hanım: Suat Bey'in zevcesi

Halide Hanım: Naime Hanım'ın samimi muhibbesi

Sadık Bey: Naime Hanım'ın uzaktan akrabası

(Genç, güzel ve bir hayli manasız)

Birinci Meclis

Suat, Halide

(Perde açıldıkta Suat Halide'ye bir koltuk vermekle meşgul görünür.)

Suat: Buyurunuz efendim.

Halide: Naime nerede?

Suat: Naime için geldiğiniz malum... Bu, bana da bir bonjur demenize mani olamaz.

Halide: Naime burada değil mi?

Suat: Terzisine gitti, beş dakikaya kadar burada, yanınızda olacaktır.

Halide: Öyleyse bana mücade...

(Kalkar, Suat onu kollarından tutarak yerine oturtur.)

Suat: Bu süratli hareketiniz, bana iki büyük hakareti, iki şedîd şamar gibi yüzüme vurmuş olur.

Halide: Estağfirullah efendim, maksudınızı anlayamadım.

Suat: İzah edeyim: Buradan hemen firar etmenizle bana evvela beş dakika beraber durulamayacak kaba, tahammülsüz bir adam olduğumu, benimle yalnız kalmaya cesaretiniz olmadığını göstermiş oluyorsunuz.

Halide: Mübalağa ediyorsunuz.

Suat: Mübalağa ettiğimi fi'len ispat etmelisiniz.

Halide: Ne suretle?

Suat: Size takdim edeceğim bir asri kahveyi kabul etmekle...

Halide: Bu asri kahve yine ne oluyor?

Suat: Müsade buyurulursa şimdi size gösteririm.

(Çıkar. Bir dakika sonra likör şişesi ve kadehleri ile avdet eder.)

Suat: İşte size halis Yemen kahvesinden yapılmış nefis bir likör.

Halide: Demek zamanımız senelik kahvemizi de değiştirip liköre kulb etti.

Suat: Zamanımızın değiştiremediği, ta'dil edemediği iki şey vardır: Biri hayatın [...]liği, diğeri bazı hanımlarımızın nefislerine bir şey kazandırmayan korkaklığı.

Halide: Çok münasebetsiz olduğunu tahmin ettiğim bu son sözünüzü de biraz izah eder misiniz?

Suat: Pek büyük bir memnuniyetle... Bendeniz tefsir ve izaha girişmeden evvel size asri kahveden bir kadeh takdim etmekliğime müsade buyurunuz.

Halide: Bilirsiniz ki ben alkolik dostu değilim.

Suat: Bu alkol değil ki... Likör... (Kendi kendine) İki kadeh ile bir kadını sarhoş eyleyen ispirto... (Halide Hanım'a) Sonra likör içmemek, likörün aleyhinde bulunmak tehlikeli iştir.

Halide: Bundan hiçbir şey anlayamadım.

Suat: En evvel bunu anlatayım: Mademki [...] liköre müsade etmiştir, onu isti'mâl etmek, ona taraftar görünmemek, bazı insanlar tarafından muhalefete bir başlangıç, irtica, bir alamet [...] olabilir. Bunun için herhâlde bir kadeh içebilirsiniz.

(Bir kadeh uzatır.)

Halide: Hiç kullanmadığım bir likörü içmesem daha iyi olmaz mı?

Suat: O zaman bazı hanımlarımızın korkusuna dair söylediğim ve sizin çok sebepsiz bulduğunuz sözümü tasdik etmiş oluyorsunuz.

Halide: Öyleyse içeceğim.

(İçer. Suat de içer.)

Suat: Hanımlarımızın korkak olmadıklarını ispat ettiniz. Şimdi de onların kahramanlıkları şerefine birer tane daha içelim.

(İçerler. Halide Hanım birhayli neşelenir.)

Halide: Eğer tatsız tuzsuz komplimanlara devam etmeyeceğinizi bilsem sizinle refikanız avdet edinceye kadar kalırım.

Suat: Bu çok tatsız komplimanlarımdan kurtulmak elinizdedir.

Halide: Ne suretle?

Suat: Yaseminlerin beyazlığı ile güllerin kırmızılığından yaratılmış mini mini elinizi, dudaklarıma temas ettirerek ağzımı kapamak suretiyle... Bunun için bir çare daha var.

Halide: (Ciddiyetini kaybetmiştir.) Ne gibi?

Suat: Dudaklarıma, ağzımı te'dib için uzatacağınız elinizi öpmekle meşgul olurken o çok tatlı gözlerinizi de iki dakika gözlerime dikerseniz o zaman hem lisanım hareketten hem kalbim çarpmaktan vaz geçer.

Halide: (Gülerek) Fakat azizim, bu da bir kompliman, bu da bir söz...

Suat: Size anlatmaya çalıştık: Tatsız sözlerimden kurtulmak için tatlı gözlerinizin insafı, mini mini ellerinizin teması lazımdır.

(Halide Hanım'ın elini dudaklarına götürür.)

Halide: (Asabi olmayan bir hareket ile elini çekerek) Fakat unutuyorsunuz ki ben refikanızın en samimi bir dostuyum.

Suat: Bunu hatırlatmakla yaptığımı takdir etmiş oluyorsunuz. Çünkü benim mesleğim şudur: dostlarımdan dostu, benim de dostumdur. Mademki refikamın dostusunuz, o hâlde benim de can u gönülden dostum olmağınız lazımdır.

Halide: Eğer sizin istediğiniz şekilde dostunuz olursam karınızın en müthiş bir düşmanı olurum.

Suat: Bu düşmanlığı izâle için lazım gelen çareyi de keşfettim. (Cebinden küçük bir mahfaza derûnunda bir yüzük çıkararak takdim eder.) Lütfen kabulünü istirham edeceğim.

Halide: Bu nedir?

Suat: En müthiş düşmanlıkları en samimi dostluklara tahvîl eden asri tılsım.

Halide: (Kabul ederek) Bu da asri kahveniz gibi başı döndüren bir şey olmasa...

Suat: Hayır efendim. Bu öyle bir tılsımdır ki kalplere yüzlerce şairlerin yüzbinlerce şiirlerinden daha tesir icra eder. Bunu henüz anlamayan ne kadar çok ve zavallı şairlerimiz var.

(Halide Hanım'ın iki elini de öpmeye başlar. O esnada Naime Hanım girer. Kocasını ile Halide Hanım'ı o hâlde görür ve kendini göstermeden kapı perdesi altında yalnız başını çıkararak onları dinler.)

Halide: (Bu defa ellerini çekmeyerek) Lakin bu hareketinizin mesuliyetini, günahını düşünmek istemiyor musunuz?

Suat: Bu günahın da esbâb-ı muhakkakasını, özrünü hatta kâmilençâre-i afvını keşfettim. Esasen sanat yolunda her şey mübah, her şey sevaptır.

Halide: Bugün hep yeni yeni keşfiyatta bulunuyorsunuz!..

Suat: Bu son keşfimi de izah edeyim: Pekala bilirsiniz ki benim aşkım hayvani bir zevki tatmin için doğmamıştır. Sizin tatlı gözlerinizin mûnis bakışları beni his ve heyecan sarhoşu yaptıkları zaman edebiyatımızın asırlardan beri beklediği muazzam ve yine asırların yıkamayacağı âbide-i sanat vücut bulacaktır. Görüyorsunuz ki günah namını verdiğiniz hareketimiz milli edebiyatımıza en büyük hizmeti ihya etmek suretiyle tecelli edecektir!

Halide: Ya karımız buna ne diyecek?

(Naime Hanım, perde arkasından uzanmış başı ile daha fazla pür dikkat ile dinlemeye başlar.)

Suat: Karım mı ne diyecek? Eğer karımın milli edebiyatımıza biraz hürmeti, memleketimize azıcık muhabbeti varsa vatanımıza büyük dahiyi, ölmeyecek eseri yetiştirecek aşkımızı hoş görmekten başka bir şey yapmaz.

Halide: Bir kadından bu fedakarlığı beklemek biraz hayali bir şey olmaz mı?

Suat: Hiddetin derecesi, fedakarlığın büyüklüğü ile ölçülecek tarih-i edebiyatımıza sizinle birlikte onun da namı geçecek.

Halide: Aşksız bir şey yazılamaz mı demek istiyorsunuz?

Suat: Aşksız çok şeyler yazılır fakat şimdiye kadar yapıldığı vechle hep safsatalar olur. Asırların beklediği, asırların öldüremeyeceği şaheser meydana gelmez. Şimdi müsade ederseniz o muazzam ve çok yüksek deha abidesinin ilk temel taşını vaz' edelim.

(Halide Hanım'ın eline medîd bir buse kondurur.)

Halide: (Ayağa kalkarak) Biliyor musunuz ki sizin abideniz yükselinceye kadar ben pek çok alçalmış olacağım.

Suat: Yurdumuza abideler bırakacak, dahiler hediye edecek bir yüksek aşk hakkında bu derece hüremetsiz bir lisan kullanmaktan sizi men ediyorum.

Halide: Demek aşkın yoluna her şeyi feda etmeli öyle mi?

Suat: Her şeyi yaratacak ve fazla olarak her şeyi yükseltecek aşk olduktan sonra neden feda etmeyelim. Aşksız insanlar şair, dahi değil insan bile olamazlar. Aşkı takdîs etmeyenler memleketimizde büyük, yüksek şeylerin vücut bulmasını arzu etmeyen vatansızlar, hain-i vatanlardır.

Halide: Aşkıınızı kabul etmemek bir hıyanet-i vataniyye teşkil ediyor öyle mi?

Suat: Hem hemen idamı icap ettirecek bir hıyanet...

(Kadını belinden tutmak ister. O esnada Naime Hanım bir öksürük vücudunu ihsâs eder bir dakika sonra görünür.)

-İkinci Meclis-

Halide: (Har buselerle Naime'yi öptükten sonra) Seni almaya geldim, kocan beni lakırdıya itti. Gücenme ama zevcen çok lafzen adamdır.

Naime: Kocam karısı ile o kadar az lakırdı eder ki onun lafzenliğinden şikâyet etmek büyük bir haksızlık olur.

Suat: Ben karımı manasız sözlerle üzmetten ziyade ateşli gözlerle süzmeyi sevdiğim için onun yanında daima sükûti kalırım.

Naime: Böyle münasebetsiz sözler söylemektense her zaman sükûti kalmak senin için bin kat hayırlıdır.

Suat: Zaten sen her sözümü münasebetsiz bulursun.

Naime: (İ'tidâlini muhafazaya çalışarak) Çünkü söz yerine her zaman tatsız tuzsuz kelimeler söylersin: Bir kocanın karısını ateşli gözlerle süzmek isteyeceği de bu nev'-yâvelerinin şaheseridir. Yalnız henüz ele geçmeyen ve geçirilmek istenen kadınlara ateşli gözlerle bakılır.

Suat: Mübalağa ediyorsun.

Naime: Daha geçenlerde intişâr eden küçük hikâyende diyordun ki, "İzdivaç öyle bir közdür ki en azılı aşk ve ihtiras ateşlerini (...) ve cezri ile söndürür, yok eder."

Suat: O herkes için söylenmiş, alelade bir sözdür.

(Halide Hanım, Naime Hanım'ı kollarından tutarak)

Halide: Benimle geliyorsun değil mi iki gözüm?

Naime: Bana mücadele et; uzun bir yoldan, yorucu bir gezintiden geliyorum. Biraz istirahat edeceğim.

Halide: Hâlbuki bir mantoluk kestireceğim için senin daima herkes tarafından takdirlerle karşılanan zevkinden istifade etmeyi istemiştim.

Naime: İltifatına teşekkür ederim lakin çok yorgunum.

Halide: Öyleyse bana mücadele.

(Çıkar.)

-Üçüncü Meclis-

Suat, Naime

Naime: (Müstehzî) Halide Hanım çok şeker bir kadın değil mi?

Suat: Vah benim çok şeker olarak işittiğim tek bir kadın vardır ki o da mini mini zevcemdir.

Naime: Affettirilecek bir günahın olmadığı hâlde bilmem neden bana böyle iltifatlar etmeye mecbur oluyorsun! Eğer bir iki kompliman daha yapmaya devam edersen karışmam, hemen hükmümü veririm.

Suat: (Sahte bir hiddet ile) Zaten sana ne yapsam, ne söylesem bir türlü yaranamam.

Naime: (Daima müstehzî) Yok, hiddet de istemem. Çünkü sahte hiddetler de ca'li iltifatlar gibi kabahat gizlemeye yarar kesif örtülerdir.

Suat: Dedik ya, sana cihanı da bağışlasam yine yaranamam. Ben kulübe kadar gideceğim.

Naime: Çok iyi edersin. Esasen ben de biraz yalnız kalmak ihtiyacını hissediyorum.

Suat: (Çıkarken kendi kendine) Bu yalnız kalmak ihtiyacı hiç hoşuma gitmedi ama bakalım sonunda ne çıkacak.

Naime: (Çıkan kocasının arkasından) Şimdi sana ben memlekete hizmet etmeyi de hıyanet etmeyi de anlatırım. (Telefon başına geçer ve dışarıda dolaşan zevcesine işittirecek surette bağırır.) Alo... Alo... Sadık Bey siz misiniz? İki dakika evimize kadar gelmek zahmetini ihtiyâr eder misiniz?.. Kocam mı?.. Onun için hiç merak etmeyiniz, şimdi kulübe gidiyor. Rica ederim, her hâlde geliniz. Amma korkaksınız ha, size diyorum ki kocam çıktı. Ben evde yalnızım.

(Suat perdenin arkasından, o da başını göstererek karısının telefon muhaveresini dinler.)

Naime: Anladınız mı, her hâlde geliniz. Size bugün büyük bir ihtiyacım var.

Suat: (Kendi kendine) Şimdi anladık. Hanım'ın yalnız kalmaya değil, Sadık Bey'le birlikte bulunmaya ihtiyacı varmış.

Naime: (Telefonda devam ederek) Sizi [...]ler veren bir sabırsızlıkla bekliyorum. Geliyorsunuz öyle mi? Çok teşekkürler ederim.

(Telefonu kapar. Saçlarını düzeltmeye, çehresinin tuvaletini tazelemeye koyulur.)

Suat: (Kendi kendine) Maşallah bizim karıya, az zamanda çok terakki etmiş... Bilmekle beraber inanılmayacak bir şey. Mademki küçük bey geliyormuş, bir de gözlerimizle görüp inanalım. O zaman vicdan azabı çekmeden biz de kararımızı veririz.

(Naime tuvaletini iyice tazeledikten ve bluzunun düğmelerini daha fazla açarak dekoltesini bir hayli tavsî' ettikten sonra oda dahilinde dolaşır. Biraz sonra Sadık Bey gelir ve yan kapıların birinden girer.

-Dördüncü Meclis-

Naime, Sadık, Suat (Kapının perdesi arkasında)

Naime: Davetime hemen şitâb ettiğiniz için size çok teşekkürler ederim.

Sadık: Estağfurullah efendim, bayağı merak ettim. Bir şey mi oldunuz?

Naime: Hiçbir şeyim yok. Sizi göreceğim geldi. Neden eskisi gibi bize uğramıyorsunuz?

Sadık: Doğrusunu isterseniz kocanızın son zamanlardaki istiskâlle yüklü nazarları beni ürkütmeye, incitmeye başladı. Herkesi kendi gibi zannediyor.

Naime: Hakkın var cicim. Herkesin karısına saldıran erkekler, ekseriya çok kıskanç oluyorlar. Kendisinden intikam almak için öyle şedîd bir ihtiyaç hissediyorum ki... Bu hususta bana biraz yardım etmek ister misiniz?

Sadık: Beni bu işe karıştırmasanız çok iyi edersiniz. Çünkü kocanız olacak o hodkâm herifin fikri; cihanın bütün karıları onun olsun, sonra onun karısına yan gözle bakacakların gözleri kör olsunur.

Naime: Öyleyse fesinizi çıkarınız, saçlarınızı dağıtınız. Sizin bir resminizi yapacağım. (Kalkar, Sadık'ın başını okşayarak saçlarına istediği şekli verir ve konsolun gözünden bir kalem ve bir resim defteri çıkararak resme başlar.) Ben resminizi yaparken siz sabit nazarlarla beni süzünüz.

Suat: (Kendi kendine) Bizim karı çok ileri gidiyor. Allah bana sabır versin.

Naime: Gözlerinize aynı zamanda tatlı, beşûş bir ifade vermeye gayret ediniz. Öyle bir baş resmi yapacağım ki asırların taklidini bile yapamayacağı bir şaheser olacak. Saçlarınızı biraz daha perişan görmek istiyorum.

(Kalkar, yine Sadık Bey'in saçalarını okşamaya başlar. Sadık bî-hissî his ve bî-hareket bekler.)

Naime: (Kendi kendine) Hayret, elân İstanbul'da böyle melek gibi halûk ve saf çocuklar var. Eğer bu gencin yerinde benim kocam ve benim de yerimde yabancı bir kadın olsaydı şimdiye kadar onu çiğ çiğ yerdi.

(Dudaklarını gencin saçlarına temas ettirir. O zaman Suat Bey şiddetle perdenin arkasından sıçrayarak bağırır.)

Suat: Burası nedir? Evim bir Mezon dubası mı oldu?

(Sadık korkudan çılgın gibi firar eder.)

-Sonuncu Meclis-

Suat, Naime

Suat: Alçak kadın, çocuğumuzun namusunu olsun düşünmedin mi?

Naime: Sanat yolunda, dünyada feda olunmayacak bir şey yoktur.

Suat: Bu nasıl laf?

Naime: Asırların beklediği, asırların mahvedemeyeceği o lâ-yemût sanat ve edebiyat abidesini vücuda getirmek için yüksek bir aşk lazımdır.

Suat: Bununla ne demek istiyorsun?

Naime: Milli edebiyatımıza, milli sanâyi'-i nefisemize asırların yetiştiremediği o muazzam şaheseri vücuda getirmek için bir aşkın lüzumuna kani' oldum. İftihar etki eğer ben o muhteşem ve nâ-kâbil taklit-i eser-i san'atı ibdâ' edersem târih-i edebiyât ve sanâyimizde benim ismim yanında seninki de zikredilecektir.

Suat: Fakat gittikçe saçmaladığını biliyor musun?

Naime: Yurdumuza sanat ve edebiyat abideleri, bir milletin medâr-ı gurûru dâhîler yetiştirecek yüksek bir aşk hakkında bu derece hürmetsiz bir lisan kullanmaktan sizi men' ediyorum. Aşksız insanlar ressam, dâhî değil insan bile olamazlar.

Suat: Bu sözleri nereden işittiniz.

Naime: (Devam ederek) Aşkı takdîs etmeyenler memleketimizde büyük, yüksek şeylerin vücut bulmasını arzu etmeyen vatanlar, hain vatanlardır. Hem de öyle hain vatandır ki ele geçer geçmez hemen boyunları vurulmalıdır.

Suat: (Kendi kendine) Eyvahlar olsun. Bizim karı Halide Hanım'a okuduğum bütün masalları işitmiş. (Karısına dönerek) Beni affediyorsun değil mi? Ben Halide Hanım'ı eğlendirmek için bir komedi oynamak istedim.

Naime: Ben de senin gözlerini açmak için sana bir ders vermek arzusuna düştüm. Çünkü senin evden çıkmadığını ve perdenin arkasında bulunduğunu biliyordum. Fakat sen komedini temâşâ-geri olmayan bir sahnede oynamak istedin.

Suat: Beni kamilen affediyorsunuz değil mi?

Naime: İki şartla...

Suat: Nasıl şartlar?

Naime: Evvela bundan sonra her gördüğün kadına saldırmak arzusuna bir daha aşk namını vermeyeceksin. Sonra sanat yolunda ilerlemek için tembelliği terk ederek çok çalışacaksın.

Suat: Kabul. Şimdi beni affettiğini ispat et.

Naime: İşte sana kollarımı uzatıyorum.

Suat: Ben de sana dudaklarımla beraber ruhumu veriyorum.

(Perde, bu barışma busesini takip eden şefkat ve muhabbet safhalarını göstermemek için biraz fazla süratle iner.)

Son.

XIX: Kafes ve Kümes

“Üç perdelik içtimaî muzhike”

Muharriri: Mehmed Sırrı

İlk defa Darülbeday sanatkârlarından Raşid Rıza, şâdi ve refikâsı tarafından temsil edilmiştir.

Sada-yı Hak matbaasında tab’ olunmuştur.

İzmir

1340

“Sada-yı Hak”ın içtimai ve milli eserler külliyyatından

Muzhikenin Şahısları

Asım Bey: 75’lik îrâd sahibi, uzun beyaz sakallı

Edip Bey: 30 yaşında, Asım Bey’in damadı

Ali Efendi: Berber (nekre-gûdan)

Yakov: Yaşlı bir Musevi kuyumcusu (Ber-mû’tâd zeki ve çok kurnaz)

Celil Bey: Edip Bey’in arkadaşı

Zahide Hanım: 55 yaşında Asım Bey’in zevcesi

Mediha: 21 yaşında Asım Bey’in ikinci zevcesi

Zeynep: 20 yaşında Asım Bey’in besleme kızı

Nesibe: 25 yaşında Edip Bey’in zevcesi

Birinci Perde

-Birinci Meclis-

Mediha, sonra Zeynep

Mediha: (Elinde tuttuğu resimli bir risâleyi masa üzerine atarak) Ruhu açacak bir şey bulurum ümidiyle aldurdım. Hâlbuki bunda kavgadan başka bir şey yok. Ne garip hâl... Genç ediplerimiz de birbirlerinin yazılarını, yekdiğerlerinin süslerini çekiştirmeye doyamayan kadınlarımız gibi hep batırmaktan zevk alıyorlar.

(O esnada Zeynep girer ve elinde tuttuğu küçük tepsi içinde bulunan bir mektubu Mediha Hanım'a uzatır.)

Zeynep: Efendim, bunu Bey göndermiş, sizden cevap istiyormuş.

Mediha: Dur bakalım ne yazıyor... (Mektubu cehren okumaya başlar.) “Benim güzel meleğim, ansızın zuhûr eden bazı işlerimden dolayı bu akşam eve biraz geç geleceğim. Gözlerin yollarda kalmasın diye sana şu tezkireyi yazdım. Güzel gözlerinden öper ve cevabını beklerim, şeker Medihacığım. Hasret-keş zevcen Asım.”

(Mektubu kıraâtını müteâkıb masa üzerine fırlatarak bir kahkaha basar.)

Zeynep: (Şeytan bir tebessümle) Hakikaten kahkahalarla gülünecek şey...

Mediha: (Samimi) Zeynep, bilirsin ki sana daima kardeş muamelesi yaparım. Sende öyle bir zekâ, öyle bir kibarlık vardır ki herkesi sana karşı nezaket göstermeye mecbur eder.

Zeynep: Teveccühünüze teşekkürler ederim efendim.

Mediha: Şimdi doğru söyle, benim beyaz sakallı beyimin yazdığı bu tezkireye ne dersin?

Zeynep: Ne diyeceğim, bunaklık derim.

Mediha: (Küçük bir handeden sonra) Fakat bu erkeklerde incir çekirdeği kadar akıl yok mu? Şu ihtiyarın yazdığı şeye bakınız: Gözlerim yollarda kalmasın diye bana tezkire gönderiyormuş! Böyle bir şeyi yazmak için insan budala... Hayır, hayır budalalar da bunu yapmaz, mutlaka erkek olmalıdır.

Zeynep: Bununla beraber öyle budala görünüp saman altından su yürüten erkekler de vardır ki...

Mediha: Fakat çoğu aptaldır. Mesela yolda kazârâ nazarınız bir erkeğe ilişti mi hemen kendisine aşık olduğunuzu zanneder ve sokak tuvaleti başlar. (Eliyle taklit eder.) Kimi fesini düzeltir kimi cebinden bir ayna çıkarır kimi bıyığını burar.

Zeynep: (Mütebessim) Bıyıklarını traş edip kadınlar gibi bıyısız kalanlar ne yapar?

Mediha: Onlar da zülûflerini gerdanlarına kadar indiren genç kızlarımız gibi parmakları ile mütemâdiyen saçlarını düzeltirler... Kaba kaba söz atanlar da caba...

Zeynep: Aman o söz atanlardan öyle iğrenirim ki... Geçenlerde yeni yaptırdığım bir çarşafı sokağa çıkmıştım. Öyle yaşlı başlı, akıllı, uslu erkeklerin taşkınlıklarına uğradım ki hayret edersiniz.

Mediha: Canım erkeğin akıllısı, uslusu olur mu? Hepsi de güzel bir kadın gördüler mi lokantalardaki sinekler gibi saldırmayı düşünürler. Onlar usluluklarını yalnız karılarına dinletirler.

Zeynep: Yani karıları inanırlar mı?

Mediha: Onlar da bu dolmaları yutmazlar ama bazen yutar gibi görünürler.

Zeynep: Herhâlde sokaklarda hanımlara çatmak kadar iğrenç ve çirkin bir şey daha olamaz.

Mediha: Bazı beylerimiz bilmiyorlar ki hanımlara çatmakla herkese: “Ben bugün senin karına ve kızına takılıyorum, yarın da sen benim karıma ve kızıma çat.” demek istiyorlar. Namusuna hürmeti olan bir erkek bu adete hiç bir zaman tenezzül etmez.

Zeynep: İşte ben de buna çok kızdığım için o gün bana çatanları bir genç polis efendiye şikâyet etmişim.

Mediha: Polis ne yaptı?

Zeynep: Nazik bir tebessümle beni baştan ayağa süzdükten sonra şu sözü söyledi: “Senin gibi kaymak bir kıza söz atmayan erkekleri zevksiz, duygusuz bir koyun sürüsü addederim.”

Mediha: (Gülerek) Bunun üzerine sen ne yaptın?

Zeynep: Seni amirlerine şikâyet ederim dedim.

Mediha: O ne cevap verdi?

Zeynep: Seni amirlerim de vekiller de başvekil de görse yine tatlı bir söz söylemekten kendilerini alamazlar. Belki onlar fazla olarak bir de senin çeneni okşarlar demesin mi?

(Handeler... O esnada Zahide Hanım girdiği için Zeynep çıkar.)

-İkinci Meclis-

Mediha, Zahide, sonra Zeynep

Mediha: (Zahide Hanım’ı kendi oturduğu koltuğa oturtmaya çalışarak) Rica ederim buyurunuz.

Zahide: Estağfirullah efendim, niçin böyle zahmet ediyorsunuz? Esasen oturacak değilim... Çarşıya gitmek için hazırlandım fakat gönlüm sizi görmeden gitmeye razı olmadı.

Mediha: Hakikaten çok nazıksınız.

Zahide: Hüsn-i teveccühünüz efendim. Bilseniz gönlüm sizi ne kadar sevdi.

Mediha: Ya ben, sizi çıldırısıya seviyorum. Doğrusu bu kadar âlî-cenâb olduğunuzu bilseydim daha birçok mahrumiyetlere katlanarak üzerinize ortak gelmezdim.

Zahide: (Lakayıt görünmeye çalışarak) Düşündüğünüz şeye bakınız. Ben sanki kocamın bu muamelesinden müteessir mi oldum zannediyorsunuz? Asla... Esasen bir islam hanımı, hayatında bu gibi hadiseleri her zaman beklemelidir.

Mediha: Ne hazin şey...

Zahide: Bu, Türk hanımlarının vefa ve sadakatine karşı beylerimizin ihsân ettikleri en büyük bir mükafattır. Yaşı geçmiş İslam hanımlarının ikbâli; işten, uğraşmaktan, efendisini taşımaktan sakatlanmış ihtiyar atların istikbalinden daha parlak değildir.

Mediha: Ne acı hakikat...

Zahide: Bereket versin ki Bey bana gençliğimde bir ortak getirdi. Yoksa bu yaşım biraz ilerledikten sonra yapsaydı, o zaman ne yalan söyleyeyim, fena hâlde kızardım.

Mediha: (Mütebessüm kendi kendine) Kadıncağız acaba gençliğin manasını yanlış mı öğrenmiş? Gençlikten ne demek istediğini kendisinden sorsam mı? Adam, neme lazım... Bugün kullandıkları kelimelerin mana ve telaffuzlarını bilmeyen bu kadar şair ve edibimiz vardır. (Zahide Hanım'a dönerek) Bugün o kadar genç ve güzelsiniz ki...

Zahide: Ya siz, o kadar latîf ve çocuksunuz ki sizi görenler ana mektebine başlamış bir bebek zanner.

Mediha: (Gülmemeye gayret ederek) Ya sizi görenler, anasından süt emen bir masum zanner.

Zahide: Sizin zarafetinize bütün alem hayran oldu.

Mediha: Sizin güzelliğiniz dillere destan oldu.

Zahide: Sizi çok sevdiğimden dolayı cihan bana düşmandır.

Mediha:(Müstehzi kendi kendine) Sizi almayan erkekler pişman, alanlar daha pişmandır. (Zahide Hanım'a dönerek) Sizin her sözünüz inci, her tavrınız perişandır.

Zahide: Gün geçtikçe size karşı olan muhabbetim artıyor.

Mediha: Ölünceye kadar biz böyle muhabbetli geçineceğiz.

Zahide: Kıyamet kopsa biz yine birbirimizden ayrılmayacağız.

(Küçük bir gürültü işittiler, Mediha kalkıp pencereden dışarıya bakar.)

Mediha: Acaba bir misafir mi geldi? Hava da ne kadar latif...

(Zahide Hanım, Mediha Hanım'ın dışarı bakmasından istifade ederek el çantasından çıkardığı tuvalet takımı ile zaten lüzumundan fazla boyalı olan yüzüne bir badana daha yapar.)

Zahide: (Kendi kendine) Ah ne yapayım? Acele çıktığım için yüzüme biraz pudracık bile süremedim. Bari şimdi birazcık süreyim.

(O esnada Mediha Hanım birden bire döndüğünden Zahide Hanım şaşırarak parmağını bulduğu allığı bir yanağına ve elinde tuttuğu sürme çubuğunu diğer yanağına sürerek bir yanağına kırmızı bir eliyle diğerine siyah bir ay teressüm eder ve alelacele takımları el çantasına atar.)

Mediha: Hayrola, bir şey mi oldunuz?

Zahide: Hayır efendim, çantama mendil koymayı unutmuşum da...

Mediha: (Zahide Hanım'ın yüzünü gördükten sonra gülmek için dişlerini sıkarak kendi kendine) Eyvahlar olsun, bizim ortak hanım boyacı küpüne düşmüş tilkiye döndü!

(Zeynep girer.)

Zeynep: (Mediha Hanım'a hitaben) Küçük Hanım, çayınız hazır, buyurunuz.

Zahide: (Hiddetle) Aptal kız, burada hanımın büyüğü, küçüğü mü var? Mediha Hanım'a da doğrudan doğruya hanımefendi desen a!..

Zeynep: (Kendi kendine) Bir kümeste belki iki horoz geçinir fakat bir evde iki karının nasıl yaşayacağına aklım ermiyor. (Zeynep çıkar.)

Mediha: Buyurunuz, beraber çay içelim.

Zahide: Ben henüz içmiştim.

Mediha: Hatırım için bir daha içersiniz.

(Mediha Zahide'ye kapıyı gösterip onu önden çıkarmak ister. Zahide de bir çok nâzik-âne tavır ve sözlerle genç ortağını öne sürmek ister. Bu hâl birkaç defa tekrar eder.)

Zahide: (Son defa Mediha'yı iterek kendi kendine) Ben deli miyim evvel çıkayım da herkes beni daha yaşlı zannetsin?

Mediha: Öyleyse ikimiz de birlikte çıkalım.

(Yan yana yürüyerek geçmek isterler. Kapının bir kanadı kapalı olduğu için sığamadıklarından Mediha Hanım'ın başı Zahide Hanım'ın burnuna çarpar.)

Zahide: (Acı bir feryattan sonra kendi kendine) Burnumu değil başımı da koparsalar yine önden çıkmam. (Mediha Hanım'a hitaben) Kolayını buldum, iki kanadı da açıp birlikte çıkarız.

(Kapının diğer kanadını da açıp ikisi birden çıkarlar. Onlar çıkar çıkmaz Edip Bey hafif bir ses ile şarkı söyleyerek girer. Kafa oldukça tütsülüdür.)

-Üçüncü Meclis-

Edip Bey, biraz sonra Zeynep

Edip: (Yalnız) Rakı men' edileli her ev bir rakı fabrikasına döndü. Ömründe rakı kullanmayan bizim Ahmet Bey de müthiş bir fabrikatör oldu. Bana verdiği üç kadeh ile beni de ispiro fiçısına çevirdi.

(Zile basar. Zeynep girer.)

Edip: (Çok neşeli bir tavırla) Zeynep, bana biraz su getir.

Zeynep: (Kırıtarak) Baş üstüne efendim.

Edip: (Meftûn, meclûb) Efendiler hizmetkarın olsun.

(Zeynep çıkar. Birazdan bir bardak su ile avdet eder.)

Edip: (Bir yudum su içtikten sonra) Kızım bu su değil, şerbet.

Zeynep: Sudur efendim.

Edip: Bunda şeker var.

Zeynep: Yok efendim.

Edip: (Kızın bileklerinden tutarak) Öyleyse buna bu eller değdi. Böyle ballı, şekerli oldu.

Zeynep: (Bileklerini çekerek) Ne yapıyorsunuz efendim? Siz bu akşam büsbütün başka bir adam olmuşsunuz.

Edip: (Zeynep'i ser-mest nazarlarla süzerek) Valla sen de bu akşam gözüme bambaşka yani çok güzel bir mahlûk görünüyorsun.

Zeynep: (Biraz yumuşar gibi) Hanımınız bu sözleri işitirse sizi bir karış suda boğar.

Edip: (Azametle) Karısından korkan miskin, aptal erkeklerden değilim. Karıdan korkan bir adama selam bile vermeye tenezzül etmem.

(O esnada kapının hâricinde bir ayak sesi işitilir. Edip Bey büyük bir telaş ve endişe ile önündeki iskemleyi devirerek bakmaya gider.)

Zeynep: (Kahkahayı basarak) Karısından korkmayan adama bakınız. Korkudan deli gibi koşuyor.

Edip: (Kendi kendine) Tehlikeyi savdık. (Zeynep'e hitaben) Öyle ne gülüyorsunuz?

Zeynep: Kahramanlığınıza gülmesek kâbil mi?

Edip: Ben karımdan korkmam. Yalnız biraz çekinir, utanırım... İşte korkmadığımı şimdi sana ispat edeceğim. Sen o kadar latif bir kız oldun ki...

(Edip Bey tekrar tutmak ister.)

Zeynep: Rica ederim bırakınız, el şakasından hoşlanmam.

Edip: (Dudaklarını uzatarak) Öyleyse ağız şakası yapalım.

(Edip, Zeynep'in boynuna atılıp öpmeye çalışırken kayınvalidesi Zahide Hanım girer.)

-Dördüncü Meclis-

Zahide Hanım, Edip Bey, Zeynep, sonra Nesibe Hanım

Zahide: (Hiddet ve istihzâ' ile) Damat Bey kıza ne yapıyorsunuz? Boğazına gerdanlık mı takacaksınız?

Edip: (Büyük bir hiddet ve gazapla Zeynep'in boğazını sıkarak) Bu terbiyesiz kızın boğazını sıkıp ortadan kaldıracam.

Zahide: (Hiddetle) Çok şey! Size ne yaptı?

Edip: (Daima hiddetle) Ne mi yaptı? Kendisinden istediğim şeyi iki saattir vermiyor.

Zahide: (Zeynep'e hitaben) Kız, beye niçin istediği şeyi hemen vermiyorsun?

Zeynep: (Kendi kendine) Beyefendinin benden ne istediğini bilse evvela onu haşlayacak ama ne yaparsın...

Edip: Bu münasebetsiz kızı artık bu evden atmalıyız.

Zahide: (Edip Bey'e yavaş sesle) Oğlum, acele etme. Bu kadar zaman evlat gibi beslediğimiz bir kız çocuğunu nasıl def ederiz?

Edip: (Yine hiddetle köpürerek) Hayır hayır, bu maymun suratlı kız buradan defolup gitmelidir.

Zeynep: (Ahaliye dönerek) Gel sen de bundan sonra erkeklerin sözlerine inan.

Edip: Eğer bugün evden çıkmazsa elimden bir kaza çıkacaktır.

Zahide: (Zeynep'e) Gördün mü itaatsizlik ne kadar fena şeydir? Damat Bey'in senden istediğini hiç bekletmeden verseydin böyle gözünden düşmezdin. (Edip Bey'e dönerek) Bu defalık onu affediniz. Bundan sonra her istediğinizi, sizi zerre kadar üzmeden yapacaktır.

Edip: Bu suratsız kız bugün bu evden çıkıp gitmelidir.

Zahide: Lakin biliyorsunuz ki o giderse karınız da sıkılacaktır. Onu kardeşi gibi seviyor. Gidip kızımı çağırayım, bir de ona söyleyiniz. (Çıkar.)

Edip: (Zeynep'e) Gördün mü beni üzme diye sana hanım da nasihat veriyor. Fakat sen söz dinlemezsin ki... Başın taş... (Yine mültefit) Başın taş gibi serttir ama kolların pamuk gibi yumuşaktır. (Kızın kolunu tutmak ister.)

Zeynep: Kayınvalidenizin bizi görmesi yetmiyormuş gibi bir de bizi karınıza mı tutturacaksınız?

Edip: Bana karımla kaynanamdan bahsetme, sana fena hâlde kızarım.

Zeynep: Canım size karınız ne yaptı?

Edip: Mütemadiyen kedilerle uğraşiyor, bana zerre kadar bakmıyor.

Zeynep: O, kedilerle uğraşiyor fakat küçük fareleri tutan yine sizsiniz. Geçen gün komşunun daha henüz çarşafa girmeyen kızına öyle oyunlar gösteriyordunuz ki hayret ettim.

Edip: İstersen sana daha güzel bir oyun gösteririm.

Zeynep: Deminki hiddetinizi pek çabuk unuttunuz.

Edip: Ben sana her zaman kızıyorum. Çünkü öpülmek için yaratılmış bu elleri çamaşıra, bulaşığa sokup bozmak istiyorsun.(Elini tutup öpmek ister.)

Zeynep: (Elini çekerek) Çamaşırı, bulaşığı ben yıkamazsam kim yıkayacak?

Edip: Hanımlar yıkasın. Sana bir yüzük aldım, ver parmağını takayım.(Yüzüğü çıkarmak üzere elini cebine sokar. O esnada Nesibe ve Zahide Hanımlar görünürler. Edip Bey cebinden yüzük çıkaracağına çakısını çıkarır ve bağırır.)

Edip: Eğer bu kız burada kalırsa onu bu çakı ile keseceğim.

Nesibe: Canım bu kadar telaş etme. Onun terbiyesini veririz.

Edip: İyi ama, onun bugün yaptığı edepsizliği bilseniz siz de benim gibi kesebilirsiniz?.

Zeynep: (Ahaliye) En büyük kabahatim, kendimi öptürmemek. Ah şu erkekler... Hepsini bir ot yığını gibi sıralayıp yakıvermeli!

Nesibe: Küçükleri affetmenin büyüklük olduğunu pekala telâkki edersiniz.

Edip: Fakat böyle arsız bir şeyi affetmek hiçbir zaman büyüklük olamaz.

Nesibe: Canım, sana yaptığı kabahat çok büyük mü?

Edip: Kabahat değil, cinayet! En ufacak bir şeyi vermek için kaç? saat nâz u edâ ediyor.

Nesibe: (Zeynep'e) Kız, Bey senden? ne istedi de vermedin? Hakikati söyle de ? meseleyi halledelim.

Zeynep: (Önüne bakarak) Ne diyeceğimi bilmiyorum ki...

Edip: (Kendi kendine) Aferin, hiçbir şey söyleme, bilme, dilsiz ol.

Nesibe: Beyin senden istediği şey evde var mı? Yoksa olmadığı için mi vermedin?! Bey senden ne istediye çekinmeden, sıkılmadan şimdi anlat.

Zeynep: (Karar vererek) Beyin istediği şey o kadar garip bir...

Edip: (Telaşla Zeynep'i susturarak) O yalancının söylemediğini ben söyleyeyim: Kendisine bir kadeh su ver dedim, bana öyle pis bir su verdi ki iğrenmemek elden gelmez. Bunun üzerine ona, hadi git evvela kirli ellerini, sonra su bardağını ayrıca yıka, bana yeniden su getir dedim, bana suyu getirmedi.

Zeynep: (Kendi kendine) Ah şu erkekler... Daha demin parmaklarımın suyu şeker ettiğinden bahsediyordu.

Nesibe: Doğrusu bu büyük bir kabahat. Beyin her istediğini dakikası dakikasına vermeli ve yapmalısın.

Zeynep: Mademki siz de emrediyorsunuz, bundan sonra ne isterseniz hemen vereceğim.

Edip: Maa-t-teessüf terbiyeli bir hizmetçi kızının vazifesinin neden ibaret olduğunu pek geç anladınız.

Nesibe: (Müteessir) Mademki beyi bu kadar çok kızdırmışsın, ben de seni bu evde alıkomayarak biraderin evine göndereceğim. Orada da sana evlat muamelesi yapacaklardır. Yalnız orada da senden bir şey isterlerse burada yaptığın gibi inat gösterme.

Zeynep: Nasihatimize teşekkür ederim efendim. (Çıkar.)

Edip: (Telaşla kalkarak ahaliye) Ay kız sahiden gidiyor. Şimdi ne yapalım?..

Nesibe: Hayrola, bir şey mi var?

Edip: (Hiddeti geçmiş, sakın) Acaba Zeynep'in gitmesine çok müteessir olacak mısın, diye düşünmeye başladım.

Nesibe: Madem ki o kadar ısrar ettiniz, onu daha fazla alıkoymak mümkün olamazdı.

Edip: Fakat ben sevgili karıcığımın sıkılmasına hiç tahammül edemem.

Nesibe: Öyleyse git onu tekrar çağır, doğrusunu istersen onun gitmesine çok müteessir oldum.

Edip: Ne yapayım, karımın hatırı için bu fedakarlığı da yapacağım.

Zahide: Aferim bizim damat beye. Karısı için mümkün olsa canını da feda edecek. (Erkekler tarafına bakarak) İşte erkek dediğin böyle olmalıdır. Karısının hatrı için Hızmetçi kızlarının bile hatırlarını yapıyor.

(Edip Bey'den sonra Nesibe Hanım çıkar. Mediha Hanım girer.)

-Beşinci Meclis-

Zahide Hanım, Mediha Hanım

Mediha: (Zahide Hanım'a küçük bir ipek mendil uzatarak) Tenezzül ederseniz size şu küçük, değersiz mendili bir yadigar olarak takdim edeceğim. (Mendili verdikten sonra eski koltuğuna oturur.)

Zahide: (Mendili kabulden sonra) Çok teşekkür ederim. Sizin gibi güzel ve zarif bir mendil.

Mediha: Sizin gibi de mini mini bir şey...

Zahide: (Ayağa kalkarak Mediha'yı iki yanağından öper.) Hakikaten bir melekmişsiniz. (Zahide Hanım yerine otururken gözü masanın üzerinde kalan mektuba ilişir.) Saygısızlık olmazsa şu mektubun ne olduğunu sorabilir miyim?

Mediha: (Mütereddid) Şey... Şey... Siz söyleyiniz. Hiçbir şey...

Zahide: Nasıl hiç?.. Zarfın üzeri Bey'in yazısıyla yazılmış. Görmek için müsademenizi istihâm edebilir miyim efendim? (Mektubu alıp okur ve hiddetle onu yere vurarak tekrar yerine oturur.) İşte beyefendi yalnız bunda halt etti. Yalnız halt değil, edepsizlik, terbiyesizlik, namussuzluk etti. Mademki beni alan bu evin içinde bulunuyorum, herhâlde mektubu ikimize hitaben yazmalı idi. Zaten o budalanın, bunağın, alçağın biri...

Mediha: Afedersiniz efendim, eğer bilseydim...

Zahide: (Dinlemeyerek devam eder.) Zaten budalanın, sersem birisi olmasaydı pırlanta gibi karısı varken gidip de bir sokak karısını üzerime ortak getirmezdi.

Mediha:[...]

Zahide: (Yine söz söylemesine meydan vermeyerek) Hadi o bir hayvanlık yaptı fakat siz ortaklık, arkadaşlık namına o mektubu parçalayıp atmanız icap etmez miydi? Ortaklık böyle mi olur? Esasen kabahat, sizin gibi sonradan görenlerden hayır bekleyenlerde...

Mediha: Lakin ileri gitmeye...

Zahide: Esasen ben senin nasıl bir kumaş, ne kırıta bir sokak süpürgesi, bir mahalle karısı olduğunu ilk görüşte anlamıştım!

Mediha: Ağzınızdan çıkanı kulaklarımız...

Zahide: (Eliyle Mediha'nın ağzını kapayarak) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim. Sen şükret ki bana, ben mücade ettiğim de seni almaya razı oldu. Yoksa şimdiye kadar açlıktan ölürdün. Zaten Bey bana seni alırken; "Sana ev işlerini görsün, eline su döksün diye bir cariye alıyorum." demişti. Anladın mı [...]

Mediha: (Hiddetine mağlup olarak) Bana da Bey siz için...

Zahide: (Yine sözünü keserek) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim: Şimdi Bey gelsin, hangimizi daha çok sevdiğini onun da ağzından işitirsin. O zaman benim kim olduğumu anlar ve öyle maymun gibi karşımda sırtmazsın. Alçak, çirkin, namussuz karı. Bey gelsin seni bu evden köpek gibi kovmazsa sen de benim yüzüme tükür.

Mediha: (Müstehzi) Fakat biliyor musunuz ki her türlü adap ve terbiye haricine...

Zahide: (Yine eliyle Mediha'nın ağzını kapayarak) Sen sus da biraz da ben söyleyeyim: Ne lâf-zen, boşboğaz bir karıymışsın. Hep söylüyor, söylüyor, bana bir kere ağız açtırmıyorsun... Merak etme, Bey gelsin senin ağzını güzelce mühürler.

Mediha: Artık çok fazla oluyorsunuz.

Zahide: (Aynı tavırla) Artık dilin tutulur da söylemez olasın. Senin kadar da dili gevşek, küfürbaz, laf ebesi bir mahluk daha görmedim. Kâbil değil, ben seninle başa çıkamam. İnsana ağız açtırmıyor, kelime söyletmiyor!.. (Yerinden kalkıp pencereye gider ve ellerini yelpaze gibi isti'mâl ederek hava alır.) Aman kaçayım, bu terbiyesiz, pis ağızlı karının yanından... Bununla kimse başa çıkamaz...

(Zahide Hanım arkasını Mediha Hanım'a dönerek pencereden dışarı bakarak hava alır. O esnada Asım Bey girer.)

-Altıncı Meclis-

Asım Bey, Mediha, Zahide Hanımlar

Asım: (Pencereye dayanıp dışarıyı seyreden Zahide Hanım'ı görmeyerek Mediha Hanım'ın boynuna sarılmak ister.) Ah benim mini mini, cici karıcığım.

Mediha: (Vakar ve ciddiyetle) Kuzum Bey, beni rahat bırakınız.

(Zahide Hanım, onların tarafına dönerek dinlemeye başlar.)

Asım: (Diz çökerek) Ruhum, hayatım, benim elmas meleğim, gözümün nuru Mediha'cığım... Sana ne oldu bana çabuk söyle. Yoksa sana bir şey mi söyleyen oldu? Çabuk şimdi, şimdi söyle, bu evde sana yan gözle bakan, küçük parmağıyla dokunan kimse varsa onu hemen şimdi, kapıdan değil, pencereden dışarı fırlatayım.

Mediha: (Pür-nâz ve eda) Fazla söze lüzum yok. Ben mevkimî öğrendim.

Asım: (Daima meftûn ve meclûb) Sen kırılma, sen gücenme de ne olursa olsun. Sen kalbimin hâkimesi, bu evin sâhibesisin. Ben de senin sadık, itaatkar bir kölen...

Zahide: (Kendi kendine yumruklarını sıkarak) Ah bu erkekler, ah bu insan şekline girmiş canavarlar...

Mediha: (Asım Bey'e ta'rîz-kâr) Siz mi benim kölemsiniz, ben mi sizin, daha doğrusu hanımefendinizin bir cariyesiyim, bunu anlamak isterim.

Asım: (Ayağa kalkarak ve daima Zahide Hanım'ı görmeyerek) Bundan bir şey anlamıyorum. Yoksa o budala, miskin karı mı sana bir şey yaptı? Eğer mesele bundan ibaretse halî çok kolay onu yarın, yahut bugün, hatta bu dakika evden kovarım. Bunu yapmak için o tatlı gözlerinin küçücük bir işaretine bakıyorum. Söyle, söyle onu şimdi tatlık etmemi, hem talâk-ı selâse ile boşamamı istiyor musun?

Zahide: (Hiddetle kendi kendine) Ah Türk ve İslam kadınlığı, ne vakte kadar bu vefasız ve zalim erkeklerin bir oyuncağı, maskarası olacaktır. Onu da bu aciz zillet çamurundan kurtaracak rehâ-kâr evvel çıkmayacak mı?

Mediha: (Asım Bey'e) O derece fenalık yapmadı. Fakat tecavüzleri devr ederse siz onu boşamadan ben sizi bırakıp gitmek mecburiyetinde kalacağım.

Zahide: (Kendi kendine) Hani o günler?

Asım: (Mediha'ya perestîş-kâr) Ne diyorsun? Benim elmas, mini mini karıcığım. Hiç sızsız bir saat, bir dakika, bir saniye bile yaşyabilir miyim? Mediha'mın en küçük bir arzusuna bin tane Zahide'yi feda edeceğimi bilmiyor musun?

Zahide: (Kendi kendine) Namussuz, alçak herif.

Asım: (Devam ederek) Sen sevimli bir meleksin, o korkunç bir şeytan. Sen sevimli bir cennetin en latif bir hurisisin, o cehennemın en müthiş bir zebanisi. Sen dikensiz bir gülsün, o gülsüz bir diken. Sen nazlı bir kuzusun, o azgın, azmış bir kurt. Sen çok güzel bir bebedsin, o çirkin bir kocakarı..

Zahide: (Tahammül edemeyerek üzerlerine atılır.) Hepsi neyse ne ama bu çirkin kocakarı kim oluyor? Bunu anlamak istiyorum. Hem bunu gizli kapaklı sözlerle değil fakat açıktan açığa söyleyiniz.

Asım: Bunda gizli kapaklı bir şey yok ama bunu anlamak isteyen yok...

Zahide: (Hiddetle) Beyefendi, size söylüyorum bana cevap veriniz. Çirkin kocakarı kim oluyor? Bu kelimeleri kimin için kullandınız?

Asım: Mademki kimin için kullanıldığını bilmiyorsunuz, o hâlde neden onları üzerinize alıyorsunuz?

Mediha: (Müstehzi) Bâ-husûs bu kelimelerle hanımefendi arasında zerre kadar bir münasebet olmazsa...

Zahide: Sen karışma, çok bilmiş karı! Aramıza gireli, daima iki beyaz güvercin gibi birbirini seven karı kocayı az kaldı ayıracaktın. Evimizin içinde sana bir yılan, bir kara kedi, bir baykuş kadar soğuk ve uğursuz bir mahluk nazarı ile bakıldığını daha

anlayamadın mı? (Ahaliye dönerek) Rica ederim sizler de söyleyiniz. Dünyada bu kadın kadar soğuk, sevimsiz, çirkin bir mahluk daha gördünüz mü? Görmediniz değil mi? Cevap verseniz a...

Mediha: (Müstehzi) Ne yapalım, Cenâb-ı Hak bütün güzellikleri size bahşetmiş. (Güler.)

Zahide: Şimdi ben sana alay etmesini gösteririm! (Mediha Hanım'ın üzerine atılıp tokatlamak ister.)

Mediha: (Asım Bey'e) Beyefendi, hanımınıza emrediniz. Ön ayakları ile pençelerini bir parça toplansın.

(Asım Bey onları ayırdıktan sonra)

Asım: (Zahide Hanım'a) Aklını başına topla, sonra pişman olmayasın.

Zahide: (Hiddetle) Ya! Siz de mi beni tekdîr ediyorsunuz? Siz de mi o alçak kadınla bir oluyorsunuz? Öyleyse bu defa meseleyi kesip atmalısınız. Ya ben gitmeliyim yahut o def olup gitmelidir!

Asım: Bence bu kadar ısrar doğru olmaz.

Zahide: Hayır hayır, bu iş bugün neticelenmelidir. Ya bu çıyan, akrep kadın defolmalıdır yahut ben gitmeliyim.

Asım: (Önüne bakarak) Öyleyse hanginiz daha gençse o kalsın.

Zahide: (Telaşla Mediha Hanım'a) Öyleyse burada işiniz kalmadı, gidebilirsiniz.

Asım: (Daima önüne bakarak) Yanlışlık olmasın. Evimde genç olan kalacak, ihtiyar olan gidecek.

Zahide: (Aynı telaş ve isti'câl ile) Aptal karı, sen sözden anlamıyor musun? Bey seni kovuyor dışarıya!

Asım: (Hiddetle) Genç olan (Eliyle Mediha'yı göstererek burada kalacak, ihtiyar olan (Eliyle Zahide'yi gösterir.) buradan gidecek!

Zahide: (Hiddet ve nevmîdî ile) Eyvahlar olsun! Bu hokka- bâz kocama büyü yaptı. Siyahı beyaz, beyazı siyah görüyor.

(Perde iner.)

İkinci Perde

Zahide Hanım, Asım Bey

Zahide: (Ciddi ve müteessir) Beyefendi, dünkü muamelenizden sonra tekrar önünüze çıkmanın bir kadın için ne kadar küçüklük olduğunu bilmez değilim. Lakin aynı

zamanda çocuklarından ayrılmak istemeyen bir valideyim... Kızımın, torunlarımın gözyaşları beni bir kere daha size müracata mecbur etti.

Asım: (Kemal-i azametle) Bu sözlerden maksat?

Zahide: (Teessürünü gizlemeyerek) Bizi bırakıp nereye gidiyorsun anneciğim diye ağlayan yavrularımı terk etmek bana çok ağır geliyor. Pek çok senelerden beri yegâne hanımı olduğum evimden, hırsızlığı tutulmuş bir hizmetçi gibi kovulmak çok [...] gidiyor!.. (Mendilini çıkararak akmaya başlayan gözyaşlarını siler.) Bey, rica ederim söyleyiniz. Çocuklarımıza acımıyor musunuz? Bütün sıkıntılarınıza ortak olmuş karınızı bir paçavra gibi sokak ortasına fırlatmaya vicdanınız razı oluyor mu?

Asım: (Daima lakayd) Sen terbiyenle oturduktan sonra seni kimse kovamaz.

Zahide: Demek küçük hanım bu eve geleli biz terbiyesiz, alçak bir kadın olduk öyle mi?

Asım: Mediha Hanım'ın anlattığına bakılırsa öyle...

Zahide: O hâlde Mediha Hanım'ın her dediğine bakarak beni tahkirde devam edecekseniz...

Asım: Mediha Hanım melek gibi bir kızdır. O, yalan söylemez.

Zahide: O hâlde yalan söyleyen benim, öyle mi?

Asım: İhtimal!..

Zahide: (Hiddetle) Anlaşıldı, artık benim burada hiçbir mevkim kalmadı. Zaman size Mediha Hanım'ın bir melek mi yoksa bir şeytan mı olduğunu gösterecektir.

Asım: (Köpürerek) Ağzını topla, saygısız kadın. Mediha Hanım'dan bahsederken daha nazik ve terbiyeli bir lisan kullanmayı öğren. Yoksa seni en ağır ve büyük şartlarla boşarım.

Zahide: (Zehirli ve müstehzi seslerle) Boşarsınız, evet senelik hayat arkadaşınızı, çocuklarınızın anasını bir bir sözle, tek bir kelime ile sokak ortasına, bir meyvenin kabuklarını süprüntü tenekesine atar gibi fırlatmakta çekinmezsiniz çünkü erkeksiniz çünkü yalnız zevk ve keyfinizi düşünürsünüz!

Asım: Biraz çok oluyorsun.

Zahide: Çok olan ve haddi aşan yine sizsiniz. Bundan sonra Türk kadınları bir sultanın hevesini tatmin eden cariyeler ve esîreler alayı gibi erkeklerin oyuncağı olup kalmayacaktır. Ferdî saltanat gibi erkeklerin de zulüm ve istibdâdına nihâyet verilecektir.

Asım: (Zahide'yi kolundan tutup kapıya doğru sevk eder.) Şimdi dışarı çünkü yürek bulandıracak sözler söylemeye başladın.

Zahide: Bir gün gelecek Türk kadını böyle kovulamayacak çünkü aile denen yuvanın yarısı onun olacak. (Çıkar.)

-İkinci Meclis-

Asım yalnız, sonra Zeynep

Asım: Hele sen şimdi işine git de hanımlarımız gözlerini açıncaya kadar biz keyfimize bakalım... Gün geçtikçe şu Mediha'yı fazla seviyorum. Her şeyin tazesini şeker oluyor vesselam. Eskiden de bir söz vardı, derdi ki: İnsanın birinci karısı harcı ekmek, ikincisi has francaladır. Bu çok yanlış. Eski karı harcı ekmeğe benzese yine yenir, yutulur. Hâlbuki o bir taş peksimet gibi ne çiğnenir ne hazm olur. İki karı gelince o yalnız bir has francala değil, kaymaklı bir francala tatlısıdır. Söylediklerime inanmayanlar bir kere tecrübe edebilirler.

(Zeynep girer.)

Zeynep: Efendim, berber ile kuyumcu geldiler. Sizi görmek istiyorlar.

Asım: Kuyumcu, para istemek için gelir. Hâlbuki berber bugün sakallarımı küçültüp beni gençleştirmek için geliyor. (Zeynep'e hitaben) Kuyumcu söyle beklesin, berberi de buraya getir.

(Zeynep çıkar, birazdan berber girer.)

-Üçüncü Meclis-

Asım, Berber

Asım: (Takımla giren berbere) Buyrunuz efendim, sizi bana komşumuz Ahmet Efendi tavsiye etti İnsanı çok genç gösterecek surette saç, sakal kesiyormuşsunuz. Malum a... Biz kocakarıyı savdık. Şimdi körpe hanımla kaldım. Onun için beni mümkün olduğu kadar gençleştireceksiniz.

Berber: Hiç merak etmeyiniz, elimde bu makas ve ustura varken sizi on dakika zarfında yirmi beş yaşında bir delikanlı yapacağım.

Asım: (Teklifsizleşerek) Aferim sana ustabaşı. (Kendi kendine) Sonra bilmem neden berberlere lâfazan, geveze derler. Hâlbuki adam hikmet saçıyor.

Berber: Bana i'timâd ediniz. Sizi kaşla göz arasında tanınmaz bir hâle sokacağım.

Asım: Sakalımı çok kesecek misin?

Berber: İcap ederse hepsini bile traş edeceğim.

Asım: Sonra benimle alay etmesinler?

Berber: Kim alay edecek? Görmüyor musunuz, herkes sakalından sonra bıyıklarını kesip duruyor. Mümkün olsa âlim-i genç görünmek için kaşlarını kazıtıp kirpiklerini yolduracak...

Asım: (Gülerek) Canım hiç kaşsız, kirpiksiz de adam olur mu?

Berber: Hele bir kere moda olsun da bakınız. İnsanlar kaşlarını yoldurmak değil, burunlarına halka bile takarlar.

Asım: Amma yaptın a. sen de biraz ileri gidiyorsun.

Berber: Neden ileri gideyim? Erkeklerimiz kadınlara benzemek, modayı takip etmek için neyden geri kalıyorlar? Mademki kadınlarımız kulaklarına bir karış uzunluğunda yeni yeni küpeler takıyorlar, erkeklerimiz neden burunlarına küçük birer halka takmasınlar? Moda efendim, bu şaka değil.

Asım: (Daima mütebessüm be neşe) Lakin kadınlara benzeyeceğim diye erkeklerin burunlarına halka geçirmeleri biraz ağır, abes olmaz mı?

Berber: Ağır olsun, hafif olsun, bu şeyler olacak. Esasen birçok kadınlar daha şimdiden birçok erkekleri halka geçirmeden burunlarından tutup istedikleri yerlere sürüklemiyorlar mı?

(Berber Ali Efendi'nin çenesi işlerken elindeki makası da mütemadiyen çalışarak Asım Bey'in sakalını yarım parmak kadar bırakır. Bütün sakalların yere düştüğünü gören Asım Bey bağırır.)

Asım: Yahu sen beni büsbütün sakalsız bıraktın.

Berber: Sakalı ne yapacaksınız? Eskiden sakalı valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar ahalinin gözünü boyamak için bırakırlardı. Şimdi millet sakala, bıyığa bakmıyor. Büyük küçük, memurlardan iş istiyor, iş...

Asım: Aferin ustabaşı, aklın her işe eriyor.

Berber: Benim gibi dükkanında bütün büyük memurlar ve gazetecilerin traş oldukları yalnız berberler değil, bütün Türk halkı artık öğrenmiştir ki bundan sonra yalnız sakal, bıyık ile değil kuru ve boş laflarla da memleket ileri gitmez. İş lazım, iş... Daima iş...

Asım: Desen a, gazetecilerle konuşa konuşa sen de bir politikacı oldun gitti.

Berber: Gazeteciler konuşurken çok iyi söylerler ama yazarlarken aşağı tükürsem sakalım, yukarı tükürsem bıyığım diye kelimeleri geveleyip dururlar.

(Berber, Asım Bey'in yüzünde hemen hiç sakal bırakmamıştır. Bıyıklarını da kestikten sonra el aynasını ona gösterir.)

Asım: (Hayretle) Yahu beni ne hâle soktun?

Berber: Yirmi beş yaşında bir delikanlı hâline...

Asım: Bakalım beni genç karım görürse ne diyecek. Ah berberbaşı, bir de bana yirmi beş yaşımın kuvvetini verebilirsen sana bütün servetimi bağışlarım.

Berber: Valla beyefendi, doktorluk etmemeye yemin etmeseydim size birkaç tane hap yapardım.

Asım: Neden doktorluk etmemeye yemin ettiniz?

Berber: Evvela diş çekiyoordum. Sonra yavaş yavaş kadın hastalıklarına da bakmaya başladım. Ucuz diye herkes bize koşmaya başladı. Fakat iki ay zarfında birçok kişileri kötürüm, sakat yaptığımız gibi bazılarını da bir daha hovardalık edemeyecek bir hâle soktuk.

Asım: Demek bunun için bu işlerden vazgeçtin.

Berber: Her ne kadar bizde insanların can hesabını soran yok ise de vicdanım mani oldu. Herkes haddini bilmeli, sanatını işlemeli vesselam.

(Berber çıkmaya hazırlanırken kuyumcu Yakov görünür. Berber çıkmıştır.)

-Dördüncü Meclis-

Asım, Kuyumcu Yakov

Yakov: Beyefendi, sakallara ne oldu? Yüzlerim ‘gözlerim mi’ yanlış görüyor yoksa siz mi başka adam oldunuz, ben de şaşırdım.

Asım: Ne yapalım, ihtiyar karıyı kovduk. Genç hanımla kaldık. Onun için bu hâle geldik. Beni nasıl buluyorsun?

Yakov: Valla efendim, siz çok yüzel oldunuz. (Kendi kendine) Bizim Asım Bey orangutan maymununa benzemiş.

Asım: Şimdi daha genç görünebiliyor muyum?

Yakov: Hem yavaş hem yüzel. (Kendi kendine) Aynı Afrika şebeği yibi oldu. (Asım Bey’e hitaben) Müsade ederseniz size candan, yüğekten bir nasihat vereyim.

Asım: Ne söyleyeceksen söyle bakalım.

Yakov: Eğer isterseniz sizi bütün dünyanın hanımları, madamları çok yavaş ve yüzel yörsünler. Bunun için sakal, bıyık traş etmek lazım değildir.

Asım: Öyleyse ne yapmalı?

Yakov: Berberden evvel benim mağazama gelip hanıma yüzel bir elmas almalı. Bana inanmazsanız kadınlara sorun. Onlar elmas, pırlanta alan erkekleri ayın on dördü yibi yüzel bulurlar.

Asım: (Mütebessüm) Amma yaptın a!..

Yakov: Vele ki bu böyle efendim. Ne kadar karı kocalar mağazamın önünden geçerken birbirine düşman yibi bakarlar. Sonra dükkanına girdiler mi hanımlar beylerine o saatte aşık olurlar. Onlara öyle tatlı tatlı bakarlar ki şaşarsın. Bazı aptal

erkekler var, kadınların muhabbetini kazanmak için büyücü, efsûncu, nüshâcıya giderler. Oralara yideceklerine gelsinler benden bir yüzük alsınlar. Bak o zaman kadınlar nasıl arkalarından koşarlar. Zamane kadınları için efsun da bu, büyü de bu, tılsım da budur.

Asım: Şimdi sen para almak için mi buraya geldin?

Yakov: Yok canım, siz bilirsiniz ki paracanlı bir adam değilim. Siz sağ olun, para verseniz de vermeseniz de... Ben para aşığı değilim, dostluk aşığıyım.

Asım: (Cebinden bir elli liralık çıkarıp Yako'ya verir.) Ale-l-hesâb al şu elli lirayı kusurunu başka zaman veririm.

Yako: (Büyük bir sevinç ve neşe ile parayı aldıktan sonra keyfinden oynayacak gibi bir tavır alır.) Teşekkür ederim efendim, zahmet ettiniz. Lakin siz biliyor musunuz, dünyanın en yüzel, en yavuz, en terbiyeli, en namuslu adamısınız. Sizden daha yavuz, daha namuslu, daha yenç ve yüzel bir insan yörmedim.

Asım: Lakin Yako Efendi büyük bir derdim var.

Yako: Hayrola beyefendi, sizde de keder, dert olur mu?

Asım: Olur, hem derdin büyüğü... Bizim yeni hanımdan bir çocuk yapmak istiyorum. Doktorlar, bu olamaz, diyorlar.

Yako: Ne yapalım beyefendi, bu işte benim de size bir yardımım olamaz.

Asım: Birçok yaşlı ve tecrübeli doktorlar, bu iş olamaz, dedikleri hâlde yalnız yeni yetişmiş, genç bir doktor, bu işi üzerime alırım, diyor.

Yako: Fikrimi isterseniz beyefendi, böyle meselelerde ihtiyar doktorlardan ziyade yenç doktorların ilaçları... Para eder.

(Yako, tekrar teşekkür ederek veda eder.)

-Beşinci Meclis-

Asım Bey, biraz sonra Mediha Hanım

Asım: (Yalnız ve kendi kendine) Çok şükür bizim kocakarıyı, o başbelasını savdık. Bundan sonra güzel Mediha'cığımın rahat rahat ve büyük bir saadet içinde yaşayacağım.

(Mediha Hanım girer.)

Mediha: (Asım Bey'in yüzüne hayretle bakarak) Ay! Bu ne hâl?

Asım: Hep senin hatrın için. Yine senin hatrın için değil midir ki kırk senelik karımı bir tekmede boşayıp fırlattım.

Mediha: Doğrusunu isterseniz bu boşama işine pek de memnun olmadım. Yarın bana da aynı muameleyi yapmayacağınız ne malum.

Asım: Ne diyorsunuz karıcığım? Senin gibi bir kariya mâlik olan bir adamın zihninden **talâk** falan geçer mi? Hiç insan yeni aldığı elbiseyi daha giymeden atmayı düşünür mü?

Mediha: Demek kadınları elbiseye benzetiyorsunuz. Bir kere modası geçti mi hemen atmalı...

Asım: Fakat sözüme dikkat ediniz. Kadınları, modası bir günde iki defa değişen kadın elbiselerine değil, erkek elbiselerine benzetiyorum. Bakınız, ben kırk sene evvel güveyiliğim için yaptırdığım redingotu el'ân atmadım.

Mediha: (Dargın) İlk izdivacımızın tatlı hatıralarını bir türlü aklınızdan çıkaramıyorsunuz.

Asım: Gücenme, benim elmas karıcığım. (Cebinden inciden yapılmış bir gerdanlık çıkararak Mediha'ya takar.) Eğer kızdınsa bana, i'lân-ı harbe lüzum yok. İşte ben harbe girişmeden evvel bir mağlûb sıfatıyla, sana tazmînât-ı harbiye olarak bunu veriyorum. Hem harbi kazandınız hem tazminat aldınız. Daha ne istersiniz?

Mediha: (Kendi kendine) Böyle muharebelerde harbi kazanmaktan ziyade tazminat almak taraftarıyım. Sanki ihtiyar kocaların böyle kıymetli hediyeleri de olmasaydı genç zevcelerini nasıl, ne suretle, ne vasıta ile... Memnun edebileceklerdi? (Asım Bey'e dönerek) Çok teşekkür ederim, zahmet ettiniz.

Asım: Beni çok seviyorsun değil mi mini mini Mediha'cığım?

Mediha: Tabii değil mi efendim.

Asım: Beni bazen gece rüyanızda da görüyor musunuz?

Mediha: (Kendi kendine) Ne zaman midemde ağırlık olsa mutlaka kabus gibi uykuma girer. (Asım Bey'e) Her zaman aklımdasınız. (Kendi kendine) Mademki erkekler avunmak için yalan istiyorlar, işitsinler yalanları... (Asım Bey'e) Sizi çok seviyorum. Her saat, her dakika, her saniye düşünüyorum.

Asım: Canım, servetim, her şeyim yoluna feda olsun. (Mediha'yı öpmek ister.)

Mediha: Canım çocukluk ediyorsunuz.Şimdi bizi hizmetçi kızı görecek

Asım: Bir hizmetçi kızı, bir evde görmeye, çalmaya niyet etmesin. Yoksa ne yapılsa onların gözlerinden ve ellerinden kurtuluş yoktur.

Mediha: Biraz mübalağa ediyorsunuz.

Asım: Anlatayım da görürsünüz: Zahide Hanım'la yeni evlendiğimiz zaman gayet saf, budala bir köylü hizmetçi kızımız vardı. Ona kulaklarını kapılara verme diye sık sık tembih ettiğimiz hâlde bir gece kendisini karyolamızın altında bulduk.

Mediha: Latife ediyorsunuz.

Asım: Latife değil, hakikati söylüyorum. Kendisine niçin yatağımızın altına girdiğini sormuştum. Bana o zaman şu cevabı vermişti. O kocaman odada yapayalnız yatmaktan korktuğum için lakırdılar, gülmeceler, şamatalar... eksik olmayan bu karyolanın altında gizlenmeye mecbur oldum.

Mediha: (Yine dargın) Fakat görüyor musunuz? Zahide Hanım'dan bahsetmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorsunuz. Mademki onu hiçbir zaman unutamayacaktınız, ondan hiçbir suretle ayrılmamalısınız.

Asım: Darılma, kavga istemem. İşte sana harp zuhûrundan evvel yine tazminat vereceğim. (Cebinden bir elmas mahfazası çıkararak karısına takdim eder.) Bana gücenmedin değil mi cici karıcığım?

Mediha: (Kendi kendine) Her cebinden bir elmas çıkaran bir erkeği sevmeyecek zamanımızda bir kadın bulunabilir mi? (Asım Bey'e) Sizi çok, pek çok seviyorum.

(Asım Bey, sevincinden çılgın gibi kalkarak karısını öper ve bağırır.)

Asım: (Yüksek sesle) İşte ben şimdi kemâl-i emniyet ile gidiyorum.

Mediha: Hayrola, nereye gidiyorsunuz?

Asım: (Hiddetle) Beni ikinci karı almaktan men etmek isteyen dostlarımı rezil etmeye, onları bir düşman gibi şamarlamaya gidiyorum.

-İkinci Perde İner-

Üçüncü Perde

-Birinci Meclis-

Celil, Edip

Edip: (Henüz giren Celil'e) Benim evde olduğumu nereden biliyordun?

Celil: Kaleme uğradım. Hastalanıp eve koştuğunu haber verdiler. Ben de merak edip buraya geldim. Fakat sende hastalığa dair bir şey görmüyorum. Daha dün akşam [...]’nın karısının kolları arasında...

Edip: (Celil’in sözünü keserek) Biraz daha yavaş söylesen a... Evin içinde olduğunu unutuyor musun?

Celil: Öyleyse kendimden bahsedeceğim. Ben evleniyorum.

Edip: Bu ne demek, sen evli değil misin?

Celil: Evliyim fakat ikinci defa da evlenmek icap ediyor.

Edip: Bu nasıl lakırdı? Karın buna razı oldu mu?

Celil: Esasen bu ikinci evliliğe karımın iyiliği için karar verdim.

Edip: İşte bir muamma daha!.. Şunu anlat bakalım.

Celil: İzah edeyim: Karımın hayrı için tekrar evleneceğimi söylemiş miydim?

Edip: Evet... Fakat buna bir türlü aklım ermiyor.

Celil: Şimdi aklın erecek. Birçok sebeplerden dolayı karıma bu iyiliği yapmaya karar verdim. Birinci sebep; karımı budala mevkiinde bulundurmamak istemiyorum. Çünkü başka erkeklerin karılarına dedikleri ve yaptıkları gibi ben de karıma: “Senden başka hiçbir kadına yan gözle bile bakmıyorum.” diyip de seksen kadının peşinden koşmak alçaklığında bulunmak istemiyorum. O diğer adi erkekler gibi yüz seksen kadın arkasından koşacağıma, tek bir kadıncağız daha alırsam ilk karımın hukukuna herkesten fazla riâyet etmiş olmaz mıyım?

Edip: Bu olmadı azizim. Bu mantık değil azizim...

Celil: Şimdi ikinci sebebi dinle: Pekala bilirsin ki şu zamanda insan kendi karısının bile nevâzişini bedava (bâd-ı hevâ) elde edemiyor. Karıya istediği şeyi de almadın mı, hemen o dakika yarım baş ağrısı, bütün sinir nöbeti, hülâsa dünyada mevcut ve henüz mikrobu keşfedilmemiş bil-cümle hastalıklar gelip çatıverir.

Edip: Bu mukaddimeden de bir şey anlamadım.

Celil: Demek istiyorum ki insanın iki karısı olursa o zaman birinciler başım ağrıyor, dişim sızlıyor, yüreğim çarpıyor diye kocalarını ne usandırırılar ne de korkuturlar. Çünkü bilirler ki öbür odada veyahut başka bir evde ağrısız, sızısız, gürültüsüz, çarpıntısız bekleyen başka bir hanımcık var.

Edip: Tuhaf fikirlerin var.

Celil: Tuhaf değil, doğru fikirler... Ben ikinci bir karı alırsam birincinin ne hastalığı ne siniri ne de zaman geçtikçe hiç de çekilmeyen naz ve edası kalır. Bu suretle birinci refika-i muazzez-i mukaddese-i mübâreke-i hayatımız... Hem tedavi ve hem de terbiye edilmiş olur. İnsan bir karıya bundan fazla da iyilik edemez a!..

Edip: Bu da saçma, bu da özür olamaz.

Celil: Öyleyse üçüncü sebebi can kulağı ile dinle: Bilirsin ki ben gibi yağlı bir kayınpedere çatmış bir adam, yalnız maaşım ile geçinir bir memurum. Böyle memur dendi mi hemen hatıra en idmanlı, susuzluğa alışkın, bey tekdîrlerine karşı kulağı sağır ve yen vermeyen mağazaların yollarını bilmeyen bir zavallı gelir.

Edip: Bak bu sözüne diyecek yok.

Celil: Evet, memurların bir de yüzleri gülmüyor. Mesela İzmir’in böyle hiç kimseye yaramayan, günde (8) defa değişen havaları olur. Bu yerli, kimseye yaramayan havalara doktorlara yarar ki adamlar hangi hastaya evvel bakacaklarını bilemezler.

Edip: Bir İspanyol çıktı mı, zavallı doktorlar bir saniye evlerinde rahat duramayıp yorgun, ölgün koşarlar.

Celil: Şu “garip” zamanın da doktorlarına zavallı deme. Duyarlarsa evvela sana güler. Adamcağızlar adamakıllı para kazanıyorlar.

Edip: Sanki bu salgından icrâcılar pek az kazanırlar. Doktorlar koştukça icrahanelerin içi sâat-be-sâat boşalıyor.

Celil: Memurlardan başka herkes zengin vesselam.

Edip: Çok doğru. Bilhassa salgın hastalık zamanı doktorlar kârlı bir işe, icrâcılar zevkli bir faaliyete başlar. Acaba büyük bir miras davası gelir mi diye tatlı tatlı ümitlere kapılırlar.

Celil: Gazeteciler de havadis yetiştireceğiz diye koşarlar.

Edip: Gazetecilerin asl-ı ömr olan havadisleri, ölenler hakkında verdikleri tafsîlâtır. Bütün ömründe rakı masasının başından ayrılmamış, caminin semtine bile uğramamış bir adam hakkında: “Ale-l-umûm son derece zühd ve takva sahibi bir zat-ı sûtûde-i sıfât idi.”. yazışları var ki insanı zorla öldürürler.

Celil: [...]lar, adamcağızlar ölüleri rahat istiyorlar.

Edip: Biraz da dirileri rahat bıraksalar ne olur? Bununla beraber bu sarı hastalıklar zamanında da âtıl ve bî-hareket kalanlar vardır.

Celil: Bunlar kim?

Edip: Ale-l-umûm belediyelerimiz...

Celil: İşte gazetelerin de ölmeden merhûm dedikleri ve daima medh ve senâ’ ettikleri bir makam.

Edip: Ne yapsınlar, doktorların salgını gibi gazetecilerin de mevsimi muharebe zamanıdır. Barut kokusu onlara misk ve amberden, top ve tüfek sadâsı da en latif bir musikiden daha hoş gelir. Ortada harp ve darp olmayınca bütün hücum manevralarını hep belediyelere yapar.

Celil: Yahu, ben sana ikinci karıyı almak için üçüncü sebebi anlatmak isterken sen lakırdıyı nerelere kadar döktün.

Edip: Yalnız çabuk söyle.

Celil: Ben züğürt bir memurum. Hâlbuki alacağım ikinci karı, çok zengin bir dul.

Edip: Demek karısının parasıyla geçinmeye razı olan bir erkek derekesine düşeceksin.

Celil: Canım, sen de benim canımı sıkma. Şimdiye kadar kadınlar erkeklerin paraları ile geçindiler de oldular? İtibarlarını kaybettiler. Bilakis hem paralarımızı çektiler ve hem de başımıza vura vura bizleri köleleri gibi kullandılar. Mademki dünyanın her

şeyi değişmiş, altı üst, üstü alt olmuştur; biz de harçlığımızı karımızdan alırsak kıyamet kopmaz a...

Edip: Valla öyle bir tuhaf anlatıyorsun ki...

Celil: Tuhafı muhafı var mı? Ben bu ikinci karıyı, birinci karının hatrı ve iyiliği için alıyorum. Mesela bizim yeni, zengin zevcemiz ayağıma iki pantolon alırken ona; “Kuzum karıcığım, madem bana elbise aldınız, sevaptır, şu biçare ortağınıza da bir çift iskarpin alınız.” diye yalvaracağım. Görüyorsunuz a, bütün bu fedakarlıkları hep o benim birinci refika-i muazzeze-i mübâreke-i mukaddese-i hayatım... için göze alıyorum.

Edip: (Mütebessüm) Bu söylediklerin belki bir vodvile mazur olabilir. Lakin(?) hayât-ı hakîkiyyede hiçbir zaman tatbîk yeri(?) bulamaz. Nihayet kabul ve itiraf edelim ki kafeslerinden hürriyete aşık kuşlar gibi nazar(?) eden kadınlarımız, kendi rızalarıyla hiçbir zaman sersem tavuklar gibi bir kümesteki o tek bir horozun keyfine tabîi olarak yem(?) yemeceklerdir.

(Zeynep girer.)

-İkinci Meclis-

Edip, Celil, Zeynep

Zeynep: Küçük Hanım sizi görmek istiyor.

Edip: Hangi Küçük Hanım?

Zeynep: Mediha Hanım efendim.

Edip: (Celil’e kapıyı gösterir.) Hadi sen şimdi işine, Bu ikinci hanımcığın dördüncü, beşinci sebeplerini ikinci defa anlatıyorsun.

Celil: Sen istediğin kadar reddet. Küçük ve bilhassa iltimâssız olanları(?) bundan sonra güldürecek bir ümit var. Bu(?), dul bir kadın almak. Yaşayaca(?)đım dullar...

(Çıkar. Çıkar çıkmaz Mediha Hanım girer.)

-Üçüncü Meclis-

Edip, Mediha

Mediha: (Hayretle) Bu vakit burada ne arıyorsunuz?

Edip: Hastalandım. Doktor raporu ile me’zûniyyet aldım.

Mediha: Hasta olmayanlara rapor verilir mi?

Edip: Parası olanlara her şey verilir. Parası olanlar her şeyi alabilirler.

Mediha: Parayla her şey alınır mı?

Edip: Parayla satın alınmayan bir şey vardır: Memleketine vakf etmiş vatanperverlerin şerefi(?)... Sonra ben zannettiğiniz gibi hasta değilim.

Mediha: (Müstehzi) Teşhiste aldanmıyorlarsa hastalığınızın ismi, “sıhhat ve kuvvet hastalığı” olacak! Allah verse de ameliyat icap ettirecek bir rahatsızlık olmasa...

Edip: Keşke müptela olduğum dert, bir ameliyat ile savuşturulacak hastalıklardan olsaydı.

Mediha: (Daima müstehzi) Demek benzinizi böyle pancar gibi renkli yapan bu hastalığı doktorlar tedavide izhâr-ı acz ediyorlar

Edip: (Komik bir ciddiyetle) Eğer hastalığım birinci devresinde bulunsaydı belki bir şey yapabilirlerdi.

Mediha: (Gülerek) Aman, sakın vereme tutulmuş olmayasın.

Edip: Keşke hastalığım verem kadar ehemmiyetsiz bir şey olsaydı!

Mediha: (Mütebessüm ve müstehzi) Eğer hastalığınız sarı bir şey ise haber veriniz, bari kendimizi koruyalım.

Edip: (Pek uzun ve pek derinden gelen bir ‘ah’ çekerek) Ah, keşke hastalığım bilhassa... Sarı... Olsaydı... Fakat heyhat! Yanımdakilere zerre kadar sirâyet edemiyor.

Mediha: Öyleyse söyleyiniz de öğrenelim.

Edip: Hatalığım öyle müthiş, mühlik ve bî-amân bir marazdır ki dünyanın bütün ilaçlarını yutsam yine bir fayda görmeyeceğim.

Mediha: Hatalığınızın tehlike ve dehşetini anladık. Şimdi de ismini öğrenelim.

Edip: (Önüme bakarak) Hastalığımın ismi; “Deva ve şifa kabul etmez bir aşk.”tır.

Mediha: (Kahkahayı basarak) Lakin evli olduğunuzu ve evlilerin de bu hastalığa karşı aşılınmış olmaları lazım geldiğini unutuyorsunuz!

Edip: Fakat siz de izdivaç aşısının çiçek hastalığı aşısı gibi insanı ancak üç dört sene hastalıktan koruyabileceğini hatırlamak istemiyorsunuz.

Mediha: Size göre kadınları da çiçek aşısı gibi üç dört senede bir tecdîd etmek lazım gelecek... Kayınpederiniz herhâlde sizden insafli imiş.

Edip: Eğer kayınpederim, sizi birinci izdivacının ikinci günü görseydi bugün yaptığını ta o zamanda yapardı. Ah bilseniz, sizin gibi bir melekler melîkesine mâlik olduğu için Asım Bey’e ne kadar haset ediyorum, ne derece kin ve gazez besliyorum.

Mediha: Herhâlde lüzumsuz bir haset...

Edip: (Sesine biraz heyecan katarak döner.) Ne kadar kıskandığımı siz bilemezsiniz. Sizi elimizden çekip odasına aldığımda aklımdan ne çılgınlıklar geçirdiğimi mümkün değil ki anlatamam... Öyle dakikalar olduğunda insanı, insan öldürdüğü için insan(?) öldürmediği cezaya çarpan kanunlar olmadığına(?) teessüf ediyorum.

Mediha: Sizin de taht-ı nikahınızda bir genç zevce bulunduğunu unutmayınız.

Edip: Ben zevcemin gençlikle beraber güzelliğe de mâlik olmasını isterdim.

Mediha: Onu alırken düşünmeliydiniz.

Edip: Onu ben almadım ki... Onu küçük validem ile büyük validem bana karılık etsin diye değil, fakat kendilerine cariyelik etsin diye aldılar. Cici annelerin kendi zevklerine göre aldıkları gelinlerden bu kadar hayır gelir.

Mediha: Peki, siz zevcenizi evlenmeden önce hiç görmemiş miydiniz?

Edip: Uzaktan birkaç defa çarşafı görmüştüm. Birçok kusurları örten ince bir peçe, birçok olmayan vücut güzelliklerini veren terzisinin mahareti beni aldatmıştı.

Mediha: Kabahat yine sizde... Erkekler iki kilo portakal alırken iki saat muâyene ederler de bütün ömürlerinde beraber yaşayacakları kadınları karşıdan seçmek isterler.

Edip: (Maktûn, mültefit) Sizin gibi tuvaletle güzelleşmeyip güzelliği ile tuvaletleri süsleyen, güzelleştiren bir kadına mâlik olamadıktan sonra dünyanın bütün kadınlarına karşı hakk-ı intihâbım olsa yine reyimi sizden başkasına verecek kimseyi bulamayacağım.

Mediha: Söylediklerinizin evli ve bâhusûs kayınvalideniz makamında bulunan bir kadına söylenmeyecek derecede cüretkar cür'et-kârâne olduğunu galiba anlayamıyorsunuz.

Edip: Eğer bütün kayınvalideler sizin gibi olsalardı dünyadan kaynana derdi kalkar, yerine kayınvalide saâdet ü bahtiyârlığı kaim olurdu.

(Zeynep girer.)

-Dördüncü Meclis-

Edip, Mediha, Zeynep

Zeynep: (Mediha Hanım'a) Küçük Hanım, beyefendi çarşıdan öte beri gönderdi. Ne arzu ederseniz emredin, pişirelim. (Zeynep, Mediha Hanım ile Edip Bey'i ma'nîdâr bir nazarla süzdükten sonra) Bakalım biz de matbahta yemek pişirirken bunlar burada neler pişirecekler.

Mediha: (Zeynep'e) Bugün Bey öğle yemeğini evde yiyemeyeceği için akşam taâmının iyi olmasına dikkat edin.

Zeynep: Başüstüne efendim. (Kendi kendine) Zavallı Küçük Hanım, Bey'siz iyi yemek bile yemek istemiyor. (Mediha Hanım'a) Efendim, bahçıvan sizin için birkaç tane gayet latîf gül kesti. Emrederseniz getireyim de takınız.

Mediha: Bey evde yokken başıma çiçek takmayı sevmediğimi bilmiyorsun... değil mi?..

Zeynep: (Kendi kendine) Bey evde yokken çiçek takmak istemiyor ama ihtiyarın başına yüz türlü dallı budaklı çiçekler taktırıyor. (Mediha Hanım'a) Afedersiniz efendim, unutmuştum.

(Çıkar.)

-Beşinci Meclis-

Mediha, Edip, sonra Zeynep

Edip: Demek çiçekleri Bey'inizin hatırı için takıyorsunuz, öyle mi?

Mediha: Evet efendim, çünkü o çiçekleri pek çok sever.

Edip: Gücenmeyiniz ama dünyanın en latîf ve bulunmaz bir çiçeğine mâlik olan bir adamın başka çiçekleri sevebilmesi tabiatsızlıktır. Saygısızlığımı affediniz fakat öyle zannediyorum ki siz ne layık olduğunuz kadar seviliyorsunuz ve ne de müstahak olduğunuz derecede mes'ûdsunuz.

Mediha: Benim mes'ûd olmadığımı nereden biliyorsunuz?

Edip: Biliyorum çünkü biraz fen okudum. Biraz psikoloji ve fizyoloji kitapları karıştırdım.

Mediha: Gücenmeyeceğinizi bilsem ilm-i ahlâk ve hukukla pek az iştigâl ettiğinizi söyleyeceğim.

Edip: Fen ve tabiatın sarsılmaz ve yanılmaz esaslarına istinâd etmeyen ahlak ve kavânîni bilmemekle belki müftehirim. Ben yetmiş yaşında bir ihtiyarı yirmi yaşında bir genç kızı almaktan men' etmeyen kanunları, bu asırda bile fikrin meziyyetinden dem vuran riyâkârları yaşatan bir ahlak öğrenmeyi pek de lüzumlu görmüyorum.

Mediha: Biraz fazla gidiyorsunuz.

Edip: Benim bildiğim kanun-ı tabîat, senin ve cihanlar değen gençliğinizi gasp eden bunağı, Asım Bey'i, büyük bir cezaya çarptırmaya hatta idama bile müsaittir.

Mediha: Öyleyse sizin kanununuz yalnız sevişmeyi emrediyor.

Edip: Evet, memleketimizde insanlar arasında sevişmeyi öğreten bir ahlakı, ricâl arasında nifâkı kaldıran kanunlar tatbîk edildiği zaman herkesin yüzü gülecektir.

Mediha: Peki bundan ne çıkacak?

Edip: Ne mi çıkacak? Bundan ictimâî felaketlerimizin addi azalacak... Bununla sizin ye's ve felaketinize bir nihâyet verilecek.

Mediha: Fakat...

Edip: Rica ederim itiraz etmeyiniz. Sizin me'ûd olmadığınızı ve hiçbir zaman olamayacağınızı pekala biliyorum.

Mediha: Lakin bir kadın kocasının üzerine...

Edip: Asım Bey de sizi karısının üzerine alırken Zahide Hanım'ın fikrini sormadı. Onun çektiği azap ve ızdırabı kimseye göstermeden döktüğü kıskançlık gözyaşlarını zerre kadar nazar-ı i'tibâra almadı. Zahide Hanım'a yaptığını kendisine aynı akçe ile rediyyeden başka bişey yapmamış olacaksınız.

Mediha: Fakat hiç, bu şey olur mu?

Edip: Kıyamete kadar her şey erkeklerin dediği ve dilediği gibi olacak değil a.

Mediha: Neden?

Edip: Çünkü bana zevcem gibi güzellik şirketinden hiçbir hisse satın almamış kızını verdikten sonra evinin içerisine sizin gibi dünya ve cennetin en güzel bir meleğini getirmek budalalığında bulundu.

Mediha: Evli bir kadından ziyade nişanlılık olabilecek bir kıza söylenecek bu iltifatlara bir nihâyet verseniz hiç fena olmayacaktır zannediyorum.

Edip: Ben ne sizi ve ne kendimi müteehhil addetmiyorum çünkü ikimizin ruhları henüz bâkirdir. Ruhların birleşmesini âmîn etmeyen izdivaçlarda ancak bu kadar yaşayabilir. Evet siz, şimdiye kadar bâkir kalmış ruhumun yegâne nişanlısısınız. Siz de bu vücut ve ruhlarımızın ebedi birleşmesini tevlîd edecek bu izdivaca razı olacaksınız değil mi?

Mediha: Lakin sonra herkes buna ne der?

Edip: Ne diyecek? Torunundan genç hüsn-i âliyesinden güzel bir kızını almaya cesaret eden bir ihtiyar layık olduğu cezayı çekiyor diyecekler. İşte o kadar... Evet, o cezasını çekmelidir ki bundan sonra genç kızlara saldıracak hüsn ü şebâb eşkiyasının güveyi kesilsin.

(O esnada Zeynep girer.)

Zeynep: (Manidar bir tebessüm ile) Edip Bey'in hanımı geldi. Malumunuz olsun. (Çıkar.)

Edip: (Ayağa kalkarak) Söz veriyorsunuz değil mi? Artık benimsiniz. Ben size Asım Bey gibi mücevherât satın alamayacağım fakat elmaslardan daha kıymetli, hissiyatla dolu bir mahfaza, yalnız hayalinizle meşhûn bir kap takdîm edeceğim.

Mediha: (Son derece müteheyyic) Fakat beni uçuruma doğru sevk ediyorsunuz.

Edip: Hayır meleğim, sizi bir girdaptan çekip çıkarıyorum.

Mediha: (Mütehassis) Fakat bu bir sukut.

Edip: Bu, kırk senelik zevcesini paçavra gibi sokağa atan, torunu ile evlenmekten çekinmeyen hûd-gâm bir ihtiyar için bir ders-i ibret.

Mediha: (Bî-tâb ve heyecan) Lakin bırakınız, biraz düşüneyim.

Edip: Kalplerin bu kadar şiddetle ve düşünülmez bir surette verdiği kararları tebdîl için emin olunuz ki düşünmek bir fayda vermeyecektir. (Biraz daha sokularak) Rica ederim, ısrar etmeyiniz. Gözlerinizin vaat ve ihsân ettiği büyük vicdanlardaki lütfu, dudaklarınız beyhude yerde istirdâd etmeye kalkışmasın. Kalbiniz emri verdi. Gözleriniz o emri teblîg ediyor. Evet benimsiniz. İlelebet benimsiniz. Daha doğrusu ben sizin bir köleniz, bir bendenizim.

Mediha: Beni bırakınız, bana fenalık ediyorsunuz

Edip: Dudaklarınız, kalp ve gözleriniz gibi doğruyu söylemiyor. Benim olduğunuz zaman o dudakları iyice terbiye ve tecziye edeceğim. (Mediha Hanım'ın elini tutarak öper.)

Mediha: Ne yapıyorsunuz? Eğer bizi bu hâlde görürlerse...

Edip: Onun için biz de bu akşam görülmeyecek bir yere gideceğiz.

Mediha: Nereye?..

Edip: Sûret-i mahsûsada kiraladığım küçük bir köşke, zarîf, ber-aşk ve pür- füsûn bir lâne-i sevdâya. İşte orada şiir ve ulviyetini yalnız kitaplarda okuduğumuz, yalnız sinemalarda gördüğümüz büyük ve yüksek aşkı yaşayabileceğiz. Bugün insanları iki sınıfa ayırıyorum. Sevenler ve sevmeyenler. Hayır, hayır... Bu doğru değil. Yalnız sevenlere insan denilebilir. Eğer sevmeyenlere de insan denebilirse bu insaniyet için bir hakaret addedilmelidir. Ah, bilerseniz sizi nasıl çılgın ve çılgınlıklar yapabilen bir aşk-ı ber-aşkla seviyorum.

Mediha: Rica ederim artık susunuz çünkü fenalaşıyorum. Kalbim çarpıntıdan parçalanacak zannediyorum.

Edip: Bizi bahçenin arka kapısı önünde bekleyen arabaya atladığımız zaman her şey geçecek, her şey olacaktır.

Mediha: Fakat hemen şimdi mi gidilecek?

Edip: Evet, şu anda...

Mediha: Fakat hiç bu kıyafetle mümkün mü? Bari gidip üzerime bir maşlah, başıma bir şarpa alayım.

(Çıkar. Edip Bey yalnız kalır.)

Edip: (Yalnız) Nihayet rüyamın mübeddil-i hakikat olduğunu görüyorum. Ooh, ne büyük bir saadet... İki saat sonra [...] dünyanın en nefis bir kadını âguş muhabbetimde bulunacaktır. Bir arkadaşı kandırarak elinden aldığım para ile Mediha Hanım'ı üç ay mes'ûd edebilirim. Üç aydan sonra, zaten ben ondan, belki o da benden usanarak bulutlardan yere düşer, eski hayata kavuşuruz. Fakat görüldüğü gibi o benden usanmayacak olursa ayrılık sahnesi bu firâr oyunu kadar hoş olmayacak. Fakat onu, o düşünsün. Eğer kadınlar erkeklerin daha nasıl mahluklar olduklarını anlayamadılarsa kabahat kendilerine aittir.

(O esnada Mediha maşlahı ile görünür.)

Mediha: İşte geldim. Artık ilelebet beraber yaşayacağız değil mi?

Edip: Tabîi değil mi? Bizi dünyada ayıracak bir kuvvet tasavvur edemiyorum. Ölüncüye kadar her emrinize tâbi', her hevesinize münkâd sadık, vefâkâr bir bendeniz olacağım.

Mediha: Bilseniz yüreğim ne kadar çarpıyor, ne kadar korkuyorum.

Edip: Korkulacak bir şey varsa o da ihtiyar zevcenizin bizi firar etmeden burada yakalamasıdır.

Mediha: Öyleyse kendisine iki satırlık bir tezkire yazayım. Beni kaybolmuş zannederek polislerle aratmaya kalkışmasın. (Küçük bir mektup yazdıktan sonra bir zarfa kor, o esnada Zeynep girer.)

Zeynep: (Telaşla) Beyefendi geldi, salonda bir efendi ile konuşuyor. Zannedersen şimdi buraya gelecek.

Mediha: Şu mektubu al, kendisine ver.

Edip: (Mediha Hanım'a) Kaybedilecek bir saniyemiz kalmadı. Hemen koşalım.

(Çıkarlarken)

Zeynep: Beyefendi nereye gittiğinizi sorarsa ne diyeyim?

Mediha: Nereye gittiğimizi ona bu mektup pek güzel anlatacaktır.

(Edip Bey Zeynep'e beş lira verir ve Mediha Hanım'ı belinden çekerek çıkarlar.)

Zeynep: (Yalnız) Bu kaçış, bu mektup hiç hoşuma gitmiyor ama bakalım netice ne olacak. Şimdilik hoşuma giden bir şey varsa şu beş liranın bize hediye edilmesi...

(Asım Bey girer.)

-Sonuncu Meclis-

Asım Bey: Küçük Hanım nerede?

Zeynep: Efendim şimdi Edip Bey’le çıktılar ve size verilmek üzere şu mektubu yazdı. (Mektubu verir.) Başka bir emriniz var mı?

Asım Bey: Hadi sen git. İcap ederse seni çağırırım.

(Zeynep çıkar. Asım Bey mektubu cehren okur.)

“Dün Zahide Hanım’a yaptığımız muâmele-i zâlim-âneyi yarın bana da yapabileceğiniz için sizin tarafınızdan tatlık olunmadan kendiliğimden gitmeyi şeref ve haysiyetime daha muvâfık buldum. Allah’a ısmarladık. Zevce-i sâbikanız: Mediha.”

Asım Bey: Eyvahlar olsun, başıma ne geldi. Şimdi çıldıracağım. Elimden o güzel Mediha’yı da kaybettim. (Cüz’î tevakkuf ederek) Ah, zavallı Zahide Hanım’ın günahı tuttu. Bir şey değil, kendisini talâk-ı selâse ile boşadığım için bir daha tekrar almak da mümkün değil.

(Zeynep telaşla girer.)

Zeynep: Çabuk yetişiniz. Kerimeniz Hanım’ın sinirleri tuttu, bayılmak üzere bulunuyor.

Asım Bey: Yine ne oldu?

Zeynep: Kocası Edip Bey, Mediha Hanım ile birlikte kaçtıkları için başından saçlarını yoluyor. Babam gelsin, bana teselli versin, diyor.

Asım Bey: Hadi ona söyle, teselliyi bana gelsin o versin. Çünkü o bir koca kaybettiyse ben iki karıdan oldum.

Perde İner.

Son.

XX: Kadınlardan Heyet-i Vekile

(Bir perdelik komedi)

Komedinin Şahısları

Nezihe Hanım: Baş vekil.

Mübeccel Hanım: Hariciye Vekili

Emel Hanım: Dahiliye Vekili

Suzan Hanım: Adliye Vekili

Necibe Hanım: Maarif Vekili

Nebile Hanım: Ticaret Vekili

Muazzez Hanım: Maliyet Vekili

Nefise Hanım:Emvâl-i Metrûke Vekili

Bülent Hanım: Baş Vekilin Hemşiresi ve Kadınlar Kabinesinin propagandacısı

Bazı vekâletler münhâl olduğu gibi yeni yeni beş on vekâlet de derdest ihdâstır.

-Birinci Meclis-

Bülent Hanım, Kadınlar Meclisi

Bülent Hanım: Hanımlar size büyük bir müjdem var. Davamız ilerliyor, koşuyor. Bütün matbûât bizimle beraber...

Bir Hanım: Fakat bir mizah gazetesi mütemadiyen bizi iğneliyor. Onu kat'iyen susturmak lazım..

Bülent Hanım: Bunun da çaresine bakacağız. Bugün ablam gidip onun müdürü ile görüşecek ve öyle zannediyorum ki Nezihe'nin dökeceği belâgat incilerine mukâvemet edecek hiçbir dik kafalı insan yoktur.

Diğer Bir Hanım: Bana kalırsa muhâtabını hanım ablanız belâgat incilerinden ziyade iki siyah pırlanta gibi parlayan zeki ve füsûnlu gözleri ile ikna ve iskâta muvaffak olacaktır.

Bülent Hanım: Madem ki erkekler sözle, mantık ile susturmadıkları rakiplerine karşı çok defa Browning tabancasının fasâhat ve belâgatini isti'mâl ediyorlar. Bizler de onlara bazı bazı gözlerimizi açarsak çok mu olur?

Alaycı Bir Hanım: Gözlerimizi açmak kâfi değil. Bazen onları süzmek de icap edecek...

Bülent: Maksatımızın ulviyeti nâmına her şeyi göze almalıyız. Artık iyice anladık ki erkeklerden hayır yok.

Başka Bir Hanım: Hakkınız var Bülent Hanım. Erkeklerin birbirlerine bile hayrı dokunmuyor, bize mi iyilik yapacaklar... Görmüyor musunuz ki nasıl birbirlerini yemekle, batırmakla meşguldürler. Altı ay evvel canciğer olan öpüşüp koklaştıklarını sinemalarda gördüğümüz ricâlimiz bile yek-dîgerinin kuyularını kazmakla vakit geçiriyorlar.

Bülent Hanım: İşte bütün bu fenalıkları ortadan kaldıracak yalnız kadınlar hâkimiyetidir.

Alaycı Hanım: Temenni edelim ki kadınlar hâkimiyetini bazı kimseler, 'Hâkimiyet-i Milliye' gibi birkaç takrîr ile kazaya uğrayabilecek bir şey zannetmesinler.

Bülent: Bence Hâkimiyet-i Milliye'yi ancak kadınların hâkimiyeti takviye edecektir.

Bütün Kadınlar Birden: Yaşasın kadınlar hâkimiyeti!

Alaycı Hanım: Rica ederim fazla sarhoş olmayınız. Çünkü yalnız 'Yaşasın' nidâsı ile bir şey yaşamıyor.

(O esnada kesik saçları, ateşin gözleri etrafa neşe saçan sevimli çehresi ile on beş yaşında bir genç kız şemsin parıltısı, bir ok sürati ile meclise girdi.)

-İkinci Meclis-

Genç Kız, Evvelkiler

Genç Kız: Müjde Hanımlar, fırkamız kazandı. Nezihe Hanım yarın kabineyi teşkîl edecek.

Hepsi Birden: Yaşasın Kadınlar Hâkimiyeti fırkasının zaferi!..

Alaycı Hanım: Size tekrar ediyorum. Yaşasın nidâsı ile bir şey yaşamıyor. Yalnız her şeye yaşasın diye bağırın bazı insanlar külâh kapıyorlar, işte o kadar...

Bülent Hanım: Canım siz de neşemizin harâretine taarruz buzları atmayınız. Mademki galip geldik, galebemizin şevk ve şetâretini anlamalıyız.

Alaycı Hanım: Bu hakkımızdır yalnız zafer sarhoşluğu fazla devam ederse bundan en ziyade istifâde edecek herhâlde muzafferler olmayacaktır.

Bir Hanım: Fazla bed-bînlik gösteriyorsunuz.

Alaycı Hanım: Galibiyet sarhoşluğu ile erkek politikacıların ne gaflar yaptıklarını görmüyor musunuz?

Bülent Hanım: Erkekler yalnız zafer sarhoşluğu ile değil, fiçılarla da rakı içerek ne dediklerini, ne yaptıklarını bilmiyorlar.

Alaycı Hanım: Fakat emin olunuz ki zafer yahut kibr ü azamet sarhoşluğu kadar insanları insanlıktan çıkaran keskin ve müthiş bir içki daha yoktur.

Diğer Bir Hanım: Herhâlde kadınlar arasında iki kadeh çaktığı zaman bütün dünyaya meydan okuyan Don Kişotlar bulunmayacaktır. Buna emin olabilirsiniz.

(O esnada kapı çalar. Genç kız gider. Müvezzi'den bir telgrafname olarak tekrar girer.)

Genç Kız: Her şeyi zorca beğenen münekkıd Hanım'a telgrafname var.

Alaycı Hanım: Ver bakalım, bu telgrafnamede ne var... (Muhibbelerine hitaben) Müsadenizle şunu mütâlaa edeyim. (Telgrafi içinden okuduktan sonra bir kahkaha basar.)

Bütün Hanımlar Birden: Ne var, ne var çabuk söyleyiniz, merak ediyoruz.

Alaycı Hanım: Ne olacak? Evvela kahkaha ile gülünecek, sonra kırılacak, daha sonra da ağlanacak bir hâl...

Yine Hepsisi Birden: Lütfen telgrafi okuyunuz.

Alaycı Hanım: Ne okuyayım... Bana yeni kabinede vekâlet teklif ediyorlar.

Bülent Hanım: Fena mı? Bunun gülünecek, ağlanacak ne ciheti vardır?

Alaycı Hanım: Bunun evvela çok gülünecek tarafı vardır. Çünkü benim gibi tecrübe görmemiş, yalnız beş on kitap karıştırmış bir kadına vekâlet verirlerse ortalık, memleket ya muharrem aşuresine veyahut Rus salatasına döner.

Bülent: Lüzumsuz tevâzu' gösteriyorsunuz. Erkekler çok defa ellerine kitap da almayanları intihâb ediyorlar a...

Alaycı Hanım: İşte bunun içindir ki ekseriyyâ mektep çocuklarının bile kırmayacakları potları kırıyorlar.

Genç Kız: Bu sözünüzü geri almanızı istihâm edeceğim. Çünkü ben de mektepliyim. Fakat mektebimizde hiçbir çocuğun bazı büyüklerimiz tarafından yapılan gaf lar derecesinde gaf edebileceklerini zannetmiyorum.

Alaycı Hanım: Gücenmeyiniz küçük hanım ama hayatta en büyük gaf, insanın gaf yapmayacağına dair bilemediği kanaattir.

Genç Kız: Gücenmeyiniz a, siz de ne istediğinizi bilmiyorsunuz. Size vekâlet teklif ediyorlar, siz el'ân şunun bunun kusurunu aramakla meşgul oluyorsunuz. Erkeklerin bir meb'ûsluk, bir vekâlet kapmak için nasıl yetiştiklerini, didindiklerini görmüyor musunuz?

Alaycı Hanım: Bilhassa bu hususta onlara benzememeye çalışırsak bundan kadınlık istifâde edecektir.

Diğer Bir Hanım: Erkeklere benzememek endişesi ile teklif edilen mevkileri de kabul etmemek doğru olamaz. Küçük hanımın dediği gibi erkeklerin bir mevki sahibi olmak için ne arkadaş, ne kardeş, ne ana baba demeyerek birbirlerinin nasıl gözlerini oyduklarını gazetelerde okumuyor musunuz?

Alaycı: İşin feci ciheti, yalnız kardeş, arkadaş gönlü kırmak ile değil, çok defa ihtiraslarını memleketin menfaati fevkinde de yürütmek istemeleridir. İşte o zaman ortada ne mevki kalır, ne ihtiras kalır ve ne de memleket...

(Tekrar kapı çalınır. Cemaatin fedâîsi genç kız gider ve dışarıda bir nümâyîş yapıldığını haber verir. İçerdekiler dışarı çıkar, yalnız Bülent Hanım kalır. Bir iki dakika sonra reîse Nezihe Hanım ile kabine arkadaşları girerler.

-Üçüncü Meclis-

Bülent Hanım: Kadınlar kabinesi heyeti bir arada...

Reîse-i Hükûmet: Hemşîreler, baş vekâlet dairesinde toplanmadan evvel şurada husûsî bir surette bir ictimâ' yapmamızı lüzumlu gördüm. Ne dersiniz?

Maliye Vekîlesi: Buyurduğunuz ayn-ı hikmettir efendim.

Reîse: Aziz hemşîreler, sizden bir rica edeceğim. Benim her dediğime her zaman 'ayn-ı hikmettir' terânesi ile mukâbele etmek pek doğru olamaz. Çünkü insan beşerdir. Yanlış da herkes edebilir. Bunun için doğruyu doğru, eğriyi eğri diyip irşâdâtta bulunmalısınız.

Maliye Vekîlesi: Hakkınız var fakat ben bir gün ağabeyim vekil iken erkeklerden müteşekkil bir heyet-i vekîlenin tesadüfen ictimââtında bulunmuştum. O zaman ağabeyim de dahil olduğu hâlde çok vekiller, baş vekilin her sözüne; "Buyurduğunuz ayn-ı kerâmettir paşam, söylediğiniz mahz-ı hikmettir paşam." diye mukâbelede bulunurlardı.

Reîse: Onlar birer vekil değil birer maşa, istediğin telden vuracağın parmağa göre istediğin nağmeyi veren mutî birer saz idiler.

Dahiliye Vekîlesi: Reîse hanımefendinin bu ihtârlarına teşekkürler ederiz. Baş vekiller hiçbir zaman lâ-yuhtî değillerdir. Sırasına göre nazardakini celb etmek hepimizin vazifesidir.

Maliye Vekîlesi: İyi ama erkeklerin heyet-i vekîle reisi bazı meselelerde arkadaşlarına ağız açtırmazdı.

Dahiliye Vekîlesi: Unutmamak lazımdır ki arkadaşlarına ağız açtırmayan baş vekiller pek az zaman zarfında bütün milletin ağzına düşerler. Bütün bir milletin ağzına düşen vekillerin sandalyelerinden düşmeleri ise nihayet bir iki haftalık bir iş olur.

Reîse: Çok iyi söylüyorsunuz. Bir heyet-i vekîle milletin de kalbinde bir mevki buldukça mevki'yi muhafaza etmelidir. Milletin muhabbet ve teveccühünü kaybeden

hükûmetler çekilmek için boş teneke terânesi ile çürük limon yağmurunu beklememelidir.

Ticaret Vekilesi: (Mütebessüm) Size riyâkârlık etmeden söyleyebilirim ki bu sözünüz bir hikmet incisidir. Yalnız bu sözü bir levha yaparak bazı erkek baş vekiller ile erkek vekillerin göğüslerine asmak lazım gelir.

Reîse: İşte bu gibi münâkaşa âdâbını samimi bir tarzda görüşebilmek üzere bu hususu ictimâî faydalı bulmuştur. Malum a, ilk ictimâîmizde gazeteciler etrafımızı alacaklarından bu gibi şahsi müzâkerelerden haberdar olmamaları icap eder. Bunun içindir ki ilk samimi toplantımızın böyle gazetecilerin öğrenemeyecekleri bir mahallede yapılmasını arzu etmiştim.

Maarif Vekilesi: Evet, bu suretle hareket çok münasip olmuştur.

(O esnada kapı çalınır. Bir hizmetçi kız reise-i hükûmet ile mülâkatta bulunmak üzere on bir gazetecinin müracaatta bulunduğunu haber verir. Umûmi bir kakkahadan sonra)

Nâfia Vekilesi: Anlaşıldı, öküzün boynuzuna girilse yine gazetecilerin elinden kurtulmak mümkün olmayacak.

Maliye Vekilesi: Şimdi ne yapacağız? Bunlara beyânâta bulunmak icap edecek mi?

Dahiliye Vekilesi: Bence onlarla bir mülakatta bulunmak lazımdır. Çünkü görüşmeyecek olursak yine kendileri bizlerle mülakatta bulduklarına dair beş on telgraf [...] vuracaklardır. Onlarla görüşmek elzemdir. Bu suretle mülakatlar onların hayallerinden ziyade bizim lisanlarımızın mahsulü olur.

Reîse: Çok doğru söylüyorsunuz. Mademki gazeteciler öğrendiklerini millete bildirmek istiyorlar, bizim de milletten gizlenecek bir şeyimiz olmadığına göre beyânâta bulunmaktan, mülakat yapmaktan bir zarar gelemez.

Maliye Vekilesi: Bununla beraber unutmamak lazımdır ki bazı gazeteciler de serbestî matbuatı bazen suistimal etmektedirler. Bunun için bir çare düşünsek...

Maarif Vekilesi: Bunun için zerre kadar merak etmeyiniz. Millet, çok şükür hangi gazetenin bu haberini hüsn-i isti'mâl, hangisinin sû-i isti'mâl eylediğini ve bilhassa hangi gazetenin sû'-i imâli hüsn-i imâli diye göstermek istediğini biliyor ve gazeteye lazım gelen numaraları devirmekte tereddüt etmiyor.

Dahiliye Vekilesi: Maarif Vekilesi'nin bu fikrini bütün ruhumla takdir ediyorum. Biz siyasi rakiplerimizi, bizden evvelki hükûmetleri devirirken millete, en ziyade fikir ve ictimâî zincirlerinin koparılacağını va'd ve âmîn etmiştik. Bugün bu noktaya sâfi bir surette takrîb edersek bize millet; "Eski hükûmetlerin ser-bestîlerini takip edecek olduktan sonra bize eski hükûmetlerin eski erkânını da iade ediniz. Hiç olmazsa bizi tekrar onlarla cidâl zevkinden mahrum etmemiş olursunuz." demez mi?

(Bu söz üzerine Reise-i hükûmet Nezihe Hanım ayağa kalkarak Maarif ve Dahiliye Vekilelerinin alnından öperek)

Reise: Çok doğru söylüyorsunuz. Milletlerin hürriyetleri, sevdiği bir şeyi arkadaşına verdikten beş dakika sonra onu tekrar talep eden bazı çocukların alaycı ve yerici zihniyetiyle hiç de isâğağa gelmez. Çünkü bu derece hürriyeti, hükûmet millete değil, millet hükûmete vererek onu serbestçe ve nâmûskârâne bir surette çalışmaya memur etmiştir.

(Re'ise'nin bu sözü üzerine bütün vekileler el çırpmayı unutarak ve nihayet kadın olduklarını unutamayarak baş vekilelerinin iki yanağından da takdir ve aferin buseleri ile öptüler.)

Perde... Son...

XXI: Kadın Parmağı

(Komedi Gibi Bir Şey)

Kerim Bey- 40 yaşında, kalben muhafazakar, muktezâ-yi zaman olarak teceddüd-pesend bir memur.

Nazmiye Hanım- 50 yaşındadır fakat dünyanın bütün kadınları gibi yaşının üçte ikisini değil, yalnız yüzde ellisini saklar. Binâenaleyh kendi ifadesince yirmi beş yaşına henüz geçen teşrin-i sâninin on altıncı salı... günü basmıştır. Bununla beraber büyük kerimesi Vecihe Hanım'ın yirminci sâl-ı hayata basmak üzere olduğunu bazen dalgınlıkla itiraf eder.

Kerim Efendi: Bu akşam eve belki geç geleceğim. Merak etme. Beni yemeğe de beklemeyiniz.

Nazmiye Hanım: Sebebi?

Kerim Bey: Sebebi, bizi bu evden de atıyorlar. Birçok semtler dolaşp daha ucuz, daha küçük bir ev bulmaya çalışacağım.

Nazmiye: Artık çok oluyorsun. Kendi elinle yetiştirdiğin taleben mebus, vekil oluyor da el'ân sen böyle bir ev kirası veremeyecek bir hâlde kaldın. Yazık sana...

Kerim- Yazık bana değil, çocuklarıma yazık oluyor. Yoksa benim bu kalın kafam ile bu zamanda terfi ve terakkiye edilmekliğim mümkün değildir.

Nazmiye: Öyleyse kafanı biraz incelet, sen de adam olursun...

Kerim- Adam olmak için yalnız kafayı inceletmek kafi değildir. Bunun için hoş gitmeyen bazı büyük adamların kafasını koparmak, koparmak lazım geldiğini, her şeyi aklılaşmak için çıkarılan gazetelerde yazmak, bağırarak yazmaktır.

Nazmiye- Bu da tuhaf bir şey. Bunun da bir türlü manasını anlayamadım.

Kerim- Sana anlatayım: Bizde bir mevki'e geçmek bir nev' dama oyunu oynamak demektir. İstedğin taşla dama dedirtmek için birçok önüne tesadüf eden taşları devirmek icap ettiği gibi arzu ettiğin mevki geçebilmek için de birçok insanların başlarını koparmak veyahut bunların namusa ve haysiyetlerini lekelemek icap eder.

Nazmiye- İyi ama iki tane de gelinlik kızın olduğunu unutuyorsun. Bak Vecihe ne diyor; "Eğer babam daha büyük bir memuriyet bulmak üzere yeni bir istid'â' ve istihâm-nâme yazmazsa Ankara'ya kadar gidip kendisine ben bir memuriyet bulacağım." diyor.

Kerim- Kızım, benim bu hususta kaç yüz tane istid'â' yazdığımı bilse herhâlde babasını bu sûretle ithâm etmez.

Nazmiye- Fakat ona diyorlarmış ki kendisi Ankara'ya gidecek olursa hem size hem kendisine istediği memuriyeti alabilirmiş!

Kerim- Gördün mü karıcığım, adam olmak için yalnız kafanın inceliği kifâyet etmiyor, midenin de genişliği lazım... Sonra Vecihe'nin Ankara'ya gidebileceği de şüphelidir.

Nazmiye- Neden, fikrinden döner mi diyeceksin?

Kerim- O fikrinden dönmez fakat onu yolundan döndürecek veyahut yalnız başına giderse onu yarı yolda nikah yerine bir reverans ile almak isteyecek yol kesiciler bulunur.

Nazmiye- Bu yol kesicilerine zabıta mani olamaz mı?

Kerim- Rica ederim lakırdıyı çevir. Şimdi de bana kafamın kalınlığına bir de dilimin kabalığına ilave ettireceksin.

-İkinci perde-

Nazmiye Hanım- Neden bu kadar geç avdet ettiniz? İşinizi gördürmek üzere ön mücadele ile Ankara'ya gittiniz ama bir ayda dönebildiniz. Yoksa orada siz de bir eğlenceye mi, bir gönül eğlencesine mi kapıldınız?

Kocası- Yok rica ederim, bana her şeyden bahset, Ankara'daki eğlencelerden bahsetme.

Nazmiye- Ankara'nın balına mı meftun oldunuz?

Kocası- Vallahi balına parmağımı bile sürmedim.

Nazmiye- Ah saf adam... Orada da beceriksizliklerini gösterdin.

Kocası- Bundan sonra bana beceriksiz demeye hakkınız yoktur. İşte bu defa adam akıllı bir beceriklilik göstererek istediğimden fazla bir iş, bir memuriyet buldum. Şimdi benim kızı çağır da kendisine güzel bir ders vereyim. Bir daha bana; "Böyle işleri siz yapamazsanız, ben yaparım." diye çalım satmasın.

Nazmiye- Kız burada değil.

Kocası- Nerede?

Nazmiye- Ankara'da seninle görüşmedi mi?

Kocası- Hayır.

Nazmiye- Bu nasıl iş?

Kocası- Ben de buna hayret edip duruyorum. Ankara'ya ne münasebetle gitti?

Nazmiye- Ben gitmesem babam bana işi beceremeyecek, diye bir gün hazırlanıp kendisini trene attı.

Kocası- Sonra ne oldu?

Nazmiye- Hareketten bir hafta sonra; “Babamın işi için söz aldım.” diye bize bir telgraf çekti. Sizin avdetinizden beş gün evvel de “Babamın işi oldu. Tebrik ederim.” diye bana ikinci bir telgraf daha çekti.

Kocası- O hâlde benim işimin yapılmakta olduğunu uzaktan yakip ediyormuş.

Nazmiye- (Gülmemeye çalışarak) Vallahi, sizin işinizi uzaktan takip ediyor mu yoksa pek yakından bizzat kendisi mi yaptırdı, orasını Cenab-ı Hak bilir.

Kocası- O hâlde?

Nazmiye- Erkek işlerini de bitirmek için bundan sonra kadın parmaklarının oynaması lazım gelecektir. İşte bu kadar!

(Perde acele inerek Nazmiye Hanım’ın kocasına cevap vermeye vakit bırakmaz!)

Son...

XXII: Mebus Kim Olacak?

Muzhikenin şahısları

Nihat: Muallim olmak isteyen, 7 yaşında.

Nusret: Asker olmak isteyen, 9 yaşında.

Naci: Doktor olmak isteyen, 8 yaşında.

Küçük Naci: Eczacı olmak isteyen, 6 yaşında.

Hamit: Avukat olmak isteyen, 7 yaşında.

Müfit: Tüccar olmak isteyen, 7 yaşında.

Vedat: Gazeteci olmak isteyen, 8 yaşında.

Ziya: Mebus olmak isteyen, 7 yaşında.

Ahmet: Aktör olmak isteyen, 7 yaşında.

Kamil: Mürettib olmak isteyen, 8 yaşında.

Seniyye: Baş muallimin her şeyi olmak isteyen mini mini kızı.

(Vak'a, muallimi gelmemiş farklı ... bir dershanede cereyân eder.)

Hamit- Çocuklar müjde! Muallim hastalanmış, bu saat dershanede yapayalnız kalacağız. Ne ders var ne de sual, cevap...

Nihat- Bu sözünüze teessüf ederim azizim. Hiç insan mualliminin hastalık haberini bir müjde gibi mi bildirir? Bize ana ve babalarımızdan dikkatli bir şefkat ile bakan, ders öğreten muallimlerimizin hastalığı ile nasıl sevinebiliyorsunuz?

Hamit- Hakkın var kardeşim. Ben size müjdeyi hocamızın hastalanmasından dolayı değil fakat derse gelemeyeceği için vermeliydim. Bununla beraber bu müjde olmazsa bile bir kara haber de değildir çünkü aşağı yukarı hepinizin yüzü gülmezdi.

Vedat- Yüzümüzün gülmesine başka sebep vardır.

Hamit- Ne gibi?

Vedat- Çünkü sene nihayetinde sıcaklar bastıktan sonra, hele aylıklar da çıkmakta naz ederse o zaman muallimlerin hastalanmalarından pek de meraka düşmeye gelmez. Çünkü isterlerse yarım saatte hemen iyi oluverirler.

Ahmet- Sonra bu saatte hoca Niyazi Efendi'nin derse gelmemesinden fazla üzülmeye gelmez. Çünkü o bizden ziyade sevinmiştir.

Nihat- Bunda ne demek istiyorsunuz?

Ahmet- Demek istiyorum ki dershanede o bizden ziyade sıkılıyor. Daha muallim kürsüsüne oturmadı. Eli saatte, gözü saatin yelkovanında, dersini bilmeyen bir çocuk gibi zilin çalmasını bekliyor.

Nusret- Hakikaten sınıfta sıkıldığını gösteren, elinden saati bırakmayan muallimler bir türlü derslerine çocukları ısıdıramazlar.

Seniyye- Canım böyle onu bunu çekiştireceğinize birkaç gün sonra başlayacak imtihanlar için çalışsanız olmaz mı?

Müfit- (Bir kahkaha basarak) Yahu kala kala bu küçük hanımın nasihatlerine mi kaldık? Bu kadar erkek çocuğuna bir küçücük hanımın akıl öğretmesi ayıp olmaz mı?

Seniyye- Eğer erkekler vakitlerini böyle birbirlerini çekiştirmek, batırmakla meşgul olurlarsa onlara nasihat de veririz, akıl da öğretiriz, hatta icap ederse...

Müfit- (Müstehzî, Seniyye'nin sözünü keserek) İcap ederse kulaklarını da çekersiniz öyle mi küçük hanım?

Hamit- Seniyye Hanım'ın hakkı vardır. Susmak lazım geldiği zaman susmayanların dili bile koparılsa yine azdır.

Seniyye- Çok şükür bizde de kızlara; "Hakkın vardır." diyenler bulunuyor.

Hamit- Artık sana da hakkın vardır dedik diye fazla şımarma. Ne yaparsın; bu kız, kadın kısmına da fazla yüz vermeye gelmiyor. Hemen astar da istiyorlar.

Müfit- Şimdiki mantolar gibi öyle astar istiyorlar ki çok defa yüzünden pahalı çıkıyor.

Naci- Çocuklar, gevezeliği bir tarafa bırakalım. Eğer beni dikkatle dinleseniz dün akşam Bey amcamın bana sorduğu bir şeyi ben de sizden soracağım.

Küçük Naci- Dinleriz ama sen daha bizi ilk sözünle çocuk yapıyorsun. Çocuklar diyeceğine arkadaşlar diye başlasaydın daha iyi olmaz mıydı?

Naci- Çocukluk fena bir şey mi?

Ahmet- Herhâlde fena bir şey değil... Eğer fena olsa kocaman adamların her gün biraz sakal ve bıyıklarını keserek küçülmeye, çocuklaşmaya heves etmezlerdi.

Naci- Ben de bu fikirdeyim. Mümkün olsa bazı insanlar küçülmek için kaşlarını da kazıtacaklar.

Küçük Naci- Ay fena, herhâlde benim işime gelmez. Sonra ben bunun iyilik tarafını da görmedim: Sinemaya gitmek istersin, çocuksun diye almazlar; canın tiyatro ister, yine çocuksun diye seni evde bırakırlar. Hâlbuki ne kadar kocaman adamlar görüyoruz ki tiyatrodaki oyun oynanırken mütemadiyen lakırdı söyleyerek, gürültü yaparak yanındakileri taciz ederler.

Ahmet- Avuç avuç fıstık, fındık kabuklarını onun bunun yüzüne fırlatanlara ne diyelim?

Küçük Naci- Bunun için küçüklerden ziyade bir tiyatrodaki, bir sinemada terbiyeli terbiyeli, efendi efendi oturmasını bilmeyenleri böyle yerlere sokmamalıyız.

Müfit- Ne olursa olsun, memedeki çocukları da tiyatrolara sürüklemek pek ayıp oluyor. İnsan kendisini tiyatrodaki değil, bir çocuk doğurtma hastanesinde zannediyor.

Küçük Naci- İşte ben de bunu anneme sordum.

Nusret- Sana ne cevap verdi?

Küçük Naci- Ne cevap verecek? Öyle memedeki çocuklarını böyle umumi mahallelere getiren valideler mektep görmemiş mahluklardır, diye ağzımı kapamak istedi.

Hamit- Bu sözle ağzını kapayabildi mi?

Küçük Naci- Canım, benim ağzım öyle kolay kolay kapanır mı? Hemen atıldım. “Mademki onlar mektep görmemiştir, ben” dedim, “tam altı aydır valide sınıflarına devam ediyorum.”.

Vedat- Artık lakırdıyı keselim de Naci'nin Bey amcasına verdiği cevabı dinleyelim. (Naci'ye dönerek) Amcan sana ne sordu ve sen ne cevap verdin?

Naci- Amcam bana dedi ki “Naci, büyürsen ne olacaksın?”. Doğrusunu isterseniz bu sorguya kolay kolay bir karşılık bulamadım.

Küçük Naci- Ona hemen cevabını veremedin mi? Yazık sana...

Naci- Verdim fakat birçok kekeledikten, terledikten sonra... Lakin kardeşim, biz mektepte böyle şeyler öğrendik mi?

Küçük Naci- Allah allah, insan her şeyi mektepte mi öğrenir! Bak ben daha mektebe başlamadan evvel bile alfabedeki resimlere bakar ve onları kedi, horoz, tavuk, koyun, keçi diye su gibi okurdum. Hem o zaman ben uzun boylu elifi bile tanımadım.

Naci- Elifi tanımadığın gibi burnunu da mendil ile temizlemeyi bilmezdin.

Küçük Naci- Afedersin küçük bey, onu da bilirdim fakat mendil almayı unutturdum.

Hamit- Lakin şimdi mendil almadan, başını taramadan, fesini kalıplatmadan, papucunu boyamadan, tırnağını kesmeden, hanım annenin (...) ellerini öpmeden mektebe gelemezsin.

Küçük Naci: Müdür Bey de sana kaç defa fesini efendi gibi önüne koy dediği hâlde sözünü bir türlü dinletebildi mi? Fesini külhanbeyleri gibi hep arkaya atıyorsun. (Hamit'in fesini düzelterek) Bu bir mektep efendisine yakışır mı?

Nusret: Lakırdıyı yine uzatıyoruz. Bir şey değil, Naci'ye söyleyeceğini, soracağını unutturacağız. (Naci'ye dönerek) Anlat birader, seni dinliyoruz.

Naci: Ne diyordum?.. Ha.. Biraz sıkıldıktan sonra amcama, "Ben doktor olacağım." dedim.

Küçük: Sade bu sözü söylemek için mi bu kadar sıkıldın? Vah vah zavallı çocuk. Ben de sandım ki sana elif'ten ye'ye kadar ezber oku dediler...

Naci: Lakin iş bununla bitmedi. Amcam bana tekrar sordu: Niçin doktor olmak istiyorsun?

Küçük Naci: Ben olsam ona derdim ki: Zengin hastalara bakmak için doktor olacağım.

Vedat: (Naci'ye) Sen bunun üzerine bey amcana ne dedin?

Naci: Ben dedim ki: Doktor olacağım çünkü doktor olan bey babamın geçen gün fakir bir köylü kadınına yaptığı bir iyiliği düşünüyorum. Doktorluğun gayet iyi bir iş olduğunu anlıyorum. Babam o fakir çocuğun iki yaşındaki çocuğunu bir ameliyat ile ölümden kurtarmıştı. O kadının çeşme gibi gözyaşları dökerek babama hayır dualarında bulunmasını hiçbir zaman unutmayacağım.

Küçük Naci: Demek bizde de fakirleri, bâhusus köylüleri de düşünenler var, buna memnun oldum.

Kamil: Bu nasıl laf? Sanki doktorlar fakirlere bakmazlar mı?

Küçük Naci: Bakarlar fakat ekseriyâ parası olan fakirlere bakarlar.

Kamil: Bu da tuhaf lakırdı. Parası olan fakir olur mu?

Küçük Naci: Olur ya... Benim de dayımda da dünya kadar para var ama ne zaman bir hayır işi için küçük bir îâne isteseler, "Ben fakirim." diyerek bir metelik bile vermez.

Naci: Ya sen Nihat, ne olacaksın?

Nihat: Ben büyürsem bir muallim olacağım.

Küçük Naci: Fakat sakın vaktiyle senin de talebe olduğunu unutarak çocuklara ceza koymasın ha...

Nihat: Eğer çocuklar uslu otururlar, muallimleri dikkatle dinlerler, derslerine çalışırlar, mektebe vaktiyle gelirlerse onlara nasıl ceza koyabilirim? Yok, tembellik ederler, kavga çıkarırlar, üst başlarını kirletirler, yırtarlar, vazifelerini akşamdan hazırlamazlar, mektep hıtâmelerine riayet etmezlerse onları da nasıl cezasız bırakabilirim? Bize muallimlerimiz ne yapıyorlarsa ben de çocuklara onu yapacağım. Çalışanlara aferin, tembellece ceza.

Küçük Naci: Ben muallim olsam çalışanlara aferin yerine çikolata verirdim.

Nihat: Sanki bir okolata bir aferinden daha mı iyidir? Ben bir aferin aldığım zaman beybabam bana on tane okolata alır.

Küçük Naci: Görüyorsun a, işin ucu yine okolataya vardığı için aferine bayılıyorsun.

Nihat: Hayır, bu doğru değil. Ben aferini, hocalarımın beni sevdiklerini gösterdiği ve annem ile babamı memnun edeceği için severim. Sonra hiçbir zaman bir aferin ile bir okolata bir sayılır mı?

Küçük Naci: (Her zamanki komik tavrıyla) Tabi sayılamaz çünkü okolata yenir, hâlbuki aferin hiç yenir mi?

Vedat: (Nihat'a) Muallim olursan çocuklara ne öğreteceksin?

Nihat: Her şeyden evvel memleketlerini sevmeyi ve her zaman vatanları için ölebilmeyi öğreteceğim.

Nusret: Aferin, aferin böyle olmalı.

Ahmet: (Küçük Naci'ye) Ya sen ne olacaksın bakalım?

Küçük Naci: Ben mi? Ben bir eczacı olacağım.

Müfit: Neden eczacı olacaksın?

Küçük Naci: Çünkü eczacılar şu kadarcık bir ilaçtan avuç dolusu para alıyorlar da ondan... Hem ilaçlarımı çocuklar içsinler diye içine daima bir avuç şeker atacağım.

Hamit: Öyleyse sen ne eczacı değil, şerbetçi olmaya karar vermişsin.

Küçük Naci: Ne olursam olayım fakirlere, şehit yavrularına her şeyi ucuz satacağım. (Hamit'e) Sen ne olacaksın?

Hamit: Doğrusu ben avukat olacağım. Bir komşu avukatımız var, bütün çarşmayı evine taşıyor. Mübarekler mahalle imamları gibi sağ olandan para, ölüsünden para vuruyorlar. Her ölen zengininin biraz da avukatlar mirasçısı oluyorlar. Bununla beraber ben avukat olursam aciz ve madurların da hakkını meccânen müdafaa edeceğim.

Nusret: Aferin, böyle olmalı. (Müfit'e dönerek) Ya sen Müfit, büyürsen ne olacaksın?

Müfit: Merhum babam ölürken anneme vasiyet etmiş: Sakın oğlumu memuriyete sokma, sonra o da benim gibi aç ve meteliksiz ölür, demiş. Bunun için ben tüccar olacağım.

Küçük Naci: Tüccar olacaksın ama şimdiki bazı tüccarlar gibi her şeyi pahalı pahalı satıp herkesi soymayasın... Malum olduğu üzere tüccarlık alışveriştir. Hâlbuki bizim bazı tüccarlarımız alıştı biliyorlar da verişı bir türlü öğrenemiyorlar.

Bundan başka tüccarlık çok çalışmak ister. Memuriyete benzemez.

Vedat: Memurların işi yok mu?

Küçük Naci: Eskiden memurların işi; iş sahiplerine surat asmak, büyüklere kandilli temennâlar çakmaktı. Şimdi ne yapıyorlar bilmiyorum.

Vedat: Doğrusu ben vazifesini yapmayan memurları ıslah için gazeteci olacağım.

Küçük Naci: Eğer sen de zügürt bir gazeteci olacaksan vay bizim hâlimize.

Vedat: Gazetecilerde çok para yok ama çok itibar var. Tramvaylara, vapurlara, sinemalara, tiyatrolara hep bedava binerler ve girerler.

Küçük Naci: İşte asıl işi bozan hep bu adamcılıktır ya... Neyse bunu geçelim. Çünkü gazeteciler herkesi çekiştirdikleri hâlde kendilerine toz bile kondurmazlar.

Kamil: Ben de gazeteci olmak istiyordum fakat gazetecilerin bütün kazandıklarını mürettiblerle matbaalara verdiklerini ağabeyimden öğrendiğim için mürettib olmaya karar verdim.

Ahmet: Ben ise aktör olacağım. Aktör olunca insan her şey olur. Bazen banker, bazen kral ve padişah olur.

Küçük Naci: Bâhusûs bizim memleketimizde aktörler sahnede kral, padişah olurken karınları da açıktan davul çalar.

Ahmet: (Nusret'e) Ya sen ne olacaksın?

Nusret: Ben düşmanlarımızdan intikam almak için zabıt olacağım.

Hepsi birden: Yaşasın düşmandan intikam almak için zabıt olan zabıtlar!

Küçük Naci: (Ziya'ya) Ya sen ne olacaksın azametli beyefendi?

Ziya: Ben mebus olacağım!

Küçük Naci: Mebus olmak sana yaramaz çünkü sen lâfzenliği sever bir çocuksun ve hâlbuki amcam diyor ki "Bir mebus; kazanmak, ilerlemek isterse söylemekten ziyade susmayı bilmelidir."

Ziya: Ben memleketimin menfaati için icap ederse susacağım, icap ederse söyleyeceğim ve bağıracağım. Herhâlde lazım olduğu zaman vatanım için ölmek üzere mebus olmak istiyorum.

Hepsi birden: Yaşasın yalnız vatana hizmet etmek maksadıyla mebus olmak isteyen kıymetli insanlar...

XXIII: Kâbe Kırlangıcı

(Kırlangıcı temsil eden bir çocuk ile bir çocuk arasında)

KIRLANGIÇ

Hamdolsun Tanrı'ya yetiştik İzmir'e
Bu güzel, hoş yere
Bilseniz kadrini bu latif yerlerin
Hele bu İzmir'in.

ÇOCUK

Ey baharı müjdeleyen, soğuğa
Yol gösteren kırlangıç
Hoş geldin sen buraya
Ey alemin sefasına başlangıç
Olan mesut, bahtiyar kuş nereden
Geldin sen?

KIRLANGIÇ

İslamların birleşmesi için bir
Ulu yer var orada kaldım misafir
O da kendi gitmiş, lakin ziyâsı
Kaybolmayan gece gündüz parlayan
Ehl-i dînin kalplerini yıkayan
Bir mukaddes güneş vardır, orası
Bir Allah'a tapanları cezbeder
Nûra aşık Müslümanlar giderler
Hep buraya

ÇOCUK

Bu mahallenin adı ne?

KIRLANGIÇ

Temiz kalpler kıblegâhi Medine!

ÇOCUK

Ya o güneş kim oluyor, beyan et.

KIRLANGIÇ

İslamların gözbebeği Muhammet!
Bir güneş ki nurlar saçtı aleme
Öyle nur ki ahlak verdi ademe
İşte odur yeryüzünden fesadı
Zulmü, cehli kaldırıp da Balad'ı
Kur'an ile cennet eden peygamber
Lakin onun kalbi bugün mukadder
-Neden öyle?
Hüngür hüngür ağladım

Sebebini öğrenince dağladım

Yüreğimi mâtemimle

-Ah neden?

Peygamberin bu elemi söylesin

Hak resûlün nurla dolu mezarından şu sesi

İşittim ah, uyandırsa yeri vardır herkesi

“Beni me’yus, mahsun eden bana veren firâkı

Ümmetimin nifâkıdır, ümmetimin nifâkı!”

(Kırlangıç ile çocuk el ele vererek bağırırlar.)

Müslümanlar, tezvirâtı terk ederek uyanın

Kavga etmen, yeter artık, peygamberden utanın!

XXIV: Çoban

(Perde açıldığında genç bir çoban, büyük bir kaya üstünde oturur, kaval çalar. Kayanın önünde yirmi kadar beyaz kuzu görünür. Kuzu sürüsü rolünü yapacak çocuklar, elleriyle de yere istinâd ederek birer küçük kuzu biçiminde dururlar. Kuzuların bazıları ayakta, bazıları yatmış görünür.)

ÇOBAN

(Kavalını çaldıktan sonra şu şarkıyı söyler.)

Akşam yakın, yeni bir gelin
gibi nazlı, eda ile batıyor
Etrafına etek etek atıyor
Gül, karanfil, papatya ve yasemin.
Akşam oldu, nazlı gelin saklandı
Kimbilir? Onu bizden kıskandı
O gittiyse şimdi doğar yıldızlar
Kuşlar gibi şarkı söyler genç kızlar

(Çoban oturduğu kayadan ayağa kalkar. Kuzular harekete gelirler kayanın arka tarafından üç tane köylü kızı omuzlarında testi su almaya gelirler. Kızlar yürürken şu şarkıyı bağırlar.)

KIZLAR

(Hep bir ağızdan)

Haydi kızlar pınardan
Dolduralım testimizi!
Yanık sesli çoban
Sarhoş etsin hep bizi
Kavalıyla, sesiyle
Koşun, koşun siz hele

(Çoban eliyle bir ıslık çalarak ve deyneği ile kuzularını sürmeye hazırlanırken kızlar omuzlarından testilerini indirerek akan bir su doldurmaya koyulurlar. Güneşin ufuklara terk ettiği son pembe bulutların akisleri bu canlı levhayı bir gaze-i gül-fâm ile süsler.)

KIZLARIN BİRİ

Ne kadar namuslu bir çoban çocuğu
Diğer çobanlar gibi bize takılmıyor

DİĞERİ

Bu Rumeli de gayet zengin bir çiftlik
sahibinin oğlu imiş... Kendisinin
Yüzlerce sürüleri varken bugün çobanlık ediyor

ÜÇÜNCÜSÜ

Mutlaka mektep de görmüş olacak ki
Bu kadar terbiyesini muhafaza ediyor.
(Kızlar birden bire bir çığlık basarak testilerini yere bırakırlar ve çobana doğru koşarlar.)

ÇOBAN
(Telaşla)

Hemşireler, ne oluyorsunuz?

ÜÇÜ BİRDEN

Karşıdan kocaman bir kurt geliyor
Şimdi hepimizi parçalayacak!..

ÇOBAN

(Kalın sopasını göstererek)

Bu elimde iken bize bir şey yapamaz.
Hepiniz arkama geçiniz.

BİR KIZ

Gözetin sizi parçalamasın.

ÇOBAN

Ben şimdi kendimi değil, sizlerle,
namusuma emniyet edilen kuzularımı düşünmek
mecburiyetindeyim. Hiç korkmayınız.

(Çoban kalın sopasını kaldırıp kurdun geldiği tarafa atılır. Sahnenin gözükmeyen bir tarafında kurt ile çobanın mücadelesini andırır bir gürültü işitilir. Birkaç dakika sonra üstü ve başı yırtılmış, bir kolundan kan aktığı hâlde çoban görünür.)

ÇOBAN

Artık yolunuza devam edebilirsiniz.
Habisi geberttim.

(Kızlardan biri cebinden mendilini çıkarıp çobanın yarasını sarar.)

BİR KIZ

Hayatımızı kurtardığın için hepimiz
sana birer elbise dikeceğiz.

ÇOBAN

Ben vazifemi yaptım, bir şey istemem.
(Diğer iki kız oradan dağ çiçekleri toplayarak çobana -makâm-ı teşekkürde- verirler
ve hepsi birden çağırırlar.)

ÜÇÜ BİRDEN

Unutmayız, büyük ruhlu bu çobanı
Yaşa, var ol, ey vazife kahramanı

-Perde İner-

XXV: Horoz Döğüşü

Bir perdelik mektebî piyes
Fantazinin Şahısları
Birinci Horoz: 9 yaşında bir çocuk
İkinci Horoz: 8 yaşında bir çocuk
Bir Tavuk: 9 yaşında bir kız çocuğu

(Vak'a kümeste geçmez.)

BİRİNCİ HOROZ

Neye geldin a kel horoz karşıma

İKİNCİ HOROZ

Dilini tut sen keyfime karışma

(Hiddetle)

Kel değilim gözünü aç
Hiç durmadan buradan kaç
Oymayayım gözlerini
Topla biraz sözlerini
Lüzum yok fazla lafa
Yoluna git sen boş kafa
Haydi defol sen buradan
Burda benim şah ve sultan

İKİNCİ HOROZ

Tek bir ipten iki cambaz
Bilmez misin oynamaz?

BİRİNCİ HOROZ

Toplamazsan sözünü
Oyacağım gözünü

(İkinci Horoz üzerine atılır o da mukabele eder. Bir iki dakika dövüşmekte devam ederler.)

İKİNCİ HOROZ

Git diyorum buradan
Olmadan pek çok pişman
Son pişmanlık fayda
Vermemiş hiçbir ferde

BİRİNCİ HOROZ

Beni tahkîr eyledin
Sözlerinle sen demin
Er olanlar tahkîre
Hiç gelemes göz göre
Verir isen tarziye
Hazırım ben gitmeye

İKİNCİ HOROZ
Ne istedin?

BİRİNCİ HOROZ
Tarziye

Hazırlan sen kötüye
(Bu defa daha şiddetli bir surette dövüşmeye başlarlar. O sırada tavuğu temsil eden kız çocuğu görünür ve bağırır.)

TAVUK
Sansar bastı kümesi
Korku aldı herkesi
Tavuk, piliç, yumurta
Oldu bugün hep yağma
Yok mu hiç can kurtaran
Yurdumuzda ah düşman!

BİRİNCİ HOROZ
Sözlerini geri al.

İKİNCİ HOROZ
(Azametle)
Bunu yapmaz bir kral
Kral, sultan davası
“Geçti bunun modası”
(Yine kavgaya girerler.)

TAVUK
(İçini çekerek)
Bir vatanın erleri
Böyle kavga ederse
Haber almadan kimse
Gider elden yerleri

XXVI: Mevsimler

“Bir perdelik mektebî manzum komedi”

Eşhas

Hıfziye: İlkbaharı temsil eder.

Halide: Yazı temsil eder.

Saime: Sonbaharı temsil eder.

Süheyla: Kışı temsil eder.

(Perde açıldıkta dört dört mevsimi temsil eden kızlar, temsil ettiği mevsimin çiçek, meyve, vesairesi ile tezyîn ve telbîs ettiği hâlde görünür. Kışı temsil eden kızın başına karı ektirecek surette asit borik pulları veya başka bir şey serpilir.)

İLKBAHAR

İlkbaharım! Benim bilin mevsimleri sultanı

Çimenlerle, çiçeklerle süslerim ben cihanı

Ben gelince soğuk gider, dağdaki kar, buz

Erir.

Her tarafta her çehrede tebessümler belirir

Merhametsiz, zalim kıştan firar eden kuşlar da

Sevinçlerle, şarkılarla dönerler hep buraya

Hoş kokular, latif renkler, tatlı sesler

Dünyaya

Güzellikle gençlik verir dalar alem safaya

Onunçün sever beni herkes. Bakın nedir sebebi

Ne kış gibi dondururum ne yakarım yaz gibi

YAZ

Güzel bahar sende olan letafeti ben inkar

Hiçbir zaman eyleyemem fakat sen de bu kadar

Sıcağımı hor görmesen kazanırsın bunu bil

Güzelliğe kıymet verir iyi huyla tatlı dil

Hararetim olmasaydı ağaçların çiçeği

Bir tomruktan verir miydi size tatlı meyveyi?

Yaz değil mi size veren kavun, karpuz, zerdali

Elma, armut, incir, üzüm, şeftali

Fena mıdır olsa bu hoş yemişler bir tabak

Şapur şapur onları hiç durmadan yutsak

Meyveleri iştince çocuklar hep pek avaz

Bağırırılar yaşa bize, yaşa bize, yaşa yaz.

Yazın çıkar domatesle bamya, kabak, patlıcan

Fakirin de karnı doyar, yüzü güler o zaman

Bu mevsimde tarlaların ekinini biçerler

Hemen olur buğday çıkar çalışır hep rençberler

Diyemezsin bana fena, insaf varsa sende az

SONBAHAR

İlk baharın en ziyade güvendiği havası
Ne pek soğuk ne pek sıcak ikisinin ortası
Sonbaharın günleri de böyledir hep ikrâr et
Yazla kışın arasında değil miyim bir geçit?
Yazdan kışa, kıştan yaza geçmesin de ya insan
İlk baharla son baharı hulk etmiştir yaradan
Çünkü sıcaktan soğuğa, ya soğuktan
Sıcağa
Birden bire kim geçerse düşer mutlak yatağa

İLKBAHAR

İlkbaharla sonbahar hiç bir olur mu bu ne
Laf
Duyanları güldürecek, sözleriniz pek tuhaf
Ağaçların çiçeğiyle tarlaların ekini
Taze hayat bulmak için bekliyorlar hep beni
Ben açarım çimen çiçek sen bırakmazsın bir yaprak
Hep döker soldurursun işte aramızdaki
Fark

SONBAHAR

Fakat senin o kadar çok meth eylediğin çimenler
Bitmez idi ekmeseydi her güzde tohum her rençber
Yeşilliğin yüzünü de görmez idi ilkbahar
Ekilmese güzde arpa, buğday, yulaf
Ve çavdar

İLKBAHAR

Yaz ile güz, buldular söz demeye
Bakalım bu hasis kış da hazır mıdır bir şeye

KIŞ

Niçin böyle genç bahar gördüğüne
Çatarsın
Söylediğin her bir söze daim zehir katarsın
Baştan başa kuru bir çöl olurdu bu dünya
Bulutlardan tarlalara kışın yağmur yağmasa
Fihakika fakir olan kışın çeker eziyet
Lakin yazın karıncalar gibi eden cahd ve gayret
Kışın soğuk nedir görmez açlık nedir anlamaz
Çalışanlar için birdir ilbahar, güz, kış ve yaz

Perde iner.

-Son-

XXVII: Kelebek ile Çocuk

ÇOCUK

Gel kelebek seninle az koşayım
O ipekli kanadı
Seve seve, öpe öpe okşayayım
Gel sen bırak şu inadı
Niçin böyle kaçıyorsun benden sen
Kedi miyim yiyeyim?
Uçan çiçek, canlı şiir seni ben
Gözbebeğimsin benim

KELEBEK

Benden evvel kaç yüz tane bebeği
Parçaladın ve attın?
Nerde kuklan, nerde onun beşiği?
Onu da fırlattın
Son defa beybabanın aldığı
Altın saat ne oldu
Hani köstek, hani düdük ve çanağı
Görmüyorum lakin şimdi bir tane
Ellerinde oyuncak
Bunlar sende pek boldu
Görmüyorum lakin şimdi bir tane
Ellerinde oyuncak.
Avucuna düşmek için divane
Olmalıyım ben mutlak

ÇOCUK

Yanlışın var, güzel cici kelebek
Bu dünyaya geleli
Ben kırmadım ne oyuncak ne bebek
Kırıldı kendileri
Doğru söyle, benim midir kabahat
Attı ise kendisini o saat
Şu cebimden mermere
Bu düşüşten banane

KELEBEK

Altın gibi sarı, güzel kanaryan
Neden öldü acaba?

ÇOCUK

Bahsetmesen kuzum bana hiç ondan
Pek nazlı idi o kuş da:
Üç günceğiz unutmuştum yemeğini vermeyi
Kabahat mi bu da sanki ağır geldi bu bana

Gücenerek bana öldü ertesi gün o hemen
Öldürmedim, kendi öldü edasından nazından
Uf çekemem böyle naz
Çünkü sabrım benim az...
Üç gün değil, bir haftadır şimdi tam
Çikolata almadı hiç bana benim beybabam
Ben öldüm mü bey babama kızarak
Dipdiriyim işte bak!

KELEBEK

Anlaşıldı canlı cansız oyuncak
Eğlendirir seni iki gün ancak
İki günden sonra artık eskisi
Sıkar seni lazım sana yenisi

ÇOCUK

Hayır hayır seni pek çok sevdim ben
Gel öpeyim o sevimli yüzünden
Seni sevdim, sana oldum ben aşık
Cihan yansa senden ayrılmam artık

KELEBEK

Mürekkepli zarif kalem neden yok!

ÇOCUK

Onu sorma, kabahati onun çok

KELEBEK

Neler yaptı?

ÇOCUK

Bir satırda on hata
Yaptı bir gün onu ettim bin parça

(Çocuk kelebeği tutmak ister. Kelebek uzaklaşır.)

KELEBEK

Tutmak için uzatma hiç elini
İlişirsen öldürürsün sen beni
Kanaryadan daha narindir benim
Sıkıntıya hiç gelemem bedenim
Avucuna alsan beni ezersin
Ben ölsem de sen havanda gezersin
Onun için yaklaşma hiç yanıma
Günahtır hem kıyacaksın canıma

ÇOCUK
(Diz çökerek)
Kaçma benden benim kanatlı gülüm
Seni tutmaz isem bugün ölürüm

KELEBEK
Kıran döken bir de kıymet bilmeyen
Bir çocuğa mümkün değil gelmem ben

(Kelebek uçar. Çocuk cebinden çıkardığı mendili ile gözyaşlarını siler. Perde de yavaş yavaş iner.)

XXVIII: Benim Cinayetim!

-Zenginlerimize-

(Ramazan geliyor Darüleytam'ın boyunları bükük kimsesiz yetimlerini unutmayalım.)

Annem

Nen var oğlum, yine pek çok durgunsun.
Yüzün asık neden böyle mahzunsun?

Ben

Anneciğim, insanların dilinde
Yok ki bir söz, bir kelime, ifade
Tarif etsin sana anne, neyim var.

Annem

Korkutma sen beni yavrum bu kadar
Hasta mısın? Söyle bana eziyet
Eylemeden

Ben

Hastalık bir saadet
Ve bir sefa olur idi, derdimin
Yanında, ah, yaram anne pek derin
Bir yara ki merhemi de zehirdir
Bir dert ki ah, dermanı da gebertir.

Annem

Bundan sonra sana her şey zehir mi?

Ben

Nasıl anne anlatayım derdimi
Bir mikyas yük keder mi ölçecek
Aman, fakire esmân hiç, cihan pek
Küçük kalır o zaman yanında
Günahımı afv eylesin kebir ya
Addedersem yarattığı her şeyden
Daha büyük bu yeisimi

Annem

Oğlum sen
Çıldırдың mı? Topla biraz aklını

Yeter artık pek çok üzdün bu canı

Ben

Güler miydin söyle anne derdinden
Kardeşçığım düşünde ölürken
Solmuş yüzü, kemik kalmış vücudu
Parçalanmış göğüyle o yavru
Sana derken, anneciğim bu dertten
Kurtar beni, istemem hiç ölmek ben
Güler miydin söyle anne o zaman
Elin bağlı kıvrılırken aczinden
Güldün müydü ciğerparen tabutla
Kapımızdan çıkar iken acaba?

Annem

(Ağlayarak)

Getirme ah o günleri aklıma
Bu yaralı kalbe hançer saplama
Yavrucuğum istemezdi ölmeyi
Lakin kaptı onu ölüm meleği

Ben

Benim yaram evladını mezara
O pek soğuk, o matemli ve kara
Topraklara gömen bedbaht annenin
Yarasından daha müthiş ve derin
Bu derdime nispet bütün kainat
Bir zerreden daha küçüktür heyhat!

Annem

Güzel oğlum söyle bana derdini
Nedir böyle yıkan ezen hep seni

Ben

Anne derdim sevdiğinden hıyanet
Gören sadık bir aşığın derdinden
Daha müthiş, daha mühlik inan sen
Yok dünyada derdim gibi başka dert

Annem

Öyle ise anlat bana derdini
Şu meraktan kurtar artık sen beni

Ben

Bak ne derdim: Bir cinayet işledim
Bir cinayet... İşte anne, hep derdim.

Annem

Cinayet mi? Senin gibi bir melek
Bir kuzudan öyle bir iş beklemek
Mümkün mü hiç?

Ben

Melek değil
Kuzu değil
Bir kurt adam olmalıydım ben anne
Yavaşlığım sebep oldu cürmüme

Annem

Anlamadım yine ne bu muamma

Ben

Halledeyim muammayı ben sana:
Bugün anne, bu devlete pek büyük
Hizmet etmiş bir memurun çok küçük
Yetim kalmış narın, kibar yavrusu
Aç kalarak dilendi ah... Duygusu
Merhameti hiç olmayan bir şahıstan!
Fakat ruhu altında
Saklayan çok merhametsiz o insan
İşte anne cinayetim öğren sen!

XXIX: Çare Sizedir

Hikâyenin Şahısları

Fazlı Bey: 65'lik, oldukça zengin.

Aliye Hanım: 22 yaşında, Fazlı Bey'in zevcesi

Bir doktor: 30 yaşında, oldukça yakışıklı

“Vak'a İzmir'de geçmedi.”

Aliye: (Zevci Fazlı Bey'in kulağına fısıldar.) Doktor beni şimdi adamakıllı bir muayene edecek. Sen bizi yalnız bırak.

Fazlı: (Yavaş bir sesle) Sizi yalnız bırakmak her hâlde lazım mı?

Aliye: Öyle!.. Sen buradan çekilersen bu nazik ve terbiyeli doktora karşı bir nev' emniyetsizlik çıkar ki dünyada bundan da büyük bir kabalık daha olamaz. Sonra olabilir ki doktor, muayene için beni soymak mecburiyetinde kalır. Bilirsin ki ben kamilen üryan kalmaktan sıkılır, utanır bir kadınıam.

Fazlı: Demek ben her hâlde gitmeliyim.

Aliye: Doktora karşı emniyetsizlik göstermemek için her hâlde gitmelisin iki gözüm.

Fazlı: Öyleyse ben gidiyorum. Eğer bana ihtiyacınız olursa çağırırız.

Aliye: Baş üstüne cicim fakat sana muhtaç... olacağımızı zannetmiyorum.

Fazlı: (Doktora hitaben) Müsadenizle efendim. Eğer sevgili zevcemın midesini tedavi ederseniz size ilelebet minnettar kalacağım. (Çıkar)

Doktor: (Şeytan ve memnun bir tebessüm ile) Küçük Hanım yine mi hasta?

Aliye: Beni tedaviye başladığımız günden beri hastalığım her saat biraz daha artıyor.

Doktor: Fakat bu sözünüzün bir doktor için hiç de mültefitâne olmadığını fark ediyorsunuz değil mi?

Aliye: Bir miktar farkına varıyorum. Pek çabuk farkına vardığım bir şey varsa o da hafif bir mide ağrısının yerine oldukça vahim bir kalp hastalığının kaim olmasıdır. İlaçlarınızla midemi pek çabuk iyi ettiniz fakat şimdi pek mühlik olduklarını takdire başladığım bazı sözlerinizle kalbimin hastalığını gittikçe fazlalaştırdınız. Ah ne olurdu, sözleriniz de ilaçlarınız gibi acemi olsaydı.

Doktor: Hastalığı iyi teşhis edemediniz. İkimizi de kemirmeye başlayan emrâz-ı latifin... mikrobu nereden geldi? Bilemediğiniz emin olunuz ki bu. Benim acı ile cân-sûzlarımdan değil. Lakin sizin çok, pek çok tatlı olan gözlerinizden doğdu.

Aliye: Bunun ilacı?

Doktor: Herhâlde eczanelerde bulunmaz.

Aliye: (Mütebessüm) Bir çâre-i tahfif-i maraz?

Doktor: Kâmûs-ı tabiblerde mevcut değil.

Aliye: O hâlde?

Doktor: Evli olmasaydınız derdinize derman olacak bir reçete... tertibi mümkün olurdu. Fakat şimdi?

Aliye: 20 beşinde bir kadının yetmişlik bir kocası olursa o kadına evli diyebilir misiniz?

Doktor: Bu evliliği yaparken bir doktorun fikrini sormadığınız için bu sorunuzun cevabını bir doktordan beklemek onu pek müşkil bir mevkiye sokmak demektir.

Aliye: Bu çılgınlığı benim yapmadığımı fakat bana bunu yaptırdıklarını söylersem mazur sayılmaz mıyım?

Doktor: Parlak gözlerinizin zeki lütuflarına hedef-i mes'ud olduktan sonra insan sizi pek mazur göremiyor.

Aliye: İltifatınıza teşekkür etmeden evvel tâ'rîzinize cevap vereyim: Ben böyle bir şeyi düşünmeli ve muhakeme etmeli idim, demek istiyorsunuz değil mi? Lakin mülahaza ve muhakemeleri zîr ü zeber eden, daha doğrusu bunlara lüzum bile göstermeyen ihtiyaç...ın kudret-i [...] zalimesi önünde benim gibi pek çok hayat kurbanlarından daha fazla münasip muhakeme beklemek haksızlık olmaz mı?

Doktor: Bundan kızlarımızın icabında kendi maîşetlerini temin edebilecek surette yetiştirmek lüzumu aşîkar oluyor.

Aliye: Bunda da tarif olunmaz çirkinlikler gördüm. Hayatını emîn etmek mecburiyetinde kalan kızlar aynı en büyük mihnet-i iktidâr, en parlak [...] kapısını açacak en [...] muvaffakiyet anahtarı, güzel ve güler bir yüz, her gözü çeken ve daima vaat eden gözler... oluyor.

Doktor: Ne derin bir [...] dokundu.

Aliye: Onun için ilacı eczahanelerde bulunmayan ve “maraz latîf” dediğiniz bu hastalığın tahfif letafetine [...] hararetine bir çare bulsanız pek iyi edersiniz.

Doktor: Bu nev hararetlerin derecesini anlamak için en hassas termometre mübalağasız söyleyeyim, dudaklardır.

(Doktor dudaklarını [...] genç kadının eline temas ettirir. Muayene zamanının lüzumundan fazla uzadığını gören Fazlı Bey fazla nezaketi bir tarafa bırakarak odaya girer.)

Aliye: (Zevcine hitaben) Midemi iyi eden doktor bana teşekkür et.

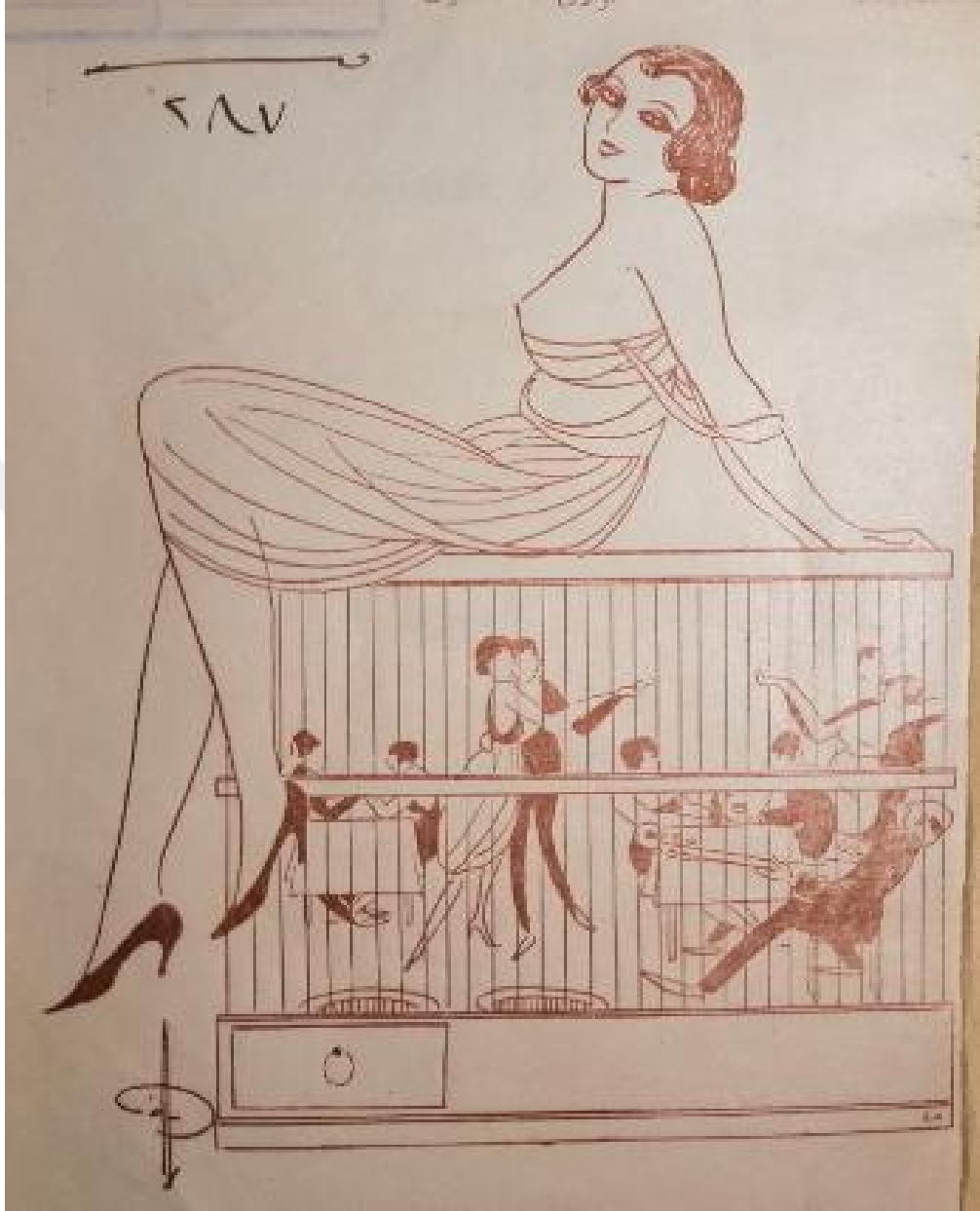
Fazlı: (Zevcesinin kulağına) Doktor senin mideni tedavi etti fakat benim midemin üzerine oturmaya başladı. İyi işte, gönder yoksa kendisine senin talep ettiğinden fazla bir nezaket göstereceğim.

Aliye: Yavaş sesle nasıl nezaket?

Fazlı: Herifi bir tekme ile merdivenlerden teker teker yuvarlayacağım.

XXX: Kafes ve Kümes

Kafes ve Kümes isimli kitabın ilk sayfası

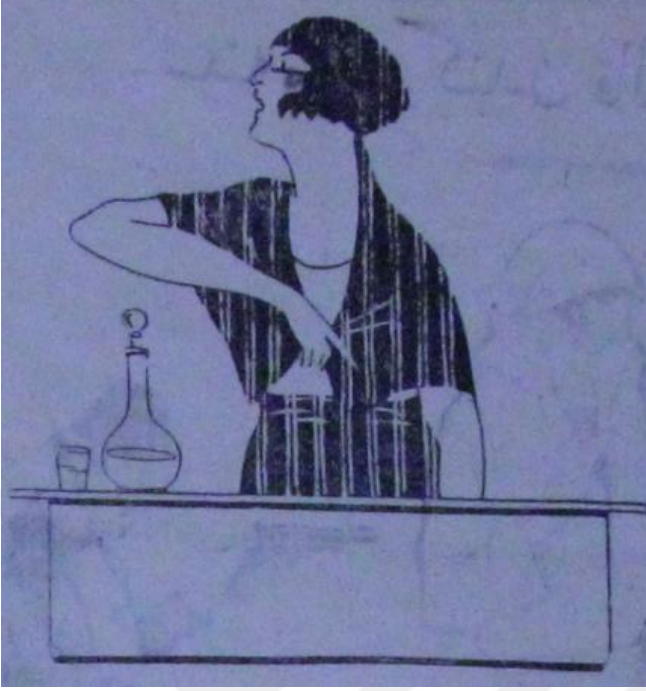
XXXI: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Kadınlar Kabinesi

"Bülent Hanım kadınlar kabinesi lehinde propaganda yaparken" (s. 4)

(Resimli Yurt, 16 Kanunievvel 1340)

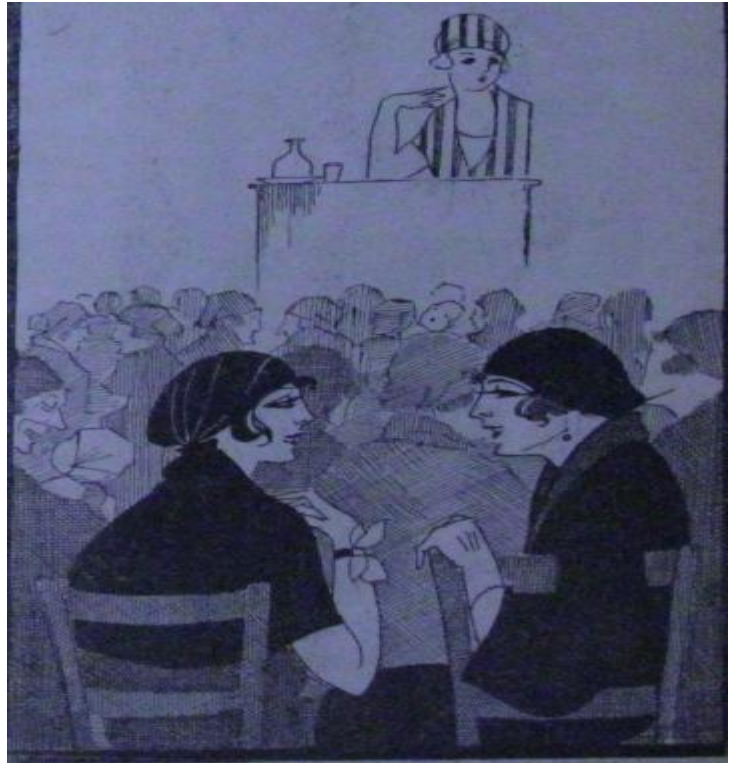
XXXII: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Başvekil

*“Kadınlarda Kabinesi'nde Başvekil
Nezihe Hanım” (s.4)*

*(Resimli Yurt, 16 Kanunievvel
1340)*

XXXIII: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Kadınlarda Konferansta

*“Nezihe Hanım
programını hakkında
konferans verirken” (s.4)*

*(Resimli Yurt
23 Kanunievvel 1340)*

XXXIV: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Kadınlar Bahriyede

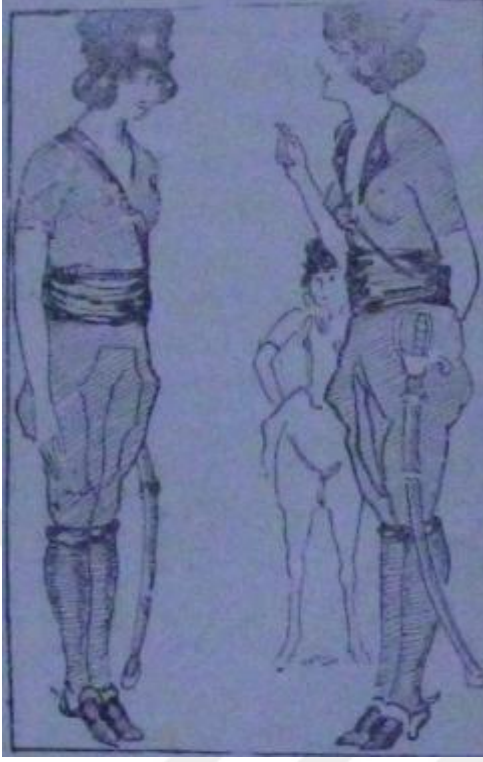
*“Kadınlarımız: Bahriyede!” (s. 5)
(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel, 1340)*

XXXV: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Topçu Kadınlar

*“Kadınlarımız topçuluk talimi yaparken” (s.5)
(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340)*

XXXVI: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Subay Kadınlar

“Zabit karinelerden” (s.5)

(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340)

XXXVII: Kadınlardan Hey'et-i Vekile, Kadınlar Askerde

“Kadınlar dil ve gözlerinin kudretine bir de mitralyöz kuvveti karıştıyorlar.” (s. 5)

(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340)

XXXVIII: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Cemiyet Fedaisi

“Kadınlara Hâkimiyeti Cemiyeti Fedaisi Asiye Hanım” (s. 5)

(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340)

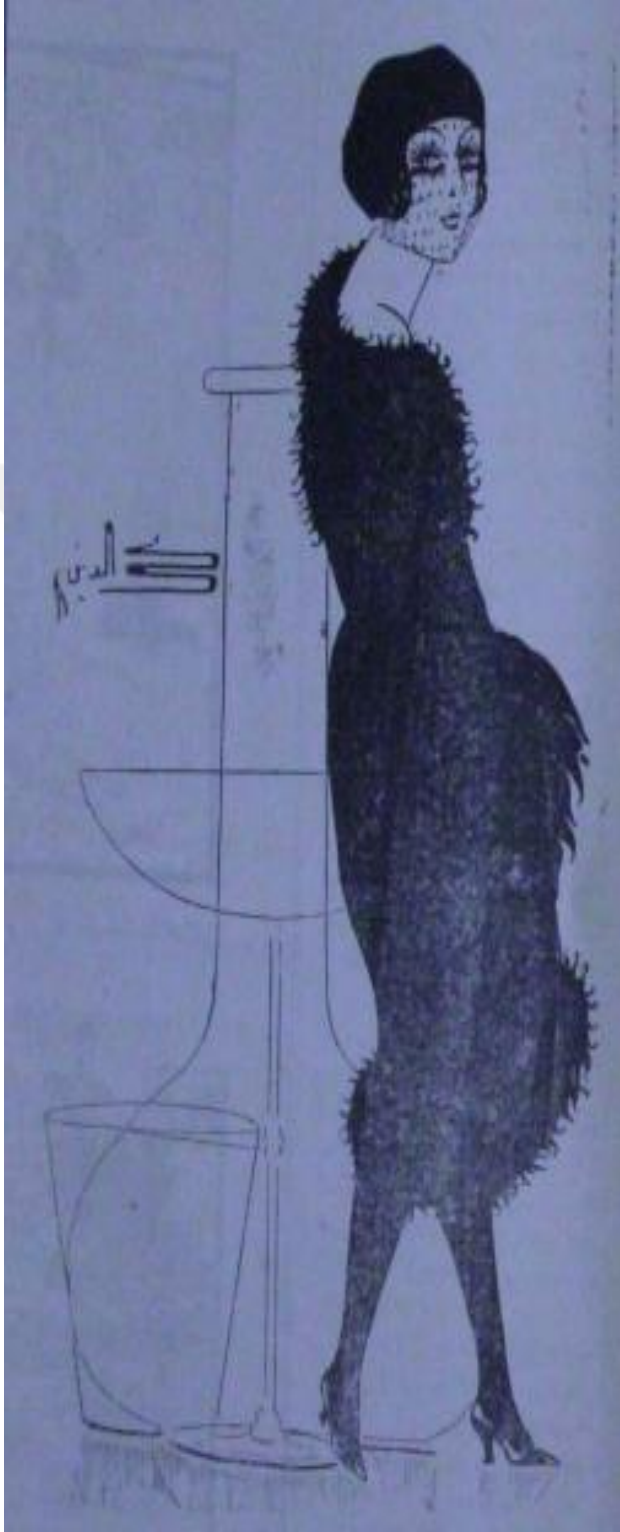
XXXIX: Kadınlardan Hey'et-i Vekîle, Subaylar

“Kadınlara askerliği öğrendikten sonra erkek zabitlere yol veriyorlar.” (s.5)

(Resimli Yurt, 30 Kanunievvel 1340)

XL: Kadın Parmağı

“Kocasından ve kerimesinden haber bekleyen Nazmiye Hanım” (s.3)

(Resimli Yurt, 10 Şubat 1341)

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 2005-2009 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenim gördü. Üniversitenin Edebiyat Kulübünün kurucularından biri oldu. Aynı zamanda Tiyatro Kulübünün ilk dergisi olan Sofita'nın mimarları arasında yer aldı. 2006 yılında lisans bölümündeki başarısından dolayı 'Onur Belgesi'ne layık görüldü. 2010 yılında aynı üniversitenin Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2010-2018 yılları arasında çeşitli eğitim kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Bu süre zarfında Koçluk, Öğrenci Koçluğu, NLP ve Hipnoz, Reiki ile ilgili eğitimler aldı.

Tiyatroya 1996 yılında Kartal Halk Eğitim Merkezinde başladı. 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Tiyatro Kulübüne katıldı. 2010 yılında İzmit'in ilk doğaçlama ekibi olan Tiyatro Oyun İstasyonu ile beraber çalışmaya başladı. 2020 yılına kadar gerek ekibiyle gerekse bireysel olarak, tiyatro sahnesi ve kamera önünde birbirinden farklı onlarca projede oyuncu olarak yer aldı. Bununla beraber yazarın hikâye, deneme, şiir, oyun, makale ve röportajları bulunmaktadır.

Aldığı Ödüller

1996 yılında İstanbul'da yapılan Güzel Masal Anlatma yarışmasında ilçe birincisi ve il üçüncüsü oldu. (Kartal-İstanbul)

1997 yılında İstiklal Marşı yarışmasında ilçe üçüncüsü oldu. (Kartal - İstanbul)

2019 yılında Yedi Kocalı Hürmüz isimli oyundaki Hürmüz rolüyle Yeni Tiyatro Dergisi Prof. Dr. Hülya Nutku Umut Veren Kadın Oyuncu Ödülü'ne ve XIX. Direklerarası Seyircileri Komedi Dalında En İyi Kadın Oyuncu Ödülü'ne değer görüldü.